

A HÍRES

KÉTSZÁZHÚSZ
FOTÓVAL

TÍZ RAJZOS
TÉRKÉPPEL

VANDNYUGAT

ÍRTA:
MOLNÁR LÁSZLÓ MIKLÓS

MÓRA FERENC KÖNYVKIADÓ

MOLNÁR LÁSZLÓ MIKLÓS

A HÍRES

VADNYUGAT

MÓRA FERENC KÖNYVKIADÓ

Ezt a könyvet gyerekeknek írtam.
Gyerekeknek, akik már szívesen olvasnak
és gondolkodnak a történelemről . . .
És felnőtteknek, akik még nem felejtettek,
és örömmel találkoznak újra
gyermekkoruk kalandos olvasmányjaival!

Bevezetés

1769. május 1-én, egy pompás, verőfényes hajnalon öt vadölő állt hosszú puskájára támaszkodva a Cumberland-plató sziklás fennsíkján, és álmélkodva nézte a végtelenbe nyúló termékeny síkságot. John Finley és négy kísérője – közöttük a később legendás hírűvé vált Daniel Boone – még soha nem láttak ilyen csodálatosan szép tájat, amely ennyire gazdag lett volna vadban, amely ennyi vadvirágot és vadgyümölcsöt termett volna, mint a szemük előtt elterülő vidék. Őket megelőzően fehér ember még nem lépett erre a földre.

A kis csapat már közel egy hónapja vonult nyugat felé. Naponta találkoztak szarvascsordákkal, és az erdei tavak partjain nemegyszer meglesték a szorgalmas várépítő hódokat. Amint letekintettek a sziklák közül, előttük, mint óriási barna folyam, bölények ezrei hömpölyögtek délről északra a végtelen mezőkön és ligeteken át.

A kis csapat szemkáprázva nézte az eléjük táruló csodálatos tájat, és nem sejtették, hogy a szélborzolta fű, a pompás virágszőnyeg alatt kincseket rejt magában a föld mélye.

Amint puskalövésnyire közelítettek a vonuló bölényekhez, Daniel Boone lecsatolta övéről lőporszaruját, gondosan megtöltötte gyöngyberakásos, rézsögekkel kiver puskáját, majd hosszasan célzott, és egyetlen lövéssel leterített egy fiatal bölénytehenet. Még kilőttek vagy három állatot, megették nyelvüket, aztán tovább követték a hatalmas csordák nyomait; melyek mind egy irányba tartottak. Csak napok múlva találták meg a rejtély magyarázatát, amikor elérték a Blue Licks vidékét – az indiánok nyelvén a „Zsombékos Vizek Helyét” –, amely százezerszámba vonzotta az északra vonuló szomjas állatokat.

A kis csapat már hetek óta járta a vadont, kóborolt a hegyekben és a végtelennek tűnő füves térségeken, de ember nyomára sehol sem leltek.

Egy délután, amikor éppen egy elejtett medve legjobb falatjai sülték a tábortűz paraszában, felbukkant néhány indián, s mire a vadászok felocsúdtak volna, már megkötözött

Daniel Boone, John Finley és társai, Kentucky felfedezői (William Ranney idealizált festménye)

foglyok voltak. Az indiánok tekervényes, kitaposott ösvényeken vezették őket, egyre csak nyugatra tartottak. Így ment ez napokon át. Enni alig kaptak, hiszen az indiánok is abból éltek, amit naponta fáradságos gyűjtögetéssel és vadászattal szereztek maguknak. Ám egy sötét, esős éjszakán sikerült megszökniök a foglyoknak, és az ügyes nyomkérésők néhány heti vándorlás után visszataláltak a fehérek településeire.

Miután John Finley és Daniel Boone, a nyugati vadon első úttörői hírt hoztak a mesés országról, hamarosan megindultak az első szekérkaravánok a hegyeken át nyugat felé, a hatalmas füves pusztaságokra, a dús erdők és ligetek tájaira, melyet az indiánok Kentuckynak, a „Zöld nád” országának neveztek. S az áradatot többé nem lehetett megállítani. Az 1800-as évek elejére egyre több lett azoknak a száma, akik az „ígéret földjé”-t keresve, előzönlöttek a nagy síkságokat. Tíz- és százezrek, milliók jöttek, hogy néhány évtized alatt folyókon, sivatagokon átkelve, hegyeken, há-

gókön áthatolva birtokba vegyenek egy földrésznyi „Nagy Ország”-ot!

Ekkor kezdődött az észak-amerikai szárazföld hatalmas nyugati területeinek meghódítása, egy új társadalom kialakulása és egy jobb sorsra érdemes nép, az indiánok tragédiája.

Határvidék! Vadnyugat!

Ettől kezdve így nevezték az Appalache-hegységtől nyugatra, a Mississippitől a Csendes-óceánig elterülő földrésznyi nagy vidéket. A Vadnyugat azonban nemcsak földrajzi fogalom, a térképen is csak nagyjából körülhatárolható terület. És nem is csak cowboyok és indiánok csatározása, porfelleges vágója. A Vadnyugat sokkal inkább egy sajátos amerikai életformát jelent, mely öröksége, elválaszthatatlan része és legendatermő vidéke az Egyesült Államoknak.

A Vadnyugat a XIX. századnak azt a néhány évtizedét jelenti, melynek társadalomformáló, történelemalakító nagy eseménye a négy évig tartó véres polgárháború volt. A Vadnyugat az a korszak, amelyet a politikai gazdaságtan a szabad versenyen alapuló tőkés gazdaság korának nevez.

Legendákkal átszőtt, romantikus, ám mégis kegyetlen világ. Híressé formált, a mítoszok világába emelt történelem.

A nyugatra vándorlás csak a függetlenségi háborút követő években, 1783 után vált először tömegmozgalommá. Boldogulni, meggazdagodni vágyók pénzéhes, gátlástalan

Úttalan utakon, hágókön át...
(John Clyde festménye)

tömege nyomult évtizedeken át egyre nyugatabbra. S miközben forrásban, változóban van a társadalom, az egyre nyugatabbra tolt határvidéken, a „frontier”-en szünet nélkül dörögnek a fegyverek. A határvidék ezer veszélyt rejtő világában, a természettel vívott küzdelemben, az embernek ember elleni szüntelen harcában alakul ki az a magatartás, melyet Frederick Jackson Turner, a kiváló amerikai történész egyik 1893-ban írt munkájában így jellemez:

Vonuló telepesek. A háttérben, a dombon indián település (festmény)

„Az amerikai szellemiség a frontiernek köszönheti nem egy jellemző vonását: támadó lendületű, nyerseséggel elegyes fürkésző kíváncsiságát, leleményes gyakorlatiasságát, ami gyorsan megtalálja a legjobb megoldást, az anyagi, technikai dolgokhoz való hozzáértést, amiből ugyan hiányzik minden művészi vonás, de nagy vállalkozásokat képes végrehajtani, harcos individualizmusát, ami jó és rossz célok megvalósítására is irányulhat, rugalmasságát és tettvágyát, ami a személyes szabadság légkörében virult ki.”

Ilyenek és ilyenné válnak azok az emberek, akik a XIX. században benépesítik a prérít és a Sziklás-hegység tájait.

Államférfiak és politikusok, milliomosok és banditák, ültetvényesek és rabszolgák, kék zubbonyos északi és szürke egyenruhás déli katonák, nyomkeresők és telepesek, bányászok és vasútépítők, aranyásók és szerencsejátékosok, cowboyok és magányos bujdosók, próféták és csalók, lo-

vas katonák és indiánok rajzanak a történelmi Vadnyugat színpadán. Az ő életükből, harcaikból bontakozik ki a történelemnek ez az alig ismert fejezete; a Vadnyugat világa, ahol a hősiesség együtt volt jelen az alávaló gazsággal.

A híres Vadnyugat tehát egyszerre történelem és legenda! . . . És ha a mesés történetben nem leljük a megismeréshez vezető utat, mint útjeleket fogjuk követni a történelem évszámait és adatait.

Könyvünk, melyet elsősorban az ismeretterjesztés szándéka vezet, nem élhet minden vonatkozásban a tudós történészek módszereivel. De figyelembe veszi és tiszteletben tartja a történettudományt és annak minden hozzáférhető eredményét és adatát.

Történettudományi könyveket, útleírásokat, térképeket, korabeli újságokat, a kor szereplőinek életrajzi adatait, visszaemlékezéseit, a környezetet és az eseményeket a legvalószerűbb hűséggel bemutató filmek tucatjait használtuk fel, hogy a valóságot legjobban megközelítő történetekké, történelemmé formáljuk a száraz adatokat. Majd kétszáz évvel visszaforgatva a történelem kerekét, képzeletben ismét útnak indulunk a Vadnyugat meghódítására, hogy mi is részesei lehessünk az emberiség egyik legnagyobb kalandjának.

Mint jó nyomkeresők azon fáradozunk, hogy kiderüljön, hogyan népesült be valójában a Vadnyugat földje, milyen volt az élet a határvidéken, és megismerjük azoknak az embereknek az életét, akik nem voltak sem szentek, sem lovagok, csak tették, amit a kor és a körülmények rájuk kényszerítettek. Keményen dolgoztak, harcoltak, hogy megvalósuljon egy „nagy álom”, felépüljön egy „új világ”; amely végül is nem olyan lett, mint amilyennek azt a legjobbak megálmodták.

Egy öreg indiántól egyszer megkérdezték: „Ha egy fontos ügyben fordulnak hozzád, és te azt akarod, hogy higgyenek neked, mivel bizonyítod, hogy igazat mondtál?”

Az öreg indián így felelt: „Ha ünnepélyesen megkérdeznék valamit az embertől, ő válaszol. Amit valaki mondani akar, az benne van a szavakban. Az az igazság! Azon túl nincs semmi!”

Hisszük, így van ez ebben a könyvben is.

A nagy ország

„ . . . birtokunkban van egy ország,
melyben elég hely van leszármazottaink
számára ezer és ezer generáción át . . .
mire van még szükségünk,
hogy boldog és sikeres nép legyünk ? ”

Thomas Jefferson

Fel nyugatra!

Colt és winchester

A nagy folyam nyugati partján, a Missouri torkolatától néhány mérföldnyire délre épült városban, St. Louisban – akár csak Amerika-szerte mindenhol – a polgárháborút megelőzően, majd az azt követő hónapokban és években gyakorta idézték Horace Greeley, a híres újságíró és neves közéleti személyiség szállóigévé vált mondását, „Go West, young man!”, vagyis: „Menj nyugatra, fiatalember!”

Mióta a húszas évek nagy útépítő mozgalmainak eredményeképpen a Cumberland-átjáró és a Lancaster Pike állandóan tömve van postakocsikkal és szekerekkel, melyek mint egy soha véget nem érő áradat vonulnak nyugat felé, St. Louisban találkozik a hatalmas emberáradat. Negyven éve már, hogy a vándorlók roppant tömege áthömpölyög a városon. A hatvanas években, főleg a nyári hónapokban, vannak olyan napok, amikor hét-nyolcezer jövevény érkezik, és ugyanannyi indul tovább a nyugatra vezető utakon.

St. Louis a civilizáció határa, és a keletről érkezők legtöbbje itt készül föl a hosszú útra. Itt szerzik be vagy itt akarják kiegészíteni felszerelésüket.

Tutajok ezrein érkezik az építőanyagoknak használható fa, a kocsigyártáshoz, kerékgyártáshoz nélkülözhetetlen nyersanyag. Gőzhajók eregetik bodor fekete füstfelhőiket a kikötőben. Az árusok, üzérek, csalók, szerencsekergetők forgatagában a délre vagy délnyugatra tartók népes csoportjai alkudoznak a hajótulajdonosokkal, a hajók kapitányaival. Éktelen csengetéssel, harangozással indulnak és érkeznek a hosszú kéményes folyami gőzösök.

A Mississippi fölött átívelő első állandó hidat éppen itt, St. Louisnál építik, és 1874-ben adják át a forgalomnak.

A 60-as évek derekán azonban még nincs híd a folyó fölött. A rengeteg kocsit, szekeret, lovat, a sok felmálházott öszvért, a gyalogosan érkezők ezreit kompok, dereglyék viszik egyik partról a másikra. Az átkelés díja nem nagy összeg, a révészek azonban még így is busás haszonra tesznek szert.

Mindennap hatalmas tömeg alkudozik a lóvásártéren. Nyerges lovak, egész fogatok, öszvérek, szamarak cserél-

A háttérben St. Louis,
az előtérben nyugatra induló
pionírok (festmény)

To My Friend
CHANNING SWIFT, ESQ

WESTWARD HO!

GRANDE GALOP DE CONCERT

C. D. WILSON.

SAINT LOUIS BRIDGE — LENGTH INCLUDING APPROACHES 6220 FEET.

Az első állandó híd
a Mississippi fölött St. Louisnál
(plakát)

nek gazdát. Hatvan és százhusz dollár között van egy-egy ló ára. A jó hátasló vagy igásállat valóságos kincsnek számít, és különösen nagy értéke van a hadsereg készletéből áruba bocsátott, jól tartott, vontatásra idomított állatoknak.

A poros utcákat járva, lépten-nyomon kocsigyártók, kerékgyártók, kovácsok, hordókészítők, kötélverők, nyergek és szíjjártók műhelyeinek cégéire téved az ember szeme. A Wells, Fargo & Co. postakocsi-társaság műhelyében és hatalmas udvarán több mint száz ember szorgoskodik. A cég nemcsak utasokat szállít, hanem megrendelésre is készít kocsikat.

Fellengzős feliratok és táblák harsányan dicsérik az árut az üzletek bejárata előtt. A kereskedők valósággal nyakon ragadják és beráncigálják az üzletbe az utcán hömpölygő tömegből azokat, akik akár csak egy pillanatra is megállnak a kirakott portékát mustrálgatni.

Minden eladó, és minden megvehető. Matracok és takarók, nemezkalapok és ingek, kocsiponyvák és porköpenyek, csizmák és nadrágok, nyeregtáskák és lószerszámok,

tűzhelyek és serpenyők, fűrészek és szekercék, olajmécsek, gyertyák és petróleumlámpák, hordók és kannák. És természetesen fegyverek. Pisztolytáskák, töltényövek és lösszer kapható minden mennyiségben. A leszerelt hadsereg arzenáljait, a déliektől zsákmányolt fegyvereket az államtól magánvállalkozók vásárolták fel, bőséges kínálatot nyújtva belőle a nyugatra vándorlóknak. A Colt-gyár híres hatlövetűjeinek egyre újabb típusait dobja piacra.

A híres Colt-féle pisztolynak külön története van. Samuel Colt, a fiatal fegyverkovácslegény mindössze huszonegy éves, amikor nyughatatlan újítkedvének engedelmessé, forgópisztolyt szerkeszt. 1835-ben készül el az első szabadalmi darab, és rá két évre Colt már manufaktúrában gyártja a híres hatlövetűket. Colt pisztolya modern fegyver. A töltése nem a cső felől, hanem hátulról történik, a dobót a kakas felhúzása forgatja, és minden hatodfordulatra egy töltényt tol a cső elé. Meghúzzák a billentyűt, előrecsapódik a kakas, s már dördül is a lövés.

Az új fegyver óriási hatást keltett. Hays ezredes és 14 embere ezzel a fegyverrel 70 ellenséges indiánt győzött le a pedernalesi csatában – ezen felbuzdulva már a mexikói háború idején Taylor tábornok ezer emberét Colt-pisztolyokkal szerelik föl. 1837–1875 között a Colt-gyár mintegy 15-féle változatban készíti a jól bevált fegyvert, és nemcsak Amerikát, hanem szinte az egész világot ellátja forgópisztolyaival. Később az írógépeiről híres Remington cég is gyárt forgópisztolyt, elsősorban a hadsereg és a tengerészet számára, de minthogy ezek is Colt elvén működnek, a pisztolyt mindközönségesen csak coltnak nevezték.

A híres hatlövetű előállításának költsége alig volt több 15 dollárnál, mégis egy közönséges faborítású New Mod. Navy 1861 típusú fegyverért legalább 30 dollárt kértek. A díszesebb kivitelű, gyöngyház nyelű, arannyal díszített Colt Single típus ára 50–55 dollár volt.

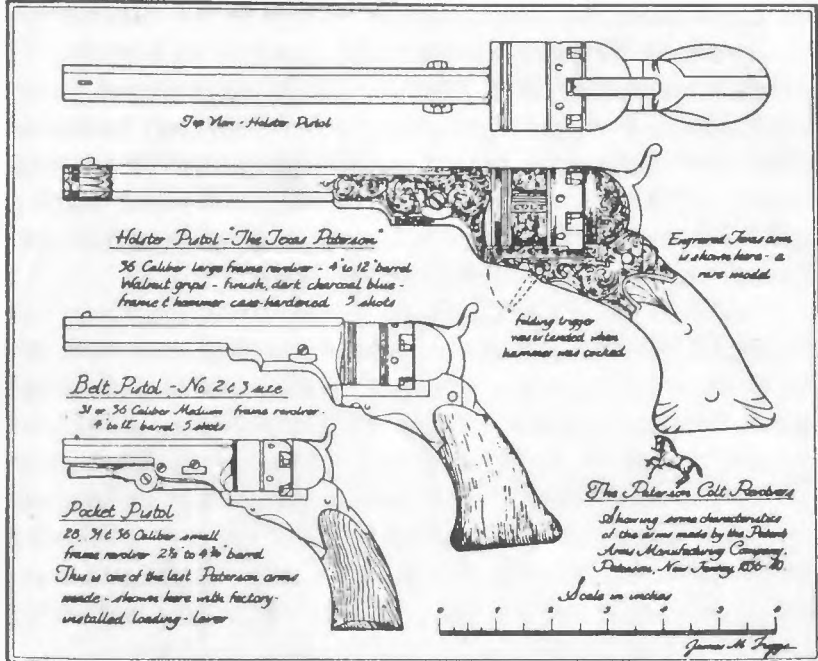
A polgárháború idején jelentek meg a nagy löpőpontosságú Springfield-puskák, a nyeregtokba bújthatató tusatáras Spencerek, a rövid csövű Joslyn-karabélyok és a Henry–Winchester típusú ismétlőpuskák. Ez utóbbi, 15 töltény befogadására alkalmas fegyver ára 35–40 dollár volt. És egy jól célzó, gyakorlott lövő kezében már viszonylag nagy távolságon (900 m) is halálos sebet ejtett.

Ezeket a fegyvereket, késeket és töröket árusítják St. Louis boltjaiban az 1860-as évek közepén, és a fegyverek mellé Bibliát, kalendáriumot, álmoskönyvet, térképeket is vásárolhat az, aki jól fel akar szerelkezni a nyugati útra. Bi-

Samuel Colt, a feltaláló

Baltimore, 1817. Az első telepesek elindulnak a Cumberland-hágón át nyugatra (korabeli rajz)

zonytalan hitelességű, ellentmondó adatokat tartalmazó térképeket. Olyanokat, melyek kivétel nélkül mind termékeny földeket, jó legelőket, kimeríthetetlen aranylelőhelyeket, könnyen járható utakat ígérnek.

Az emberek mindent elhisznek, és mindenben kételkednek. A fogadókban, szállodákban nincs egyetlen üres szoba, egyetlen üres ágy. A templomok (néhány kivételtől eltekintve csúf, hodályszerű épületek) éjjel-nappal nyitva állnak. Prédikátorok, önjelölt próféták zengik intelmeiket, és dörgik fenyegető átkaikat; sűrűn emlegetve a sátánt és az ördögöt. Éjszakánként pedig százak keresnek szállást a templomok padjaiban vagy a hideg kövezeten.

„Térj be, idegen!” – így invitálják a városba érkező vándort, és minden házba befogadják a messziről jött embert. Ha máshol nem, hát a fészkerben, padláson adnak neki szállást. Senkitől sem kérdezik a nevét, nem kérdezik, honnan jött, hová megy. Ehet, ihat. Lecsutakolhatja a lovát, megittathatja, szénát, zabot vethet eléje. Ha két-három nap múlva továbbáll, gyakorta a fizetség ígéretével is beérik.

„Járj szerencsével, idegen!” – így búcsúznak tőle, mert abban senki sem kételkedik: aki nyugatra megy, az mind a szerencse fia.

A polgárháborút követően az egész országban megnyílt az út a kapitalizmus gyors fejlődése előtt. Ezekben a háború utáni években bő sugárban ömlik a hazai és külföldi tőke

nyugatra. És bár a nemzetközi politikában az Egyesült Államok ez idő tájt még alig játszik szerepet, már láthatók jelei egy eljövendő, nemzetközi tekintélyű tőkés nagyhatalomnak.

1860 és 70 között a polgárháború következményeit felszámoló államszövetség tekintélyes sikereket ér el az ipar, különösen a gépgyártó ipar területén. Mozdonyok százai, mezőgazdasági gépek ezrei készülnek évente. 1869-ben 252 148 iparvállalat működik, és közel hárommillió munkást foglalkoztatnak.

Természetes, hogy még hosszú évekig a mezőgazdaságnak és a mezőgazdaság termékeit közvetlenül feldolgozó iparnak van a legnagyobb szerepe. Indiana, Illinois, Iowa és Minnesota kövér földjein nyaranta aranyló kalásztengert ringat a szél, s nem látni végét a haragoszöld kukoricaföldeknek.

A pezsgő üzleti élet legfőbb bizonyítéka, hogy ebben az időben már 1601 bejegyzett bankcég intézi a pénzügyi, kereskedelmi ügyleteket. Gyors ütemben épülnek az utak, hidak és vasutak. Rohamosan fejlődnek a keleti és a tóvidék közelében lévő középnyugati városok.

Az amerikai városfejlődés páratlan példája, Chicago, 1804-ben még csak egy kis indián falucska. Fort Dearborn néven prémkereskedők építenek itt először erődöt. A településnek ekkor még csak két fehér lakója van. A város iga-

zából akkor keletkezik, amikor elkezdik építeni az Illinois-csatornát. 1841-ben csaknem 6000, tíz évre rá már 34 000 ember sűrög-forog a forgalmas utcákon. 1860-ban már hatalmas gabonapiac, s mire az első nagy vágóhidak is működni kezdenek, 300 ezer ember él a város túlzsúfolt házai-ban. 1871. október 7-én és 8-án szörnyű tűzvész pusztít. Csaknem százezer ember válik hajléktalanná. De egy év múlva újjáépül, és szebb, szabályosabb, mint volt. Ez lesz a világ első gabona-, marha- és fapiaca. A századfordulóra Chicago lakosainak száma eléri az 1,1 milliót!

Nagyjából ugyanez a folyamat játszódik le a keleti és a középnnyugati tájak többi városában is. Pittsburgh, Detroit, Cleveland, Cincinnati, Indianapolis azok a városok, melyek zsúfoltsága százezrekben érleli meg az elhatározást: „Fel, nyugatra!” És ezek a városok azok, amelyek befogadják a szüntelenül érkező európai bevándorlókat. Mert egyre jönnek! 1861–80 között 2,3 millió, 1871–80 között 2,8 millió bevándorló érkezik, akiknek többsége csak rövid ideig állapodik meg a keleti országrészekben. Mint mágnes vonzza őket a távoli nyugat, s az elinduláshoz Colorado, Kalifornia aránya és a „Homestead Act” (telepítési törvény) ad bátorítást számukra.

A földtörvényt természetesen a termőföldek hasznosítása, a hatalmas ország benépesítése érdekében hozták. A föld azonban nemcsak művelésre, hanem állattenyésztésre, a mélyében rejlő kincsek kibányászására is alkalmas. A polgárháború után munka nélkül maradt több mint egymillió ember számára a telepítési törvény az önállóság, a szabadság – a magam ura, magam gazdája – lehetőségét kínálta.

„Elrendeljük, hogy minden személy, aki családfő, vagy 21 éves korában jött ide, s az Egyesült Államok polgára, vagy aki az Egyesült Államok honosítási törvényei által megkívánt módon kinyilvánítja szándékát, hogy az akar lenni, és aki sohasem fogott fegyvert az Egyesült Államok kormánya ellen (. . .) jogosult 1863. január elsejétől fogva birtokba venni egy negyed telket (160 acre*) vagy annál kisebb

* Könyvünkben előforduló területmértékek

1 square inch (négyzethüvelyk)	6,45 cm ²
1 square foot (négyzetláb)	929,01 cm ²
1 square	9,29 m ²
1 acre	0,41 hektár
	0,703 kat. hold
	112,5 négyszögöl

mennyiséget azokból a még birtokba nem vett közös földekből, amelyekre elővételi igényt jelentett be, vagy amelyek az igénybejelentés időpontjában megvásárolhatók egy dollár huszonöt cent vagy ennél alacsonyabb acre-enkénti vételáron . . . ”

Így szól a törvény, amelynek hatására több millió ember kelt útra a távoli nyugat felé, hogy új otthont teremtsen magának. Ám a Homestead Act hatására elindulók a telepeseknek már egy későbbi csoportját alkotják. S ha meg akarjuk ismerni a pionírok vándorlásának útjait, a kalandos éveket, képzeletünkben évtizedeket kell visszalépnünk az időben.

Az első felfedezők és telepesek nyomában

A telepesek pionírok, úttörők voltak. Arról a határvonalról, amelyet az indiánok területeinek biztosítására húztak, éppoly gyorsan megfélemedtek, mint amilyen gyorsan kigondolták.

A nyugatra tartó emberáradat átkelt az Ozark-hegységen vagy a préridék füves pusztáin, felkapaszkodott a Sziklás-hegység hágóira, bejárta a Colorado-platót és a folyó mély kanyonját. A vándorlók betörték a Black Hills vidékére, bányákat nyitottak Nevadában, benyomultak Texas legelőire és tovább, Új-Mexikó földjére. Oregonból átszivárogtak Észak-Kaliforniába, és Arizona sivatagos pusztaságain át megrohamozták a Sierra Nevada vad hegyeit és a mexikói felségterületnek számító Dél-Kaliforniát.

A népek nyugat felé áramlása az amerikai kontinensen egyike volt a történelem legnagyobb népvándorlásának. Emberek tízmilliói vettek benne részt, szerencséjükben bízó emberek, akik a gyors meggazdagodás reményében csőre töltött fegyverrel törtek maguknak utat.

A nyugatra vezető utak vándorai pionírok voltak. Úttörők, de nem felfedezők!

A földrész belsejében – a mai Egyesült Államok területén – már a XVI. század végén, a XVII. század elején megjelennek az első hódítók: délről a spanyolok, északról a franciák. A spanyolokkal és később a franciákkal is igehirdetők, jezsuita hittérítők járnak együtt. Coronado és De Soto azt remélik, hogy megtalálják a legendás „Cibola” országot, a legenda szerinti „Hét Arany Város”-t, ahol hat-hét emeletes

Arizonai táj

házak vannak, és a szobák falát csodálatos szőttesek és csillogó drágakövek ékesítik. Lóháton és gyalog bejárják a mai Texas, Új-Mexikó, Arizona és Kalifornia vidékét. A csodás „hét város” helyett azonban a sivatagos pusztákon, a vad sziklák között csak a pueblóindiónok sziklalakásaira, a navahók hoganjaira* lelnek. Missziókat, telepeket létesítenek, és megvetik alapjait a Rio Grande del Norte mentén El Paso és északabbra Santa Fe városoknak.

Robert C. de La Salle az északnyugati átjárót keresi, amikor elindul 1679 és 1687 között lezajlott hétéves kalandozására. Kiváló prémvadász és prémkereskedő, aki békés kapcsolatban van a tóvidék indián törzseivel. A tőlük nyert értesülésekre támaszkodva, a Nagy-tavakon és az Illinois folyón át leereszkedik a Mississippin, egészen a Mexikói-

* *Hogan* – a délnyugati sivatagos vidéken élő indiánok (navahók, apacsok) gerendákból, kövekből és sárból tapasztott, kőoldalú, alacsony kunyhója

Coronado expedíciója eléri
a mai Új-Mexikót (1540)
(festmény)

Prémvadászok indián kenukban
(F. Remington rajza)

öböl. Csalódás éri, mert az északnyugati átjárót nem találja. A nagy folyó nem a Csendes-óceánba ömlik, mint hitte, de a vállalkozás így sem volt eredménytelen. Végighajózta, felfedezte a „Folyamok Atyját”.

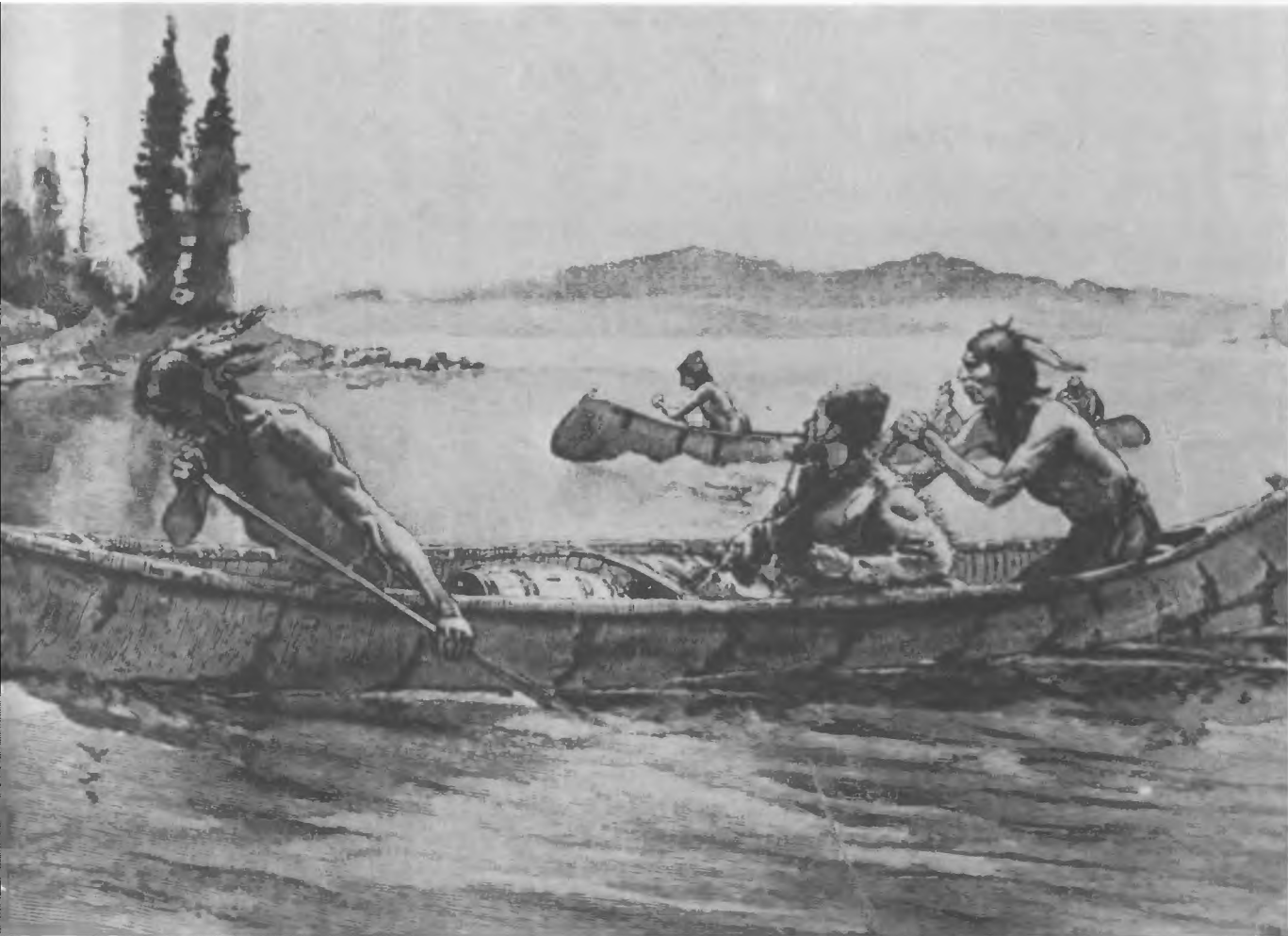
És alig telik el ötven év, a francia prémvadászok már beljebb hatolnak a szárazföld belsejébe. Könnyű kenuikon felveznek a Plate-en, és a Sziklás-hegység keleti lejtőin északról dél felé haladva, átszelik a prérít. Elérik a Santa Fe missziót, ahol legnagyobb meglepetésükre spanyol szerzetesekkel találkoznak. Megpihennek néhány hónapra, és a Canadian folyón végigevezve, a Mississippin át 1741-ben megérkeznek a folyó torkolatához.

A prémkereskedők, trapperek (csapdavetők) bejárják az indiánok több ezer mérföldön át kanyargó, látszólag sehova sem tartó ösvényeit. Elvetődnek a Black Hills sziklái közé, az embermagas fűvel benőtt prérre és a Yellowstone folyó partjára.

Megcsodálják a Yellowstone magasba szökő gejzíreit, a Colorado kanyonját, és ezerféle történetet mesélnek hatalmas fákról, óriási méretű kaktuszokról, zsályamezőkről, napégette sivatagokról, mocsarakról, ahol lidércek, szellemek tanyáznak. Legendák kelnek szárnyra a csodálatosan gazdag állatvilágról, medvekalandokról, farkasokkal vívott küzdelmekről, bölények vonulásáról, hatalmas csordákban legelésző kecses antilopokról.

Mintha szellemek között jártak volna, úgy beszélnek az indiánokról, rémséges történeteket terjesztve furcsa szokásaikról.

A páncélba öltözött spanyol hidalgók, a barátcsuhás jezsuiták, az indiánokkal barátkozó francia utazók még nem készítettek térképeket, s ha akadt is közöttük egy-egy, aki lejegyezte tapasztalatait, az is csak álmélkodó mesélőnek számít. Daniel Boone volt az első, aki nemcsak felfedezte az észak-amerikai szárazföld belsejét, hanem akinek vándorlá-

sa már a Nyugat meghódításának kezdetét is jelenti. Ő volt itt az első telepés.*

Kentuckyról, az akkori világ nyugati peremén kezdődő hatalmas ősvadonról, az eljövendő évek „sötét és véres földjéről” jóformán még semmit sem tudtak az emberek 1769-ben, amikor Daniel Boone útra kelt.

„1769. május elsején történt, hogy egy időre lemondtam az otthon örömeiről, elhagytam családomat és Yadkin-parti, észak-carolinai nyugalmas lakhelyemet. . . .”

Így kezdődik Daniel Boone úgynevezett önéletírása, melyet állítólag egy bizonyos John Filson nevű ember jegyzett le. Boone az észak-carolinai hegyekben eredő Yadkin folyó forrásvidékétől az Appalache-hegységen át a tajtékos habokat kergető Kentucky folyó partjáig jutott el. Társaival együtt gyalogosan több mint 500 mérföldet tett meg. Mocsarakon keltek át, sós forrásokat fedeztek föl, és a régi indián ösvényeket követve, megnyitották a nyugatra vándorlás első útját.

Lewis, Clark és a többiek

Daniel Boone megtelepszik Kentucky vadonában. Az amerikai nép megvívja függetlenségi háborúját, és a szabadság lázában élő Egyesült Államok sorrendben harmadik elnöke, Thomas Jefferson 1803-ban, Louisiana megvásárlása után expedíciót szerveztet az északnyugati területek, a Missouri medencéjének felkutatására. Annak megállapítására, hogy hogyan lehet a szárazföldön át megközelíteni a Csendes-óceánt.

Az expedíció vezetőjévé az elnök személyi titkárát, az amerikai hadsereg fiatal tisztjét, Meriwether Lewist nevezi ki, aki bajtársát, a tehetséges felderítőt, William Clarkot választja segítőtársául.

Egy bárkával és négy nagyobb indián kenuval, földméréshez és térképkészítéshez szükséges felszerelésekkel indulnak útra 1804. május közepén. Feleveznek a Missourin,

* *Daniel Boone* (1734–1820) – A hosszú életet megélt vadász és nyomkereső családja az 1700-as évek elején Angliából vándorolt a mai Pennsylvania földjére. D. Boone a XVIII. század végi Egyesült Államok nyugati irányú terjeszkedésének egyik legszínesebb alakja. Nevéhez fűződik az ún. „Cumberland Gap”, a hegy áttörése. Vagyis ő hatol át először az akkor még ismeretlen hegységen. 1769–72 között a vadonban él. J. F. Cooper róla mintázta Bőrharsnya történetének főhősét

Korabeli rajz
a Cumberland-átjáróról
az Appalache-hegységben.
Itt haladtak át az első vándorok
nyugat felé ►

értékes feljegyzéseket készítenek, térképeket szerkesztenek a folyó vízvidékéről. Néprajzi adatokat gyűjtenek az erdőkben élő indiánokról. December közepéig közel kétezer mérföldet gyűrnek le. Berendezkednek téli szállásra, és a folyó partján erődöt építenek, melyet az ott tanyázó indiánokról Fort Mandannak keresztelnek el.

1805 áprilisában már elérik a folyó forrásvidékét, felfedezik annak három forráságát, és a legnyugatibb vízfolyást Jeffersonról nevezik el.

A Bitter Root-hegységen átkelve, a Columbia és a Snake folyók völgyeinek átkutatása után, 1805 novemberében az expedíció róka farkokprémekkel díszített, négy viharvert kenuja kijutott a Columbia torkolatához. Az evezősök kiugráltak a partra, vad táncba kezdtek, és harsány kiáltások közt levegőbe hajigálták sapkájukat. Kitérültek előttük a hatalmas nyugati óceán. Ezzel véget ért az észak-amerikai kontinens átszelése, ez a politikailag is jelentős felderítő vállalkozás.

Lewis és Clark expedíciójának eredményeire hivatkozva jelentette ki először az USA kormánya, hogy egész Észak-Amerikát, angol Kanadától délre és az akkor még spanyol Mexikótól északra, az egyik óceántól a másik óceánig saját birtokának tekinti.

Két év múlva – indiánok és spanyolok régi nyomdokain járva –, Lewis és Clark felkutatják az Arkansas völgyét. Felleveznek a folyó forrásához. Ott lóhátra ülnek, és a régi spanyol telepek, missziós állomások érintésével, messze délre behatolnak a mai Mexikó földjére. Két évig tartó vándorlás után számos új megfigyeléssel gazdagítják a szárazföldre vonatkozó ismereteket; 1807-ben Texason át érkeznek a Mississippi torkolatához.

Ettől kezdve egymást követik az állam által kezdeményezett és támogatott, a terjeszkedést segítő, feltáró utazások az ország belsejébe. Stephen H. Long őrnagy 1820-ban az Arkansas folyó felső vidékéről, Fort Atkinsonból kiindulva vezet csapatot a prérre, és még ugyanabban az évben értékes topográfiai feljegyzésekkel tér vissza.

1823-ban és 24-ben Jedediah S. Smith két csoporttal a Missouri partján lévő Fort Lookout nevű katonai erődből és postaállomásról kiindulva végez felderítő munkát a Black Hills völgyeiben. Végigvonul a Bighorn River partján, és több átjárót is feltérképez. Fölfedezi az úgynevezett déli átjárót az Utah felé tartó úton.

1826-ban ismét útnak indul. Lovasaival az Utah-tó keleti partján, a régi spanyol ösvényt követve végighalad a Colo-

Daniel Boone
(portré 1820-ból)

A prérre, a nagy síkságra
kimerészkedő első felfedezők,
Lewis és Clark találkozása
az indiánokkal (festmény)

rado völgyén. Leereszkedik a folyó hatalmas kanyonjába. Vízre száll, és az év végére eléri a spanyolok által már korábban fölfedezett Mohave* falut. Itt néhány hónapra megáll, feltölti készleteit, majd továbbindul, és számos hágót, átjárót fedez fel a Sierra Nevada hegyei között. Csapatával leereszkedik a San Gabriel Archangel misszióhoz (a mai Los Angelesbe). Különítményt szervez, és ellovagol San Diegóba, majd San Gabrielbe visszatérve, kipróbált társaival a Mojave-sivatagon** át behatol a kaliforniai fennsíkra.

Ember és állat kegyetlen szenvedéseket áll ki, mire a Tehachapi-hágón átkelve eléri a Sacramento völgyét. Földerítik a folyó partjait, átkelnek a hegyeken, és 1828–29 telén eléri Oregon földjét.

Ár ellenében – zúgókon, zuhatagokon keresztül, ahol sokszor mérföldeken át viszik vállukon kenuikat és egyéb

* Falu Arizonában

** Sivatag Kaliforniában

holmijukat – feleveznek a Columbián, megmásszák a Rocky Mountains, a Sziklás-hegység legmagasabban lévő hágóit. Hosszú útjuk során 1829 őszén érkeznek a Green River és a Snake forrásvidékére.

A táj már ismerős. Smith járt már erre első expedíciójával. 1823-tól 29-ig, hat év alatt több mint 5500 mérföldet tettek meg. Méréseket végeztek, térképeket szerkesztettek. Katonai erődöket és postaállomásokat, a prémvadászok számára megerősített kereskedelmi központokat állítottak föl. Kísérőjük, útmutatójuk mindig egy tapasztalt vadász, csapdaállító volt, aki kitűnő természetismerete alapján talált rá a járható útra.

Ezek a trapperek, csapdaállítók már jól ismerik az indiánokat, és azok is ismerik őket. Közülük nem egynek, mint a híres Jim Bridgernek és a még híresebb Kit Carsonnak indián felesége van, s maguk is csaknem elfelejtették már, hogy valahol keleten, egy New England-i vagy massachusettsi házban ringott a bölcsőjük. Hiszen legtöbbjük fogadott fia, tagja volt valamelyik indián törzsnek. Tanulatlan emberek, mégis a tudománynak tettek szolgálatot, mint ahogy a tudománynak tettek szolgálatot azok is, akik fáradhatatlanul, csaknem gyalog járták be a hatalmas területeket, s rajzoltak térképeket a frissen felderített vidékekről.

Jeles térképszerkesztő és rajzoló volt Benjamin L. E. de Bonneville, az USA hadseregének kapitánya, aki egy vadász-expedícióval bejárta a távoli nyugat fő vízrajzi hálózatát, és 1837-ben pontos térképet szerkesztett a Colorado és a Great Salt Lake (Nagy-Sós-tó) partvidékéről.

A felfedező utakat befejező legnagyobb szabású katonai vállalkozás azonban a polgárháború későbbi tábornokának, John Charles Frémontnak a nevéhez fűződik.

Frémont nagy expedíciója

Frémont katonai topográfus volt. 1842-ben kezdte meg segítőtársának – későbbi barátjának –, Kit Carsonnak több éves tapasztalataira támaszkodva a préri felkutatását. „Tábornövények hamujából városok nőttek ki . . .” – írja egy kortársuk visszaemlékezéseiben, s valóban, St. Louisból, Independence-ből elindulva, a nagy expedíció útvonalát követik később a nyugatra tartó karavánutak, vasútvonalak és a postakocsijáratok is. Ezek a híres „Overlandi utak”, amelyeken telepesek tömege vándorol meghódítani a végtelennek tűnő „Nagy Országot”.

Gőzhajón érkezik St. Louisba az expedíció vezérkara. Huszonkilenc felkészült, tapasztalt katona, képzett felderítők, térképészek, geológusok, botanikusok, két orvos és két lelkész. Egy lovasszávad, nyerges lovak, öszvérfogatok, legalább húsz-huszonöt ponyvás szekér – megközelítően 200 fő az expedíció létszáma. Sátrakat, köteleket, nagy mennyiségű robbanóanyagot és lőszert, sáncszerszámokat, ásót, csákányt, tartalék élelmiszert visznek magukkal. Százszámra raknak a kocsikra késeket, baltafejeket és régi puskákat, valamint rengeteg színes üveggyöngyöt és szalagot, értékesnek alig nevezhető holmikat. Jól felkészültek, hogy legyen mit cseretárgyként felhasználni, ha indiánokkal találkoznak.

Néhány napig a Missouri folyását követik, majd elkanyarodva, a prérin át Independence-nél – amely akkor már létező település – ismét eléri a folyót. A nyugati parton a Kansas torkolatánál kis létszámú helyőrséget hagynak hátra, és ezzel megvetik a későbbi nagy prériváros, Kansas City alapjait. Heteken át követik az Északi-Platte és a Déli-Platte folyók folyását, és a préri átjáróútjainak ellenőrzésére a Laramie-hegység lábánál felépítik a később híressé váló Fort Laramie erődöt, melynek aztán az indián háborúk történetében lesz majd nagy jelentősége.

Frémont expedíciója még számos katonai erősséget, postaállomást hoz létre, s ahogy előrenyomul a préri füves térségein, a hegyi ösvényeken, úgy követi nyomon a hadsereg. Futárai hetenként visznek jelentéseket a kormánynak.

Frémont átkel a Smith által felfedezett déli átjárón, és a Wind River-hegységben felfedezi a később róla elnevezett 4200 méter (13 730 láb*) magas hegycsúcsot.

1843-ban Frémont ismét útra kel. Munkatársaival feltérképezi az egész Oregonba vezető ösvényt. Kit Carson vezetésére bízta csapatát, és Jim Bridger nyomait járva átkelnek a Wasatch-hegységen. Mintákat vesznek, és megvizsgálják a Nagy-Sós-tó vizét. A hegyek között óriási lefolyástalan területeket járnak be, és elnevezik Great Basinnak, Nagy-medencének.

Délre fordulnak, s a Great Basin nyugati peremén, a félsivatagokon át, dacolva a metsző széllel és a homokviharakkal, felkapaszkodnak a Sierra Nevada keleti oldalán, majd néhány hét múlva megpihennek Sutter's Fortban; a kaliforniai Sacramento völgyében.

Frémont nyughatatlan. Sikereit a kormány is nagyra értékeli, s ez arra készteti, hogy további kutatásokra induljon. Most is Smith útját követi. Dél felé halad, átkel a Tehachapi-átjárón, és onnan visszafordulva, átszeli a Mojave-sivatagot. Térképészei fáradhatatlanul dolgoznak. Méréseket végeznek, pontosan feljegyeznek minden adatot, és vázlatokat készítenek Nevada, Utah, Colorado folyóiról, járható ösvényeiről.

John Charles Frémont

• *Könyvünkben előforduló hosszsmértékek*

1 line (vonás)	2,54 mm
1 inch (hüvelyk)	2,54 cm
1 foot (láb)	30,48 cm
1 yard	91,44 cm
1 mile (mérőföld)	1609,33 m
1 nautical mile (tengeri mérőföld)	1854,96 m

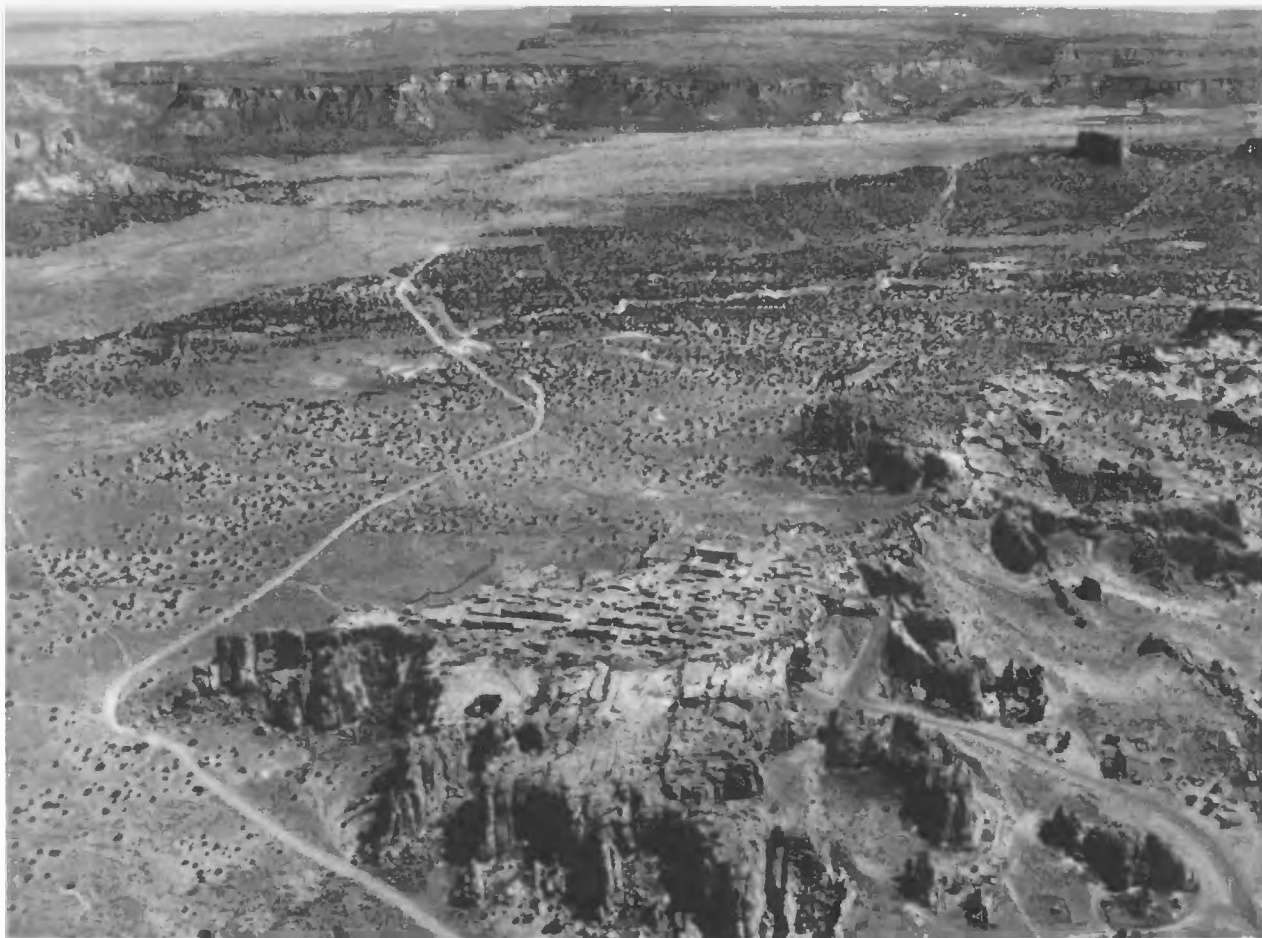
Hosszú út – több mint 4600 mérföld – volt már mögöttük, amikor az Arkansas folyását követve, 1844 végén visszatérnek Kansas Citybe.

Egyetlen poros utca, néhány faház: ennyi még csak a város. Lakói, néhány száz ember és a mindig jelenlévő átutazók óriási lelkesedéssel fogadják a visszatérőket. A kis csapat – naptól cserzett lovasok, csikorgó, szakadt ponyvájú szekerek – alkonyatkor poroszkál be a városba, és másnap reggel a helybeli újság már nagybetűs címmel közli Frémont expedíciójának sikerét.

John C. Frémontot nemzeti hősként ünneplik.

Néhány nap múlva a washingtoni hivatalszobákban szorgalmas tisztviselők hajoltak a térképek fölé, olyan térképek fölé, amelyeken még csak hatalmas fehér foltok jelezték a távoli nyugat, a „Far-West” tájait. A tisztviselők csoportjában ott állt Charles Wilkes hadnagy, Frémont nagyszerű térképésze is. Kiterítette vázlatait, amelyekről átmásolhatták

Új-Mexikó. Puebló a fennsíkron

az újonnan földerített hegyeket és folyókat. Körülrajzolták a tavak partjait, megjelölték a hágókat, a kanyargós ösvényeket és minden olyan helyet, ahol az expedíció állomást, erődöt létesített, ahol Frémont helyőrséget hagyott maga után hátra.

Gondosan követve Wilkes terepvázlatait, berajzolták a kocsival is járható utakat.

A negyvenes évek vége felé jelennek meg az első olyan térképek, melyek már jelzik a nyugatra vezető szárazföldi utakat. Az északnyugatra tartó Oregon ösvényt, a Fort Bridgernél elágazó Kalifornia ösvényt. A Salt Lake City és Los Angeles közötti átjárót, a régi indián ösvényt követő Santa Fe utat és a Texason áthaladó „déli utat”, a postakocsijáratok

sok vért és kalandot látott vonalát. A telepések hetekig, hónapokig tartó vándorlásainak ezer mérföldeken át kígyózó útjait.

Vadászok, csapdaállítók – a vadon remetéi

Végig az Oregon ösvényen.
Vándorló pionírok a prérin
(Korabeli metszet)

Vadászok, csapdaállítók, trapperek, indiánokkal csereberélő prémkereskedők csatangolnak keresztül-kasul a prérin. Ők járnak elől, és tolják mindegyre nyugatabbra a határt. Ismernek minden forrást, minden patakot és vízmosást, a gázlókat, a fűtengerből kiemelkedő furcsa alakú sziklákat.

Ismerik ezek indián neveit, és maguk is nevet adnak mindegyiknek. Pontosan követik a vadcsapásokat, a vonuló csordák útját, a magányosan járó medvéket, bölényeket, szarvasokat, vadlovak legelőit. Ismerik a fákat, a virágokat, az ehető gyümölcsöket. A szelek járásából, a madarak vonulásából tudják, milyen idő várható. Barátjuk és ellenségük is a természet. Vadászatból élő emberek. Felszerelésük csak annyi, amennyit gyalogosan vagy lóháton bármikor, bárhová magukkal vihetnek. Állandó otthonuk nincs. Erdők sűrűjében, sziklák üregeiben, pislákoló tábornüzek mellett töltik az éjszakát. Csak nagyon ritkán, a kemény tél, a nagy hófúvások idején építenek maguknak kunyhót, de ilyenkor is inkább valamelyik barátságos indián törzs táborába húzódnak. Évente egyszer – rendszerint a tél beállta előtt vagy kora tavasszal a prémek eladása, néhány nélkülözhetetlen holmi és némi puskapor vagy lőszer beszerzése végett – ellovagolnak, kenuikkal leereszkednek a legközelebbi állomásra. Két-három hétig is eltart egy ilyen utazás; aztán a magányos vadász ismét hónapokra eltűnik a rengetegben.

A század 30-as, 40-es éveiben az erdők és füves puszták magányos vándorait eléri és a Mississippin túlra szorítja a szekérkaravánokkal érkező telepések serege. A vadászok, trapperek új foglalkozást találnak: vállalják, hogy elvezetik az „ígéret földjére” tartókat. A nyüzsgő, siető tömegben azonban nem érzik jól magukat. Ha vállalt feladatuknak eleget tettek, ismét eltűnnek a vadonban. Életüket, igazi nevüket legtöbbször titok fedi, s akinek nevét megőrizte az utókor, legendák hőse lett.

A prémvadászok, csapdaállítók becsületét és tisztességét a vadon íratlan törvényeihez mérték. Országnyi területet mondhatott egy-egy a magáénak, ahol csak ő vadászott, és csak a környék indiánjaival osztozott a zsákmányon. Ha so-

ha nem találkoztak, akkor is ismerték egymás fába, sziklába vésett jeleit, az ösvényeket, melyeken lesre jártak, csapdáikat elhelyezték.

Az elejtett vagy csapdába csalt vad tulajdonjoga szent volt, és aki azt megszegte, halállal bűnhődött. A természet és az élet alakította ki törvényüket, mely egyfelől önzetlen segítségnyújtást jelentett minden bajba jutott embernek, másfelől görcsös ragaszkodást a személyes szabadsághoz, mely nemegyszer gátlástalanságban, nyers indulatkitörésekben, erőszakos cselekedetekben nyilvánult meg. Elviselhetetlennek érezték a civilizációt, mint ahogy őket is elviselhetetlennek tartotta a civilizáció jogrendjében élő emberek társadalma. Így maradtak életük végéig az ősvadon remetéi: magányos emberek.

Magányos kunyhó az erdőben

Prémvadászok kunyhójuk előtt

Amint meghallották az első fejszecsapásokat, s az első gerendaház kéménye füstölni kezdett, azonnal odébbálltak. Eltűntek a préri végtelen fűtengerében, az erdők mélyén, a sziklák között, az illatos zsályamezőkön. Csak ritkán követte őket az önként vállalt száműzetésbe egy-egy indián aszszony, hűséges feleség.

Mert a határvidék első magányos vándorai nyughatatlan emberek voltak. Olyan férfiak, akiket izgatott az ismeretlen, ember nem járta táj. A drága prémek vadászata megélhetést nyújtott nekik, és egyre beljebb csalta őket a nyugati szárazföld belsejébe. A természet otthont adott számukra, s az előretörő civilizáció elől menekülve, a széljárta, füves pusztákon, a csobogó patakok és zúgó vízesések partjain néhány évig még „szabad” embernek érezhették magukat.

Connor hadnagy jelentése

Amikor a 40-es években megkezdődött a telepesek, önkényes földfoglalók beáramlása a Mississippi és az Arkansas folyók közötti hatalmas területre, az Oregon ösvényt megközelítő fő útvonal a hegyeken keresztül az Ohión és annak völgyében kanyargó úton át vezetett. Bárkák és tutajok szá-

zai törtek szakadatlanul nyugat felé. John May, egy gazdag bostoni kereskedő, aki az Ohio Település Részvénytársaság egyik vezető részvényese volt, sokáig figyelte a Pittsburgh-nél elhaladó bárkákat, és feljegyezte tapasztalatait:

„Az elmúlt hónapokban több mint ezer bárka és tutaj kelt át a városon, és úszott lefelé a folyón. Két bárka fedélzetén 29 fehér ember, 24 néger, kilenc kutya, 23 ló volt. Nem beszélve a sok tehénről, disznóról, zsákokról, szerszámokról és bútorokról. Pedig most még csak március vége van. . . .”

Egy másik szemtanú, Hall bíró, így írta le a látottakat:

„Ma két nagy, egymáshoz fűzött tutaj haladt el mellettünk. Ezzel az egyszerű közlekedési eszközzel több New England-i család költözött a nyugati földekre. Mindegyik tutaj nyolcvan-kilencven láb hosszú volt, rajta egy kis házikóval. Mindegyiken takarmányt halmoztak fel, amely körül lovak, tehenek álltak, míg a farmudvarok többi kellékei: ekék, szekerek, disznók, gyerekek, csirkék látványa miatt az egész tutaj inkább állandó tartózkodási helynek látszott, mint ott-hont kereső kalandorok karavánjának. Az egyik kis ház ajtaja előtt tisztas öreg pápaszemes asszonyság ült a széken, és békésen kötögetett. Egy másik nő a mosóteknő mellett dolgozott, míg a férfiak olyan eltökélten rágták bagójukat, mintha semmi dolguk nem lenne! A tutaj élete nyilván alig különbözött számukra a farm életétől. . . .”

„Oh-ho! Átkelünk az Ohión. . . oh-ho!” – énekelték a vándorlók, s a vén Mississippihez érve, Cairónál sorsukra hagyták a tutajokat. Megalkudtak valamelyik hajó kapitányával a Cairo–St. Louis közötti útra, mert mint akkoriban mindenkit, őket is elkapta az „Oregon-láz”*, s minél hamarabb útnak akartak indulni a távoli termékeny völgyekhez.

Az ekhós szekér hat méter hosszú, két méter széles, két méter magas, vastag tölgyfából, hikoriból és akácfából épített alkotmány. Négy nehéz, vasalt keréken gördül, és két hátsó kerekének átmérője egyenként 2,3 méter. Hajlított akác- vagy kovácsoltvas keret tartja a nehéz ponyvát, amelyet kö-

* Valóságos láz tartja hatalmában az embereket: a távoli termékeny tájak, a meggazdagodás ígérete, amelyet már 1840 óta propagálnak. 1844-ben választási jelszóvá is válik az akkoriban még angol fennhatóság alatt álló oregoni terület kizárólagos birtoklásának igénye

Vándorló pionirok a Smoky Hills vidékén (korabeli metszet)

telek erősítenek a kocsi oldalához. Teherbírása általában 3–3,5 tonna, de vannak olyan hatalmas szekerek, melyek akár 5 tonna terhet is elvisznek.

Nagy súlya ellenére aránylag könnyen gördül óriási kerekein, és nem süllyed el a porban, nem ragad bele a sárba. Vontatásához 6–8 pár ökör vagy 10–12 pár öszvér szükséges.

Van kisebb teherszállító kocsi is, ez gyorsabb, s vontatásához 2–3 pár ló elegendő.

Szekerek végtelennek tűnő sora vonul az Oregon úton. A kocsisok harsány szóval biztatják a lovakat, a hajcsárok hangos káromkodásokkal terelik az igába fogott barmokat. Mindenki siet, mindenki a másik előtt akar célhoz érni. Fölverik az út porát, s messziről olyan a táj, mintha hosszú mérföldeken át füstoszlop kígyózna.

Asszonyok, gyerekek, öregek ülnek a bakon, húzódnak meg a ponyvák alatt. Semmi felesleges holmi. Szerszámok, épületfa, kapcsok és szögek, néhány szükséges bútordarab, egy takaréktűzhely, esetleg egy varrógép, az eke és a boro-

na. Néhány zsák liszt, bab, kukorica, krumpli és egy kevés füstölt-száritott hús. Lábasok, serpenyők és két vizeshordó a kocsi oldalán. Fáklyák, pár kanna nyersolaj, robbanóanyag és lőszer.

Egy, esetleg két kocsira elfér az egész felszerelés. Az ígásállatokon kívül két-három sovány tehén és hátszló bal-lag a szekér után.

A családfő vagy a nagyobb fiú lóháton kíséri a szekereket. Előrenyargal, majd ismét visszatér. Ölében keresztbe fektetett puskával, szélről cibált kalapja alól figyeli az utat. Minden pillanatban készen a veszély elhárítására.

St. Louis, Independence és Kansas City között hat napig tart az út. Magányosan vagy kisebb csoportokban sietős lovasok is haladnak erre. Övükben colt, nyeregtáskájuk mellett karabély vagy winchester. Többen régi katonazubbonyt, katonasapkát viselnek. Felmálházott vezetéklövet biztatnak ügetésre. Sorra megelőzik a lassan bandukoló szekereket.

„Westwards, ho!” – kiáltják az ökörhajcsároknak, s továbbnyargalnak a poros úton. A távolságot, amely az ekhós szekérnek majdnem egy hét, a jó lovas három nap alatt maga alá gyűri.

Az igyekvő, tülekedő sokadalomban az út szélére szorulnak a legszegényebbek, az egyetlen öszvért vagy szamarat ráncigáló, elkeseredett gyalogosok. Izzó szemű, megszállott emberek. Így látta őket egy szemtanú:

„... egy férfi, a felesége, a fia, a menyé a menetben, de ló nélkül. Az apa és a fia húzták a szekeret, a fiú felesége ült rajta, az anya a szekér mellett haladt, és puskával a kezében hajtotta egyetlen tehenüket...”

Kansas City az 1860-as évek derekán már tekintélyes nagyságú prériváros. Bár lényegében még mindig csak egyetlen utcából áll, már minden megtalálható, ami várossá tehet egy települést. Fehérre meszelt templomok, egy iskola, két vendégfogadó éttermekkel, ivókkal. Posta és bank, gyógyszertárak és temetkezési vállalkozó. A város határában nagy kiterjedésű marhakarámok, ahol tízezerszámba bélyegzik át a gazdát cserélt jószágot.

Ez már a Vadnyugat! Vagy inkább kapuja az évek múlásával mindegyre nyugatabbra tolódó határvidéknek?!

Az Oregon ösvény vándorai átvonulnak a városon. Megcsodálják a jellegtelen települést és a sivár homlokzatú épületeken virító cégtáblákat. Feltűnik nekik a fejlődő város

Egy telepescsalád kocsijának belseje 1860 táján

polgárainak jóléte, magabiztossága. Jól öltözött férfiak járnak az utcákon. Sokan már nem a derekukon, hanem a kabátjuk alá rejtve viselik ezüstveretű, gyöngyház nyelű coltjaikat.

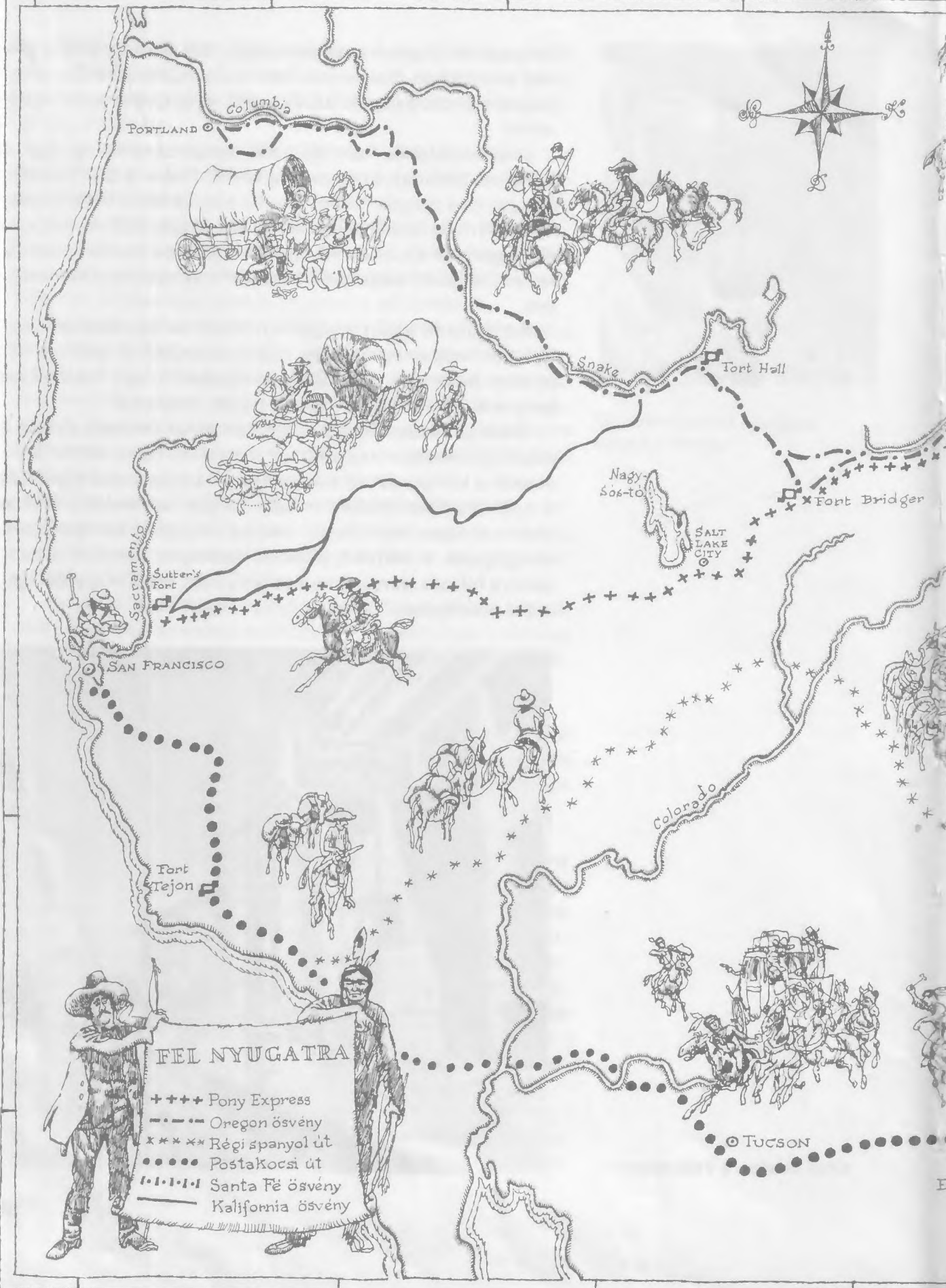
Istentiszteletről hazafelé tartó polgárásszonyok, tisztességes polgárok sétálnak, korzóznak a Wells, Fargo & Co. postaállomása és a polgármesteri hivatal közötti 800–1000 lépésnyi járdán. Az iskola ablakából énekszó szűrődik ki. Naponta megjelenik az újság. Az éjszakai mulatók csinos hölgyek, lengén öltözött táncosnők képeivel csalogatják a közönséget.

Az erény és a bűn allegorikus képei és egy divatos olajnyomat függ az iroda falán. Alatta szundikál a seriff. A városban béke van. Illetlenség megzavarni egy tekintélyes polgár álmát, ám a vándorlók mégis megteszik.

Útbaigazítást, felvilágosítást kérnek az útviszonyokról, a ritkuló bölények vonulásáról, indiánokról, banditákról. Elolvassák a kifüggesztett körösvényt. A kezdetleges képről és a személyleírás alapján megpróbálják az emlékezetükbe idézni a rossz arcú fickó, esetleg az egész banda képét. Megjegyzik a várható jutalom összegét. Ilyenkor szorosabbra húzzák derekukon a töltényövet, kezük ügyébe igazítják a coltjukat.

Kihalt utcakép a Vadnyugaton

Columbia
PORTLAND

Snake
Fort Hall

Nagy-
Sós-to
SALT
LAKE
CITY

Fort Bridger

Sacramento
Sutter's
Fort
SAN FRANCISCO

Fort
Tejon

Colorado

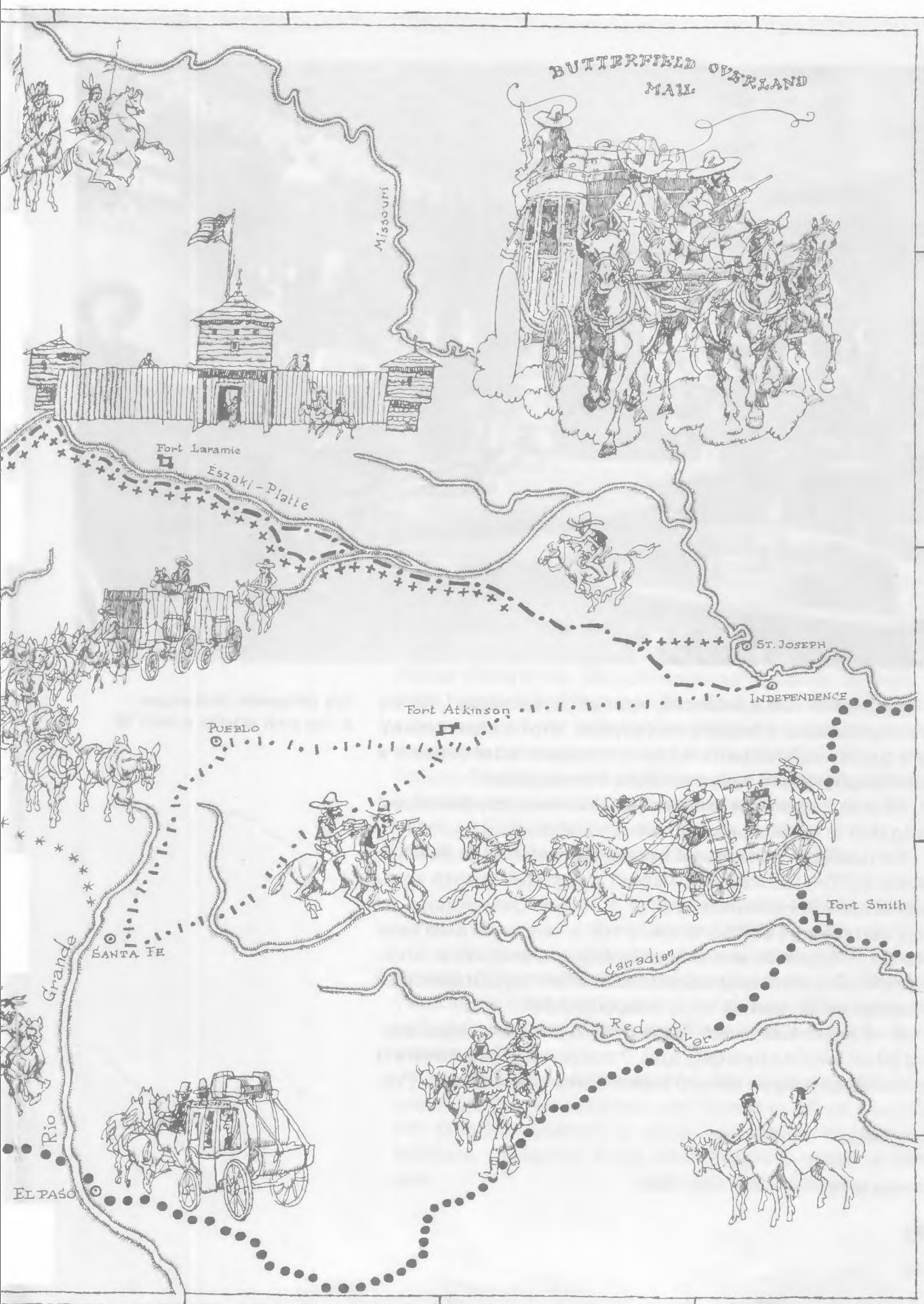
FEL NYUGATRA

- ++++ Pony Express
- Oregon ösvény
- *** Régi spanyol út
- ..... Postakocsi út
- |-|-|- Santa Fé ösvény
- Kalifornia ösvény

TUCSON

BUTTERFIELD OVERLAND
MAIL

Egy pohár italra betérnek valamelyik saloonba*, gyors beretváltkozásra a borbély műhelyébe, ahol a várakozóktól és a gyors kezű mestertől újabb ismereteket lehet szerezni a következő néhány száz mérföldre vonatkozóan.

Miután megetették, megittatták állataikat, és valamelyest magukat is rendbe szedték, ismét elindulnak.

Kansas City után ritkulni kezd a vándorlók sora. Széthúzódik és 10–15 kocsiból, valamint a hozzájuk tartozó lovasokból álló karavánokra szakad a menet. Összefognak az egy irányba, egy cél felé tartók, s már a vándorlás alatt kezd kialakulni közöttük az a társas viszony, melynek révén kiválasztódnak a közösség vezetői, akik aztán legtöbbször első tisztségviselői lesznek az új településeknek.

A táj egyre kietlenebb. Csak gyér fűvet, vadvirágot, száraz kórót borzol a nyargaló szél. Patakparton, félig kiszáradt vízmosások mélyén látható csak néhány csenevész fa. Pré-

Egy jellegzetes játéksaloon.
A kép jobb oldalán a seriff áll

* Saloon – ivó, kocsmá

rityúkok rebbennek föl hangos szárnycsattogással az ökrök patái előtt.

A távolban bölények vonulnak. Ég felé kigyózó füstcsíkokat hajlít a szél, s a horizonton takarókba burkolt lovasok, árnyalakok állnak a lenyugvó nap fényében, jelezve: indiánok járnak a vidéken!

Elhullott állatok mészfehér csontvázai, törött tengelyű, szakadt ponyvájú kocsik hevernek az út szélére vontatva. Kialudt tábortüzek hamuja, felgyújtott kocsik üszkös romjai, egymás mellett négy-öt, kövekkel letakart sírhalom. Egyszerű keresztek, fejfák idézik az alig pár napos tragédiát. Jelezve: az Oregon ösvény nemcsak a szerencse, hanem a harc, a halál útja is.

Minden karaván egy kis közösség. A magányos lovasok odacsapódnak a vándorlókhoz. Néha száz, kétszáz mérföldön át együtt haladnak a csoporttal. A többiek gyanakodva méricskélnek az idegent, de a határvidék íratlan törvényei szerint nem közösíthetik ki. A társtalan ember védelmet keres, a társtalan embert be kell fogadni!

Mindaddig így van ez, amíg egy éjszakán néhány lóval vagy öszvérrel meg nem ugrik az idegen. A férfiak ilyenkor lóra kapnak, üldözőbe veszik, s ha elérik, kérdés nélkül felkötik vagy lepuffantják. Így ülnek törvényt a pionírok.

A magányos lovasok, szegénylegények időnként bandákba tömörülnek. Megtámadják az indiánok táborait, elkötik lovaikat, és megrohanják a kocsikaravánokat. Egy őrmester vagy fiatal hadnagy vezetésével kiküldött járőr, tizenöt-húsz elcsigázott lovas katona próbálja elfogni a gonosztevőket. Százmérföldes körzetben hajszojják tajtékosra lovaikat, de a banditáknak legtöbbször nyomuk vész egy patak vizében, a szél hordta porban.

Részlet James Connor hadnagy jelentéséből:

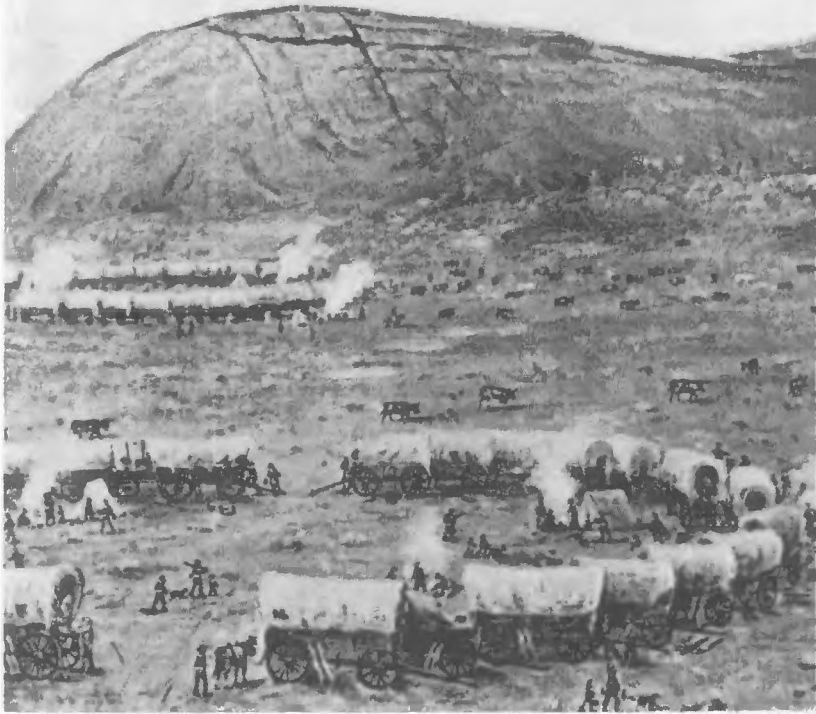
„Nebraska Territory U. S. A.

Fort Kearney, 1866. augusztus 12-én

... Majdnem kétórás lovaglás után találtuk meg a tábor romjait. 12 halottat (köztük 3 nő és 2 gyerek), 17 sebesültet (akik közül kettő útközben meghalt) számláltam meg. Lovak, öszvérek tetemei hevertek az üszkös romok között, összesen 17 db.

... a táboron kívül patkolt lovak nyomait találtuk. Elszórva Joslyn-karabélyhoz való löszert is. Mivel a környéken tanyázó indiánoknál eddig ilyen típusú fegyvert nem találtunk, valószínű, hogy nem indiánok voltak a támadók...

Connor hadnagy jelentésének további részében jegyző-könyvszerűen rögzítette a szemtanúk által elmondottakat. Joseph F. Stephens, egy magát ír származásúnak mondó férfi – akinek felesége a halottak között volt – így mondta el, mi történt a támadást megelőző órákban és a szörnyű éjszakán.

„... 11 -én is egész nap meneteltünk, és mondhatom, szépen haladtunk. Kora délután elértük a Sloe Creeket, megittunk, és hordóinkat is feltöltöttük.

A két idegen is szorgalmasan dolgozott. Három vagy négy napja csapódtak hozzánk. Az egyik amolyan sánta forma. Nem voltak gyanúsak. A kölyökképű minnesotainak mondta magát, és állítólag Coloradóba utazott a testvérbátyja után.

Mielőtt ránk esteledett – még jóval napszállta előtt –, megálltunk, és tábort vertünk. Ahogyan ilyenkor szokás, körbeállítottuk kocsijainkat.

Kifogtuk, illetve meglazítottuk az öszvérek szerszámain. Tüzeket gyújtottunk. Az asszonyok és a gyerekek hozzáláttak a vacsorafőzéshez. Kijelöltük az őrköt, én magam pedig a kocsimmal voltam elfoglalva. Elszakadt egy kötél, és ettől meglazult a ponyvám. Azzal bajlódtam. Már egészen

besötétedett, amikor összegyűltünk az esti imához. Ott volt a két fickó is. Én szemmel tartottam őket, de semmi gyanúsat nem észleltem.

. . . Zsoltárokat énekeltünk. A kölyökképű idegen – akit csak Jacknek szólított a társa – szépen hegedült. Imádság után a fiatalok felszították a tüzet, és dalolgatni kezdtek. Többen behúzódtak a ponyvák alá, és onnan hallgatták a muzsikát. Mint mondtam, a fickó szépen hegedült. Amolyan »hillbilly«-ket játszott. Magam is közéjük álltam, még táncoltam is. Csak azt furcsállottam, hogy minnesotainak mondja magát, és mégis szüntelenül ezeket az Appalachiából származó hegyi dalokat húzza. Amikor aztán már harmadszor vagy negyedszer játszotta a »My Old Kentucky Home« kezdetű dalt, akkor dördült el az első lövés.

. . . Mire felocsúdtunk, égő fáklyákat dobáltak kocsi-jainkra, és olyan eszeveszett lövöldözés kezdődött, hogy azt sem tudtuk, melyik irányból ért minket a támadás. Tízen, tizenöten lehettek? – nem sokat láttunk belőlük. Indián módra, sebesen nyargalásztak körbe-körbe. A sötétben semmit sem láttunk, mi viszont tüzeink mellett biztosan jó célpontot nyújtottunk. Feleségemet akkor érte a lövés, amikor le akarta emelni a puskámat a ponyva alatti kampóról.

. . . Felrobbant a Langdon család szekere. Tele volt robbanóanyaggal, és mindenki odaveszett, aki a közelében volt. Talán ha egy óra hosszat tartott az egész. Tönkretettek bennünket, elhajtották az állatainkat.

. . . Mire észrevettük, a két idegen eltűnt. . .

. . . nem hiszem, hogy indiánok voltak, de lehettek közöttük azok is. . . ”

Connor hadnagy végül így fejezi be terjedelmes jelentését;

„. . . a Little Blue melletti mészárlás óta hat hét alatt ez már a negyedik támadás. Feltehetően szervezett banda garázdálkodik. Erre utal, hogy minden támadás szemtanúja beszél a kölyökképű fickóról, akit többen csak »Violin Jack« néven emlegetnek. Javaslom körözüvény kiadását és az útvonal-ellenőrző járőrök szaporítását.

Lieutenant James Connor
járőrparancsnok”

Postakocsik a prérin

A vándorlás évtizedeiben rengeteg áru, csomag és levél várt továbbításra. Az 1850-es évek elejétől a teherszállítást a Russel, Majors & Waddel-féle szállítmányozási társaság bonyolította. Különleges felépítésű kocsijait 8–10 pár ökör vontatta. Hetekig, hónapokig bandukoltak az Oregon ösvényen, a Kalifornia úton, míg végre célhoz értek.

Minthogy a postaszolgálat ebben az időben még önkéntes és alkalmi vállalkozás volt, útszéli kovácsműhelyek, vendégfogadók tulajdonosai, mozgóárusok, kereskedők gyűjtötték össze a küldeményeket, hogy az arra haladó kocsikaravánokkal, lovasokkal továbbítsák. A nyugatra tartó telepeselek önmagukat is a postaszolgálat közvetítőinek tekintették. A ritkán lakott területeken óriási jelentősége volt ennek, és a posta ilyenformán hosszú ideig becsületbeli üggyé vált. Persze ez azért eléggé megbízhatatlan volt.

A küldemények egy része soha nem ért célhoz, vagy hónapokig járt kézzől kézre, míg a címzettre rátaláltak.

A személyforgalom is teljesen szervezetlen. Akinek nem volt lova, kocsija, az gyalog ment, vagy felkapaszkodott a máséra. Hiába volt sietős a dolga, ki volt szolgáltatva másoknak.

A Csendes-óceán partján gyorsan fejlődő városokat a század negyvenes éveiben csak Dél-Amerika körülhajózásával lehetett megközelíteni. Később, a negyvenes évek végére valamelyest rövidült az út. New Yorkban behajóztak, elvitorláztak a Panama-földszorosig, ott átkeltek, majd ismét hajóra szálltak, és úgy jutottak el Los Angeles vagy San Francisco kikötőjébe. Az 1849-ben kitört „aranyláz”-at követő években azonban mind többen akartak gyorsan eljutni keletről a legtávolibb nyugatra. Sürgető igény lett egy megbízható „gyorsposta”, mely egyaránt alkalmas a levél-, a csomag- és a személyforgalom lebonyolítására. És John Butterfield személyében akadt is vállalkozó.

A Butterfield Overland Mail Company első transzkontinentális postakocsijárata 1858. október 10-én érkezett meg San Franciscóba. A kocsi megrongálódott, minden eresztékében recsegett-ropogott, kerékagyai kikoptak, nyikorogtak, amint a kocsis hangos kiáltásai közben beporoszkáltak a városba. Hatalmas tömeg, transzparenszek, zenekarok és tüzes szónoklatok fogadták a szárazföldet először átszelő bátor utasokat. Az első postakocsi 23 nap és 21 óra alatt tette meg a St. Louis–San Francisco közötti 2575 mérföldes (4411 km) utat.

Ezer veszéllyel kellett szembenéznie annak, aki ilyen útra vállalkozott. A Butterfield Overland Mail társaság első rendszeres járata az úgynevezett déli úton, indiánok lakta vad pusztaságokon és hegyeken át vezetett.

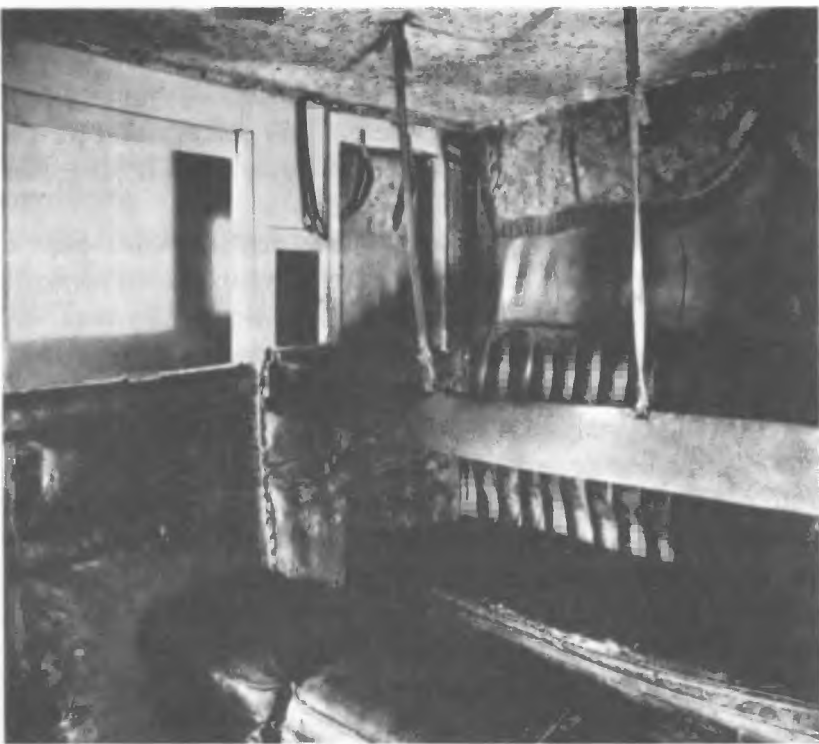
Veszélyes út volt ez! Ám még mindig járhatóbb, mint a Sziklás-hegység akkor még alig ismert, kitaposatlan ösvényei. Meg aztán ezt az utat már a hadsereg is jobban ismerte. A mexikói háború idején ugyanis felvonulási útvonal volt.

A hat ló vontatta hatalmas batárok St. Louisból kiindulva déli irányban átkeltek az Ozark-platón, Fort Smithnél dél-nyugatra fordultak, és Texas pusztaságain át érték el a „Horsehead” (Lófej) átkelőhelyet: az útvonal legdélibb szakaszát. Nappal forróság és homokviharok, éjszaka pedig a fagypont körüli hőmérséklet tette kegyetlenül kimerítővé az El Pasóig tartó útszakaszt.

Új-Mexikó sivatagos tájain, Arizona kaktuszmezőin és

Postakocsi a hegyek között
(korabeli metszet)

vad hegyei között folytatták útjukat egészen Fort Yumáig, ahol átlépték Dél-Kalifornia határát. Az út utolsó szakaszán Fort Tejon érintésével még legalább háromnapi zötykölődés várt az utasokra, míg megérkeztek San Franciscóba.

A hosszú úton 139 állomást állítottak föl, ahol lovakat váltottak, megvizsgálták a kocsit és a felszerelést. Vendégfogadók, pihenőhelyek is voltak ezek az állomások.

Vastag tartószíjakon rugóztak a nyolc utast befogadó fedett kocsik. Bőrülések és kapaszkodók tették kényelmessé az utazást. Vastag bársonyfüggönyök védték az utasokat a szélről és a portól. A viteldíjat – ebben az időben 150 dollárt – előre ki kellett fizetni, s ha az utas ételmezést is kért, azt külön felszámították.

A kocsi csak a kijelölt állomásokon állt meg. Aki lemaradt, annak helyére bárki szállhatott. Kutyák szállítását nem vállalták, dohányozni is csak valamennyi utas közös megegyezésével lehetett, és az utazási szabályzat külön kitért a hölgyek iránti udvariasságra.

A postalovak leváltása, a fogat kicserélése nem tarthatott tovább 8–10 percnél. Útközben az utasok számára reggelizéshez és vacsorához félórára, ebédhez egy órára, éjszakai nyugalomhoz legfeljebb hét óra hosszát állhatott meg a menetrend szerinti járat.

A pusztaságban és a hegyek között magányosan porosz-

káló kocsi állandóan ki volt téve a falkában kóborló farkasok, útonállók és indiánok támadásainak. Gyakran torlaszolták el az utat kidőlt fatörzsek, sziklaomlások, hirtelen megáradt patakok és folyók. Nyáron forróság és hatalmas esőzések, télen hófúvások és kemény fagyok akadályozták az utazást.

A személyzet – a kocsis és egy vagy két fegyveres kísérő – volt felelős az utasok biztonságáért, a szállítmány épségéért. Emellett minden férfi köteles volt részt venni a természetes akadályok elhárításában, támadás esetén pedig a harcban.

Akkoriban persze aligha akadt ember, aki fegyvertelenül indult volna el ilyen hosszú útra. Ennek ellenére a kocsi felszereléséhez tartozott egy Sharp-karabély vagy később egy winchester, utasonként egy-egy Navy-Colt, a fegyverekhez való lőszer (minden fegyverhez legalább száz lövésre), egy-egy kés, valamint ásók, csákányok, kötelek.

John Butterfield postajáratai 1860-ban már hetenként háromszor szállították az utasokat és a postaküldeménye-

Kiszáradt tómederben halad
a postakocsi Nevadában

ket a St. Louis–San Francisco–St. Louis közötti déli úton. A társaság nem tudta tovább bővíteni járatait, s mikor kocsi-jait több súlyos támadás érte, csődbe jutott.

Texas, Új-Mexikó határán, Arizona pusztáin, a támadó komancsok és apacsok ellen a hadsereg lovaskülönítményei sem nyújtottak kellő védelmet. A mézárulásig fajuló támadásokból, a szörnyű üldözésekből élve menekültek elbeszélései nyomán a forgalom az északi utakra terelődött, és John Butterfield alul maradt a konkurenciával vívott harcban.

1861-ben William D. Dinsmore, Henry Wells és William G. Fargo bekebelezik a Butterfield Overland Mail járatait. Megalakítják a híres Wells, Fargo & Co.-t, mely egészen a transzkontinentális vasút elkészüléséig egyedül bonyolítja le a személyszállítást. Expresszjáratai a kor minden kényelmét nyújtják, és a körülményekhez képest menetrend szerint, pontosan közlekednek.

A Wells, Fargo & Co. postakocsijáratait is szinte naponként érik támadások. Az útonállók különösen arany- és pénzszállítmányokat, értékpapírokat, bányajogi okmányokat rabolnak, de nem kímélik az utasok személyes vagyontárgyait sem.

Postakocsi-állomás Santa Fében az 1860-as évek elején (korabeli újságrajz)

A Pony Express lovasa a prérin (festmény) ►

Long City -
Allied forces
cross
from Chetico

„Fel a kezekkel! Dobd ki a ládát!” – csak ennyi volt a fel-
szólítás, s ha a kocsis kihajította a pénzzel, iratokkal, leve-
lekkel teli postaládát, már mehetett is tovább. Ha nem, gya-
korta emberhalál volt a kaland vége!

Bár a hatvanas években ezek a kurta „dobd ki a ládát”
támadások ritkán követeltek emberéletert, a pénz és az ér-
tékpapírok, levelek szállítására mégis jobb megoldást kel-
lett keresni.

A Köztársasági Párt 1860-ban közzétett választási prog-
ramjának 15. pontjában – amelyikben a vasút felépítését is
sürgetik – a kor követelményeként fogalmazták meg:

„... hogy a vasút előfutáraként haladéktalanul fel kell állí-
tani az országon áthaladó naponkénti postaszolgála-
tot...”

És még abban az évben, 1860. április 3-án elindul az első
lovasposta St. Josephből.

A Russel, Majors & Waddel cég alvállalkozásaként mű-
ködik a híres Pony Express. Kitűnő lovasai a Csendes-
óceán partjáig tíz nap alatt teszik meg az 1950 mérföldes
(3120 km) utat. Útvonaluk Fort Kearneyben éri el az Ore-
gon ösvényt, majd Fort Laramie-től a Kalifornia úton halad-
nak tovább végcéljukig, San Franciscóig. Az útvonal 80
„relay”-ból, váltóállomásból, ló- és lovastanyából áll.

A gyorsposta ifjú lovasai csak leveleket, pénzt és érték-
papírokat szállítanak. Egyszerre csak annyit, amennyi a
nyeregtekébe befér. Két colt és egy nyeregtokba bújtatott
winchester minden felszerelésük. A magányos lovas nem
feltűnő az úton. Ha megtámadják, gyors lábú lován könny-
nyebben menekülhet; lerázhatja üldözőit. A Pony Express
lovasainak dolga, hogy szemmel tartsák a Western Union
Telegraph Co. oszlopainak hosszú sorát, jelezzék, ha a szél
eltépte vagy ha valaki megrongálta a távíró zümmögő veze-
tékeit, amelyek ebben az időben már Fort Laramie-ig értek.

Erőd a Vadnyugaton

A nyugatra vezető úton, az Északi-Platte és a Laramie folyó
összefolyásánál áll a híres erőd, Fort Laramie. Eredetileg
szőrmekereskedők tanyája, s csak Frémont létesít itt kato-
nai helyőrséget. Az erőd fontos közlekedési csomópont. Itt
kereszteznek egymást a szélrózsa minden irányából érkező és
a hegyek felé továbbvezető utak. Ez az utolsó és a legna-
gyobb katonai őrállomás a Sziklás-hegység lábánál. Itt

**GREAT OVERLAND
MAIL ROUTE.**

PACIFIC AND ATLANTIC STATES.
WELLS, FARGO & CO.
SOLE PROPRIETORS

FARE REDUCED !   TIME SHORTENED !

On and after the 1st day of April, 1867, passengers will be
forwarded through at the following reduced rates, via.

Sacramento to Omaha	\$300.
Virginia City to Omaha	275.
Austin to Omaha	225.
Sacramento to Cheyenne	250.
Virginia City to Cheyenne	225.
Austin to Denver	175.
Salt Lake to Bannock, Montana ..	120.
“ Virginia	120.
“ Helena	145.
“ Fort Benton	175.

ALL LEGAL TENDERS OR THEIR EQUIVALENT.

12

A Wells, Fargo & Co. hirdetése
1867-ből

Erőd a prérin. Fort Laramie
1850 táján (festmény)

meglehetősen szigorúsággal ellenőrzik és nyilvántartásba veszik a vándorlókat. A hadsereg által vezetett nyilvántartási adatokból kiderül, hogy egyetlen év alatt – 1850-ben, tehát az aranyláz kitörését követő évben – az Oregon, Utah és Kalifornia felé tartó karavánokkal 39 506 férfi, 2421 nő, 609 gyermek haladt át. A nyilvántartásban még szerepel: 23 172 ló, 36 116 ökör és 9927 különféle típusú kocsi. És az óriási tömeg a következő 10–15 évben sem fogyott; sőt, inkább nőtt!

Az erőd hatalmas gerendavár, tömör, vasalt kapukkal, figyelőtornyokkal, a falak mentén végig mellvédekkel és lőrésekkel. Ágyúk csöve mered a fontosabb lőirányokba. Árbocán éjjel-nappal leng a csillagos-sávós lobogó. Helyőrsége a polgárháborút követő években egy lovasezred, egy gyalogosezred és egy tüzérüteg. A katonák egy része állandóan a környéket járja. Járőröznek, tüntető felvonulásokat rendeznek az indiánok féken tartására. Az őrtornyokból éber szemmel figyelik a tájat, s hangos kiáltással, kürtszóval jelzik az érkező lovasokat, kocsikaravánokat.

A falakon kívül indián sátrak: tipik erdeje. Legalább 2000 indián táborozik az erőd közvetlen közelében. Ekhós szeke-
rek százai álldogálnak az indiánok sátrai között, s majdnem annyi a fehér, mint az indián. Tarka embertömeg hullámszik

a falak mentén. A nyugatra tartó emberáradatban a becsületes, otthont, boldogulást kereső parasztok és munkások között szerencselovagok, kisszerű bűnözők és semmitől vissza nem riadó banditák vegyülnek el vallási fanatikusokkal és szocialista álmodozókkal.

Indiánok táboroznak az erőd falain kívül (festmény)

Az erődnek kápolnája, vegyeskereskedése és természetesen kocsmája van. A Wells, Fargo & Co. és a Pony Express állomáshelyén hátszlovak, összeszoktatott fogatok, vezetéklovak, legalább 80–100 jól tartott állat vár készenlétben arra, hogy a postajáratok, a sietős dolgú utasok minél hamarabb folytathassák útjukat.

1866. december 10-én este 18 óra 40 perckor érkezett meg Fort Laramie-be a Wells, Fargo & Co. Omaha–Sacramento járata. Savanyú pára szállt a lovak körül, amint megálltak a postaállomás előtt, s pillanatok alatt kíváncsi emberek tödultak az érkezők megbámulására. Az utasok kiszálltak, bevonultak a fogadóba, a kocsis kifogta és elvezette a lovakat az istálló felé. Két suhanc – nyilvánvalóan a postaállomás emberei – a csomagtartóból kiemelte a vasalt postaládát, és a postamester felügyeletével becipelte az állomás egyetlen helyiségéből álló irodájába.

A fegyveres kísérő is leugrott a bakról. Kinyújtóztatta meggémberedett tagjait. Hódprém kucsmájáról és vastag bundájáról lerázta a havat, s benyitott a saloon ajtaján.

Bent két hatalmas kályhából ömlött a meleg. Minden ajtónyílásra egy csomó havat kavart be a szél, s a beáramló hó sisteregve olvadt el a forró vaskályha oldalán. A csizmákra tapadt hó sáros tócsává olvadt a bejárat közelében. A mocskos asztalokon a kiömlött ital, a félig szívott cigaretta és körömre égett csikkek maszatos keveréke vette el a kényesebb ízlésű vendégek étvágyát. Átázott bundák és nemezkalapok, zsíros csizmabőr, a konyhából kiáramló gőzök és az olcsó whisky erjedt szaga terjengett a levegőben. A kéesszürke füst megszűrte a petróleumlámpák fényét.

Borostás, cserzett arcú telepesek, ökörhajcsárok, favágók, katonák, bányászok, kereskedelmi ügynökök ültek az asztalok körül. Többen a pultra könyökölve ittak, vagy egyszerűen csak szótlanul bámulták a kocsma életét. A sarokban egy dobogón zenekar játszott. Népszerű, vidám és lírai melódiákat; az „Oh Susannah”-t, a „The Camptown Races”-t és a „Jennie with the Light Brown Hair” című, illetve kezdetű dalokat. A zeneszerző – Stephen C. Foster – nevét a hallgatóság nem ismerte, de a dalokat igen. Többen együtt énekeltek a zenészekkel, és ez széles jókedvre derítette a társaság egy részét.

Hatalmas tükör állt a hosszú pult mögött. Ebben az is azonnal megláthatta a belépőt, aki a bejáratnak háttal, a pultra könyökölve ivott vagy beszélgetett. Oldalt, a zenekar dobogója mellett keskeny csigalépcső vezetett a galériára, ahol csak a legszükségesebb szavak szisszentésével, nagy téteken folyt mindenféle kártyajáték.

A postakocsi fegyveres kísérője egyenesen a pult felé tartott. Kért egy forró kávét és bele egy whiskyt. Amikor elébe tették az italt, fogta a poharat, és megfordult; helyet keresett magának.

– Elnézést, uraim! – szólt a legközelebb lévő asztal mellett ülő társasághoz, és lehuppant az egyetlen üres székre. Egy kövérkés, őszülő szakállú, nagy tenyerű ember – alighanem favágó lehetett – vitte a szót, s már jócskán a történet közepén járt.

Valami Paul Bunyan nevű, óriási termetű favágóról mesélt hihetetlen történeteket. Hogy kivágta a világ legnagyobb fáit, meg összegyűjtötte a favágókat, akikkel felépítette a préri városait. Meg hogy ő találta fel a pattogatott kukoricát. . . *

* *Paul Bunyan* az amerikai folklór kedvelt mesehőse. A múlt században keletkezett, róla szóló történetek, az ún. „hazug” mesék még ma is ismertek

A hallgatóság bugyborékoló kacagással nyugtázta a mese végét. Kiitták az italukat, és mindenki azonnal újabb kört javasolt a mesemondó egészségére. Mert a Vadnyugaton nagy becsülete volt mesének, mesemondónak egyaránt.

Drótkeretes szemüveget viselő, sovány férfi ült az asztal átellenben lévő oldalán. Lehetett 30, de akár 50 éves is. Időtlen arcának kiálló csontjaira pergamenként feszült a bőr, hosszú, csontos ujjain ólom és festék lemoshatatlan nyomai árulkodtak mesterségéről. Rajta volt a sor, most ő kezdett mesélni. . . Halkan, kissé vontatottan beszélt, és a többiek feszült figyelemmel hallgatták Enos Christman, a nyomdász különös históriáját.

– Szerettem Ellen Apple-t, és ifjúi hévvel szép házat, kocsit tüzes lovakkal, ékszert álmodtam a számára. Magamnak saját nyomdát, újságot, szócsövet, melyet egész Pennsylvania meghall. És úgy tűnt, hogy egy ajándékozó kedvű órában Kalifornia mindent megad nekünk.

Egyik nap, nem sokkal ebéd után Mr. Evans, a főnököm, felindultan rontott be a műhelybe. Leállította a munkát, és azonnal újra szedette a másnap reggeli újság címlapját; és még aznap este kinyomtuk, mint rendkívüli kiadást.

ARANY KALIFORNIÁBAN!!!

Mesés kincsek, gazdag lelőhelyek!
Arany Sutter's Fortban, a Sacramento
völgyében!

Ez állt a hatalmas betűkkel szedett főcímen, majd alatta részletes beszámoló az aranykincs felfedezésének körülményeiről. Már munka közben heves izgalom fogott el. A nyomda előtt tömeg csoportosult, az emberek egymás kezéből kapkodták ki a friss lapokat. Mindannyiunkban felpezsdült valami, és a hírek egyre csak jöttek.

„Kalifornia – mondták – az igazi Eldorádó. Ott a patakok arannyal folynak, és a sziklák repedéseiből is minduntalan előcsillan a sárga ér. Csak oda kell menni, és gazdag leszek; gazdagok leszünk mindannyian.”

Erről álmodoztunk Clinton Atkins barátommal, és Mr. Evans jóvoltából – aki előlegezte az útra való pénzt – 1849 júliusának elején hajóra szálltunk. Amikor 220 napi hajóút után 1850 februárjában átúsztuk az Aranykapun, álmaink földjén szegényes fakunyhókat, piszkos deszkabódékat találtunk; de reménykedtünk. Jártuk a barakkváros, San Francisco sáros utcáit. Az utcán, kocsimákban faggattuk a

Az első aranyásók
a Sacramento völgyében
(korabeli metszet)

hegyekből visszatérőket. Csakhamar láttuk, nem olyan fényes az arany országa, mint amilyennek elképzeltük. Az aranykeresők többsége kiéhezve, lerongyolódva tért vissza a hegyek közül; szinte boldogan, hogy pusztá életét sikerült megmentenie. Pisztoly, kés mindig mindenkinek a keze ügyében állt. Hamar rájöttünk, mindenki mindenkiben a vetélytársat, a terhes vetélytársat látja. Egy reggel szállásunk előtt hamuszürke, szederjes hullát találtunk, tátongó sebekkel a koponyáján. Az arany álarca alatt ott lappang mindenhol az aranyláz Kaliforniájának igazi arca. Uraim, a kövekhez több vér tapad, mint arany!

Mi azonban még nem csüggedtünk. Bízunk a szerencsénkben. Akkor már mi is fenn voltunk a hegyek között, a folyónál. Háromszor kezdtünk neki a munkának, háromszor raktuk le és málháztuk vissza két szamarunkra felszerelésünket, mert három jónak ígérkező helyről is elzavartak bennünket.

Végre egy patak partján a földbe vághattuk ásóinkat.

Túrtuk, lapátoltuk, egész nap szorgalmasan mostuk az iszapot. Néhány apró szemcsét kicsíptünk a tálból, de egész napi munkánk eredménye nem volt több egy dollárnál.

Másnap aztán megeredt az eső. A patak megáradt, s tehetetlenül néztük, amint a szennyes áradat elmosta lelőhelyünket; talán aranyunkat is, amit már megtalálni véltünk.

Sok tapasztalt aranyásó túrja éveig a földet. Módszeresen! Térképeket készít, ujjai között morzsolgatja az agyagot, egy csipetnyit megkóstol belőle. Csalhatatlanul megállapítja, hol vannak a leggazdagabb telérek.

Mégsem talál soha semmit!

Aztán összeakadtam egy másikkal is. Zöldfülű volt – ahogy arrafelé mondják. Hát egy reggel csak beugrott a gödrébe, s egy óra múlva milliomosként mászott ki belőle. Olyan aranyrögöt talált, hogy a kalapjában is alig tudta elvinni.

„Nosza – mondom Clintonnak –, ez a mi vidékünk!” Két „zöldfülűt” mi is elzavartunk, befészkeltek magunkat a táborba, és húszlábnyi partot (mert ennyi illeti az új jövevényt) mi is kijelöltünk magunknak a Mariposa mentén. Ástunk, mint az őrütek, de alig volt szerencsénk. Clinton napközben megzabált valami vad gyümölcsöt, és olyan rosszul lett, hogy hetekig ápoltam. Egyedül pedig nem boldogul az ember.

Végül be kellett látnunk, Mariposa sem hoz szerencsét. Ronda egy hely. Aranyat jóformán senki sem talált, azt a keveset pedig, amire rábukkant, mind kénytelen volt Randolws kocsmájába hordani.

Az egymás hegyén-hátán álló kalyibákból, koszos, szakadt sátrakból esténként mindenki Randolws kocsmájába tódult. Ott aztán volt arany! A tulaj csak állt a pult mögött, és szedte, amit a szerencse megszállottjai egész napi munkával kitértek a földből. Mi egész nap ástunk, rostáltunk, mostuk a sárgás-vöröses iszapot. Amit találtunk, az este átváltozott; egy kis szalonna, bab, kukorica és néhány pohár whisky lett belőle. Minden aranyunk Mr. Randolws vasládájába vándorolt.

Egymást lesték az emberek. Nagyobb aranyrögöt találni kész életveszély volt. Minden reggel két-három hulla feküdt a folyóhoz vezető ösvényen.

Elhatároztam, felmegyek Sonorába, ahol végre rám köszöntött a szerencse. Furcsa szerencse. Egy egész világrészt hajóztam körül, már öt éve üztem, kergettem a szerencsét, mire ismét elértem, hogy tisztességes keresethez, szerény napi munkához jussak!

Állást kaptam a Sonora Heraldnál. Szedő voltam és tudósító. Bejártam Kalifornia aranyásóvárosait. Ott voltam kocsmái verekedések kellős közepén; utcai pisztolypárbajokról, nagy leszámolásokról tudósítottam. Ott álltam címeres gazemberek kivégzésénél az akasztófa mellett.

De hát kit érdekel az én „szerencsém”?! . . .

Kit érdekel ma, hogy Clinton Atkins – társam és barátom – hogyan vesztette el szeme világát, hogyan támadta meg a himlő, és hogyan temette be holttestét, kunyhóját a hó a Sierra Nevada vad hegyei között?

Akiket érdekel, azoknak megírnám a nagy „Gold Rush”, az „aranyláz” véres krónikáját.

Enos Christman reszkető kézzel nyúlt a pohara után. Láthatóan felizgatták az élmények. Egy hajtásra kiitta a méreg-erős whiskyt. Felállt az asztaltól, s lassú léptekkel elindult a kijárat felé. . .

Meggazdagodni, mindenáron!

Az aranyláz már 1849-ben 80 ezer embert csalt a Sierra Nevada hegyláncai közé. Érkeztek nemcsak a keleti partokról, hanem Európából, Ázsiából, még Ausztráliából is!

San Francisco néhány hónap alatt húszezer lakosú város lett. 1850-ben a Sacramentóból és a környező folyók, pata-

Egyetlen utca, csak ennyiből áll az arany lázában keletkező város (litográfia 1852-ből)

kok medréből kimosott arany értéke elérte a 60 millió dollárt. Egy San Franciscó-i újság szerint 1846 és 1850 között a városban 1200 gyilkosság történt, s a gyilkosok közül csak hármat adtak a törvény kezére. Annál több volt viszont az önbíráskodás. Mindenki fegyveresen járt, s maga szerzett érvényt „jogainak”!

Az aranymosó helyek azonban néhány év alatt kimerültek, és bár még legalább húsz éven át járták megszállott aranykeresők a folyók partjait, a mélyebben fekvő telérek kiaknázása már komoly bányaművelést igényelt. Más, „szervezett” formákat öltött az aranyláz. Nagy bányatársaságok alakultak, és a sok szerencsét próbáló aranymosóból bér munkás lett. Álmaikat eltemették, nem maradt más számukra, mint a keserves munka a nagyvállalkozók hasznára.

A Sziklás-hegység hegyei között, a Colorado vidékén is aranyat rejtett a föld mélye. 1859 a coloradói Denver, 1860 Arizona, Nevada, 1862 Montana és Oregon, 1866 Idaho és Wyoming, az 1870-es évek eleje pedig a dél-dakotai aranykincsek feltárásának éve. Az új bányák feltárásával terjedő aranyláz újabb és újabb emberhullámokat lökött a Vadnyugatra. S közben voltak rövid időszakok, amikor az arany nyomában vándorló tömeg nyugatról kelet felé, Kaliforniából északkeletnek tartva özönlött a Colorado-plató, sőt tovább, a Sziklás-hegység és a Black Hills vidékére.

Az 50-es évek derekán az arany termelése átmenetileg valamit csökkent ugyan, ám az arany mellett megjelenik az ezüst, amelyet a hegyvidéki államokban és territóriumokban* igen nagy mennyiségben találnak. Az arany és az ezüst utáni rohanás előrevetíti a véres indián háború éveinek szenvedéseit.

Amikor 1859-ben a pennsylvániai Titusville-ben egy vasúti kalauz olajat talál, ez majdnem akkora lázt idéz elő, mint az arany. Alig telik el néhány év, és Ohio, Indiana kútjai után Kaliforniában, Texas és Oklahoma mezőin is megjelennek az első fúrótornyok.

Aranyvárosok nőnek ki a Sziklás-hegység fennsíkjain és völgyeiben, olajvárosok Oklahoma és Texas síkságain. A „Far-West”, a távoli nyugat gyorsan fejlődő városainak életét egy magyar utazó is leírta. Ez olvasható Kecskeméthy Aurél *Észak-Amerika 1876-ban* című útibeszámolójában:

* *Territory* (territórium) – terület, vidék, körzet. Az USA-ban ebben az időben tartomány, önkormányzati joggal nem bíró terület

„A Far-West ezen primitív városai rendkívül érdekesek; amint a hegyeken át a végtelen pusztákba tovább hatol be a vasút, ennek alkalmas pontján mint varázsütésre teremnek az ipar és kereskedelem ezen új központjai. A vasútállomás körül kocsmák és raktárak keletkeznek; élelmiszerek szükségse oda vonz egy »grocert« (amit nálunk fűszerárusnak neveznek); aztán jó egy foltozócipész és szabó; fa- és kőszénraktár, első rendbeli szükség; aztán faházakat kell építeni; jó néhány ács és kőműves; néhány bútorka is kellene: egy-két asztalos talál foglalkozást; mindennap több ember jó; minél több jó, annál inkább szaporodik a szükséglet. Jönnek-mennek az immigránsok (emigránsok – *A szerző*), idegen jövevények, kíváncsiak, utazók; kisebb-nagyobb eleganciájú hotelek épülnek. Az »autonóm« község megalkul: hatóságot választ; ez megrajzolja a »bizonyosan nagygyá növendő« város tervét. . .

Ezen érdekes »hirtelen keletkezés« típusát az általam eddig látott városok egyike sem viselte magán oly szembevetőn, mint Denver és a később látott Salt Lake City . . .

A szétszórta lakó, folyvást szaporodó immigránsok, a farmerek, marhatenyésztők, bányászok, fuvarosok ezen városkából látják el magukat mindennel. Vízmentes ruhane-műek, lószerszámok, csizma s női cipők és piperék, kocsik, bútorok, gazdasági gépek, kaucsuk csövek, fegyverek, cukor, tea, kávé, rizs, füstölt halak és húsok, pléhszelencékben légmentesen becsinált mindennemű eledel, nyelvek, lúd-májak, beafsteakek, paradicsom- és egyéb gyümölcskon-zervek, minden nagy tömegben; borok, pezsgők és a sokféle pálinka, szóval minden világrészből minden, amire háztartásban, gazdaságban szegény és vagyonos embernek szüksége lehet. A keletkező ipar, a kereskedelem nyomában keletkeznek bankok, hitel- és biztosító intézetek; s építenek maguknak palotákat. A vállalkozók, a kereskedők roppant nyeresémet realizálnak. Mindennek az ára 25–30–50 százalékkal magasabb, mint New Yorkban vagy St. Louisban. Denverbe érkeztemkor az omnibuszban feledtem porköpenyemet, s itt vettem újat. Ára négy dollár volt; ugyanolyan New Yorkban két és fél dollárért vettem volt. Vétel ürügye alatt megvizsgáltam egy készfőfiruha-raktárt, és valóban szolidabb árakat találtam ott, mint a reklámcsináló Wellischek és Rothbergeréknél Bécsben vagy Pesten . . .

Ismerősöm nem volt Denverben, de hamar múlt az idő, s délután 3 órakor indultam el a Denver Pacific vasúton Cheyenne-be.”

A nemesfémek és az olaj felszínre hozása mellett rohamosan fejlődik a bányászat többi ágazata is. Fáradhatatlanul dolgoznak a geológusok, és munkájuk nyomán hatalmas mennyiségű szén, réz, ólom és más fémek, egyéb ásványi anyagok kerülnek felszínre. A föld kincseinek kiaknázásában, az újabb bányák megnyitásáért folyó versenyfutásban nem kímélik sem az embert, sem a természetet. Egy utazó 1850-ben írt feljegyzései szerint:

„Az amerikai ember számára a vízesés hajtóerőt jelent, egy régi épület esetleg még kihasználható téglákat és köveket, amelyeket minden gondolkodás nélkül felhasznál . . . Az amerikai minden cselekedetének voltaképpen mozgatóereje a pénz, minden cselekedete, minden érzése, minden szava alatt ott találjuk a pénzt . . .”

Búzaaratás géppel Kansasban
az 1880-as évek végén

A „Zarándok Atyák”^{*} és a későbbi bevándorlók, egyszóval mindenki egyforma reményekkel és látszólag egyforma esélyekkel jött Amerikába; vándorolt a síkságon át, és tört utat a Sziklás-hegység vadonában.

Ekkor még valóságnak tűnt, hogy az erős jellem és a kemény munka meghozza a maga jutalmát. S mert volt rá példa, még mindenki hitt benne, hogy egy kis szerencséével a vagyon ott vár rá az első utcasarkon.

És valóban, az amerikai szárazföld belsejében olyan lehetőségek tárulnak fel, amelyekről korábban senki sem álmodhatott. Csak sietni kell, elsőnek kell lenni mindenben!

A kíméletlen versenyfutás egyik példája a híres oklahomai földfoglalás. 1889. április 22-én reggel ezrek álltak ugrásra készen a határon, hogy elfoglalhassák az indiánoktól elvett hatalmas földterületet. Délben 12 órakor megszólaltak a jelzőharangok, és a tömeg lóháton, kocsikon vad rohanásba kezdett. Éjjélre sátrakból, hullámlemezekből és

^{*} *Zarándok Atyák* – a puritánok, a kálvini reformáció alapján álló angol vallási mozgalom hívei. A hivatalos anglikán egyház által üldözött puritánok egy csoportja 1620 szeptemberében a *Mayflower* nevű hajón átkelt az Atlanti-óceánon, és megalapította New England első települését, New Plymouthot. A *Mayflower* utasait, az első telepeseket nevezik a Zarándok Atyáknak

egyéb eszközökből felverték és 10 000 lakossal megalapították Guthrie városát. Egy nap alatt elfoglalták az egész, majdnem 2 millió acre nagyságú területet!

Évről évre nő a földek és a városi telkek ára. Egyre nagyobbak a részvénytársaságok, évről évre több pénz és vagyon fölött rendelkeznek a bankok. Gépek és egyre újabb gépek jelennek meg. A nagyobb farmokon már gőzekével szántanak, géppel aratnak. Oldalakon át lehetne sorolni azokat a találmányokat, amelyek bevezetésére, gyakorlati alkalmazására sor került. A hivatalos statisztika adatai szerint 1880-ban 13 497 szabadalmat jegyeztek be. A jövőbe vetett hit, a vállalkozói optimizmus az amerikai civilizáció hajtóereje lett.

A meggazdagodás utáni vad rohanásban, az egyéni célok elérése érdekében a polgárok közös jellemvonásává vált az agresszivitás, az erőszakos eszközök gátlástalan alkalmazása és az idegesség. A korszak minden megfigyelője rámutat arra a sietségre, amellyel az amerikaiak lenyelik ebédjüket, és felugranak az asztaltól. Az amerikai állkapcsok elkezdik szakadatlan mozgásukat, és a bagórágás – a rágógumi elődje – majdnem egyetemes lesz. A New York Sun, egy korabeli lap írja ebben az időben:

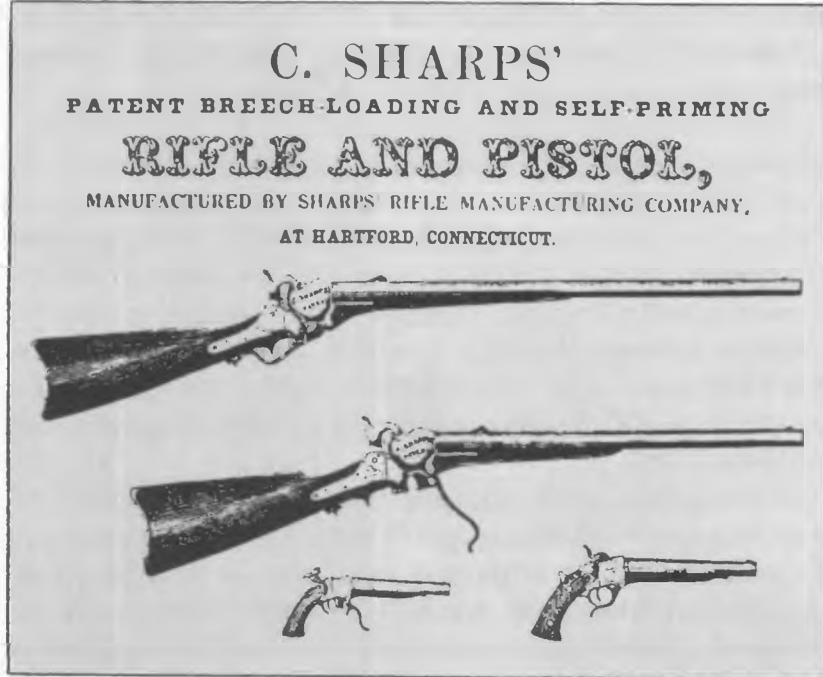
„Próbálni, próbálkozni, nekivágni! – ezek a szavak, amelyeket a gyerekek leggyakrabban használnak, és legjobban értenek. A fiúk szinte hátulgombolós korukban férfiakká válnak. Abban a hitben nevelik fel őket, hogy minden férfi a maga sorsának kovácsa . . .

Alig van valamirevaló fiúcska, aki amint kissé álmodozni tud, ne képzelne el magának valami gyors meggazdagodási módot . . . Egyetlen céljuk, hogy gazdagok, köztisztületben állók, befolyásosak és hatalmasak legyenek.”

A pionírt, a vadon meghódítóját szinte észrevétlenül legyőzi a vállalkozó, a „pénzcsináló” ember. S mert a pénzcsinálást erénynek nyilvánították, egyúttal megkönnyítették az embereknek a lelkiismeretükkel való kiegyezést is.

Közben ezrével-tízezzével kóborolnak magányos emberek a prérin és a nyugatra tartó utak mentén; az északi Manitobától le a déli Texasig. Szörnyű mészárlások emlékeivel és bűnök lelkiismeret-furdalásaival. Közülük sokat bosszúvágy hajszol ezer mérföldeken át életének tönkretevője után. Mások pedig mint újkori Don Quijoték harcolnak a rablók, banditák ellen.

Kezükben hamar elsül a fegyver. Bill Hickok, Wyatt Earp,

A híres Winchester-puskák elődjét, a telepesek fegyverét, a Sharp-karabélyokat így hirdeti egy korabeli újság

Billy the Kid (a Kölyök Bill) és mások nevét, viselt dolgaikat feljegyezte az utókor. Kalandjaik nyomán születnek a Vadnyugat legendás történetei. „Gunfighterek”, revolveres emberek! Csípőből tüzelnek, s a régi elbeszélések, regények és később a filmek tanúsága szerint kapásból lövik keresztül a levegőbe dobott fém pénzt. Ám akárhány párbajban győznek is, az igazi vesztesek mégis ők maradnak.

Civilizáció vagy kultúra?

A „gazdagodj meg gyorsan” - hazafiság erősen igénybe vette az embereket, s az előretörő határvidéken az emberi kultúra jókora darabját, mint ballasztot, egyszerűen kihajították. Nyugaton az úttörők egyszerűen lenézték a kultúrát, mint haszontalan valamit, ami nem segít a favágásban, a préri feltörésében, az arany felszínre hozásában. Később pedig lenézték azért, mert nem segít a pénzcsinálásban.

Ahogy a pénzcsinálás férfias, hazafiúi erény lett, úgy a művészetek iránti érdeklődés nőiesnek, gyengeségnek számított.

Az újonnan érkezők számára kemény, szörnyen kemény volt az élet nyugaton. Egy földterületet megkapni, és azt megművelhető állapotba hozni és művelni, aranyat mosni, vagy marhát terelni, olyan erős fizikai munkával járt, hogy vajmi kevés energia jutott elmélkedésre és művelődésre.

A nyugati úttörők és telepesek nagy tömegei általános-

ságban iskolázatlanok, tájékozatlanok, egyszóval műveletlenek voltak. Persze számtalan kivétel is felsorolható. Jelles írók és költők, olyanok, mint Walt Whitman és mások, éneklik meg a határvidék hősi éveinek történetét, a pionírévek nagyszerűségét. Aztán a bevándorlók meséi, dalai – elkeveredvén a spanyol, néger és indián folklór elemeivel – létrehoznak egy máig alig ismert, sajátos népi kultúrát.

A közösség felépítésének nehéz munkájában nyugaton sok helyen az iskolázottság ellen fordult a közhangulat. Abilene egyik első települője mondta el, hogy úgy érezték, a könyvműveltség akadályozza a sikert, és emberkerülővé teszi a polgárokat. Úgy vélték, minden józan ember tudja, hogyan kell megbirkózni a mindennapi élet nehézségeivel, így a műveltség felesleges.

A mindennapi életet azonban egyre jobban bonyolította a modern kapitalista vállalkozás, a mindinkább előtérbe nyomuló ipari tevékenység. A meggazdagodásért folyó hajszában egyre több lett a nincstelenné váló szegény ember. Növekedett a munkások száma. A farmerek, akik földjeiken maguk is tulajdonosok, kiskapitalisták voltak, már látták ezt; csak megmagyarázni nem tudták.

Telepescsalád Utah-ban
az 1880-as években

A század harmincas, negyvenes éveiben érkező bevándorló, az Ohión leereszkedő telepes, a minnesotai erdőket irtó szántó-vető paraszt, a prérít átszelő pionír mind egyformán durván ácsolt gerendakunyhóban kezdte az életét. Csoportjaikat az az alapelv formálta közösséggé, hogy fel kell építeni az otthont, el kell hódítani a földet a vadontól. Szekérkaravánjaikkal végigvándoroltak az Oregonba vezető úton, a Kalifornia és a Santa Fe ösvényen. Többször is megálltak, hetekre, hónapokra, sőt évekre is megtelepedtek. Nagy akarással nekigyürkőztek a vadon erdőnek, a hegyek gyomrának, és kipróbálták, van-e jó termőföld, rejt-e elegendő kincset a föld mélye. Állandóan harcban álltak a természettel, a hófúvásokkal, a mindent elöntő, áradó folyókkal és a hatalmas esőkkel, a tornádókkal és a nyár száraz melegével, a kietlen sivatagi pusztákkal. Banditákkal és az ősi földért harcoló indiánokkal csatáztak.

A haza a teljes „Nagy Ország”. Szűkebb pátriája még senkinek sincs, kivéve azokat a gyerekeket, akik a vadonban látták meg a világot. Ha egy-két év alatt nem sikerült gyökeret eresztetni, ha termékenyebbnek ígérkező föld hírét hallják, ha rablók, indiánok űzik őket tovább, eltemetik a harcban elesetteket, a magukra maradt férfiak és asszonyok egymásra találnak (ezt a szokást az indiánoktól tanulják), és a kis település vagy egy része továbbvándorol.

Nemcsak születnek, hanem elsorvadnak, elhalnak városok. Virágzónak induló települések néptelenednek el szinte egyik napról a másikra. Feltör a gaz, a por beledi a széljárta puszták kísértetvárosait.

Az elhagyott házak között magányos emberek kóborolnak, vadállatok vernek tanyát.

Nők a határvidéken

„Go West, young man!” – menj nyugatra, fiatalember! Ez Horace Greeley híres mondása, s mintha csak szó szerint vették volna a nyugati terjeszkedésnek ezt a szállóigévé vált jelszavát, az Overlandi utakon vonuló szekereken, az aranyásók telepein, a vasútépítők táboraiiban és a prérivárosokban – egyszóval a Vadnyugaton – alig volt nő.

A bevándorlók sokezres serege is jobbra asszonyok nélkül érkezett. Sokan az óhazában, még többen a keleti államokban hagyták feleségüket és lányaikat, mondván: a távoli földek meghódítása férfimunka, nem törékeny asszonyoknak való.

1850-ben a Mississippitől nyugatra elterülő hatalmas te-

rületeken, az újonnan megalakult államokban és territóriumokon a népességnek mindössze csak 2%-a volt nő. Akik pedig az Oregon úton vagy a Kalifornia ösvényen vándorló karavánokkal tartottak, akik átkeltek a hegyeken és a sivatagokon, a nélkülözésektől megkeményedve, igazi társává váltak férjüknek.

Kemény szív! Bátorság és merészség a veszedelmekkel szemben! Erély és fáradhatatlan munkabírási a gazdálkodásban! Szigor és szeretet a gyerekek nevelésében és mindenekelőtt elmélyültség a vallásban! Ezek a „pioníranya” legfőbb jellemzői, akinek emlékét máig őrzi az amerikai patriotizmus.

És bár aligha vonhatjuk kétségbe a legendákban rejlő igazságokat, néhány régi fénykép, egy-egy levél, személyes visszaemlékezés arról is beszámol, milyen sok nyomorúságot kellett elviselniük a határvidék asszonyainak.

A férfiak úgy tekintettek rájuk, mint valami háziállatra, aki gyakran hasznos (a háztartás, a konyha és a tanya rendben tartására), olykor még kellemes társ is lehet, és aki mindenekelőtt utódokat hoz a világra. Lehetőleg fiúkat, akik férfivá növekedve alkalmasak az indiánoktól elrabolt, a termé-

szettől verejtékkel elcsikart föld megtartására, a vagyon gyarapítására.

Azok az asszonyok, akik követték nyughatatlan férjüket, akik ezer mérföldeken át zötykölődtek az úttalan utakon, fagyoskodtak, vagy nyelték a port a szekerek tépett ponyvái alatt, a határvidéken legtöbbször olyan nehéznek találták új életüket, hogy rövidesen belerokkantak; fiatalon elvesztették szépségüket, s szürke, lehangolt, vértelen teremtéseké váltak.

A prérin megtelepedő „homestead” farmer földbe vájt kunyhójában, alig néhány lábnyi területen nyolc-, tíztagú családok húzódtak meg. Nyáron bőlénytrágyát gyűjtögettek, hogy télen legyen mivel fűteniük. A hó betemette, napokra kényszerű fogságra ítélte a családokat.

Csak a sovány tehén kevéske teje, a férfi vadászszeren cséje terített asztalt. A megérkezéstől legalább egy évnek kellett eltelnie ahhoz, hogy a telepes felépíthesse első gendaházát. A durva élet, az állandóan ismétlődő terhesség (volt olyan telepesasszony, aki 14–15 gyermeket hozott a világra!) és a kemény fizikai munka a legvégsőkig igénybe vette a nők szervezetét. Betegségek, gyermekágyi láz tizedelte a csapdaállítók, farmerek asszonyait.

Az új települések kis temetődombjain legtöbbször nők nevét vésték az első fejfákra. Sokan véres csatákban, lövöldözéseknek, vad mészárlásoknak estek áldozatául.

Kevés volt a nő a határvidéken! Az eldurvult férfiak tömege pedig asszonyok nélkül aligha volt társadalomnak nevezhető.

Ez az oka annak, hogy elsősorban nem érzelmi tényezők, hanem a körülmények és a célszerűség határozta meg, hogy ki mikor és milyen asszonyt szerzett magának. Ez volt az oka annak, hogy a squatterek*, „homestead” farmerek, Nevada és Kalifornia bányászai legtöbbször hirdetések útján vettek feleséget; rendszerint nem nagy hozománnyal és homályos erkölcsi múlttal rendelkező lányokat, asszonyokat. S miután egy asszony és egy jó ló közel azonos értéket képviselt, a feleségnek való nőket ugyanúgy mustrálgatták, mint vásárban a sokat bíró állatot. Ám mégis, ahogy tágult a határ, ahogy a szekérkaravánok és a vasutak egyre beljebb hatoltak a kontinens belsejébe, a nők közül is mind többen vállalkoztak arra, hogy a távoli nyugaton keressék boldogulásukat.

A keleti partvidék nagyvárosaiból, a nyomornegyedek

* *Squatter* – önkényes földfoglaló

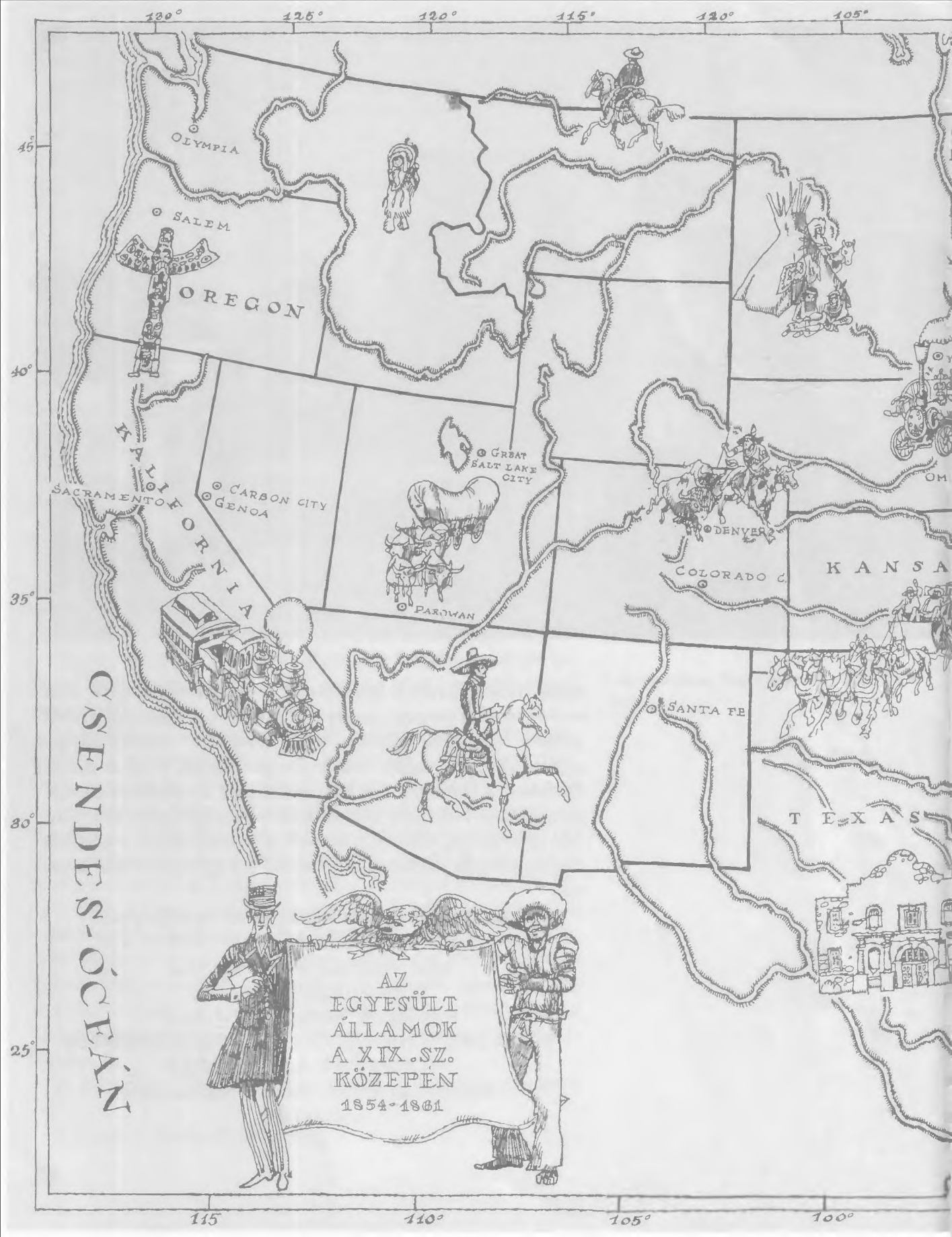

Telepecsalád Nebraskában
1886-ban

sötét lakásodúiból, a heti 69–81 órás munkahét elől, a fonodák torokfojtogató, párás levegőjéből, a csattogó szövőszékek fűlfájdító lármája elől menekülő munkáslányok ajánlkoztak és vágtak neki a nyugati útnak, mert a szabad földeken, a prériken és a hegyek között, a cowboyvárosokban, az aranyvárosok saloonjaiban nyüzsgő sokadalomban úgy gondolták, még elnyerhetik a szabadságot, a gazdagságot; még ők is részesei lehetnek a nagy „amerikai álomnak”.

„Tízen vagyunk! Mind szépek és egészségesek!
TÍZ BÁTOR ÉS CSODÁLATOS TEREMTÉS,
akik elszántuk magunkat arra,
hogy nyugatra menjünk!
Bányászok, farmerek előnyben!
TÍZEN VAGYUNK! TÍZ CSODÁLATOS TEREMTÉS
FELESÉGNEK AJÁNLKOZIK!
Mindenhez értünk, minden házimunkát
vállalunk!”

CSENDÉS-ÓCEÁN

AZ
EGYESÜLT
ÁLLAMOK
A XIX. SZ.
KÖZEPÉN
1854-1861

MINNESOTA

ST. PAUL

WISCONSIN

MADISON

ILLINOIS

SPRINGFIELD

IOWA

DES MOINES

MISSOURI

TOPEKA

JEFFERSON CITY

ARKANSAS

LITTLE ROCK

LOUISIANA

BATON ROUGE

MISSISSIPPI

TENNESSEE

NASHVILLE

ALABAMA

GEORGIA

TALLAHASSEE

FLORIDA

ATLANTA

COLUMBIA

DEL-CAROLINA

ÉSZAK-CAROLINA

RALEIGH

VIRGINIA

W.D.C.

ANNAPOLIS

DOVER

DEL.

RICHMOND

Ny. VIRG.

HARRISBURG

PENNSYLVANIA

ALBANY

NEW YORK

CONCORD

MASS.

BOSTON

CONN.

NEWPORT

NEW HAVEN

R.I.

VT.

NH.

AUGUSTA

MAINE

MONTPELIER

45°

40°

35°

30°

25°

20°

15°

10°

5°

0°

5°

10°

15°

20°

25°

30°

35°

40°

45°

50°

55°

60°

65°

70°

75°

80°

85°

90°

95°

100°

105°

110°

115°

120°

125°

130°

135°

140°

145°

150°

155°

160°

165°

170°

175°

180°

185°

190°

195°

200°

205°

210°

215°

220°

225°

230°

235°

240°

245°

250°

255°

260°

265°

270°

275°

280°

285°

290°

295°

300°

305°

310°

315°

320°

325°

330°

335°

340°

345°

350°

355°

360°

365°

370°

375°

380°

385°

390°

395°

400°

405°

410°

415°

420°

425°

430°

435°

440°

445°

450°

455°

460°

465°

470°

475°

480°

485°

490°

495°

500°

505°

510°

515°

520°

525°

530°

535°

540°

545°

550°

555°

560°

565°

570°

575°

580°

585°

590°

595°

600°

605°

610°

615°

620°

625°

630°

635°

640°

645°

650°

655°

660°

665°

670°

675°

680°

685°

690°

695°

700°

705°

710°

715°

720°

725°

730°

735°

740°

745°

750°

755°

760°

765°

770°

775°

780°

785°

790°

795°

800°

805°

810°

815°

820°

825°

830°

835°

840°

845°

850°

855°

860°

865°

870°

875°

880°

885°

890°

895°

900°

905°

910°

915°

920°

925°

930°

935°

940°

945°

950°

955°

960°

965°

970°

975°

980°

985°

990°

995°

1000°

Az 1850-es évek derekától kezdenek elszaporodni az ilyen és ehhez hasonló újsághirdetések. Ennek a minden érzelmet nélkülöző kapcsolatnak volt eredménye, hogy a férfiak és a nők közötti érintkezésből hiányzott a gyengédség. A hirdetés útján szerzett vagy más úton-módon megvásárolt nő (feleség), legyen az fehér vagy indián (és ez utóbbi sem volt ritkaság), a férfi tulajdonát képezte. Ilyen körülmények között aztán – ha a házasságban a nő aligha volt is több igavonó baromnál – mégis nagy társadalmi tisztelet övezte. Persze elsősorban nem mint nőt, hanem mint a másik ember tulajdonát. J. T. Adams történész így ír erről:

„Minden ember feleségének védelmét íratlan törvény biztosította. Egy férfi sem gondolt arra, hogy hozzányúljon egy tisztességes asszonyhoz, és ezt az íratlan törvényt olyan szigorúan betartották, hogy egy nő nyugodtan éjszakázhatott idegen férfival egy tető alatt, mégsem gondolt senki pletykára!”

Egy nő erényeit, hűségét kétségbe vonni csak pisztollyal megtorolható sértésnek számított. A férfit, aki nem állt ki egy hölgy tisztességének védelmében, még akkor is gyávának és megvetendőnek tartották, ha nyilvánvaló volt, hogy nincs miért kiállnia.

A határvidék kusza, rendezetlen világában élő nők tehát szabadnak és erősnek érezték magukat ahhoz, hogy bárhová menjenek, és bármit csináljanak. Így aztán nincs abban semmi különös, hogy ezek a hirdetések útján szerzett, nemritkán pénzen vásárolt, de a személyes szabadság tudatában élő asszonyok, feleségek és anyák a családon túl képesek voltak a tágabb közösségek arculatának formálására is.

Az ismeretlentől való rettegés, a természeti erőkkal, az indiánokkal és banditákkal vívott mindennapos harcok, a nehéz fizikai munka csak a földöntúli boldogság reményében volt elviselhető. A hit és az istenfélelem vezette az embereket, kiváltképp az asszonynépet a gyülekezetek közösségeibe. Ily módon a nők először az egyházi, vallási közösségekben szereztek társadalmi rangot, megbecsülést.

Margaret Mead, a neves amerikai etnológus írja róluk:

„Eltolódás következett be a női tulajdonságok értékelésében . . . egy határszálen élő amerikai asszonynak tudnia kellett hetekig vezetnie egy magányos gazdaságot, fegyelmezni cseperedő gyermekeit, segíteni az arra vetődött idegent, esetleg távol tartani az indiánokat. Egyre kíváncso-

A megtámadott farm
védelmében az asszonyok is
részt vettek (korabeli újságrajz
a Lincoln County-cowboyháború
idejéből)

sabbá vált az erős nő, akiben jellem van és határozottság, vagyis az, akinek mersze van. . .

. . . Amikor a kicsiny, határ menti települések valódi falvak képét öltötték magukra. . . az élet finomabb dolgait – erkölcsi és esztétikai értékeket – a nők hatáskörébe utalták, mégpedig új és cselekvőbb formában; Amerika nem olyan, mint Európa, ahol elvárták a nőtől, hogy többet imádkozzék, mint a férje, de a házon kívül semmilyen felelősségteljes tevékenységet nem végzett. A női harcos, aki fittyet hányt a női illemtan parancsaira, hogy síkraszálljon jogokért, jól ismert alakja történelmünknek. . .”

Szekták, próféták, álmodozók

A prérók és távoli nyugat meghódítóinak leírhatatlan testi és lelki gyötrelmeket kell kiállniuk. Az iskolázatlan, tanulatlan tömeg a vallásban keres vigasztalást. Próféták, prédikátorok járnak közöttük. A baptisták és metodisták, kvékerek és ezernyi más szekta bibliamagyarázó fanatizmusa hódít a határvidék népei között. Ma szinte hihetetlennek hangzanak a régi táborozó vallásos összejövetelek leírásai, amikor a zsoltáreneklés és az egzaltált ordítozás valóságos orgiává fajult.

Egy alkalommal például 17 prédikátor és sok önkéntes hitszónok prédikált egyfolytában péntektől a rákövetkező csütörtökig, s volt idő az istentisztelet folyamán, amikor háromezer hívő feküdt a földön öntudatlan vallási kábulatban, és egyetlen imára háromszázan estek össze önkívületükben.

S a vallás nemcsak vigasz volt, hanem az egyhangú, kemény munkában, a szürke vegetálásban felgyülemlett érzések és indulatok levezetése is. Valami, amiből ezek az emberek úgy vélték: erőt meríthetnek a további küzdelemre.

A vallási fanatikuskok legfigyelemreméltóbb csoportja a Brigham Young próféta által vezetett „mormon”-ok voltak, akik több évi vándorlás után, 1847-ben érkeztek Utah-ba a Great Salt Lake, a Nagy-Sós-tó partjára.

Az „ítéletnap szentjei”, ahogy a mormonok magukat nevezték, John Nelson*, a híres vadnyugati vezető segítségével jutottak el Fort Laramie-ig. Majd innen indultak tovább a Sziklás-hegységen át.

A csoport heteken át vonult énekelve és imádkozva. Ahol megpihentek, Young a szekértábor közepére állt és prédikált:

„Isten akarta, hogy a kiválasztottak a megpróbáltatás sivatagán keresztül jussanak az ígéret földjére. Előre az üdvösség szenvedéses útján!”

Brigham Young csak lázálmban láthatta Kánaánnak Utah sivatagos tájait. Ám ahol egy próféta Kánaánt lát (?!), az bizonyosan az is. Young azonnal megparancsolta Isten országának felépítését. Sáncot ástak, házakat emeltek agyagból, kunyhókat fából, hogy készen legyen a lakóhely, mire a mormonok egész népe Nebraskából ide vándorol. Közös erőfeszítéssel a lehetőségekhez képest mindenütt öntözőrendszert építettek, termőfölddé változtatták a sivatagot, s az előőrsök házai helyén rövidesen virágzó város állt: Salt Lake City.

Bevándorlók – írek, németek és mások – hozták magukkal a jobbító szándékú eszméket. Ők mondják ki először a szót:

* Az indiánok között nevelkedett John Nelson, akit az oglala sziúk táborában „Vörösfadohányynak” hívtak, feltehetően azonos az indián háborúban felderítői és közvetítői szerepet játszó „Kis Nagy Ember”-rel. Maga is a mormonok misztikus hatása alá került. Természetesnek tartotta a többnejűséget, hiszen az indiánok között ezt is megszokta

Mormon zarándokok. Úton az „ígéret földjére . . .”
(korabeli újságrajz)

szocializmus! De még sok mindent értenek ezen. S az Egyesült Államokban – amely maga is az igazságtalan európai társadalomból menekülők közösségéből jött létre – minden adottság megvolt a magukat „szocialista” társulásoknak nevező csoportok létrejöttére. Ott voltak a hatalmas területek, ahol az utópista közösségek megtelepedhettek, a mindenféle kezdeményezés szabad lehetősége és az az általános optimizmus, mely az Egyesült Államok jövőjét illetően minden amerikai és minden bevándorlót eltöltött.

Az indianai Wabash folyó partján 1825-ben alakult meg New Harmony. Alapítói az angol Robert Owen eszméit akarták valóra váltani. Ennél sokkal nagyobb jelentőségű volt a – ma úgy mondhatnánk, „szövetkezeti” alapon létrehozott – „Brook Farm”, melyet 1840-ben alapítottak. A társulás tagjai a testvéri együttműködést kívánták az önző versengés helyébe állítani. Ki vonhatná kétségbe nemes szándékaikat, hiszen az ipari munkát fokozott termelékenységgel kívánták vonzóvá tenni, a magántulajdont pedig a közösségi célok szolgálatába állítani.

E közösségek afféle világi kolostorok voltak, ahol közösen végezték a mezőgazdasági munkát, dolgoztak a konyhán, a műhelyekben, és mindenki azonos fizetségben részesült. E fennkölt lelkek alig különböztek a vallási fanatikusoktól, sőt legtöbbször maguk is valamelyik szekta megszallott hívei. A „shakerek” (reszketők), a kvékerek e szakadár, messianisztikus utópista szektájának tagjai – melynek még ma is vannak követői – úgy vélték, hogy megvalósíthatják a boldog közösségi életet; kiiktathatják a társadalom életéből a pénzhajhász gazdasági versenyt.

Valahogy így képzelték el településüket azok a magyarok is, akik Világos tragédiája után léptek Amerika földjére. A Mississippi és a Missouri közelében három helységet is alapítottak. „Pipagyújtó”, „Új-Arad” és „Új-Buda” nevét őrzik az 1852-ből származó térképek, s az emigránsok régi levelein még ott látható a hivatalos jelzésként alkalmazott postabélyegző.

„Több magyar menekült e napokban fognak átmenni Amerikába, ottan Madarász László elnöklete alatt egy kommunista telepítvényt alakítandók . . .”

Asbóth Sándor,
USA altábornagy

Pomutzy György,
a polgárháború brigádtábornoka

– írja Simonyi Ernő a Magyar Hírlap olvasóinak, 1851. május 21-én megjelent tudósításában.

„Új-Buda” néhány rövid évre az emigráció legjobbjainak lakóhelye volt. Itt élt a városalapító Ujházy László, volt komáromi kormánybiztos, Pomutzy György, az amerikai polgárháború későbbi brigádtábornoka, Majtényi József, volt negyvennyolcas képviselő és a nagy magyar természettudós, Xantus János. Új-Budán sokan éltek névtelenek, akik bíztak felvirágzásának lehetőségében, hiszen a város ott állt annak az útnak a mentén, amelyen át a telepesek roppant tömege áradt a Vadnyugatra.

Ám hiába volt a vágy egy virágzó magyar város felépítésére. Amikor kitört és fegyveres harccá vált Észak–Dél viszálya, a kis magyar telep forradalmárszellemű lakóinak többsége a polgárháború hadszínterein küzdött az északiak oldalán. Az 1860-as évek elején elcsendesedett, elnéptelenedett Új-Buda. A polgárháborúból visszatérőket pedig csakhamar megosztotta az egyéni érdek, és a kis magyar település nem váltotta valóra létrehozóinak álmait.

A „gazdagodj meg gyorsan”-hazafiság szellemében rohanó, pénzcsináló tőkés rendszer közepén eleve életképtelen volt minden jobbító szándék. Az utópista települések

Az iowai Új-Buda
postahivatalának bélyegzője
1850-ből

sorsa beteljesedett, és a széthullott közösségek tagjai mint munkások, farmerek, magukra maradva, egyedül keresték a boldogulás útját.

A polgárháborút követő években, 1866–67-ben keletkeznek az első farmeregyesületek és -klubok. A farmerek összefognak, és harcot indítanak a Homestead Act érvényesítéséért, a sorozatos visszaélések megakadályozásáért, mellyel a kereskedő és a banktőke sújtja őket.

Ha a telepes magától a kormánytól vette is a földet, a nyugatra való áttelepülés mindig nagy pénzkiadásokkal járt; sokba került a vándorláshoz szükséges felszerelés, a gazdaság berendezése a vadnyugati préríken. Ezért a „homestead” farmer gyakran kénytelen volt jelzálogkölcsönt felvenni. A hetvenes évek végén a nyugati farmok háromnegyedét jelzálog terhelte. Szorongatta a farmereket a vasúttársaságok mértéktelen haszonlesése is, a szinte megfizethetetlen szállítási tarifák, melyekkel csaknem lehetetlenné tették a termények értékesítését. Pedig ebben az időben már Illinoistól Minnesotáig a búza volt az uralkodó növény, és a távoli nyugat déli részén is termeltek gabonát.

„Nem vagyunk a tőke ellenségei, de sikraszállunk a monopóliumok zsarnoksága ellen . . .” – írja a Farmer Egyesület 1874. évi *Elvi nyilatkozata*, s e ma már naivnak ható kijelentés – melynek jó szándékához nem férhet kétség – egyként szól a magas szállítási tarifákkal szipolyozó vasúttársaságok és a veteményeket, a kerteket letipró marhatenyésztő nagygazdák, a „góliátok” és a telekspekulánsok ellen is.

A polgárháború Észak győzelmével fejeződött be, de a régi indulatokat még semmi nem fékezi. A déli hadsereg volt tisztjeinek csoportjai, az Unió hadseregének katonaszökevényei, a szétvert déli sereg kóborló katonái, a vereségbe belenyugodni nem tudó ültetvényes gazdák közül sokan a banditaságot tartják a legjövedelmezőbb foglalkozásnak. Jesse James és bandája évekig garázdálkodik a vasutak mentén. Bankrablásokkal veszélyezteti a polgárok vagyonát, életét. Az északiak hadseregéből leszerelt farmerek, a nyugatra települők szögesdrótokkal veszik körül földjeiket, és fegyveresen próbálják megvédeni otthonukat. Az ökológiai törvénye uralkodik a nyugati államokban és a territóriumokon. Az 1870-es évek végén Új-Mexikóban a híres Lincoln County*-háború idején a hírhedt Billy the Kid – a Kö-

* County – grófság, itt azonban kisebb közigazgatási körzet, megye

Figyelmessy Fülöp ezredes

Számvald Gyula,
a polgárháború szegedi születésű
altábornagya

Svéd és német pályamunkások a prérin. A nagy vasút építésében magyarok is számosan részt vettek

lyök Bill – vív véres pisztolypárbajokat, míg végre a „góliátok” emberének, a legendás híró seriffnek, Pat Garrettnak sikerül törbe csálnia.

Még a természettel vívott harc sem dőlt el. Topográfusok, geodéták, geológusok csapata járja a távoli nyugat földjét. Vándormunkások vonulnak a nyomukban, munkások, akikkel új eszmék is utat törnek a Vadnyugat földjén. Csillogó acélsínek szelik át a végtelennek tűnő prérít, a hegyek kanyargó völgyeit. Az éjszakában száguldó szikrázó mozdonyok, a vasúti kocsik pislákoló ablakszemerei: a gépek modern Amerikájának előhírnökei.

A prérin száguldó vonatok kocsijaiban vándormunkások – írek, németek, svédek, néger, lengyelek és magyarok – utaznak nyugat felé. És a hosszú úton énekelnek:

„Oh, Susannah, új élet vár reánk,
Bendzsóm vígan pengetem,
Nyugat lesz új hazánk. . .”

Az első transzkontinentális vasút, a Union Pacific építése több mint tízezer munkás életébe került.

Az acélkaraván

Megszületett a mondás: az idő pénz!

1867. július első napjaiban a Union Pacific Omahából nyugatra tartó gyorsvonatának ablakából egy J. Morton nevű kétes hírű fickó lelőtt egy fiatal indiánt.

Pár nap múlva, fényes nappal, Nebraska és Wyoming határán, a híres „Lópatkó-kanyarban”, a dakota és csejenn indiánok törzséből származó harcosok egy csoportja – megközelítően kétszáz lovas – megrongálta a Western Union Telegraph vezetékeit, kisiklatta és megtámadta az Omaha felé menetrend szerint közlekedő gyorsvonatot.

A támadást az utasok nem tudták elhárítani. Az indiánok megöltek több mint száz embert, majd a helyszínre siető katonai alakulat közeledtére elmenekültek.

„Minden talpfa alatt egy hulla . . .” – ez a szállóige járta akkoriban. És valóban, aligha van kegyetlenebb fejezete a Vadnyugat történetének, mint a vasutak építésének véres históriája.

A kapitalizmus európai és észak-amerikai győzelmes megszilárdulása a XIX. században soha nem látott mértékben segítette elő a tudomány és a technika felvirágzását.

A feltalálók többnyire iparosok, farmerek, katonák, bányamérnökök, üzemi vagy bányaalkalmazottak családjából kerültek ki. Ezer és ezer kisebb-nagyobb találmány fűződik e merészen gondolkodó emberek nevéhez. Ilyen munkás-ember volt többek között Robert Fulton, a gőzhajó egyik megszerkesztője és George Stephenson, aki 1814-ben építette gyakorlatban is használható első gőzmozdonyát.

A rohamos technikai fejlődés egyik legjelentősebb állomása a vasutak feltalálása és alkalmazása volt. S noha a vasút és a feltalálását néhány évvel követő gőzvontatás nem amerikai találmány, a közlekedésre gyakorolt forradalmasító hatását elsősorban mégis az amerikai vasutak fejlődésén, az Egyesült Államok történetében betöltött szerepén lehet igazán lemérni.

A vasút, a gőzvontatás megjelenése a kor embere számára lenyűgöző élményt jelentett. Visszahatott az ipar, a mezőgazdaság és a kereskedelem fejlődésére. A vasúti közle-

kedés különösen a polgárháború idején és az azt követő években találmányok, szabadalmak sokaságát hívta életre, sőt új társadalmi rétegződést is eredményezett.

A vasút pontosságra szoktatta az embereket. A gyorsuló tempójú világban egyre nagyobb érték lett az idő, s rövidesen szállóigévé vált: „Az idő pénz!”

A XIX. század elején az Egyesült Államok keleti országrészeiben hatalmas út- és a hajózás számára csatornaépítésekbe fogtak. A vasutat kezdetben kiegészítő közlekedési eszköznek tekintették, és csak ott építettek vasúti pályát, ahol a távolságot nem lehetett csatornával áthidalni. Így került sor a Philadelphia–Pittsburgh közötti vonalszakasz lerakására.

Az első vasúti személykocsik amolyan síneken gördülő postakocsik voltak. Berendezésük is teljesen megegyezett a Butterfield Overland Mail kocsijainak berendezésével.

Mivel csakhamar felismerték a vasúti utazás előnyeit, már 1836-ban megnyitották az első úgynevezett távolsági vonalat.

Egy vasútállomás a Union Pacific mentén (festmény)

Az avatás napján – mivel Amerikában minden fontos esemény jó alkalom az ünneplésre – zenés felvonulást rendeztek, és ágyúdörgéssel üdvözölték az első St. Louisba induló vonatot.

Az amerikai vasutak építésére és fejlődésére az a jellemző, hogy még a legnagyobb vonalak lefektetése is magántársaságok vállalkozása volt. S hogy a társaságok kijátsszák egymást, vonalaikat mind más és más nyomtávval építették. Sőt, a konkurens vonalak nemegyszer egymás közelében, szinte párhuzamosan haladtak. A tizenkétféle vágányszélességet csak az ezerkilencszázas évek elejére sikerült az Angliában kialakított és szinte az egész világon elfogadott szabvány szerint egységesíteni.

Az Egyesült Államok kormánya természetesen kezdettől fogva segítette a vasutakat építő tőkéscsoportokat. A társaságok ellenérték nélkül megkapták a megépítendő vasút pályatestét s a jogot arra, hogy ingyen termeljék ki az építkezéshez szükséges anyagokat, különösen a fát.

Ettől kezdve a külföldi tőkéscsoportok is kedvet és biztatást éreztek arra, hogy tőkéjüket az amerikai vasutak építésébe fektessék. Főleg angolok és kisebb mértékben németek fogtak vasúti vállalkozásba. A nyereség kilátásai is olyan kecsegtetőek voltak, hogy 1860-ban a vasútépítés tőkebefektetése – egymilliárd dollár – megközelítette az Egyesült Államok teljes ipari tőkebefektetését!

Néhány év alatt „gyorsvonati sebességgel” indult el a vasúti közlekedés fejlődése. Főleg északon és nyugat felé, a Mississippi vidékéig épültek a vonalak sűrű hálózatban. 1860-ra Chicago már óriási vasúti csomópont lett, és megépült a Chicago–New Orleans közötti vonal, amely északot és délt kötötte össze.

S bár délen gyérebb a vasúthálózat, mint északon, a polgárháború kitörésének évében már sok ezer mérföldön kanyarognak a sínpárok, s mint testet az erek, úgy hálózzák be az Államok keleti országrészeit.

1860-ban a vasútvonalak hossza 31 ezer mérföld (45 000 km), vagyis fele annak, mint amennyi abban az időben az egész világ vasútvonalainak hossza volt.

Kezdetben a vasutaknál nem volt sem javító-, sem forgalmi szolgálat. A mozdonyvezető elindította a vonatot, és az a rendeltetési állomáson megállt. A szerelvények menetrend nélkül közlekedtek, és az állomások között semmilyen összeköttetés nem volt. Ez sok gondot okozott. Ezért a vasutaknak már kezdettől fogva szükségük volt valamilyen híradási rendszer kialakítására.

S megszületett a találmány, Samuel F. B. Morse elektromágneses távírókészüléke. Morse először 1835. szeptember 2-án mutatta be első, még kezdetleges szerkezetét. A bemutatónak óriási sikere lett, s a kormány csakhamar felismerte a találmány jelentőségét. Az Egyesült Államok kongresszusa 1843-ban 30 000 dollárt szavazott meg Morse részére, távíróvonalak építése céljára. Az első vonal mintegy 60 kilométer távolságban Washington és Baltimore között létesült.

Az elektromágneses jeltovábbító és az óraszerkezet közbeiktatásával működő jelrögzítő berendezésen Morse – külön erre a célra szerkesztett – jelrendszere szerint 1844. május 24-én váltották az első üzenetet. Ezt követően alig néhány év alatt az utak mentén megjelentek a távíróvezeték oszlopai, és a vasutak mellett is ott húzódtak a zümögő huzalok, összekötve az állomásokat, jelezve a vonatok indulását és érkezését, a pálya mentén várható eseményeket.

A polgárháborút megelőző években kezdi meg működését a Western Union Telegraph Company, s a vasútépítés érdekében végzett topográfiai kutatásokat felhasználva, viszonylag gyors ütemben a „távoli nyugat” tájain is kiépíti távolsági vonalait.

1861-ben Washington és San Francisco között megtörténik az első üzenetváltás. A drótokban futó jelek megelőzik a Pony Express lovasait, és abban is segítenek, hogy a megoldás útjára tereljenek egy lassan érlelődő gondolatot: az egész földrészt átszelő transzkontinentális vasút megépítésének tervét.

Háborús tapasztalatok az ipar szolgálatában

A gondolat ekkor már évek óta ott fészkel minden amerikai-ban. A közvéleményt és a kormányt egyaránt foglalkoztatja, és lázasan keresik a megoldás módját. Furcsa módon éppen a kényszerű odázás teszi lehetővé később, hogy műszakilag megalapozottabban, technikailag jobb feltételek mellett épüljön a nagy vasút, mint ahogy azt eredetileg elképzelték.

Már majdnem készen vannak a tervek, amikor 1861-ben kitör a polgárháború, s a háborús évek a vasúti pályák, a biztonsági berendezések, töltések, viaduktok és hidak építésében olyan tapasztalatokkal szolgálnak, melyek – mint később kiderül – nélkülözhetetlenek a „nagy terv” megvalósításához.

Földmérők, nyomvonalkitűzők
tábora a prérin

A polgárháború különböző hadszínterein, mintegy 750 km hosszúságban a vasútvonalak mentén folytak a hadműveletek. A háború harmadik hónapjában a Piedmont és Manassas közötti 34 mérföldes távolságon hajtották végre az első csapatszállítást. Az északiaknak a Potomac-hadsereg építette az első, kifejezetten katonai célokat szolgáló vasútvonalat. A Conterville-ből Manassasba tartó hét kilométeres pályaszakaszon szállították a harcoló csapatok után a lőszert és mindenféle más hadianyagot. Később nagyobb szabású vonalépítésekre is sor került.

MacCallum északi tábornok elsősorban négerekből és bevándoroltakból szervezett kisebb vasútépítő csoportokat. A hadműveleti területen elszórtan működő brigádok – mintegy 25 ezer ember – közel 2000 kilométer vonalat építettek a délvidék sivár, úttalan gyapotföldjein át, ahol az elhanyagolt úthálózat és más okok miatt a hadsereg semmiféle élelmet nem talált. Ezeken az új vonalakon aztán már rengeteg embert, nagy mennyiségű anyagot tudtak szállítani.

A minduntalan ismétlődő vasúttrombolások ellensúlyozására építőalakulatok jöttek létre, amelyek gyorsan és jó technikai készséggel építették újjá a szétrombolt, felgyújtott hidakat, viaduktokat, a felrobbantott töltéseket. Sokszor olyan merészen dolgoztak, hogy csak néhány cölöpre emelték a több emelet magas építményeket.

A rombolások egyik leggyakoribb módszere a vonatok kisiklatása volt. Ezt kísérelték meg 1862-ben egy nyár végi napon, amikor a déliek egy kisebb csoportja talpfákból máglyát rakott az északiak vasútvonalára. A sebesen közeledő vonat azonban félrelökte a máglyát, és továbbrobogott. Ekkor találták ki, hogy „aláváltják” a vonatokat. A módszer egyszerű volt. Drótkötelet kötöttek a vasútállomás egyik váltójára, és az elrobogó vonat alatt megrántották. Az „aláváltott” vonat kiugrott a sínekről, és pillanatok alatt pozdorjává zúzódott. Ekkor irtózatos puskatúzzal árasztották el a romhalmazzá vált szerelvényt.

Akkoriban már sok tudósító, fényképész járta a hadszíntereket. Ezek közé tartozott Brady, a híres fényképész, aki sok felvételt készített a vasutak mentén vívott harcokról.

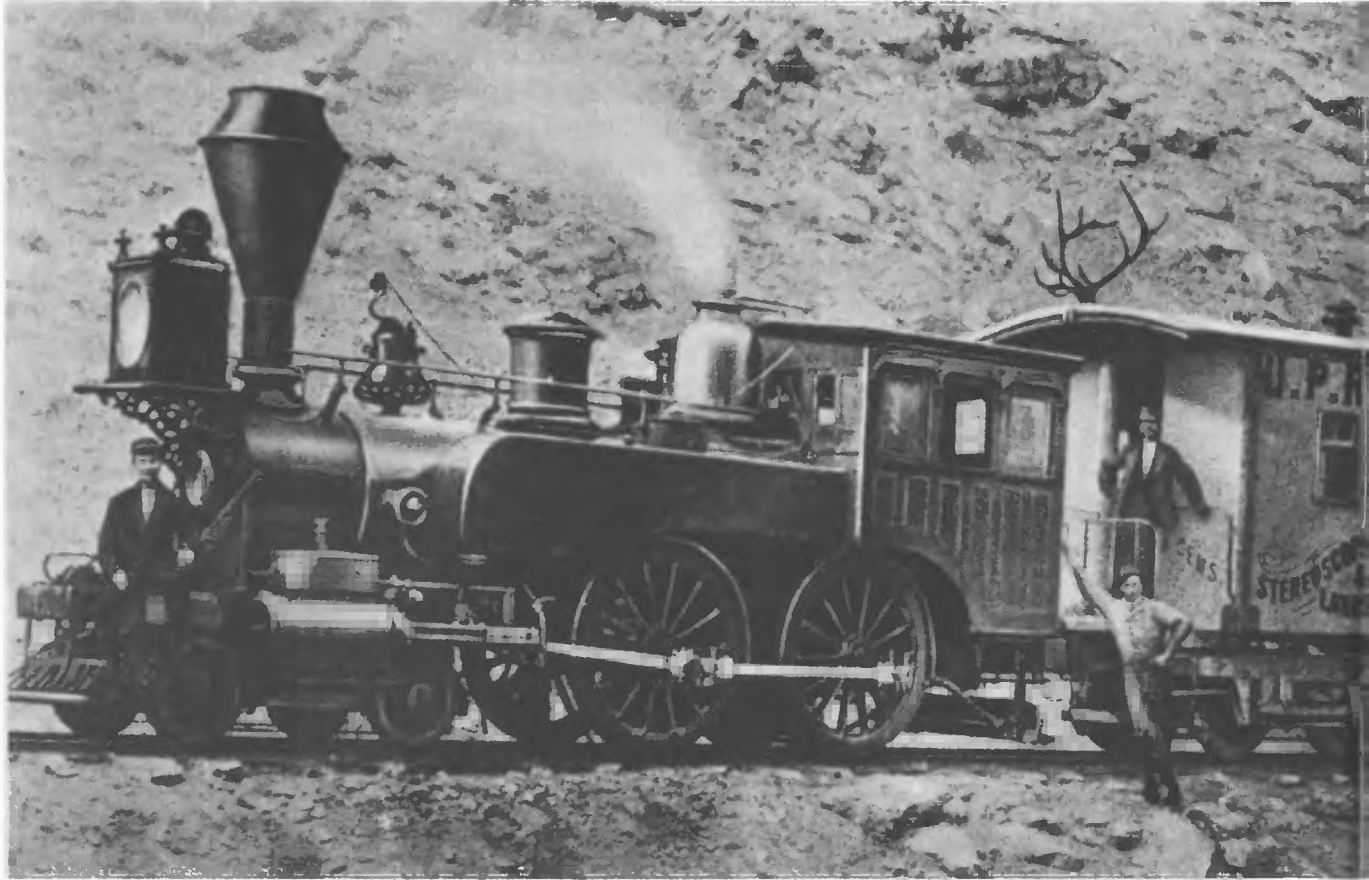
Később a vasutak egységes katonai igazgatás alá kerültek, mert mint kiderült, virágzó „üzletággá” vált a sérült kocsik és mozdonyok kijavítása és eladása egy másik vasúttársaságnak. Nem szólva arról, hogy a hadművelleti területeken működő tizenhét vasúttársaság borsos szállítási és biztosítási összegekkel terhelte meg az államot egy-egy katonai szerelvény továbbításáért.

Mindez természetesen azt jelentette, hogy a polgárháborús években mind magasabb szervezési és technikai igények szerint kellett bonyolítani a vasúti szállításokat.

Követelő szükségé vált a mozdonyok tökéletesítése. Növelték a kazánok gőzfejlesztő kapacitását, fokozták a gőznyomást, s a mozdonyok hengereiben megjelentek a teljesítményt fokozó, hatásfoknövelő, kettős működésű dugattyúrendszerek.

A mozdonyok kéményére szikrafogókat, óriási kúp vagy kettős kúp formájú vaslemez borítást szereltek, hogy megakadályozzák az addig gyakori erdő- és prérítüzeket. A fekete vas, acél és csillogó réz alkatrészekből, színesre festett tolattyúból álló mozdonyokon a jelzőharangok mellett megszólalnak a gőzsípok, és a mozdonyok elején megjelennek az úgynevezett „cow-cather”-ek. Ezek az érdekes „tehénfogók” az amerikai mozdonyok jellegzetesen előrehegyesedő védőrácsai, amelyek segítségével a vonat áttörheti magát a prérin vándorló csordák között. Ezek kölcsö-

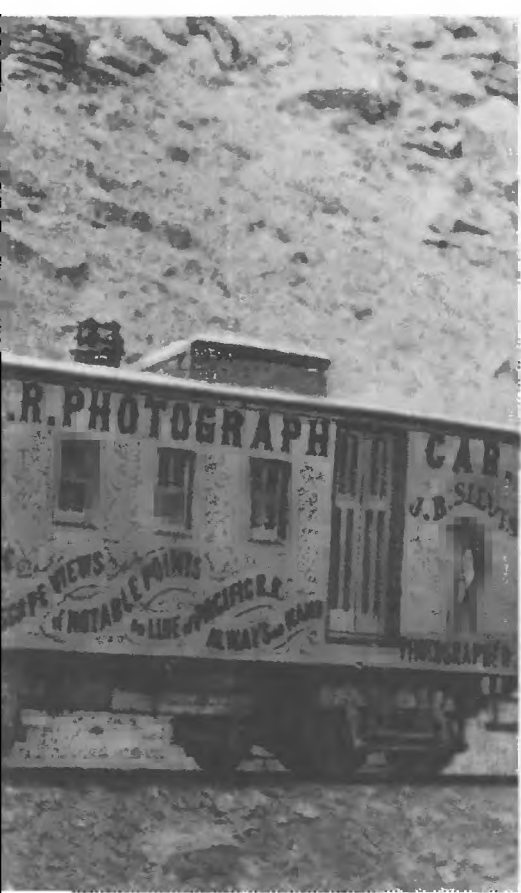

nöznek az öreg mozdonyoknak olyan romantikus külsőt, melyet minden régi metszeten, képen és a vadnyugati filmen megcsodálunk; és természetesen a tükrökkel nagy fényerejűre fokozott lámpa, mely fényes csóvaként világít az éjszakában vágató mozdonyok elején.

Ebben az időben még senki nem gondolt a közlekedés biztonságára. Sorompók, jelzőlámpák egyáltalán nem voltak. Az 1840-es években a vasutakat még átvezették a városokon. Legtöbbször közvetlenül az utcára fektették a síneket, s a vonat – anélkül hogy sebességét csökkentette volna – nagy harangozással, hangos füttyüléssel robogott át a városon. De az állomásokat már a város határában építették. A század 60-as éveiben viszont, amikor már a lakatlan, nyílt préken kígyóztak a sín párok, túl a Mississippin, többnyire távol a településektől létesítettek rakodóhelyeket, állomásokat.

Állomás? Mai értelemben aligha nevezhető annak az a deszkabódé, ahol az egyetlen alkalmazott az állomásfőnök – aki távirász, forgalmista és jegykezelő is egy személyben. Az „állomáshoz” tartozik még egy faalkotmány, egy „cor-

Mozgó fényképésműterem.
Az első utasok szívesen
megörököltették magukat
a nagy utazás alatt

ral”, amolyan karámféle az állatoknak, egy hosszú rámpa, rakodó, néhány fészér, farakások hosszú sora és végül a mindennél fontosabb, fából készült hatalmas tartály: a víztároló. Néhol az állomás területén áll egy karcsú, tornyos építmény is, rajta szélkerékkel, amely a távíróhoz szolgáltat energiát. Ezekből az anyagtároló rakodókból, állomásokból nőnek ki néhány év múlva a Vadnyugat városai: Abilene, Wichita, Dodge City, Tombstone és még jó néhány a hírhedtté váltak közül.

Minden vasútvonalon a teherszállítás az első. Az utasok kényelmével senki nem törődik. Sehol egy váróterem, sehol egy pad. Esőben, sárban, hóban, fagyban kell várakozni a gyakran órákat késő vonatra.

Csak a hatvanas évek vége felé kezdenek a nagyobb városokban fedett peronokat építeni, és néhány, addigra már kialakult vasúti csomóponton – mint Philadelphia, Pittsburgh, Chicago – fedett csarnokokat emelni.

A szállításra váró anyagok, áruk hatalmas mennyisége és sokfélesége arra kényszeríti a vagongyártó műhelyek mérnökeit és munkásait, hogy állandóan tökéletesítsék a vagon szerkezeteket. Megjelennek a tartálykocsik és más, speciális vagonok, melyekhez már különleges alvázakat szerkesztenek. A szerelvények súlya, összetétele, hosszúsága a vontatás újabb műszaki feladatainak megoldását sürgeti. Különösen a hegyek között, a pálya emelkedő és lejtős szakaszain. S bár a zászló- és fényjelekkel való vonatvezetést, a mechanikus fékezést még századunkban is (sőt napjainkban is) alkalmazzák, G. Westinghouse már az 1860-as évek végén szabadalmaztatja a később önműködővé alakított pneumatikus fékrendszert.

Megkezdik a vasúti pályák új módszer szerinti építését. Míg korábban az úgynevezett „buzgatott” vas volt a sínek alapanyaga, a hatvanas évek elején már csak acélsínek érkezik az angliai és németországi gyárakból; és Pittsburghben is megkezdik az acélsínek öntését.

A forgalombiztonsági berendezések, szemaforok, jelzőlámpák is megjelennek a sínek mentén. A sűrűn előforduló összeütközések, hosszadalmas tolatások elkerülésére elkezdik a menetrendek kialakítását. Ezek persze eleinte csak egy-egy társaság vonalaira érvényesek, mégis javul a helyzet.

Kezdetben, mint a legtöbb országban, az Egyesült Államokban is a posta előjoga, kiváltsága volt a személyszállítás. Később, amikor a vasút betört, majd uralkodóvá kezdett válni a személyforgalomban, az állam rábírta a vasúttársas-

Egy elhagyott vasútállomás
1900 táján

ságokat, hogy a postai küldemények továbbítását is vállalják.

A postaküldemények menet közbeni feldolgozásának gondolata először Angliában vetődött fel. Az angol vasutakon 1838. január 6-án, majd néhány hónap múlva már az Egyesült Államok vasúttársaságainak vonalain is megjelenik a mozgóposta.

Míg korábban nem sokat adtak az utazóközönség kényelmére, a forgalom sűrűsödésével megkezdik a hosszabb utazásokra is alkalmas, minden kényelemmel berendezett, nagy termes személykocsik és hálókocsik készítését. A vasúttársaságok abban is versenyezni kezdenek egymással, hogy melyik nyújt nagyobb kényelmet utasainak.

George McPullman 1858-ban alapítja híres vagongyártó üzemét, s ebben az időben készülnek az első négytengelyes gyorsvonati személykocsik. A nyolc keréken gördülő, forgósámlyon elforduló kocsiszekrény lehetővé teszi, hogy a vonat élesebb kanyarokban se csökkentse sebességét.

Az új kocsik megjelenése a pályaépítés módszerére is visszahat. Megkezdik a masszívabb alépítmények, töltések, zúzottkő ágyak építését és különösen a hegyi pályákon a merészebb ívű kanyarok kialakítását. Mindez növeli a vonatok átlagos utazósebességét.

Szinte egyik évről a másikra divat lesz vonaton utazni, s néhány évig jövedelmező üzletággá válik a vonatjegy-üzérekedés. Sorra nyílnak a vasúttársaságoktól független ügynökségek. Félig használt vasúti jegyeket, még le nem járt térítikártyákat adnak és vesznek. Virágzanak a zugirodák, mert az utazás drága mulatság.

Most pedig szálljunk fel a New York–Philadelphia–Cincinnati–St. Louis között közlekedő gyorsvonatra. Ezen a vidéken már meglehetősen sűrű a vasúti hálózat, és többé-kevésbé a menetrendet is betartják.

A szerelvény – a mozdonyon és a szeneskocsin kívül – egy posta- és egy poggyászkocsiból, a lovak számára fenntartott két csukott tehervagonból, két-három személykocsiból (az egyik a társalgó), egy hálókocsiból és a vonat végén két nyitott tehervagonból áll, melyekre az utasok kocsijai, bricskái vannak felrakva.

Az első mozdonyokat így vontatták a vaspályához

Egy korabeli szemtanú így beszéli el az utazás körülményeit:

„A vasúti személyszállító kocsik általában jóval szélesebbek és hosszabbak az európai kocsinál, s nincsenek apró kupéokra osztva . . . hanem egy hosszban nyitják, két oldalon lévő kettős üléseik között nyílt átjáró van, s az utas, ha meguntta helyét, végigsétálhat akár az egész vonat valamennyi kocsián. Ha valaki dohányozni akar, felkeresi a smoking-cart (dohányzókocsi), kiszívja szivarát vagy az itt divatos rövid, de öblös pipát, s visszamegy a helyére . . .

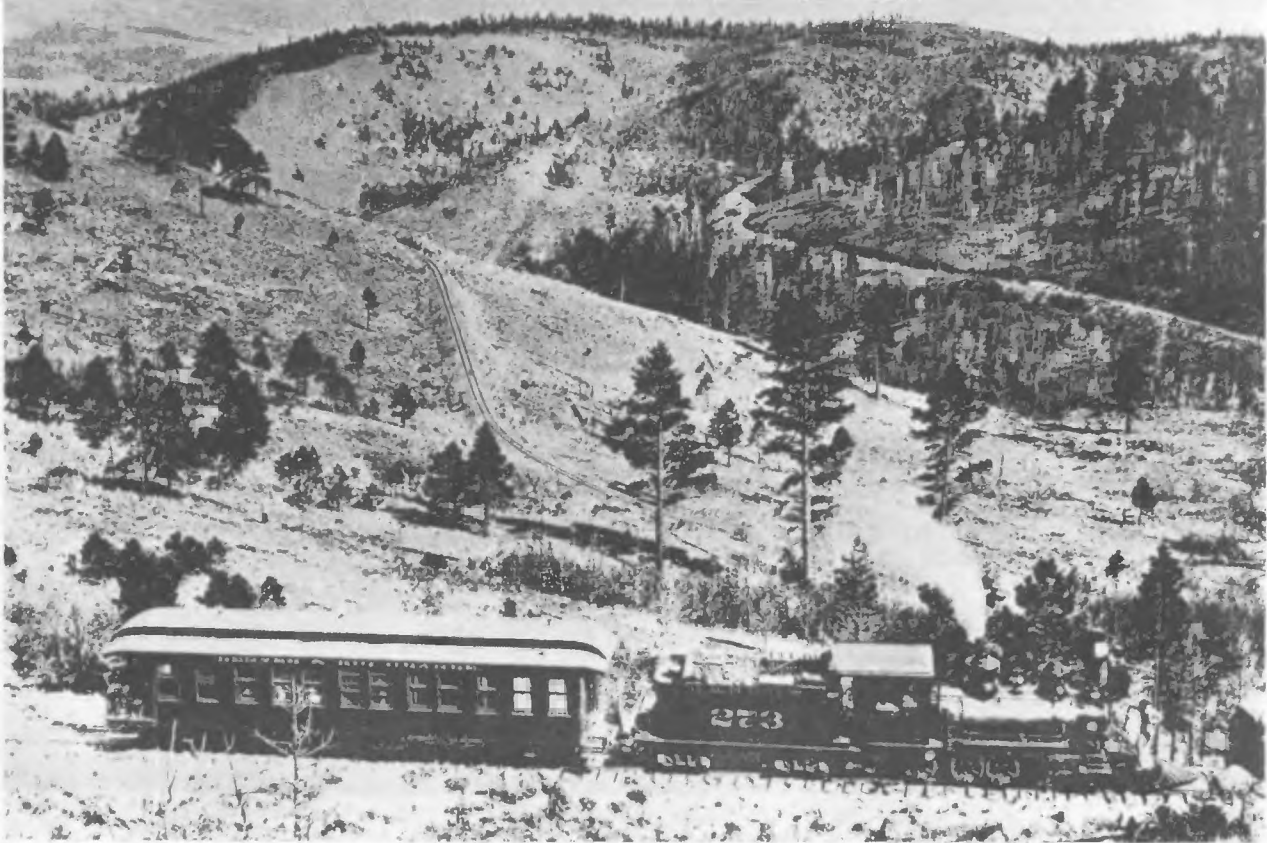
Minden kocsi van ivóvízmedence, jéggel bőven ellátva, és van külön rekesz bizonyos megnevezhetetlen szükségletek esetére . . . minden hosszabb vonathoz csatolva van egy-két parlor (társalgó) vagy sleeping-car (hálókocsi) . . .

. . . és az eredetileg Mr. Pullman által szerkesztett, de azóta sokak által utánczolt éjjeli kocsik, habár nem is felelnek meg azon nagy szónak, hogy palace-car – palotakocsi –, de az európai vasutak éji kupéihoz hasonlítva csakugyan paloták . . .”

Ilyen volt a Pullman-gyár elegáns étkezőkocsijainak belseje (korabeli újságrajz)

Vasút a Sziklás-hegységben,
Denver környékén

A szemtanú, akire itt is hivatkozunk, ismét Kecskeméty Aurél. Bár élményeit a polgárháborút követő években szerzi, és csak a hetvenes években írja meg, beszámolóját, mint hitelt érdemlő történelmi pillanatfelvételt, az 1860-as évek elejére vonatkozóan is elfogadhatjuk.

Az acélparipa útjának lefektetése nemzeti ügy

A Mississippitől keletre fejlett vasúthálózat, évtizedes pályaeépítési tapasztalatok, nagy vonóerő kifejtésére képes, üzembiztos mozdonyok, korszerű vagonpark, Morse-féle távíró és nem utolsósorban jártasság a közlekedés szervezésében – ez jellemzi az amerikai vasutakat a XIX. század közepén. A hatvanas évekre tehát minden technikai és műszaki feltétel megérett arra, hogy végre hozzáfogjanak az első transzkontinentális vasút építéséhez. Ám eközben a társadalmi-gazdasági feltételek megteremtését is évekig tartó huzavona előzte meg.

Arról folyt a vita, hogy merre, milyen útvonalon vezessék a kontinensen áthaladó vasúti pályát. Északnak és Délnek

ellentétesek voltak az érdekei. A déliek minduntalan az indiánokkal kötött szerződésre hivatkoztak, mert úgy okoskodtak, ha a kormány betartja ezt az 1834-ben kötött szerződést – mely a prérin és az északnyugati tájakon hatalmas térségeket* szavatolt a síksági törzseknek –, a kormány kényszeríteni tudja a vállalkozókat, hogy a vasutat Texason és Új-Mexikón át vezessék. Ez gazdaságilag és politikailag megerősítené a déli államok pozícióit.

Az úgynevezett „déli vonal” megvalósításához az északiak azonban semmiképpen nem akartak hozzájárulni. Így érveltek: a Santa Fe ösvényen és az Oregon úton poroszkáló szekérkaravánok, Utah és Colorado telepesei már amúgy is megszegték az indiánokkal kötött szerződéseket. A „Manifest Destiny”, a „nyilvánvaló elrendeltetés” jelszavára hivatkoztak. Arra a jelszóra, amelyik John O’Sullivan újságíró cikkében bukkan fel először:

„... a gondviselés világosan elrendelte az amerikaiaknak az egész észak-amerikai földrész meghódítását. . . .”

Ez később politikai jelszóvá vált, amely szentesítette a szerződésekben foglalt „örök indián határ” állandó megsértését.

A vasútvonal kijelölése körüli vitában így minduntalan visszatérő érv volt: a „rézbőrűek” sorsa meg van pecsételve, nincs értelme velük tárgyalni.

Ezekben a vitákban nagy aktivitással vett részt Lincoln politikai ellenfele, Stephen A. Douglas illinoisi szenátor. Douglast közelebbi kapcsolatok fűzték azokhoz a pénzcsoportokhoz, amelyek meg akarták szerezni az állam támogatását a Csendes-óceán partjához vezető vasút építéséhez.

Douglas 1854-ben azzal a meglepő javaslattal állt elő, hogy a már részleges közigazgatás alá vont Kansas Territoryt terjesszék ki dél felé, s az 1834-es szerződésben biztosított indián területen osszák meg Kansas nagy kiterjedésű földjét. Hozzák létre Kansas és Nebraska territóriumokat, melyek Oklahoma kivételével az egész indián területet magukban foglalnék.

Douglas és az őt támogató csoport azt remélte, hogy ha a vaspálya a kansasi pusztákon épülhet meg, ez – mivel Kansas előreláthatóan rabszolgatartó területként fog megalkulni – nem csorbítja a rabszolgatartók gazdasági érdekeit sem. Douglas egy északi transzkontinentális vasutat akart,

* Ez az ún. „Indian Territory”, a mai Oklahoma keleti részén

Vasútállomás az 1840-es évek elejéről (korabeli rajz)

és ezért hajlandó lett volna nagy árat fizetni Délnek: Kansasban elismerni a rabszolgaságot.*

Douglas javaslatát 1854. május 25-én elfogadták. Am aki szelet vet, vihart arat, tartja a régi szólás, s a hírhedt Kansas–Nebraska-ügy rövid idő múlva Észak és Dél legmélyebb ellentéteit, a rabszolgaság körüli szenvedélyes vitákat hozta felszínre.

A „kansasi polgárháborúnak” is nevezhető 1856-os fegyveres összetűzéseknek, John Brown híres felkelésének legfőbb oka kétségtelenül a rabszolgaság eltörléséért folytatott küzdelem volt. Az események háttérében azonban mint mozgóerő már jelen voltak a prérít és a Sziklás-hegységet átszelő vasút építésében érdekelt tőkércsoportok is.

„... a tervezett transzkontinentális vasútert nagy árat fizetünk; megszegtük a »vadaknak« adott szavunkat, és vérbe borítottuk a nemzetet...”

* Meg kell jegyezzük, hogy ez a vonal csak Douglas számára volt északi. Végül is a tervezett vonalak közül először az ún. középső vonal épült meg először

– írja a kansas–nebraskai véres eseményekre, a polgárháborúra és a nemsokára fellángoló indián harcokra célozva J. T. Adams amerikai történész.

A polgárháborút megelőző években az amerikai nép legjobbjai, mindazok, akik a haladás ügye mellett állnak, akik látják a jövőt, s akikben akár csak egy szikrája is van a becsületnek, a véres testvérháború elhárításán, az Unió egységének megőrzésén fáradoznak.

A polgárháború még évekre elodázza a transzkontinentális vasút építésének megkezdését. A vállalkozók és a különböző tőkéscsoportok versenye azonban egy pillanatra sem szünetel. Újságírók cikkeznek, közéleti személyiségek nyilatkoznak. Szónoklatok, szenátusi felszólalások hangoztatják a vasút megépítésének szükségességét. Egymásnak ellentmondó szakvélemények csapnak össze. Az „acélparipa” útjának lefektetése kétségtelenül nemzeti ügy.

A kongresszus végül 150 000 dolláros keretet szavaz meg a vasútépítéssel kapcsolatos topográfiai, geológiai kutatások állami támogatására, és a régebbi felfedezők – Lewis és Clark – térképei alapján elindulnak nyugatra a hadsereg mérnöktisztjei által vezetett első csoportok.

Xantus János 1849-ben, Königsgrätzben. Rajzolta hadifogolytársa, Mosmüller festőművész

Magyarok a vasútért

Az északi útvonal feltérképezését, a nyomvonal kitűzését Isaac I. Stevens expedíciója végzi el. A Minnesota folyó torkolatánál álló St. Paulból indulnak el, és csekély eltéréssel követik Lewis és Clark ötven évvel korábbi útját. Kitűzik a Northern Pacific nyomvonalát, amely csak 1883-ban készül el. 1853 júliusában a 35. szélességi kör mentén folytat topográfiai felderítést, földmérő és nyomvonalkitűző munkát Whipple hadnagy csoportja. Tőlük délre egy másik csapat a Southern Pacific lehetséges útvonalát tűzi ki.

Éveken át folyik a felmérő munka a Kansas és az Arkansas forrásvidékénél, a Smoky Hills füves, bölényjárta térségében. Itt dolgozik ebben az időben a magyar Xantus János is mint térképrajzoló. Itt kezdi meg nagy jelentőségű állattani és növényteni gyűjtőmunkáját.*

* A Smithsonian Institution megbízásából kutató természettudósnak gondja volt arra, hogy a Magyar Nemzeti Múzeum is részesüljön tudományos gyűjtőmunkájának eredményeiből. Xantus regényhőshöz illő utat járt be. Évekig élte Kansas füves pusztaságain a vadnyugati emberek kemény életét, s a drezdai Karl May emlékmúzeumban annak is nyoma van, hogy az író róla akarta megmintázni Winnetou legendássá vált barátjának, Old Shatterhandnak az alakját

Az a csoport, melynek Xantus János is tagja volt, csak előfutára a prérividéket véglegesen felmérő expedícióknak.

Kansas, Nebraska, Wyoming, Colorado és Utah területén, részben az Oregon és a Kalifornia ösvényét követve halad a csapat, katonai kísérettel. A Kansas és az Arkansas folyását követve, a Smoky Hills dombvonulatai között vágunk át a prérin, és jutunk a hegyek lábához.

A füves pusztaságon aránylag még könnyű a munka. Nincsenek meredek emelkedők, lejtések, a nyomvonal jóformán nyílegyenesen kitűzhető. De a hegyek mint óriási fal állják útját az épülő vasútnak. Most kezdődik a munka nehezebb része. Ez már az indiánok földje, akik nem nézik jó szemmel a különös műszerekkel dolgozó fehér embereket.

Az expedíció kisebb csoportokra oszlik. Lóháton és gyalog bejárják a régi indián ösvényeket. Naponta találkoznak kóborló bölénycsordákkal és bölényre vadászó indiánok csoportjaival. Minden eszközzel megpróbálják megnyerni az indiánok bizalmát. Táboraikban töltik estéiket, szünet nélkül kérdezősködnek, és több útvonalon – szakadékok mélyén, szurdokban, a hegységbe mélyen benyúló völgyekben – is megkísérlik, hogy az épülő vasút számára megfelelő átjáróra leljenek.

A topográfusok csoportja a katonai kíséret ellenére majdnem védtelen, alig felfegyverzett csapat, kiszolgáltatva az időjárás viszontagságainak és a vadon ezernyi veszedelmének. Ellenséges indiánok, támadó szándékú útonállók ellen nemegyszer kell fegyvert használniuk, hogy életüket s az expedíció felszerelését megvédjék.

Van a „térrajzoló” (térképrajzoló régiesen) között egy különös, rőt szakállú, kissé hajlott hátú ember. Bő kabátja eltakarja az oldalán csüngő pisztolyt, csizmája is olyan, mint ha legalább két számmal nagyobb lenne, mint amilyenre szüksége van. Fürkésző szemével szinte „bemetszi” a vele társalgót. Társaival csak ritkán vált szót. Nem szívesen beszélget, alig áll rá a nyelve az angolra. Esténként órákig ül a sápadt lámpafényben. Emlékiratain dolgozik. Ilyenkor felidézi az erdélyi hadszínteret, Bem táborát, s mindenáron meg akarja fejteni: miért bukott el Világosnál a szabadság.

Napközben módszeresen és nagy pontosságra törekedve dolgozik. Méréseit és számításait, térképvázlatait akkurátusan kalligrafált betűkkel szignálja: *Engineer J. Fiala*; vagyis Fiala János mérnök.

Fiala János honvéd őrnagy Grazban, a tűzértiszti iskolán, majd később Bem seregében tanulta meg a térképész-

Indiánok és fehér földmérők
találkozása (F. Remington rajza)

mesterséget. 1851-ben hajózott át Amerikába. Évekkel később, a polgárháború idején Frémont mérnökkari főnöke s az USA több államának – elsősorban Missourinak – első pontos feltérképezője. Most azonban – mint korábban Xantus János – ő is térrajzoló; Gunnison expedíciójának tagja.

Az expedíciót lovas futár köti össze a civilizációval. Egy-mást váltva mindennap más-más teljesít futárszolgálatot. Akire sor kerül, elvágtat a legközelebbi településre, átadja és átveszi a küldeményeket, majd gyors iramra sarkantyúzva lovát, sietve visszatér társaihoz. Magányos lovasnak nem tanácsos egyedül kóborolni a prérin.

Így érkezik levél egyik nap Fiala címére, s amikor kibontja, nagy meglepetésére egy százdolláros bankjegy hullik ki belőle. St. Louisba invitálják. Vasútmérnöki állást kínálnak fel neki.

Fiala kap az alkalmon. St. Louisban sok magyar él, s a tü-zértiszt még nem annyira amerikai, hogy ne vágyna a társak

közelségére, a meghitt beszélgetésekre, a régi hazai estéket idéző csendes nótázásra.

Másnap lóra ül, s meg sem áll Fort Laramie-ig, ahonnan a Wells, Fargo & Co. első postakocsijával azonnal továbbutazik St. Louisba. Évekig, a polgárháború kitöréséig dolgozik mint vasútmérnök, de a transzkontinentális vasút építésében már nem vehet részt. Ebben – a polgárháború idején támadt – súlyos betegsége megakadályozza. Később Kaliforniában, San Franciscóban telepedett le. Vázlatait, az általa szerkesztett térképeket a Union Pacific építése során felhasználták.

Gunnison és Beckwith csoportjának térképészei és geológusai majdnem hat hónapig járják a hegyi ösvényeket, mire a Laramie-hegység déli nyúlványain át felkapaszkodnak Wyoming, Colorado, illetve Utah területére. Talajmintákat vesznek, térképvázlatok százait készítik. A legrövidebb és legbiztonságosabb útvonal kitűzésének lehetőségét keresik.

Hónapok munkája van már az expedíció mögött, amikor átkelnek a Cochetopa-hágón, s egy folyó mentén, melyet később Gunnisonról neveznek el, kijutnak a Colorado felső folyásához. Vad szelek nyargalnak a völgyekben, a vihar fákat csavar ki, sziklaomlások állják útját a térképészek csoportjának.

Már ősz van, amikor átkelnek a Green River jéghideg vizén. Felkapaszkodnak a Wasatch-hegység sziklás ösvényein. Bejárják a völgyeket. Többet is megjelölnek mint az épülő vasút lehetséges útvonalait. Kétszer is átgázolnak a köveket görgető Sevier folyó hajóin, és október közepén a Sevier-tó partján hosszabb időre táborot ütnek.

Október 26-án a kora esti órákban indiánok ütnek rajta az éjszakai nyugalomra készülő csoporton. Irtózatos fegyverropogás közben többször is megrohamozzák a földmérők táborát. Lovaikat azonban nem tudják elkötni. Több mint 40 halott marad a felgyújtott és lerombolt sátrak között. Alig egyórás csatában Gunnison is meghal. A szörnyű mészárlást túlélők megtépázott csoportja pedig Beckwith vezetésével gyors iramban északkelet felé menekül.

A kutatást és a pálya kitűzését egy időre abbahagyják. Fort Bridgerben azonban felkészülnek a munkára. 1854-ben már ismét úton vannak, felderítik a Nagy-Sós-tó egész vidékét, majd a tavat délről megkerülve, a Nagy-medencén át 1854. nyár elején eljutnak nyugaton a Sacramento partján álló Fort Readingbe.

A nyugat–keleti irányú terepfelmérő munka csak 1857 októberében kezdődik. 1858–59 között James H. Simpson kapitány két útvonalon is átkel a Great Basin félsivatagos, száraz vidékén. Csoportja megküzd a porviharokkal, a tűző napsütéssel, az éjszakai fagyokkal, és aránylag rövid idő alatt elvégzi a pálya kitűzéséhez szükséges méréseket, talajvizsgálatokat. Délről megkerülik a Nagy-Sós-tó partját, és Fort Bridgernél elérik Beckwith expedíciójának útvo-
nalát.

Közel hat évig tartó kutató- és terepfelmérő munka után 1859 végére befejeződik a Trans American Line nyomvo-
nalának kijelölése. A kutatómunkában geológusok, bányamezőmérnökök, térképészek, katonák, munkások, fegyveres kísé-
rők – megközelítően 1000–1500 ember vett részt. Közü-
lük több mint száz lelte halálát a természettel folytatott küz-

delemben, a folyókon való átkelések során, sziklaomlások és egyéb balesetek következtében, az indiánok ellen vívott csatározásokban. Még meg sem kezdődött az építés, de az „acélparipa” máris sűrűn szedte áldozatait.

A Gunnison és Beckwith vezette csoport lényegében a Union Pacific, a James H. Simpson vezette csoport pedig a Central Pacific épülő vonalát jelölte ki.

Tizenhárom vaskos kötet. Ennyit tett ki a mérnökök, geológusok, földmérők és más szakemberek jelentése. Rengeteg rajz, térképvázlat, számítás és diagram; metszetek, föld- és kőzetminták kerültek a vasúttársaságok igazgató tanácsainak, a különböző szenátusi bizottságoknak a tárgyalóasztalára. Tőkések, tőzsdei spekulánsok és kormánytisztviselők tanulmányozták a felmérések adatait. Töltések, viaduktok

Hídépítés a Union Pacific vonalán, a hegyek között

és alagutak tervei fölött folyt a vita. De a mérnöki számításokat, a legjobb terveket is áthúzta az üzleti érdek. Mint költséges és hosszadalmas megoldást, sorra elvetették a hegyeken való áthaladás egyik legbiztosabb módját: az alagútúrúási terveket. Csak a gyorsan és kevés pénzből kivitelezhető megoldásokat támogatták. Így születtek a világon egyedülálló merészséggel épített völgyhidak, a gerendával alátámasztott hegyi pályák és a merész ívű kanyarok.

Mindez számos baleset, tömeges szerencsétlenség okozója lett. Ám az is igaz, hogy a kényszerítő körülmények miatt több, a későbbiekben is hasznos műszaki megoldást szült a mérnöki lelemény. Ezért és más okok miatt az építők végül is alig követték a terepfelmérők által kitűzött nyomvonalat.

Amikor azután 1861-ben kitört a polgárháború, 1862 tavaszán már:

„Akadtak ügyek, melyekben könnyű volt a döntés — írja Carl Sandburg Lincoln-életrajzában —, ezek közé tartozott a Pacific vasútra vonatkozó törvényrendelet, amelyet (Lincoln) július 1-én írt alá. Eszerint vasútvonalakat kell lefektetni Nyugat-Iowától a San Franciscó-i öbölíg. A kivitelezéssel a Union Pacific és a Central Pacific társaságokat bízták meg. A tervezett útvonal mentén mérföldenként 10 section (1 section=640 acre; 1 acre=0,703 kat. hold. — *A szerző*) területű földet sajátítottak ki a munkálatokhoz, s a kormánytól kölcsönöket kaptak: mérföldenként 16 ezer dollárt sík vidéken, 32 ezer dollárt sivatagos területen, 48 ezer dollárt hegyi terepen. A törvény voltaképpen katonai szükségéből fakadó üzleti ajánlat volt a vasútépítő üzletemberek számára, hogy nyélbe üssék azt a vállalkozást, amely a két partvidéket közelebb hozza egymáshoz. . . .”

Épül a Central Pacific

Akadnak történészek, akik azt állítják, hogy az amerikai vasutak építésének gazdasági előnyeít nem az Egyesült Államok ipara élvezte, hanem a haszon jó részét külföldiek, elsősorban angolok és németek zsebelték be. Mindez persze csak annyiban igaz, hogy még a század közepén is érkeztek mozdonyok Angliából, s hogy a sínacél tekintélyes hányadát a német Krupp-művek szállította. És tény az is, hogy amikor a fafűtésről áttértek a mozdonyok szénfűtésére, szénét importáltak németországi bányákból.

De alig néhány év múlva már az amerikai ipar állítja elő a mozdonyok és vasúti kocsik többségét, és a német acéllal

egyenértékű síneket hengerelnek a pittsburghi acélművekben. A Dél-Amerikát megkerülő nagy vitorlás hajók – a klipperek – amerikai gyártmányú felszerelést, gépparkot szállítanak San Franciscóba, a Central Pacific építésének előkészületeihez.

A nyugati partvidék nagy kikötővárosában rengeteg építőanyagot, acélsíneket és sínyszerelvényeket halmoznak fel. Talpfamáglyák mérföldes sora áll a raktárakban, és a vasút-társaság szállítórészlegei már 1862 elején megkezdik az építőanyag kiszállítását az épülő vaspálya nyomvonalán kijelölt pontokra.

Frisco ebben az időben fékezhetetlen, vad város, a „kemény férfiak” városa. Csavargók tanyája, akik a világ minden tájáról Kaliforniába özönlöttek, amikor 1849-ben híre kelt: aranyat találtak a Sacramento mellékfolyóiban. A saloonokban óriási tétekben folyik a szerencsejáték, mert mindenki előtt ott lebeg a cél: meggazdagodni, mégpedig gyorsan, bármilyen eszközzel.

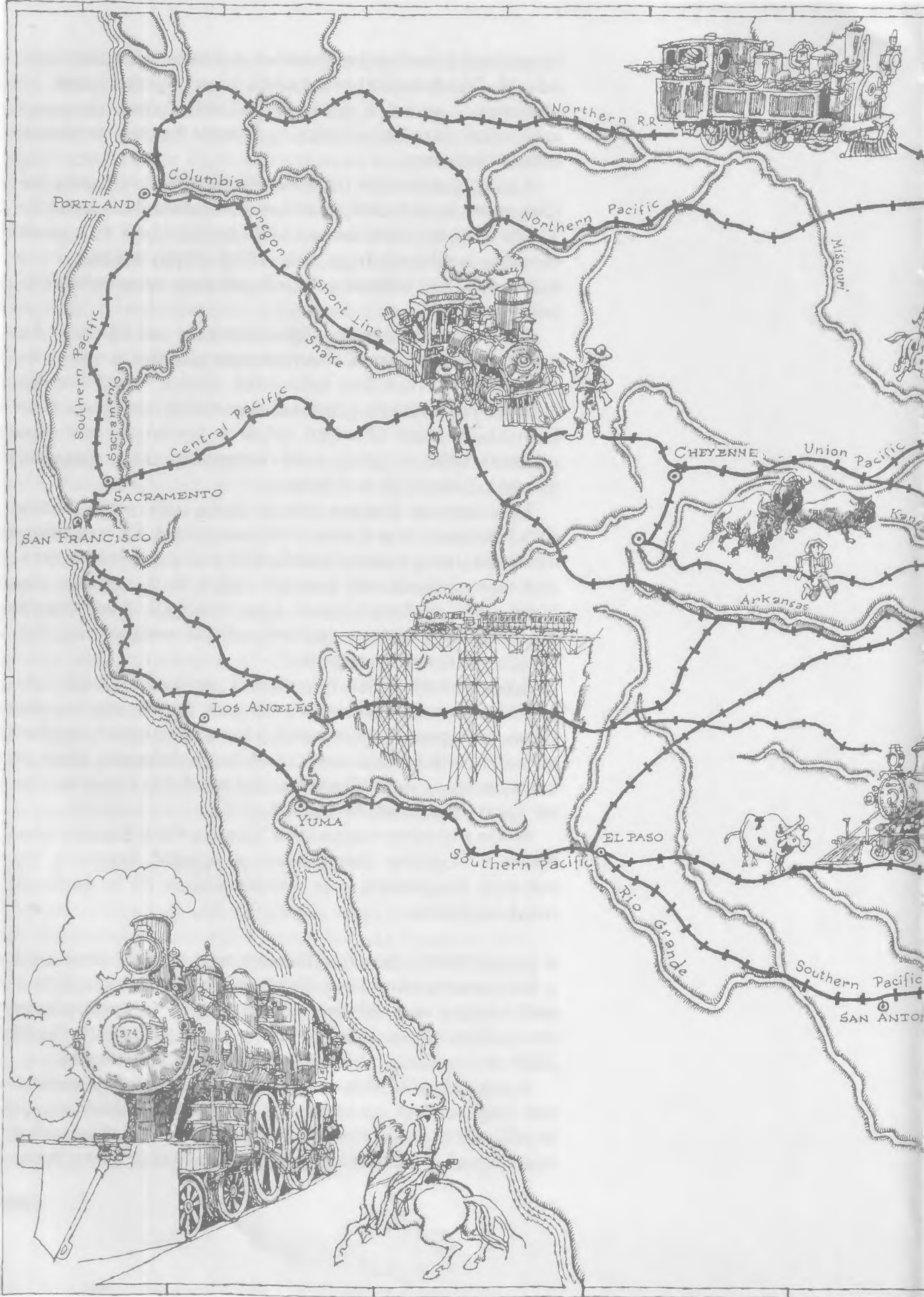
Több mint tíz éve tart már az arany utáni vágy örülete. San Francisco és a Sacramento völgyének kis települései mind tele vannak arany után kutató szerencsevadászokkal, akik már hónapok, sőt évek óta várják, hogy egyszer csak ölükbe hull az áhított kincs. Laza erkölcsű, érzelmileg és anyagilag is kifosztott, távlatok nélküli embertömeg hullámlázik az „arany országában”.

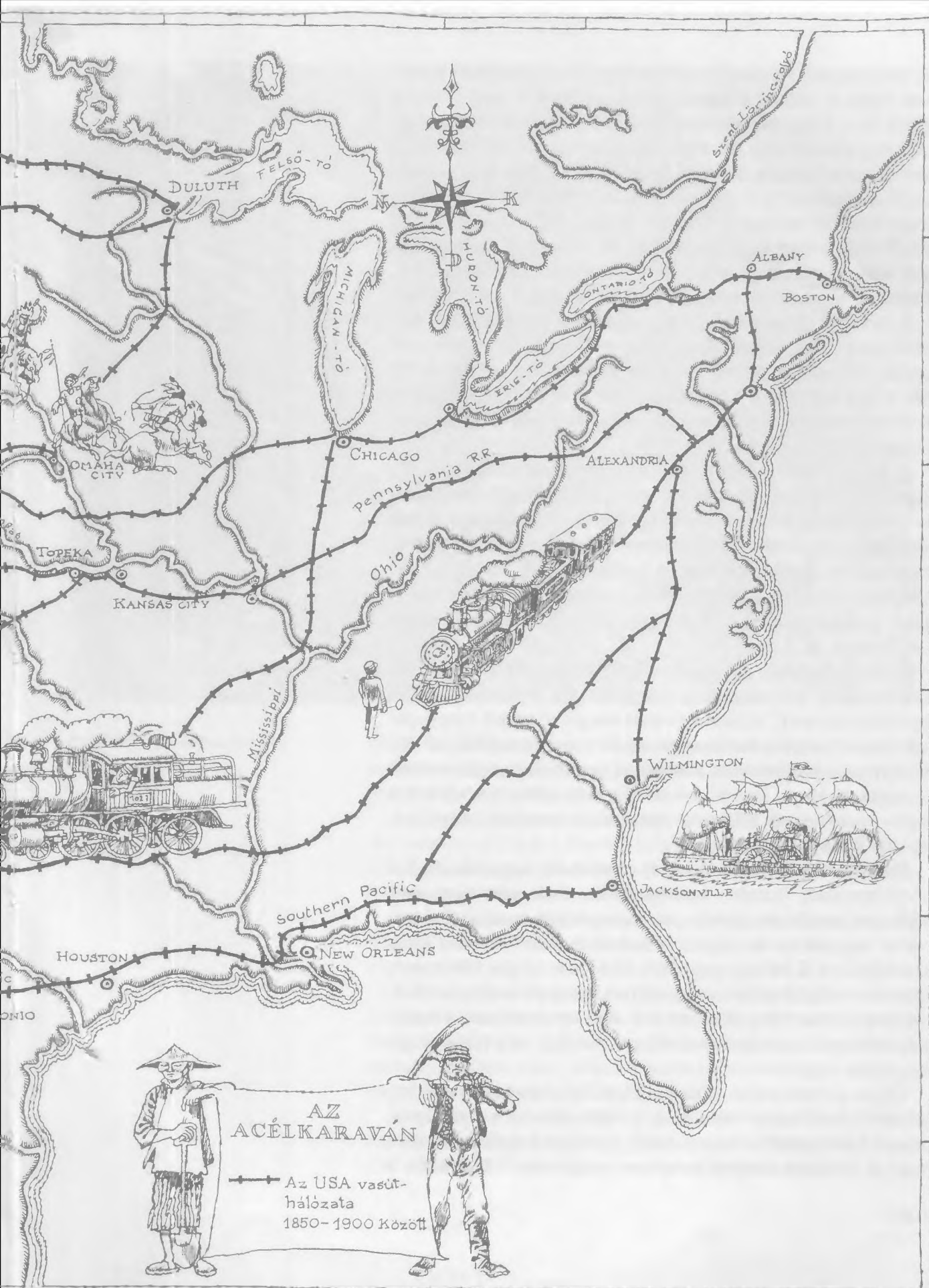
Amikor mindkét San Franciscó-i napilapban és öles plakátokon hirdetik, miszerint a Central Pacific munkásokat keres, tömegesen jelentkezők a kincskeresésbe belefáradt emberek, s a hosszú ideje tartó bizonytalanság után, ha kényszerből is, de elvállalják a napi két dollár biztos keresetet ígérő vaspályaépítő munkát.

Mikor a törvény megszületik, s mire a Pony Express lovas futára a kormány támogatását szentesítő hivatalos okmánnyal megérkezik, már minden készen áll az építkezés megkezdéséhez.

A polgárháború csataterreitől több ezer mérföld távolságra, a Sacramento völgyében 1862. július 10-én fektetik le az első néhány száz méteres pályaszakaszt, és ezzel minden ünnepélyes aktus nélkül megkezdődik a Central Pacific 2800 km hosszú tervezett vágányainak lefektetése.

A prérin és a Sziklás-hegységen átvezető vasút építésének megkezdését egyelőre még a polgárháború eseményei akadályozzák. A Central Pacific építői azonban teljes erővel hozzálátnak a munkához. Felkapaszkodnak a Sierra Neva-

AZ ACÉLKARAVÁN

—+— Az USA vasút-hálózata
1850-1900 között

da járhatatlannak tűnő szurdokvölgyein. Töltéseket emelnek, hidakat vernek a zúgva-zajongva törtető hegyi folyók fölött, és a nagy munka lendületében szinte észre sem veszik, hogy eltelt egy év. Nyugaton, a háború zajától távol semmi sem zavarja a munkálatokat. Egy napon azonban különös izgalom vesz erőt a munkások csoportjain. Kiderül, hogy ezüstöt találtak a hegyek között, és az ezüstabányák tulajdonosai napi négy dollár bért is hajlandók fizetni. Napok alatt kiürülnek a vasútépítő munkások barakkjai. Tömegesen teszik le a szerszámokat, és mennek bányásznak.

A hirtelen támadt munkaerőhiányt a Central Pacific vezetői csak úgy tudták megszüntetni, hogy az egyre nagyobb tömegben érkező kínai bevándorlókat szerződtetik. Sőt a társaság még Kínába is küldött munkástoborzókat, akik ezerszámra szállították az olcsó munkaerőt a hegyek között épülő vasúthoz.

A copfos kuli – mint kiderült – szorgalmasabb és olcsóbb, mint a szedett-vedett, aranyásókból lett munkások serege. A kínai munkás kevés élelemmel és napi egy dollár fizetéssel is beérte. Pedig embertelenül nehéz körülmények között dolgozott: nehéz síneket emelt, talpfákat rakott, krampácsolt (aláverte a közúzalékot), sínszeget kovácsolt, síneket szegezett, sziklákat robbantott, egész hegyeket hordott el.

A Sierra Nevada áttörésekor a hófúvások és lavinaomlások napokra, sőt hetekre is megállították a munkát. A hegyekből lezúduló, súlyos köveket magával sodró hógörgeteg hosszú pályaszakaszokat rongált meg, és sziklákkal tordaszolta el a vágányokat. Elakadtak az építőanyagot szállító vonatok. A hegyi utakon tengelyig süllyedtek a kocsik, s a jeges ösvényekről málhával megrakott öszvérek százai zuhantak a mély szakadékba.

Éhező, csonttá soványodott munkások fagyoskodtak a hóba temetett, fűtetlen barakkokban, a síneken veszteglő laktanyakocsikban. Járványok, betegségek tizedelték a kemény fagyokhoz és jeges viharokhoz nem szokott kínai munkásokat. S ha egy-egy öszvérkaraván végre felkapaszkodott a világtól elzárt településhez, megtelt a társas érintkezés egyetlen helyisége: az ivó. Vad verekedések, késelések, aljas gyilkosságok tesznek pontot egy-egy hirtelen támadt vita végére.

Olcsó az emberélet. Életveszélyes helyzetekben, dühöngő, vad viharokban mennek ki a nyílt pályára a csoportok, hogy a betemetett síneket kiássák a kő és a hógörgeteg alól, hogy a feltépett síneket helyükre szegezzék. 1863 telén a

Egy veszélyes pályaszakasz

9020 láb magas Donner-hágó közelében több mint száz ember vesztette életét egy figyelmetlen robbantás, a pályát betemető omlás következtében.

A világ szinte semmit sem tudott arról a nagy küzdelemről, amelyet a Central Pacific építői a természet erőivel folytattak. Az Unió polgárai és a világ közvéleménye a polgárháború eseményeivel volt elfoglalva.

Amikor kitavaszkodott, tajtékzó, megáradt hegyi folyók sodorták el a töltéseket és hidakat. Nyáron a rekkenő hőség, a tűző nap és az ivóvíz hiánya gyötörte az építőket.

A Sierra Nevada keleti lejtője hatalmas sziklatömbjeivel szinte minden átmenet nélkül emelkedik a Nagy-medence nyugati peremén. A kemény gránit- és az egymásra tolult palarétegekben csak robbantásokkal lehetett utat vágni a hegyről leereszkedő vasútnak.

Végül már csak egyetlen – hegynek is beillő – sziklatömb állja útját az építőknek, hogy egy éles kanyarral kifusson a pálya a Great Basin lapályosabb térségeire.

Svédországból hajóval érkezik San Franciscóba a nitro-glicerín. Hordókban, szalma- és gyapotágyba csomagolva szállítja a vonat a több tonnányi veszélyes robbanóanyagot. Aztán öszvérek hátára kötik, így juttatják el nagy óvatossággal a robbantás helyszínére. Napokig fúrnak a sziklákba, tapasztalt robbantómesterek helyezik el a tölteteket. Munkások százai várják, biztonságos távolságból, a nagy robbantást. Százak állnak lélegzet-visszafojtva, amikor az egymást követő dörgések sorozata megrázza a levegőt. Több mint négy vagon nitro-glicerín ereje emeli magasba a sziklatömböket, csaknem egész hegyet távolítva el az építők útjából! Mérföldes körzetben süvítve hullanak alá a kőszilánkok. A kavargó por percekre eltakarja a napot, s mire a porfelhő eloszlik, a törmeléken át kitérülnek a végtelennek tűnő zsályamezők, a kéklő messzeség: a Great Basin, a Nagy-medence széljárta, napégette pusztaságai.

Legyőzték a hegyeket! 1865 nyarának derekára a Central Pacific építői három évig tartó kemény munkával átkeltek a Sierra Nevada vad sziklacsúcsain, s szinte azon a napon, amikor a Kaliforniából keletre tartó vasút munkásai elérték a nevadai sivatagot, keleten, a távoli Missouri állam területén, az indián nevet viselő Omahában nagy jelentőségű esemény zajlott le.

A Union Pacific

Július 10-én már kora reggel mindenki talpon volt. A vasút-építéshez szegődött munkások masíroztak az utcákon, a rezesbandák szünet nélkül fújták a közkedvelt dalokat. Eljátszották az „Oh, Susannah”-t és a „Jeannie with the Light Brown Hair. . .”-t („A szöghajú Jeannie”-t), majd a fellelkesült emberek a város nyugati határában, a Union Pacific fellobogózott új fűtőháza előtt gyülekeztek.

A nemzeti himnusz után a lecsendesült tömeg meghallgatott néhány lelkes szónoklatot. A fűtőház előtt álló mozdonysok hosszan tartó füttykoncertje és a tömeg hangos éljenezése közben egy csoport munkás lefektette az első talpfákat, helyükre emelték az első síneket, beverték az első sín-szegeket, s ezzel megkezdődött a Trans American Line kelet-nyugati vonalának, a préridéken áthaladó Union Pacificnek építése.

Néhány óra múlva már alig lehet hallani a sínszegezők és krampácsolók ritmikus zaját. A töltés- és vágányépítők naponta több mint egy mérföldet haladnak előre. Csakhamar

Az Union Pacific propagandaplakátja

maguk mögött hagyják a várost, eltűnnek a távoli horizonton, és a csillogó acélsínek belevesznek a préri fűtengerébe.

Omaha, ez a jelentéktelen vadnyugati település csak most kezd igazán élni. Rövid idő alatt megkétszereződik lakosságának száma. Tánclokálok, bárók, mindenféle lebujok sora nyílik, s mind megtelik a világ minden tájáról ideseregülő kalandorokkal, szélhámosokkal, kártyásokkal, táncosnőkkel, gyorsan meggazdagodni vágyó spekulánsokkal, revolverhősökkel – mindenre kapható kétes elemekkel.

Az épülő vasút állandóan toborozza, hívogatja a munkasereket. Egyre-másra érkeznek a polgárháború leszerelt katonái, s Grenville Dodge tábornok, az északi sereg kitűnő mérnöktisztje most mint munkáshadsereget irányítja volt katonáit. Dodge mérnök nemcsak irányítója és szervezője a nagy munkának, hanem számos völgyhíd tervezője is. A pályaépítés technológiáját újító műszaki megoldásoknak egész sora fűződik a nevéhez.

Írek és németek – legfőképpen belőlük áll a munkásereg, de szép számmal vannak svédek, skótok, lengyelek,

Fából ácsolt töltésen fut a vonat

portugálok, négerek és néhány százan magyarok is. Több mint tízezer munkás nyomul egyre beljebb és beljebb a szárazföld belsejébe.

Az újonnan érkezőket már az új vasúton szállítják az ember nem lakta távoli munkahelyekre. Voltak sokmérföldnyi hosszú szakaszai az építkezésnek, ahol a munkások egyetlen idegen arcot sem láthattak, egyetlen települést sem találtak. Egyre nehezebbé vált az építő-, a műszaki anyag és az élelem utánszállítása. Szekérkaravánok és a már elkészült síneken oda-vissza közlekedő tehervonatok tartották a kapcsolatot a hátsó raktárak és az előretolt építőtáborok között. A munkások sátrakban, emeletes vasúti kocsikban, úgynevezett laktanyavagonokban tanyáztak, amelyek két- naponként vonultak a vágány nyomán előre. Kocsmák, bordélyok tulajdonosai, desperádók*, hamiskártyások csapata, a haszonlesők serege követi az építőket. Isznak, mu-

A gerendákból ácsolt hidak könnyen összeomlottak. Vasúti szerencsétlenség 1873-ban

* *Desperádó* – törvényen kívüli személy, bandita

latoznak, lövöldöznek. Nem múlik el egyetlen éjszaka sem pisztolypárbaj, késelés vagy véres verekedés nélkül.

Napközben külön csapat döngölte a töltést, egy másik fektette a talpfákat, a harmadik csavarozta és szegelte a síneket. Ahol kemény, egyenletes talajt találtak, a vágányokat minden alépítmény nélkül rakták le. Néha azonban keményen küzdeni kellett minden lábnyi továbbjutásért. Mély szakadékokat kellett áthidalni, homokot megkötni. Tavasszal áradások, heves szélviharok tették próbára a munkások erejét. Nyáron a fülledt, fojtogató hőség, a vízesésként zúduló felhőszakadások, majd a hirtelen támadt szárazság idején tornádók, vad homokviharok akadályozták az előrejutást.

A hidak, völgyáthidalások fából készültek. A hatalmas, mégis ingatag gerendaalkotmányok távolból olyan hatást keltettek, mintha gyufaszálból készültek volna. Ha magasra építették őket, a kilengés ellen oldalt drótkötelekkel feszítették meg. Erősebb szélben azonban még így is megcsavarodtak, minek következtében a sínsegegek kipattantak, a sínek kifordultak a helyükből.

A mielőbbi előrejutásért, a mérföldekért folytatott hajszában szinte semmit nem törődtek a pálya biztonságos megépítésével. A hevenyészve épített hidak közül több már az első teherpróba alkalmával vagy rövidebb használat után kártyavárként omlott össze. Vonatok zuhantak a mély szakadékokba, vagy siklottak ki az épp hogy csak összeszegezett síneken, a mozdonyok terhe alatt leomló laza töltéseken. A sorozatos balesetek és szerencsétlenségek százszámra szedték a munkások közül áldozataikat.

Az egymással versenyben álló tőkések, a földre éhes vasúttársaság urai egyre siettették az építkezést. Hajnaltól napnyugtáig hajszolták a pályaépítőket. És az erőt emésztő, egész napos munka után éjjel sem pihenhetett mindenki. Minden táborban tízlépésenként őrt álltak a munkások, hogy elűzzék az éjszakában kóborló vadállatokat, vagy időben riasztani tudják társaikat, ha rablók, kószáló indiánok tűnnek fel a közelben.

A munkástanyák továbbvonulása után ismét elcsendesedett a táj. Csak a pálya mentén sorakozó sírhantok jeleztek: az „acélkaraván” útján olcsó az emberélet.

Kezdetben éles füttyszóval tisztelegtek a mozdonyvezetők a sínek mentén álló néma fakereszteknek. Aztán ahogy egyre szaporodtak a kövekkel jelzett sírhalmok, a hó betemette, az áradás elmosta, a szél elhordta az apró dombokat, s a vonat nem fűtyült többé – csak továbbrobogott.

Már több száz mérföldnyit leraktak a csillogó acélsínekből. Messze bent jártak Kansas és Nebraska füves pusztáin, amikor újabb, eddig ismeretlen veszéllyel találkoztak a Union Pacific építői.

A prérin, a Smoky Hills lankáin minden tavasszal és őszszel, de még nyáridőben is tízezerszámra vonultak a nagy testű bölények. Az óriási barna tömeg mindaddig nem jelentett igazi veszélyt, amíg békésen legelészett. Ám ha valami megzavarta vagy megriasztotta az egyébként félénk állatokat, megállíthatatlan áradatként zúdultak át a tájon.

„Akkor már szinte hetek óta mindennap láttuk ezeket a rövid szarvú, barna állatokat – mesélte később Jan Winnicka, egy lengyel származású munkás a Policei Gazette tudósítójának. – Mondhatom, semmi bajt nem okoztak a békésen legelésző állatok. Néha ugyan egyet-egyét puskavégre kaptunk, de egyébként nem zavartuk egymást.

Akkor, azon a délutánon néhány társammal együtt hajtányon igyekeztünk az elágazáshoz. Messziről megpillantottuk az állatokat. Egyszer csak arra lettünk figyelmesek, hogy akár egy földrengéskor, felmorajlott a föld. Porfelhő kerekedett, és meglódult a hatalmas csorda. Hogy mitől riadtak meg, máig sem tudom. De egymást taposva, prüszkölve, fújtatva törtettek egyenesen a tábor felé.

Alig ötven évvel az események után . . . John Ford, a vadnyugati filmek híres rendezője így láttatja a Union Pacific építését az 1924-ben készült *Acélparipa* című filmjében

Mi úgy egymérföldnyire lehattunk, de mindent jól láttunk. Csakhamar lövöldözést is hallottunk. Visszafordultunk, hogy társaink segítségére siessünk, de minden próbálkozásunk hasztalannak bizonyult. A csorda mint medréből kitört folyó zúdult előre. Az elöl vágtató állatok már beleütköztek a tábor építményeibe, de a hátrább levők megállíthatatlanul nyomták, taposták őket. Néhány perc alatt a porfelhő az egész tábor betakarta. Recsegve-ropogva dőlt össze a néhány napja felépített víztorony. Az összeomló hatalmas faszerkezet és a kiömlő víztömeg maga alá temette mindazokat, akik a torony gerendái között, a magasban kerestek menedéket.

Amikor a csorda jó húszpercnyi tombolás után továbbvonult, csak romokat hagyott maga után. Betörték a laktanyakocsik oldalát, felborították a távirásvagont, kidöntötték az oszlopokat, lerombolták a sátrakat, s a hirtelen támadt zűrzavarban halálra taposták húsz társunkat, és majd ugyanannyit megsebesítettek. A szörnyű pusztítás után öreg tehenek és egészen fiatal borjak eltaposott tetemei heverték a romok között.

A bölények sem állhattak útjába a „Tüzes Ló” száguldásának. Minden utasnak kötelessége volt részt venni a támadások elhárításában (rajz)

Nekünk szerencsénk volt, de ettől kezdve már azt is tudtuk, hogy milyen veszélyesek lehetnek ezek a békésen legelésző, nagy testű állatok. . . ”

A bölény húsa ízletes és tápláló eledel. Különösen a nyelve számít csemegének. Így tehát két oka is volt annak, hogy az épülő vonalak mentén megkezdték az állatok tömeges irtását.

Rövid idő alatt kis hadseregnyi bölényvadász állt a vasúttársaság szolgálatába, akik módszeres vadászatba fogtak, hogy a vonuló csordák többé ne akadályozzák a sínek lefektetését, s a munkáshadsereget is ellássák hússal.

A bölényvadászok leghíresebbje a legendás Buffalo Bill – igazi nevén William F. Cody. Ő nemcsak lesből, hanem lóhátról is vadászott, és volt olyan nap, amikor ismétlőpuskájával 25-30 bölényt is leterített.

Az irtóhadjárat eredményeként az 1870-es évek elejére rohamosan csökkent az állatok száma. A Union Pacific épülő vonalai mentén három év alatt mintegy 75-100 km-es sávban szinte teljesen kiirtották a csordákat. S az állatok esztelen pusztítása újabb veszélyeket is zúdított a „nagy vasút” építőire.

Most már nemcsak a természet erőivel, a vadállatokkal, hanem a bölények irtása miatt létalapjukban megrendített indián törzsekkel is meg kellett küzdeniük.

A sínek mentén dörögnek a fegyverek

A vasúttársaságok közötti versenyt, a szabotázsakciók sorozatát elsősorban a kormány földpolitikája idézte elő. A jó-részt lakatlan (legalábbis a fehér ember által lakatlan) területeken áthaladó vonalak mentén – mint korábban erről már szó esett – nagy kiterjedésű területeket adományoztak a társaságoknak, amelyek aztán megkezdték a nyugatra tartó vándorok betelepítését. Ebből később nagymérvű telekspekuláció bontakozott ki. Igaz ugyan, hogy a vasútvonalakat építő tőkések szinte maguk fedezték egy-egy város építkezéseinek költségeit, ám mindezt inkább a nagyobb haszon reményében, semmint a nagy reklámmal hirdetett cél: a távoli, vad vidékek civilizálódása, kulturálódása érdekében tették.

Ha egyszer egy területen megkezdték a földek parcellázását, nagyon rövid idő alatt – néha hetek vagy egy-két hónap alatt – felverték a telekárakat. Adósaikká tették a tele-

pes farmereket. És a vasút már nem a legrövidebb – az eredetileg kitűzött – útvonalat követte, hanem építői tőkés üzleti érdekektől vezérelve arra törekedtek, hogy minél jobban hasznosítható és értékesíthető földeken át kanyarogjanak a sín párok.

Azt hihetnénk, hogy csak a képzelet szüleményei azok a fondorlatok, cselvetések, ahogyan a vasúttársaságokkal összefonódott telekspekulánsok egymás ellen harcoltak. 1867 elejétől kezdve végig a Union Pacific vonala mentén – Nebraskában, a wyomingi préríken, a utah-i átjárókban – dörögnek a fegyverek. A vasúti üzletekben érdekelt pénzcsoportok által felbérelt fegyveresek középkori rablók módjára csatáznak egy-egy fontosnak vagy jövedelmezőnek vélt vonalszakasz, egy-egy jelentősnek ígérkező csomópont birtokáért.

Az emlékezetes nebraskai vonatrabláskor, 1867-ben, egy kora tavaszi éjszakán vagy fél tucat fegyveres feltartóztatta a munkások fizetését szállító vonatot. Lecsatolták a mozdonyt és a postakocsit. Elvontatták majdnem egymérföldnyire, majd dinamittal fölnyitották a lezárt ajtókat, és az összes pénzt elvitték. Amikor a megfeszített tempóban dolgozó munkások megtudták, hogy esedékes bérük nem érkezett meg, alig akarták elhinni, hogy rablás áldozatai. S mert úgy érezték, hogy csak szervezettséggel, egységes fellépéssel segíthetnek bajaikon, néhány agitátor szavának engedelmeskedve, tíz napra beszüntették a munkát.

Ezt követően a vasúti kocsikat is felszerelték fegyverállványokkal, s mint korábban a postakocsikat, minden személyszállító vagonat elláttak 8-10 ismétlőpuskával és hozzá 100 lövésre elegendő lőszerrel. Minden vonaton és minden állomáson volt egészségügyi mentőfelszerelés, és akárcsak korábban a postakocsijáratokon, az utazási szabályzatba foglalták, hogy minden férfi köteles fegyveresen is részt venni a vonatot ért támadás elhárításában.

Rövid idő alatt a hadsereg egységeiből kisebb létszámú mozgó csoportokat szerveztek, amelyek a vonal különböző pontjain 150-200 mérföldnyi távolságra voltak egymástól. Minden ilyen csoport rendelkezésére állt egy állandóan fűtött mozdony és két nyitott tehervagon, melyeken lovakat is szállíthattak.

Életveszélyes munkát vállalt az, aki a vasúti rendőrség kötelékében vagy a hadsereg vasútbiztosító alakulataiban szolgált. Válogatottan vakmerő legényekből, kiváló céllövőkől álltak ezek a különítmények. Ha távirón vagy bármilyen más módon jelzés érkezett gyanús idegenekről, táma-

dásról vagy pályarongálásról, néhány perc alatt menetkész volt és útnak indult az osztag.

A vasúti rendfenntartó csoportok szerelvényei minden más vonatot megelőztek. Még a leggyorsabb expresszvonatokat is mellékvágányra tolták, ha valahol a különítmény átrobogott.

A legnagyobb szabású gáztett azonban mégis a földjeikről elűzött, a vadászat lehetőségétől már-már megfosztott indiánok provokálása volt.

Amikor a vonatrablást követő hetekben J. Morton lelőtte a vonat mellett vágatató indián fiút, minden tapasztalt vadnyugati ember tudta: a dakota Vörös Felhő harci ösvényen járó indiánjai megbosszulják az ártatlan „csikó-harcos”^{*} halálát. Ettől a naptól kezdve mindenki számított az indiánok támadására. A kérdés csak az volt, hogy mikor és hol!

Shermann, a polgárháború veterán katonája, aki ebben az időben csapatával a prérin portyázott, ezt írja Stanton hadügyminiszterhez írott jelentésében:

„Véleményem szerint, ha csak ötven indiánnak is megengedjük, hogy az Arkansas és a Platte között maradjon, őriztetnünk kell minden postaállomást, minden vonatot, a pályamunkások minden csoportját. . .

. . .háromezer katonára lenne szükségünk ötven elleneségi indián féken tartására. Ártalmatlanná kell tenni őket, de gyorsan, azt pedig már lényegtelen részletkérdésnek tartom, hogy indiánügyi biztosok beszélnek-e rá őket a távozásra, vagy megöljük-e valamennyiüket.”

Az amerikaiak tehát jól tudták, mit várhatnak.

És valóban. . . Alig telt el egy hét a merényletet követően, amikor 1867. július 17-én a dakota és csejenn indiánok harci csoportja egy nem várt helyen rajtaütött az Omahába tartó gyorsvonaton.

A Horseshoe Station tulajdonképpen nem volt település. Apró kis megállóhely volt, ahol rendszerint csak a tehervonatok álltak meg, hogy vizet vegyenek, kitisztítsák a moz-

^{*} Az indián törzsek, de különösen a síksági vadászó népek életében nagy jelentősége volt az ún. titkos társaságoknak. Az ilyen társaságokba való felvétel mindig valamilyen próbához volt kötve, s a tagok valamilyen, csak általuk felismerhető jelet viseltek. Ilyen titkos társaság volt a dakoták és csejennnek egyes törzseinél a „hotamitanio” elnevezésű „csikó-harcos” férfitársaság, amely általában a Naptánc próbáját kiállt, mindig harcra kész fiatalokat fogadta tagjai sorába

donyok kazánjait, és feltöltsék tüzelőanyaggal a szerkocsi-
kat. Legalább ötvenmértföldes körzetben nem volt egy vas-
útállomás, egy ranch* sem. Amolyan bakterház volt inkább,
s személyzete is csak a távirászból s két pályamunkásból
állt. A távirász egyben az állomásfőnök is volt, a két pályamunkás pedig naponta bejárta a hatmérföldnyi veszélyes kanyart, hogy a folyton meglazuló síneket megerősítse, és a kifordultak helyére újabb sínszegeket verjen. Ott állt az állomás a kanyar keleti kijáratánál, mintegy mérföldnyire attól a ponttól, ahol a vonat a vadszilvafákkal benőtt dombok közül kifut a nyílt prérre, s átszágul az ötven láb mélységű horhos fölött emelt gerendahídon. Az állomás tehát ideális hely volt egy jól előkészített támadásra.

Július 17-én reggel, alig egy órával napfelkelte után takaróikba burkolódzott indiánok kisebb csoportja jelent meg az állomás durván ácsolt, hosszú rakodóján. Érkezésüket a távirász nem tartotta különleges esetnek, hiszen ebben az időben már úgyszólván naponta megjelentek. Szokás szerint most is vizet kértek, majd a dombok felé haladva, északnyugati irányban eltávoztak. Később visszatértek. Tarka lovaikat az állomás mögötti füves térségen egy gyerek őrizetére bízták, és mint akiknek semmi különösebb dolguk nincs, letelepedtek az állomás kis irodájának küszöbére, a rakodó és a víztároló gerendáira. Csak ültek és lesték, milyen jeleket ad le a távirász. Kivárták azt a percet, amikor az expressz jelezte áthaladását.

Ez volt a jel! Egy pillanat alatt körülfogták, lefegyverezték, majd agyonlőtték a távirászt és a két pályamunkást. Elvágta a táviróvezetékeket, meglazították a sínszegeket, tomahawkjaikkal elfaragták a víztartály tartógerendáit, és hosszú kötelekkel lovaikhoz pányvázták. Így várták a robogó vonatot.

Amikor jó húsz perc múlva feltűnt az omahai expressz, szélesebb lovakon harcosok csoportja száguldott elő a dombok közül. Vijjogó csatakiáltásokkal vetették magukat a szerelvény után. Irtózatos versenyfutás kezdődött a vonat és a lovasok között! A legügyesebb harcosok közül többnek sikerült utolérni, és felkapaszkodni a kocsikra.

A mozdonyvezető nyomban észrevette a támadók csoportját. Több gőzt adott, fokozta a vonat sebességét, mely száguldva közeledett a meglazított sínekhez. A megriasztott lovak megrántották a víztartály lábaihoz erősített köteleket. A súlyos víztömeg éppen akkor zúdult a mozdonyra, amikor

* Ranch — állattenyésztő gazdaság

a robogó szerelvény alól kifordultak a meglazult sínek. Irtó-
zatos sistergés, recsegés és ropogás közepette a kisiklott
vonat kocsijai egymásba torlódtak, felborultak, és pillana-
tok alatt az egész szerelvény kusza romhalmazzá változott.
A kavargó porban és a mozdony roncsai közül feltörő gőz-
és füstfelhőben szinte semmit sem lehetett látni. A sebesül-
tek jajgatását elnyomta a támadó indiánok harci kiáltása.
Amint felfedezték a teherszállító vagonok roncsait, és a ro-
mok között feltárult előttük a zsákszámba felhalmozott liszt,
a felhasadt zsákokból szertefolyó sok cukor és kávé, nyom-
ban a zsákmányra vetették magukat.

A támadás sikerétől megmámorosodott ifjú harcosok
hosszú vég szöveteket kötöztek pónijaik farkához, melyek
mint különös zászlók úsztak a tehetetlen dögként fekvő
vasparipát körülnyargalászó lovasok után. A felbőszült in-
diánok irtózatos vérfürdőt rendeztek. Egyenként vadásztak
a romok között megbújó, még élve maradt emberekre, s
amikor már úgy vélték, egyetlen élő fehér ember sincs a ro-
mok között, égő csóvákat vetettek a romokban heverő sze-
relvényre, és felgyújtották a gerendákból ácsolt vasúti hi-
dat.

Csak ketten éltek túl a rettenetes óráját. A mozgópostát ke-
zelő fiatal nő és egy férfi, akinek sikerült a leszaggatott táv-
íróvezetékkel valahogy összeérinteni, és SOS jeleket adni.
Mire azonban a felmentést hozó csapat és az erősítésnek
szánt gyalogoszázad vonata átrobogott a lángokban álló
hídon, a támadó indiánoknak már nyoma vészett.

A jelfogó csak egyetlen szót írt le: „Elkészült!”

Így épült, minden mérföldért megvívott kemény küzdelmek
közepette a transzkontinentális vasút. Egyre nyugatabbnak
tartva, s az eredeti elképzelések szerint egyre jobban meg-
közelítve a Csendes-óceán felől épülő vonalat, hogy a kettő
egyesülése után a kényelmes és gyors vonatokon néhány
nap alatt kelet nagy városaiból San Franciscóba érkezhes-
senek a sietős utasok.

A munkáscsapatok éveken át tartó erőfeszítéseinek
eredményeként 1868–69 telén a sínek Utah területére ér-
tek. Itt, mélyen a szárazföld belsejében csak sós tavakat,
sivatagos, száraz homokot, néhány tuskés kórót találtak
mindenfelé, ameddig csak a szem ellát. A patakok és folyók
medrében legtöbbször még az iszap is keményre száradt.
Messziről, a hegység keleti lábától hatalmas tartályokban

kellett szállítani az ivóvizet. Az elmúlt tél, melyet a hegyek között hófúvásokkal és lavinaomlásokkal küszködve vészeltek át, nagyon megviselte a munkásokat. 1869 januárjában egész szerelvényt sodort magával a hógörgeteg. Az építési anyagokkal, nehéz acélsínekkel megrakott vagonok háromszáz láb mély szakadékba zuhantak, maguk után rántva a munkásokat szállító tíz fedett tehervagont. Közel kétszáz ember lelte halálát.

Havonta, hetente fordultak elő az ilyen és ehhez hasonló szerencsétlenségek. Az emberek most már türelmetlenkedni kezdtek, s hiába buzdították külön jutalmakkal a munkásokat, egyre többen suttozták a táborokban szájról szájra járó hírt: az egymással szemben épülő két vonalnak már korábban találkoznia kellett volna.

S valóban. A vonalak, bár egymás felé tartottak, óriási eltéréssel közeledtek! Kiderült, hogy a telekspekulánsok üzelmei, a sorozatos szabotázsok és a földmérők megvesztegetése következtében a síneket az eredetileg kitűzött nyomvonaltól eltérően vezették.

Erélyes kormányintézkedéssel teremtettek rendet, amikor elrendelték több mint száz mérföldnyi pályaszakasz felszedését és újraépítését. Végre a Nagy-Sós-tótól északra, egy Promontory Point nevű jelentéktelen kis település mellett 1869. május 10-én a két sín pár találkozott.

A világszenzációt jelentő eseményről a korabeli lapok színes tudósításokban számoltak be. Munkások, mérnökök, katonák, a vasútépítők táborait követő kereskedők és a kíváncsiskodók ünneplő serege vette körül a talpfákból emelt, fellobogózott ünnepi emelvényt. Gyűjtő hangulatú, lelkesítő szónoklatok hangzottak el az amerikai nemzet jövőjéről, az „amerikai álom” küszöbönálló megvalósulásáról.

A történelmi eseményt fényképen és később rajzban is megörökítették. Azt a pillanatot, amikor William B. Ogden, a Union Pacific társaság elnöke – ahogy az egyik tudósító megjegyzi – „szakszerű mozdulatokkal” fényes aranszeget ütött a két sínvéget összefogó utolsó talpfába.

Azután mindkét irányból lassan elindult egy-egy mozdony. A zenekar rázendített a „Csillagos lobogó” és a „John Brown’s body” dallamára. A két mozdony egyre közeledett egymáshoz, és abban a pillanatban, amikor ütközöik egymáshoz értek, messze Washingtonban is megszólalt a távírókészülék jelzőharangja. A jelfogó csak egyetlen szót írt le: „*Elkészült!*”

290 millió dollárba került a hatalmas vállalkozás. Befejezése új korszak kezdetét jelezte. A tervezettnél jóval rövi-

Promontory Point, 1869.
május 10. A jelfogó csak egyetlen
szót írt le: ELKÉSZÜLT

debb idő, mindössze hét év alatt épült fel az amerikai szárazföldet először átszelő nagy vasút, melyből 689 mérföldet a Central Pacific, 1086 mérföldet a Union Pacific társaság mérnökei és munkásai építettek, s ezzel a New York–San Francisco közötti távolságon, a Trans American Line vonalán száguldó expresszvonatokon az utazási idő hat napra és hat órára csökkent.

Az első transzkontinentális vasút befejezését követően a többi is gyorsan felépült. 1870-ben megindult a forgalom a Union Pacific déli szárnyán, amelyet Kansas Pacificnek neveztek el.

1871-ben a Denver Pacific Railway csillogó sínpárjain robog végig az első vonat.

1873 a Missouri–Kansas–Texas Railroad, 1881 pedig az Atchison–Topeka–Santa Fe Line megnyitásának éve.

1882-ben az Oregon Short Line hegyi járatain is megjelennek a menetrend szerint közlekedő vonatok. 1883-ban indul útjára az északi átkelőhely, a Northern Pacific első

szerelvénye. És még abban az évben a messzi délen, Mexikó határán is végigrobog a Southern Pacific első tehervonata.

Egyre-másra épülnek az elágazások és a szárnyvonalak. 1893-ban befejezik az utolsó nagy átkelővasút, a Great Northern Pacific építését, és ezzel lényegében kialakul az Egyesült Államok – szinte napjainkig sem változó – teljes vasúthálózata.

A vaspályák építése, a hatalmas ország átszövése csillogó acélsínekkel a modern ipari Amerika jelképének tekinthető. A vasút építése egy sor iparágnak – különösen a fejlődő vas- és acéliparnak – adott állandó munkát, s új iparágakat hozott létre. Tízezerszámra követelte az új munkaerőt, s ha a lét legalacsonyabb szintjén is, de állandó foglalkoztatást, megélhetést biztosított legfőképpen a nagy tömegben érkező bevándorlók számára.

Ez a nagyarányú vasútépítkezés olyan volt, mint valami féle gyöngyfűzés. A sínek hatalmas lakatlan területeket kapcsoltak be a gazdasági élet áramába. Megnyílt az út az egymástól távol lévő települések között, s a vasúttársaságok mérhetetlen hatalma révén még a legeldugottabb sárfészekben is mindennek úgy kellett történnie, ahogy azt New Yorkban vagy Chicagóban a vasútkirályok, a pénz hatalmasai elhatározták.

Vasút és üzlet

A vasúttársaságok a kormányt és a kongresszust a maguk érdekében befolyásolva, a legnagyobb földbirtokosok lettek. Egyedül csak a Northern Pacific urai akkora területet kaptak, mint a mai Franciaország területének a fele! És a vasútkirályok még további több száz millió dollárt nyertek az építőanyagokkal való spekuláción, a részvények eladásán, a vasutak mentén földet vásárló telepesek becsapásával.

A vasúti „business”-t* jellemző korrupció és megvesztegetés jelképének mondható a Credit Mobilier társaság ügye. Ez a társaság, amely a kormány megbízásából az első csendes-óceáni vasút építését vezette, közvetlenül a kongresszus tagjait vesztegette meg. Cakes Ames, a kongresszus massachusettsi tagja, aki magas tisztséget töltött be a Credit Mobilier-nél, 343 részvényt kapott a társaságtól, hogy azokat ossza szét a kongresszus tagjai között.

* *Business* – üzlet, üzleti ügy

Az 1872-es elnökválasztási kampány során aztán fény derült ezekre a botrányos dolgokra. Kiderült, hogy a korrupcióba a szenátus és a képviselőház elnöke is belekeveredett.

A vasútépítés tette hírhedtté Cornelius Vanderbilt, Jay Gould, Daniel Rew és több más nagy mágnás nevét is.

Cornelius Vanderbilt például vasúti tevékenységének tizenöt éve alatt több mint tízszeresére növelte egyéni vagyonát. 1877-ben, nem sokkal halála előtt, több mint 100 millió dollár volt a birtokában. A durva, faragatlan Vanderbilt nem válogatott, ha üzleti vállalkozásról volt szó. Valóságos bandát szervezett maga köré, hogy ha szükséges, üzleti érdekeit erőszakkal is megvédje. Felfuvalkodottságára mi sem jellemzőbb, mint hogy George Washingtonnal közös emlékművet akart állíttatni magának.

A vasutak urai, hogy bírják a versenyt, egymás után társultak a nagy bankházakkal. Így egyesült a Morgan-bankház a Vanderbilt vasúti korporációval*, és Morgan befolyása alá került egy másik vasúti testület, a New York Central is.

Amerikában a vasutak – írta Marx 1879-ben – „... alapjai lettek hatalmas részvénytársaságok megszületésének, amelyek ugyanakkor példaként szolgáltak különféle más kereskedelmi és ipari egyesületeknek, kezdve a bankvállalatokkal”.

Az amerikai nép többszörösen megfizette a vasút árát. „Minden talpfa alatt egy hulla . . .” – mondták korábban, és ahogy múltak az évek, egyre kevesebb szó esett a műszakilag megalapozatlan pálya- és hídépítések, az embertelen munkakörülmények, a sorozatos balesetek áldozatairól. Pedig hivatalos adatok szerint még a nyolcvanas évek végén és a kilencvenes évek elején is a vasutaknál, szolgálat közben, évente mintegy 2500 ember vesztette életét, és több mint 26 ezer rokkant meg!

Akik életben maradtak, nem felejtették el az építőmunka keserves éveit. A távoli nyugaton a vasúti munkások és a bányászok jelentették a társadalom egyre határozottabb célokkal szervezkedő, öntudatosodó rétegét. Csak az első nagy transzkontinentális vasút – a Union Pacific – építése több mint 25 ezer munkást és több száz mérnököt vonzott a prérividékre s a Sziklás-hegység tájaira. Az ő csoportjaik már a városiasodó életformát követik. Sorra megalakítják a keleti országrészekben már nagy hagyománnyal rendelkező

* *Korporáció* – társulás, egyesülés, testület

munkásegyletek helybeli csoportjait, és önálló szakszervezeteket is létrehoznak.

Kezdetben, ha kellett, fegyverrel is harcoltak a közrend biztonságáért, a polgárok nyugalmanak megteremtéséért. Csatáztak a szervezett rablóbandákkal, a vonatrabló Jesse Jamesszel, a Dalton fiúkkal és más banditákkal. Összefogtak a „homestead” farmerekkel, s csakhamar szervezettségük erejét szegezték a legnagyobb rablókkal, a trösztökkel és monopóliumokkal szembe.

1863. augusztus 17-én alakult meg a mozdonyvezetők első szervezete. Tíz évre rá kezdtek szervezkedni a fűtők. És újabb tíz év elteltével a vonatkísérők, a fékezők is szakszervezetbe tömörültek. A legöntudatosabb munkások közül rövid idő alatt kiváltak a legjobbak, a rátermettek, és néhány év alatt harcos szakszervezeti vezetőkkel nevelődtek.

A keserves munkássors formálta elszánt harcossá, az amerikai munkásmozgalom egyik kiemelkedő alakjává Eugen Debst. Debs 1893-ban hozta létre az American Railway Uniont, az amerikai vasutasok egységes szervezetét. Ez az erős, egységes szervezet az 1894. május 11-én kirobbant Pullman-gyári sztrájk élére tudott állni. A vasutasok egységes fellépésükkel segítették a vagongyári munkások követeléseinek teljesítését. A híres sztrájk olyan hullámokat vert, hogy hamarosan átterjedt az egész országra, s az Egyesült Államok több mint húsz vasútvonalán a munkások beszüntették a munkát. Több városban a sztrájkolók kénytelenek voltak tűzharcba bocsátkozni a munkások ellen felvonultatott rendőrökkel és milicistákkal. G. Cleveland, az Egyesült Államok akkori elnöke katonai alakulatokat vezényelt Chicagóba, ahol a véres összecsapás következtében 12 munkás vesztette életét, többen megsebesültek, és százakat vetettek börtönbe.

Ezekkel az eseményekkel egyidőben a nyugati államokban megalakult a Western Federation of Miners, a Nyugati Bányász Szövetség, amely már nemcsak bérharcokat kezdeményezett, hanem politikai jelszavakat is zászlajára tűzött. A szervezet tagjai azt vallották, hogy a munkásoknak „saját kezűleg” kell harcolniuk felszabadulásukért, az igazságtalan társadalom megváltoztatásáért.

A „Nagy Országot” behálózó vasutak, a munkások szervezkedése, a tőkés és a munkás nyílt összecsapása már a modern, iparilag fejlett Amerikát jelenti.

A nagy terelés

Vaquerók, cowboyok

Valamikor nagyon régen, nem sokkal a kontinens felfedezése után, Amerika földjén a Mexikót meghódító spanyolok kezdték el az állattenyésztést, a rideg pásztorkodást. Spanyolok hozták Amerika földjére a lovat, és talán Andalúzia földjéről az igénytelen, hosszú szarvú longhorn marhát.

A nagyszabású állattenyésztés amerikai formája, az úgynevezett „ranchgazdálkodás” tulajdonképpen Mexikóban és az abban az időben még Mexikóhoz tartozó Texas, Új-Mexikó és Arizona nagy kiterjedésű füves pusztaságain jött létre. Spanyol hódítók, földbirtokosok tenyésztették óriási legelőiken a lovat és a szarvasmarhát.

Texas széljárta pusztáin az állatok kisebb-nagyobb csordákra szakadva az év minden szakában jóformán őrizetlenül, szabadon kószáltak. Volt csorda, amelyet évekig nem látott ember. Az állatok teljesen elvadultak. Természetes úton szaporodtak, és sokszor keveredtek a sűrű csapatokban legelésző bölényekkel. Egész csordák tűntek el örökre, s legfeljebb az elhullott állatok csontjaira bukkantak rá hónapok, évek múltával. Sejtelmes történetek, mondák és legendák őrzik egy-egy nagy erejű bika, a vad síkságokon eltűnt „szellem-csordák” emlékét.

A ranchok afféle központjai voltak a megyényi vagy országnyi területeken elterülő birtokoknak. Lakóházak, karámkok, néhány fészer – ebből állt az egész. A ranchgazdálkodás első időszakában az állatokkal való foglalkozás sokkal inkább a vadászathoz, a vadfogáshoz hasonló tevékenység volt, mintsem tenyésztés.

Ez a körülmény alakította ki a mexikói pásztorok, hajcsárok típusát, a vaquerót, a Vadnyugat történetében oly nagy szerepet játszó cowboyok őseit.

A mexikói vaquero mestere volt a lovaglás művészetének s a lasszó kezelésének. Kitűnően bánt hosszú, fonott ostorával, mellyel kisebb állatokat, fiatal borjakat is képes volt ledönteni a lábukról. Biztonsággal hajította a kést, majd később megtanulta a lőfegyver kezelését is. Egyszóval mindent tudott, ami a prérin élete megvédéséhez, munkája ellátásához szükséges volt.

A vaquero (festmény)

A vaquero színpompás, cifra ruhájával, hatalmas, gyöngökkel is díszített sombrerojával, himzett mellényével és rojtozott bőrnadrágjával, díszes lószerszámaival és ezüstveretes nyergével feltűnő jelensége volt a nyugat vidékeinek.

Ruházatuk és szokásaik az első pillanatban elárulták spanyol eredetüket, pedig ebben az időben már elég sok volt közöttük a félig indián, kevert vérű mexikói, sőt akadt nem egy néger származású is.

Texasban tehát a spanyol-mexikói ranchtulajdonosok és legényeik, a vaquerók honosították meg a nagy tömegű állattenyésztés (állattartás) módszereit. Tőlük tanulták el azok az amerikaiak, akik az 1800-as évek elején vándoroltak Texas földjére. A mexikói vaquerók módszereit alkalmazták Alamo hősei*, az amerikai állattenyésztők.

* Amikor 1829-ben a mexikói kormány eltörölte a rabszolgaságot, majd az akkor még Mexikóhoz tartozó Texas területére helyi adókkal kívánta korlátozni a további bevándorlást, az amerikai telepesek felkelést robbantottak ki. A felkelés leverésére küldött mexikói katonaság elől a telepesek egy Alamo nevű régi kolostorba menekültek, ahol a katonaság 1836. február 24-én mindenkit lemészárolt. Ezt követően vált szállóigévé a mondás: „Remember the Alamo!”, vagyis: „Emlékezzetek Alamóra!” S e jelszó jegyében vált néhány évre független állammá Texas

Mexikói ranch (korabeli rajz)

A cowboyok az állattenyésztés módszereivel együtt átvették a mexikói legények ruházkodásának és felszerelésének stílusát is. És ez nem egyszerűen csak a külsőségek utánzását jelentette.

A cowboy, miközben a vaquerótól eltanulta a hosszú szarvú marhák tenyésztését, megfékezését és terelését, csakhamar felismerte, hogy az irdatlan nagyságú legelőkön a természettel való viaskodás, a társaira utaltság és a gyakran hetekig tartó kényszerű egyedüllét határozzák meg életének kereteit. Számolnia kellett azzal, hogy a természet, amelyben él, az állat- és növényvilág, amely körülveszi, egyszerre barátja és ellensége.

Texas, Arizona, Új-Mexikó tájain különösen próbára teszi az embert az időjárás. A hőmérséklet egy-két óra alatt 20-24 fokot is süllyedhet vagy emelkedhet. Rendszerint nyomasztó forróság előzi meg a norther nevezetű vad orkánokat. Amikor a forróság már elviselhetetlennek tetszik, s az égbolt északnyugati peremén megjelennek a szakadozott, ólomszürke felhősávok, a cowboy csak magára gondolhat; a csordát legfeljebb a sors kegyelme tudja megmenteni.

Irtózatos, nagy erejű szél a norther. A gyorsan csökkenő hőmérséklet a fagypontot is elérheti, és a fagyos szélben állatok ezrei, egész csordák pusztulnak el.

Amilyen hirtelen jön, olyan gyorsan el is vonul a vihar.

A cowboy ►

Egy-két óra alatt kiderül az ég, s mintha semmi sem történt volna, teljes erejével tűz a nap.

A széles karimájú kalap a szélről és a hirtelen lezúduló záporoktól óvja a cowboyt. Kendője az állatok és a szélviharok által felvert por ellen nyújt védelmet. Azért visel bőrnadrágot vagy vászonnadrágja fölött bőr lábszárvédőt, hogy védekezzen a pusztai növényzettől, a kaktuszok és tüskés bokrok szúrásaitól. Az erős bőrruha jó szolgálatot tesz akkor is, amikor az állatok befogására, megfékezésére kerül sor. Magas sarkú csizmájával jól megvetheti lábát a nyeregben, sarkantyújával pedig lovát biztatja gyorsabb járásra, ügetésre vagy vágtatásra. Inge fölött, ha teheti, bőrmellényt visel, s a felszerelésből nem hiányozhat a meleg takaró, a köpeny vagy a mexikóiaktól átvett szőttes, a poncho.

Derekán mindig ott a széles pengéjű kés és a XIX. század közepétől félig nyitott tokban Samuel Colt híres hatlövetűjének valamelyik típusa. Persze nem valami fényes, cifra fegyver. Inkább a megbízhatóbb, a nagyobb határfokú fajtából való.

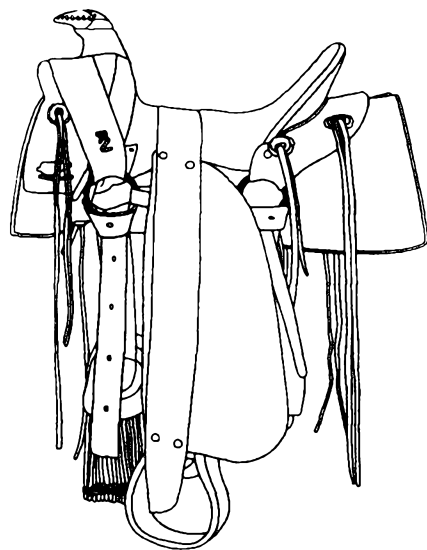
A cowboy számára igazi dicsőséget jelentett, ha a prérin elbitangolt, edzett és igénytelen lovat tudott befogni, mert a ló valóban hozzátartozott az életéhez. Ezért aztán nem annyira külleme, mint inkább tulajdonságai, ereje, kitartása, gyorsasága, mozgékonyasága és idomíthatósága (már-már azt mondhatnánk: értelme) alapján ítélték meg a jó lovat.

Más a nyereg díszje és formája Texasban, mint Új-Mexikóban. Más Arizonában és más Wyomingban; de mind alkalmas a hosszú lovaglásra. Kényelmes ülés esik egy ilyen nyeregben, és mindegyikre legalább két nyeregtáska is felcsatolható. Külön helye van a lasszónak és az 1850-es évektől kezdve külön tokban egy jóféle Sharp-karabélynak vagy winchesternek.

A nyeregképe mögé lehet felszíjazni az elmaradhatatlan takarót vagy hálósákokat, kívül a nyeregtáskára a kávéskannát és a serpenyőt. Hosszabb, magányos utakra egy általvetett zsákban takarmánynak és élelemnek egyaránt jó kukoricát, kevés füstölt húst vagy szalonnát is vitt magával a lovasember.

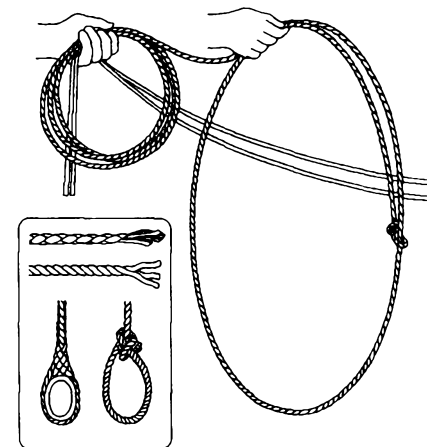
Aki cowboynak akar állni, az maga gondoskodik felszereléséről, mert a gazdák csak azt a legényt fogadják fel, akinek jó lóva, alkalmas felszerelése, ruhája – egyszerűen mindegyik megvan ehhez a durva és nehéz munkához.

Persze minden nagyobb ranchon van szíjgyártó és nyerges, aki nemcsak a lószerszámmal és az ostorfonáshoz ért,

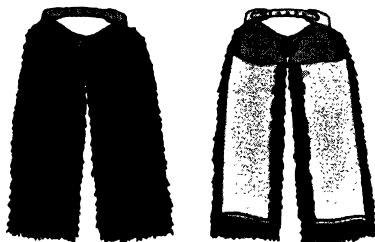
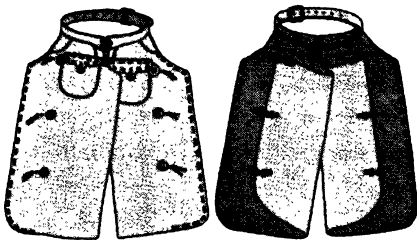
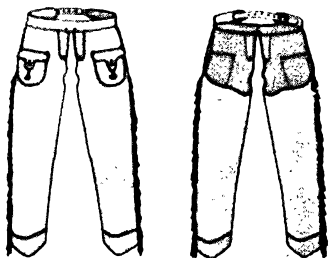
A texasi nyereg

Lasszó

Cowboyszímák, lábszárvédők

hanem erős és szépen díszített bőr lábszárvédőt is készít. Minden határvidéki településen, a „cowboyvárosokban”, az utak mentén mindenhol található egy-két „store” (bolt), ahol a hónapokig tartó prériélet után a ronggyá lett ruhát újra lehet cserélni. Ahol a polcokon tarka ingek és jóféle Levi Strauss No2 vászonnadrágok sorakoznak, ahol bőrmel-
lényt, kalapot, csizmát és természetesen fegyvert, lőszert is lehet vásárolni.

A „góliátok”, vagyis a nagybirtokos marhatenyésztők azonban ranhaikon maguk is tartottak készleteket. Az ilyen ranchokon aztán minden kapható volt, amire egy cowboynak szüksége lehetett. Még lovat is vehetett a gazdától, s amit vásárolt, nem kellett azonnal kifizetnie – elszámoláskor a kialakított bérből levonták. Így aztán, mire számadásra került a sor, már csak alig néhány dollár vagy még annyi sem csörgött a legény zsebében.

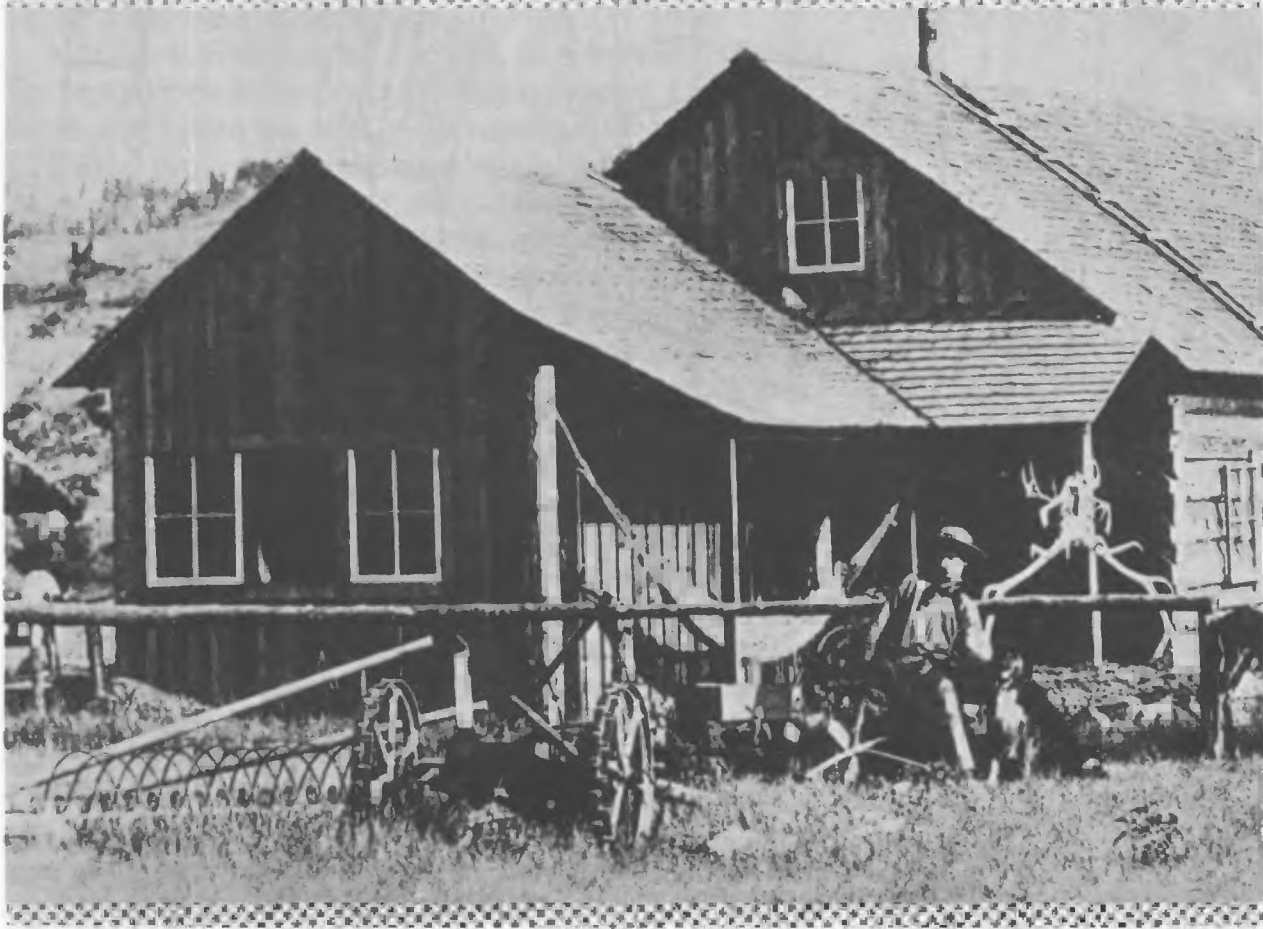
Íme, valahogy így festett a végtelen prérők hőse, a cowboy! A XIX. századi Amerika gazdaságának és társadalmának ez a különös és talán nem is alaptalanul romantikus dicsfényel övezett alakja.

Élet a régi ranchokon

A Rio Grande és a Brazos folyók közötti nagy kiterjedésű füves legelőkön, a Palo Duro Canyon vidékén az 1840-es évek elején már hatalmas marhatenyésztő gazdaságok vannak. A Texas délkeleti részén elterülő híres Santa Gertrudis Ranch szinte önálló birodalom. Több mint egymillió acre kiterjedésű, országnyi területén tízezres csapatokban vándorolnak legelőről legelőre a hosszú szarvú marhák.

A rancherek, a marhatenyésztő nagygazdák, a déli társa-

Egy korabeli ranch Dakotában

dalom e jellegzetes arisztokratái kiskirályként birtokolták legelőiket. Udvarházaikban és a ház körül néger rabszolgákból, mexikói peonokból tartanak maguk mellett házi cselédséget. Munkafelügyelőik, számadóik – a bossok – valóságos személyi testőrséget alkotnak. Ők a gazda hűséges emberei, akik kíméletlenül hajtják munkára a legényeket. Cowboyaik csapatát pedig afféle magánhadseregnek tekintik.

A cowboy vállalt feladata, hogy a legeltetésen és a terelésen túl a minduntalan felmerülő határvitákban, fegyveres összecsapásokban gazdája oldalán helytálljon. A „góliátok” ugyanis nemegyszer valóságos háborúkat vívnak egymással egy jobbnak vélt legelő vagy bő vizű itatóhely, folyópart birtoklásáért. A vagyont jelentő marhaállomány gyarapításának pedig egyik nem is nagyon titkolt módja a csordarablás volt. Így aztán a birtokos szemében minden cowboy, aki nem az ő szolgálatában állt, csak „koszos marhatolvaj”-nak számított.

Az egymás közt folyó örökös háborúskodásokhoz mérten az indiánok üldözése – ami persze szintén mindennapos jelenség – már csak afféle legényvirtus. Mindez állandó harci készenléthez szoktatta a gazdákat és a cowboyokat, és valóságos katonai szervezetekké formálta a ranchokat.

A sárból tapasztott, vert falú kunyhókban, a gerendákból épített közös szállások zsúfolt priccsein szigorú rendet követelt a boss.

Éjszakánként szabályos váltásokban őrizték az állatokat, s jaj volt annak, akit hanyagságon értek, vagy a jószág mellett alva találtak! A gazda elleni lázadást, a szembeszegülést pedig azonnal és minden teketória nélkül ököllel, ostorral, nemritkán golyóval torolták meg.

Vajon ki kérhette volna számon a magányos szegényéletét ott, ahol maga a gazda alkotta a törvényt, ahol a „szemet szemért” elve érvényesült, ahol az ököljog szolgáltatott igazságot?

Ám a cowboy nem volt rabszolga, s ha megalázták, ha kutyául bántak vele, gyorsan kezét emelt, fegyvert rántott társára, munkaadójára is.

Véres csetepaték után így válnak közülük sokan bujdosóvá, akiket aztán hónapokig, évekig hajszolnak bosszúra szomjas ellenségeik. Belőlük, a „törvényen kívüliekből”

Puskák, pisztolyok – fegyverek mindenhol. Egy régi ranch Wyomingban

lesznek a desperádók, akik fosztogatásból, útonállásból, csordarablásból tartják fenn magukat. Bandákba verődött csoportjaik az 1850-es évek végén – a déli úton – mindennapos veszélyt jelentenek a Butterfield Overland Mail Co. postakocsijáratái számára.

Mégis, mindezek ellenére, ebben az időben még volt valami patriarkális a texasi és az új-mexikói ranchok életében. Nagyobb ünnepeken a közös istentiszteletek, táncmulatságok hozták egymáshoz közel az embereket. A kisebb ranchokon a gazda és családja naponta egy asztalnál étkezett legényeivel.

Vadlóbefogás
(C. Russell festménye)

Még a nagygazdák, a „góliátok” birtokain is legalább a munkafelügyelők helyet kaptak a gazda asztalánál. A cowboyok csapata számára pedig közös konyhán sült a marhahús és a tortilla – ez a mexikói eredetű kukoricalepény –, s minden reggel nagy üstökben főtt a híg kávé.

A „Magányos csillag köztársasága” éveit követően, miután a korábban független Texas 1845-ben mint rabszolgatartó állam csatlakozik az Unióhoz, átmenetileg hanyatlik a marhatenyésztés. A birtokos gazdák egy része felégeti legelőit, a bozótos területeket. A talajt a hamuval teszik termékenyvé, és a legelők helyén megpróbálnak gyapotot termeszteni. Ha a talaj kimerül, máshol folytatják a művelést. Hiszen bőségesen van megművelhető terület, s hogy a ranchból mekkora ültetvény legyen, annak csak a rabszolgák száma és munkabírása szab határt. Ezekben az években a marhatenyésztés Texasból Új-Mexikó és Mexikó tájaira vonul vissza.

Amikor azonban 1861-ben kitört az Észak–Dél háború, és Texas is fegyvert fogott a rabszolgatartók oldalán, egyik napról a másikra ismét fontos lett az állattenyésztés. Texasi ranchok szolgáltatták a déli hadsereg lóállományának tekintélyes részét, és látták el marhahússal a csapatokat. A fokozott kereslet ismét megnövelte a ranchok számát, és gulyák, ménesek lepték el az elhagyott gyapotföldek helyén gyorsan sarjadzó fűvel benőtt legelőket.

Négy évig tartott a fellendülés. A vesztes háború újabb válságba sodorta Dél állattenyésztő gazdaságait. Már-már úgy tűnt, eladhatatlan a nagymértékben felszaporodott marhaállomány, amikor az ipari fejlődésben, az északi és keleti nagyvárosok élelemellátásában érdekelt északi tőkések sugallatára a volt ültetvényesek megszimatozták a marhatenyésztésben rejlő üzleti lehetőségeket. És alig egy-két év alatt az egyik legjobban jövedelmező üzletággá fejlődött a marhakereskedés.

Cowboyváros születik

1866. nyár derekán, a prérít átszelő Kansas Pacific vasút épülő vonalának egyik jelentéktelen megállójánál egy magas, sovány férfi szállt le a vonatról. A távoli Illinoisból érkezett Joseph G. McCoy öltözetével és egész megjelenésével elűtött a határ menti emberek, a prérilakók egyszerű és durva külsejétől. Finom bőrből való kézitaskáját lóbálva végigsétált a néhány blokkhából álló település poros utcáján.

Jó egy mérföldet gyalogolt a vasúti sínek mentén. Szemügyre vette a vaspálya melletti síkságot, majd visszaballagott, és szobát bérelt az egyetlen vendégfogadóban.

Az északról jött ember azonban mégsem jól szabott öltönyével, mindig hófehér ingével, gondosan csokorba kötött nyakkendőjével okozott igazán feltűnést. Nap nap után már kora reggel megjelent a saloon egyik sarokasztalánál, mely csakhamar törzshelye lett, és lázas tevékenységbe fogott.

Legényeket fogadott, munkásokat toborzott. Tárgyalt és fizetett. Táviratokat adatott fel a vasúti távírásszal, leveleket írt és küldött ismeretlen címekre. Egy napon aztán a menetrend szerint érkező vonatról több vagon gerendát dobáltak le. Először máglyába rakták, majd gyors ütemben megkezdtek a karámok és a vagonokkal egy magasságba emelt feljárók, a rámpák és rakodók építését.

Joseph G. McCoy rövidesen házat is építtetett magának, és megnyitotta kereskedelmi irodáját. Legényeit elindította délre, s következő tavasszal a vasút menti karámokban már megjelentek a Texasból felhajtott csordák.

Ezrével terelték vagonokba a riadt állatokat. Éjjel-nappal hallatszott panaszos bőgésük, s a felkavart port a szél behordta a házak közé.

Joseph G. McCoy először jutott arra a gondolatra, hogy a jószágot érdemes délről északra hajtani, és az új vasúton

továbbszállítani Kansas Citybe. A vállalkozás kockázatosnak tűnt, de végül is eredménnyel, hatalmas üzleti haszonnal járt. Joseph G. McCoy üzleti vállalkozásából alig két év alatt megszületett Abilene, az első „cowboyváros”, a marhakereskedelem egyik pezsgő életű központja.

Ha a prérin délnyugat felől, a marhacsapáson át érkezett a lovas, és átgázolt a Mud Creek mindig iszapos, pocsolyás vizén, minden átmenet nélkül a Texas Streeten találta magát. Nyáron porban fürdött, esőben sártengerré vált, de már igazi város volt Abilene. Postahivatal, postakocsi-állomás és bank állt a polgárok, marhakereskedők rendelkezésére.

Theodor C. Henry – maga is marhakereskedésbe fogó nagygazda –, a város első polgármestere még maga intézte az ügyeket. Birtokáról beköltözött a városba, és házában szinte éjjel-nappal fogadta az ügyfeleket. Adásvételi szerződéseket hitelesített, bíraskodott a vitás ügyekben, s nem egyszer fegyverrel szerzett érvényt a törvénynek.

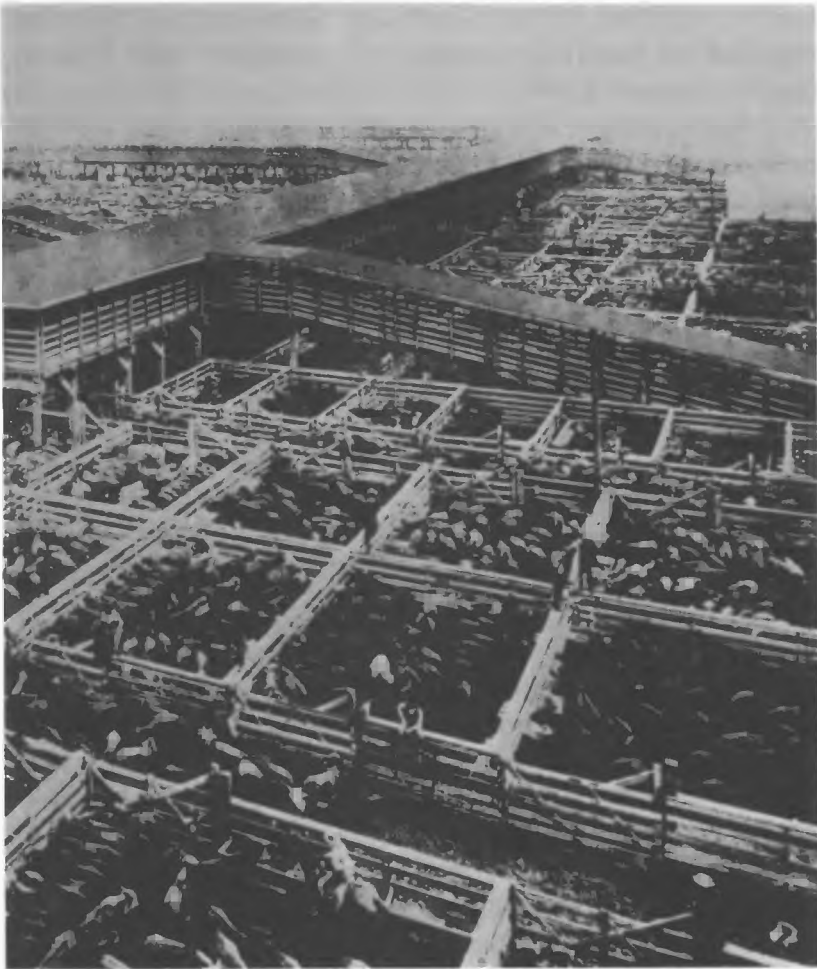
A Texas Streeten állt a seriff hivatala, lakása s egy vasrácsos fogda, melynek néhány kóborló négeren, mindig gyanús indiánon és csirketolvajon, részeg cowboyon kívül alig volt lakója. A „nehéz fiúkat” aligha lehetett horogra kapni.

1868-ban elsőnek a baptista gyülekezet ácsolt gerendákból templomot, s rá hat évre már négy felekezet templomában dicsérhették az Urat az „ájtatos” abilene-iek. Mathias Nicolay 2500 dolláros adományából egy régi gerendaház helyén épült az iskola, melyet a részeges tanító legnagyobb örömeire még hosszú évekig messze elkerültek az abilene-i szülők gyermekei.

A vonaton érkezők először a sínek mentén hosszan elnyúló, zsúfolt karámok látványára és a rengeteg állat átható szagára figyeltek föl. Bérkocsik álltak sorban az állomás nyitott peronja előtt, s a pénzesebb vendégeket az American Hotelbe, a szegényebbeket a Blockhaus Hotelbe szállították. A szállodák földszintjén vagy inkább előttük, a fájárdákon borotváltak, csattogtatták ollóikat a borbélyok. A fából épült házak bedeszkázott homlokzatain öles betűkkel hirdette cégét a vegyeskereskedő, a temetkezési vállalkozó és a minden betegsége – lőtt sebre, kígyómarásra, bőrvízkedésre – egyaránt jó kenőcseit a patikus.

„Minden idők legnagyobb látványosságát” kínálta és minden este zsúfolásig megtelt a folytatólagos előadásokat tartó Novelty Theater, mely varieté és mulató is volt egyúttal. Táncterem és játékkaszinó várta a terelések után szórakozni vagyó cowboyokat. És egy igazán olcsó tömegszállás, az előkelő névre hallgató Dover’s Cottage Hotel, ahol

az egymásra zsúfolt priccseken – napi 50 centért – a hónapokig tartó vándorlás után végre lepihenhettek a terelés nehéz munkájába befáradt cowboyok.

1871 után, amikor évente már megközelítően 600 000 marhát szállítottak az északra és keletre tartó szerelvények vagonjaiban, híressége is volt a városnak. A nyugati út mentén, a Mud Creek hídjánál állt a hírhedt revolverhős, Wild Bill Hickok háza. A város határában, a régi kukoricamalom mellett pedig – az erkölcsös polgárok és polgáraszonyok legnagyobb megrökönyödésére – rossz hírű lányok csapata vert tanyát.

A város igazi központja azonban a híres Alamo Saloon. Éjjel-nappal zsúfolva iddogáló, kártyázó, üzleti ügyeiket intéző, hangosan vitatkozó emberekkel. Nappal marhakereskedők, kupecsek börszéje, de este vidáman szól benne a zene. Százszor is eljátsszák a „Yellow rose Texas . . .” („A texasi sárga rózsa . . .”), „My darling Clementina . . .” („Ó, te drága Klementina . . .”) kezdetű dalokat. A tenyérnyi szín-

padon pedig göröcsapat ropja a táncot, dobálja magasra a lábait.

Az Alamo Saloon előkelő hely. Ott ritkán van verekedés vagy lövöldözés. A tulajdonos kerüli a botrányt. A vitákat az utcán vagy a kereskedők szállója mögötti térségen intézik el. Az urak persze ritkán állnak a fegyverek csöve elé. Bérelt legényekkel dolgoznak. Lesből, házak tetejéről, ablakok mögül dördül el a halálos lövés a kiszemelt áldozatokra.

Az utcai verekedések és lövöldözések a város mindennapi eseményei. A járókelők alig figyelnek oda. Abilene az 1880-as évek végéig a kétes hírű kalandorok és az alvilág gyülekezőhelye. Abilene-ben mindenki megtalálja a számítását.

A szarvasmarhaüzlet, a cowboyélet csak a polgárháborút követő években virágzott fel igazán.

A hatvanas évek végén, a hetvenes évek elején a texasi és új-mexikói ranchoknak már nemcsak volt rabszolgatartók a tulajdonosai, hanem egyre több közöttük az északról származó és bevándorolt tőkés vállalkozó.

Pierre Wilboux, Granville H. Stuart, John S. Chisum a legnagyobbak. Ők a „góliátok”. Megyényi területek tulajdonosai. De már nem patriarkális birtokosok, hanem kapitalisták, akiknek marhatenyésztő gazdaságai a kor színvonalán álló, jól szervezett árutermelő nagyüzemek.

Korabeli store (üzlet), saloon a prérin

A „góliátok” élet és halál urai a prérivárosokban. Felkarolnak, politikai, közéleti tisztségekre állítanak embereket, és fegyverrel, fenyegetésekkel kergetik el vetélytársaikat. Ellsworth, Hays, Wichita, Caldwell, Dodge City és az újmexikói Lincoln County polgárai inkább rettegnek tőlük, mintsem tisztelik őket.

A vereséget szenvedett déli hadsereg volt tisztjeiből, ültetvényekről elbocsátott rabszolga-felügyelőkől verbuválódnak intézőik, a bossok rétege. Mexikóiak, leszerelt katonák, szegény fehérek, felszabadult négerék állnak cowboyoknak.

1867 nyarának elején elindulnak az első csordák észak felé, s ettől kezdve húsz éven át porzik a föld a híres marhacsapásokon. Naponta hömpölyögnek a csordák a prérivárosok vasúti rakodóihoz, tolonganak a megriadt állatok, míg va-

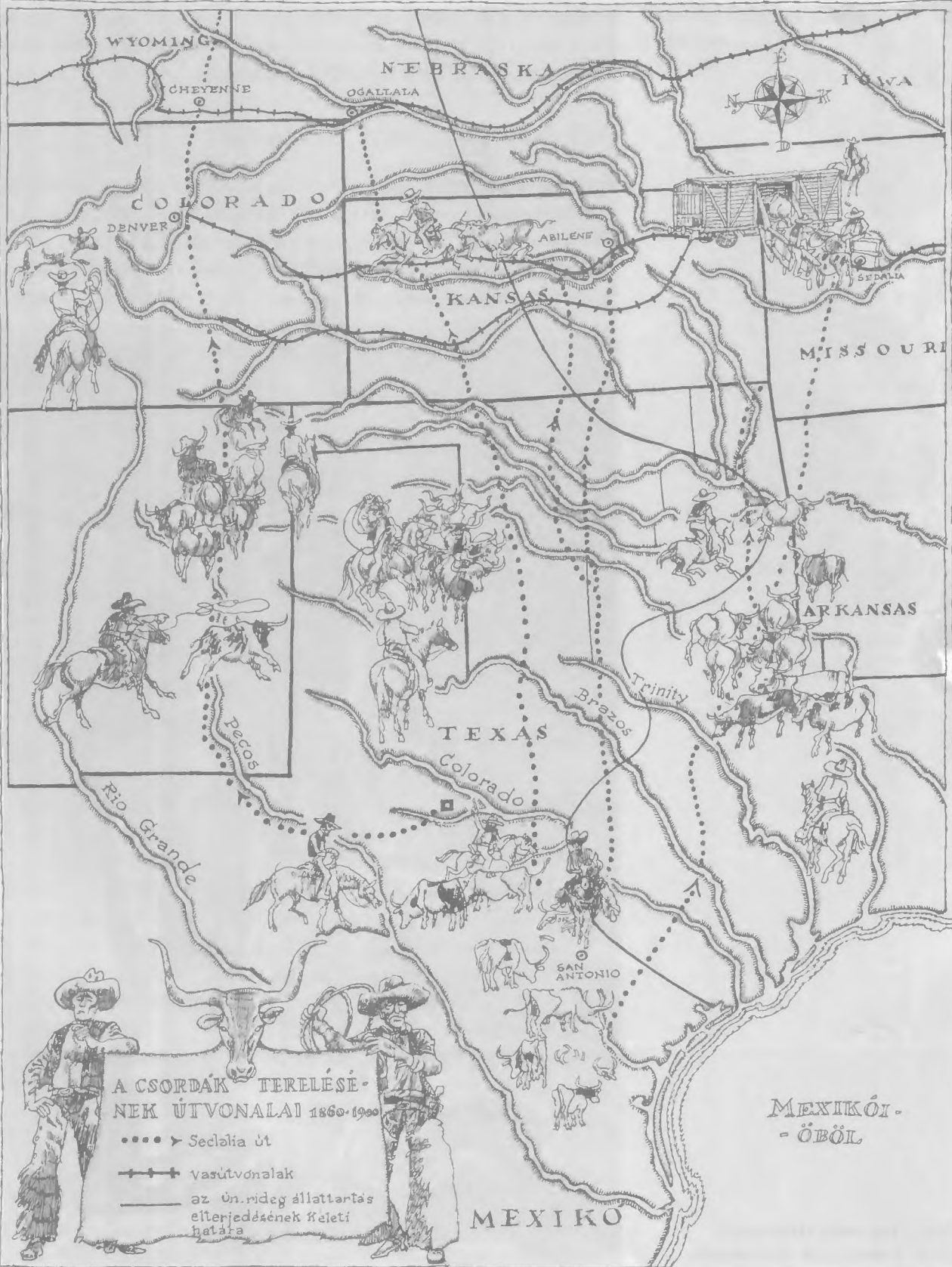
gonba rakják őket, és elindulnak Chicagó vágóhídjaira. Húsz éven át folyik a „nagy terelés” a texasi Bandera és a montanai Miles City közötti hosszú úton.

Felkészülés a nagy terelésre

Hosszú, több mint ezermérföldes úton kell végighajtani az eladásra szánt vagy már előre eladott csordákat. Ezért a marhakereskedőknek nagyon fontos, hogy a hetekig tartó vándorlás közben megbízható, a munkához jól értő legények vigyázzák a vagyont érő állatokat. Megbízható legé-

Nat Love, alias Deadwood Dick, a terelőutak diplomatája

A CSORDÁK TERELÉSE- NEK ÚTVONALAI 1860-1900

..... > Sedalia út

++++ vasútvonalak

— az ún. rideg állattartás
elterjedésének Keleti
határa

MEXIKÓI-
- ÖBÖL

MEXIKÓ

nyeket azonban alig lehet találni. A cowboyok többsége csak egyetlen terelésre szegődött alkalmi munkás, a számadó, a boss tehát igyekszik a jelentkezők között gondosan válogatni. Mielőtt beveszi a csapatába, aprólékosan megvizsgálja a cowboy lovát és felszerelését, de a határvidék iratlan törvényei szerint egyéb dolgok iránt nem érdeklődik.

Hogy ki honnan jött, mit csinált előző életében, az senkit sem érdekel, az magánügy.

Van, akit megelőz a híre, s ezért könnyebben vagy nehezebben talál munkát. A magányos embert hamarabb felfogadják. Ha négyen-öten jelentkeznek egyszerre, az már gyanús, hiszen marharablásra szövetkezett desperadók is lehetnek. A megállapodást pedig csak nagyon ritkán rögzítik írásban. Már csak azért sem, mert a határvidékiek között alig akad írni-olvasni tudó ember. A cowboynak, ha felvették a csapatba, csak a nevét jegyzi fel, s ha jó oka van rá, akár álnevet is használhat. Ezért aztán a vad és zavaros múltú emberek közül sokat csak jellemző tulajdonságaikra utaló ragadványnevük alapján ismernek.

Ilyen többek között a Cowboy Jim néven ismert Jim Taylor vagy a félig indián Cherokee Bill. A rabszolgasorból szökött s az aranyásók kalandos életét is kipróbáló, folytonosan a szerencséjét kergető Isom Dart. Egy természetes aszszonyság, „Postakocsi Mary” – valódi nevén Mary Field –, aki éveken át szorgoskodott a konyhakocsik tűzhelyei mellett, puskával harcolt a marhatolvajok ellen, a hosszú tereléseken őrizte, gondozta a csapat tartalék lovait. A coloradói Charlie Glass vagy Texas Jack és Arizona Joe (mindketten körözött banditák) és nem utolsóként Nat Love, a néger, aki 1854-ben Tennessee-ben, egy rabszolgakunyhóban látta meg a világot.

Nat a híres „földalatti vasút”-on* jut északra. Bejárja Kansas, Nebraska vidékét. Alig tízéves, amikor munkába áll. Cowboyok szállását takarítja, majd lovászgerek egy Dodge City-beli béristállóban. Tizenhat éves korában már részt vesz tereléseken, és huszonkét éves, amikor 1876. július 4-én, a függetlenség napján Deadwoodban, a dakotai kisvárosban rendezett rodeo ünnepelt győzteseként új nevet kap. Ettől a naptól mindenki így hívja: Deadwood Dick.

A megvadult bikák megfékezésében, a vadlovak betöré-

* A polgárháborút megelőző években megerősödő rabszolgaság-ellenes mozgalom hívei hozták létre az Underground Railroad, vagyis a „földalatti vasút” nevű titkos kapcsolatláncot, amelyik menekülő rabszolgák csoportjait a szabad államokba segítette. 1830 és 1860 között közel 60 000 rabszolga nyerte vissza ilyen módon a szabadságát

sében jeleskedő néger cowboy ezzel a névvel vonult be a Vadnyugat történetébe.

Deadwood Dick a hetvenes évek végén és a nyolcvanas évek elején – miközben átmenetileg tűzérként szolgált Crook tábornok indiánok ellen vonuló seregében – Texas-tól Dakotáig bejárta a híres terelőutakat. Később maga is boss, afféle számadó lett, s a csordák százait vezette délről északra a Chisholm Trail kanyargós, veszélyes szakaszain. Csordáját marhatolvajok támadták meg, s előfordult, hogy a földjeiket szögesdrót kerítésekkel és árkokkal védelmező farmerekkel, bányatulajdonosokkal találta magát szemben.

Dick azonban nemcsak ügyes cowboy, hanem a terelőutak furfangos cselvetője, afféle „cowboy-diplomata”. Kivágja csapatát a legveszélyesebb helyzetekből is. Az állatok számára mindig talál itatóhelyet, és legtöbbször alkuval intézi el a vitás ügyeket. Ritkán vesz részt lövöldözésekben, és csak akkor bocsátkozik harcba, ha már elkerülhetetlen. A rábízott csordát mindig a lehető legkisebb veszteséggel juttatja célba.

1907-ben folytatásokban jelent meg Dick újságíróknak tollba mondott életrajza. Kifogyhatatlan mesélőkedvvel adta elő kalandos életének történetét. Elbeszélései nyomán rekonstruálhatjuk mi is a nagy tereléseket megelőző napok várakozással teli eseményeit, az állatok vándorlásának látványosan egyhangú, eseményekben mégis gazdag napjait.

Az északra induló csordák összeállításának egyik legfontosabb mozzanata az állatok kiválogatása és bélyegzése. Ilyenkor válik el, ki mennyit ér a csapatban, mert a fiúk rendszerint már néhány nappal a munka megkezdése előtt együtt vannak. Persze ilyenkor még gyanakvóan méregetik egymást és a bosszt, aki egyelőre ugyancsak bizalmatlan várakozással tekint a munka megkezdése elé.

A nagy kiterjedésű legelők és a több ezer állat tulajdonosát, az igazi főnököt a cowboyok általában nem ismerik. Gyakran a számadó is csak a megbízottjával találkozik. A rancher elvonultan él előkelő udvarházában, vagy már nem is birtokáról, hanem valamelyik északi nagyvárosból, esetleg a terelőutak mentén felépült „cattle-town”-ból irányítja az üzletet. Európai, párizsi vagy londoni divat szerint öltözködő finom úriember ő, aki a marhakereskedelem mellett általában még más vállalkozásokban is érdekelt. Bankok részvényese, bányák, olajkutak tulajdonosa.

Aztán egy hűvös hajnalon, még napfelkelte előtt fellopnak a tüzek, bélyegzővasakat izzítanak a parázs között.

A mai farmokon éppen úgy bélyegzik az állatokat, mint száz évvel ezelőtt

Égett szőr és a megpörkölődött bőr szagát hordja a szél, s szinte minden átmenet nélkül elkezdődik az éjjel-nappal tartó, se vége, se hossza munka.

A válogatást és a bélyegzést megelőzően már napokkal előbb összetereleik, karámokba – corralokba – zárják a csordát. Éjszaka körbe-körbe lovagolnak a csorda körül, s gondosan ügyelnek arra, hogy az állatokat meg ne riasszák. Közben a széljárást figyelik, mert ha bélyegzés közben a tüzek füstjét, az égett, kesernyés szagot a szél az állatok felé fújja, a csorda megvadul, s órákig kering körbe-körbe, míg újra lecsillapodik.

A bélyegzés reggelén három csoportot alakít a csapat. Ketten-hárman a bélyegzésre váró csordát vigyázzák. Három-négy cowboynak az a dolga, hogy kiszakítsa a csordá-

ból az éppen sorra kerülő állatokat, végül ketten-hárman a már megbélyegzett marhákat terelik az itatóhely felé.

A bélyegzést egy-két segítővel rendszerint maga a számadó végzi, a gazda vagy megbízottjának jelenlétében.

A számadó szakértő szemmel megvizsgálja, szemügyre veszi a barmokat. Amelyiket gyengének találja, visszahajtják a csordába. Ha pedig eladásra érett, terelésre alkalmas, lasszóval lerántják a lábáról, és egy perc sem telik bele, máris az állat homlokára, nyakára vagy oldalára égetik a gazda jelét.

A növendék állatokat egy ember is képes befogni. A kisebb borjakat pedig gyalog kerítik be, és nekifutásból döntik le a lábukról. Munka közben a fiúk és a boss árgus szemmel figyelik egymást, mert ilyenkor már látható, vajon ki mennyire érti a dolgát, mennyire mestere a lasszó kezelésének, milyen biztosan ül a nyeregben, hogyan tud parancsolni a lovának.

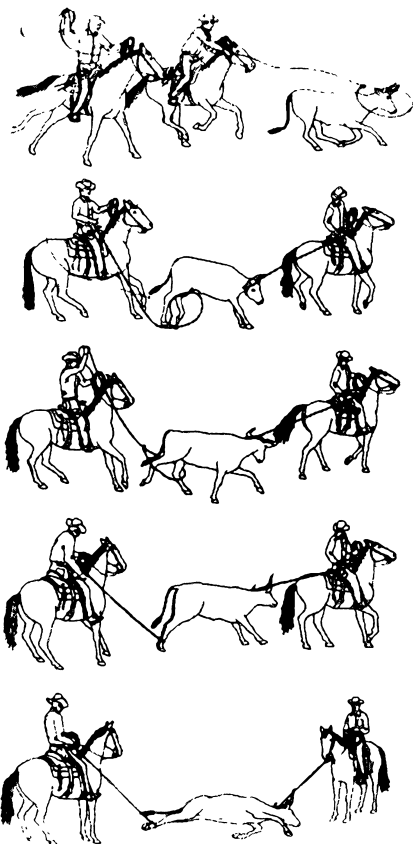
Kezdetben bizalmatlanok, és csak a legszükségesebb, kurta szavakat váltják egymással. Ám néhány órai munka után már megoldódik a nyelvük. Egy ügyes lasszóvetés, erős, határozott fogás, egy jó trükk, amivel a fiatal borjú könnyebben elkapható, a társak elismerését, az ügyetlenkedés pedig harsány és gunyoros nevetést vált ki. A csapat első napi közös tevékenysége kölcsönös erőfelméréssel és puhatolódzással telik el. A boss ilyenkor dönt, hogy kit milyen posztra állíthat, s nagyjából az is eldől, ki lesz a csapat szószólója, igazi tekintéllyel bíró vezetője.

A nagy csordák összeállításakor megállás nélkül, napokon át tart az állatok bélyegzése. Végül a seriff jelenlétében átszámolják a csordát, kiállítják az „útilevelet”, s emberek, állatok legalább két napot pihennek, mielőtt megkezdődik a nagy terelés.

Millió patanyom mutatja az utat

1866 és 69 között alakulnak ki az úgynevezett cattle trailek, az állandónak nevezhető útvonalak, melyeken éveken át egymást követő, hosszú sorokban, legelészve vonul a tengernyi állat. A marhacsapásokat a hegy- és vízrajzi viszonyok, a vadjárás, trapperek és pionírok korábbi tapasztalatai alakítják.

Texas déli legelőiről a Missouri állambeli Sedalia nevű prérivárosig vezet a Sedalia Trail. A közel ezer kilométer hosszú marhacsapás nyugat felől megkerüli az Ozark-platót, és a hegy lábánál, Oklahoma síkságain át éri el a Kansas

Marhabefogás

Pacific vasút vonalát, ahol vagonokba rakva szállítják tovább a hosszú szarvú marhákat. A Washita folyó gázlójánál az út kettéválik. Az elágazás Fort Gibson katonai erődjének érintésével szeli át az indián területet, és a marhakereskedelem egyik virágzó központjában, Baxter Springsben ér véget.

Jesse Chisholmról kapta nevét a déli, San Antonióból induló, mintegy 1120 kilométer hosszú út: a híres Chisholm Trail. Jesse Chisholm kalandjait, viselt dolgait, a híres tereplőúton történt eseményeket a cowboyok dalokba foglalták, szentimentális, bús balladákban és vidám nótákban is megénekelték.

Jesse 1867-ben az abilene-i Joseph McCoy megbízásából néhány merész legénnyel és több ezer marhával először vágott neki a régi indián ösvénynek, a bölény taposta s a bölényvadászoktól jól ismert csapásoknak. Egyenesen északnak tartott. Átkelt a cseroki indiánok földjén, áthajtotta a csordát a folyók gázlóin, és a dús füvű prérin jól tartott állatokkal alig néhány hét múlva megérkezett Abilene-be.

A nagy terelés előtt . . .
Az indulás hajnalán

A Chisholm Trailen majd húsz éven át vonultak a csordák. A cowboyok mindig újabb és újabb gázlókat kerestek a folyókon, és néhány év múlva Oklahoma déli határánál két ösvényre szakadt a legendás terelések útvonala. Így keletkezett egy újabb csapás, amely a dombok mögül kilépő Smoky Hill folyó partján épült forgalmas határvárosba vezetett.

Veszélyes és nehéz az út Banderától a messzi északon lévő Miles Cityig. Ez a leghosszabb és leghíresebb útvonal, a Western Trail, vagy ahogy neve a cowboydalokban minduntalan visszatér: „a régi nyugati csapás”.

Esős időben vad folyók gázlóin, forró napsütésben a szikkadt, száraz prérin hetekig vándorolnak a csordák, míg elérik az Atchinson–Topeka–Santa Fe Line-t és a vasút mentén a Vadnyugat legendás, lőporfüstös városát, Dodge Cityt. A 80-as évek elejéig Dodge City az utolsó állomás az északra vezető úton. Ettől az időtől kezdve azonban már továbbterelik a tenyésztésre szánt marhákat a Black Hills vidékére, Montana hegyi legelőire, s a cowboyokra újabb nehéz út vár, míg a csordával a dakoták földjén át feljutnak a montanai Miles Citybe.

A Goodnight Loving Trail jó tíz éven át egyik legforgalmasabb útvonala lesz a marhakereskedelemnek. Különösen a rabolt marhák számára választják ezt az „isten háta mögötti”, veszélyes utat.

Később a Lincoln countyi (Lincoln megyei) „góliát”, John S. Chisum tartja ellenőrzése alatt a marhacsapást, és szed sápot annak fejében, hogy ranchain, nagy kiterjedésű legelőin és gyér vizű itatóhelyein megengedi a csordák átvonulását.

Lincoln megyében Chisum az úr. Legényei mindig talál-
nak ürügyet arra, hogy fegyveres harcba keveredjenek az átvonuló csordák cowboyaival. Itatóhelyeken kötnek belé-
jük, az éjszaka leple alatt támadnak, szétkergetik állataikat, egész csordákat hajtanak el. Aztán egy-két nap alatt átbé-
lyegzik a csordát, és mint J. S. Chisum tulajdonát terelik to-
vább. A kárvallottak pedig – ha egyáltalán életben marad-
nak – aligha keresik igazukat, hiszen legtöbbször maguk is
bűnözők, akik rabolt jószággal járnak a Pecos völgyében
lévő hajtóúton.

Ezek a terelőutak valójában aligha voltak útnak nevezhe-
tők. A csapás tulajdonképpen sok százezer állat patanyo-
mát őrizte, és több tucat egymást keresztező, rendezetlen
nyomvonalból állt. Ezek aztán a kisebb dombok, vízmosá-
sok, horhosok, patak- és folyómedrek változásaitól füg-

gően, hol beszűkülő, hol kiöblösödő, kanyargós, ám mégis folyamatosan északnak tartó úttestté álltak össze. Egy-egy ilyen „marhacsapás” néhány évi szakadatlan használat után végleges alakot és irányt vett, és távolabbról nézve olyan-
nak látszott, akár egy kiszáradt folyómeder.

A régi nyugati csapáson...
(korabeli újságrajz)

A csordák vonulása, a legeltetéssel egybekapcsolt „nagy terelés” olyan volt, akár egy hetekig tartó katonai manőver. A legelészve vonuló állatok egy-másfél mérföld hosszúság-
ba is elnyúló, hol tömörebb, néhol ritkásabb, el-el marado-
zó csoportokra szakadtak.

Megközelítően ezer állatot lehetett együtt terelni. Elöl, a vezérbikák csoportja előtt lovagolt az utat jól ismerő ve-
zető és az úgynevezett iránylovas, aki nem engedte elkó-
szálni és irányba terelte a csorda elején haladó állatokat.

Az út során – különösen a gyér fűvű, szikkadt legelő-
kön – sokszor mérföldnyi szélességben is szétterült a csor-
da. A legelésző állatokat az oldalbiztosító lovasok fogták
össze, és hajtották az élen haladók után. Szorosok, hágók
bejáratánál, a folyók gázlóin való átkeléseknél vált rendkí-
vül nehézé a munkájuk, amikor szűk völgyeken, sziklaha-
sadékok mélyén, zúgó folyókon kellett átverni a csordát.

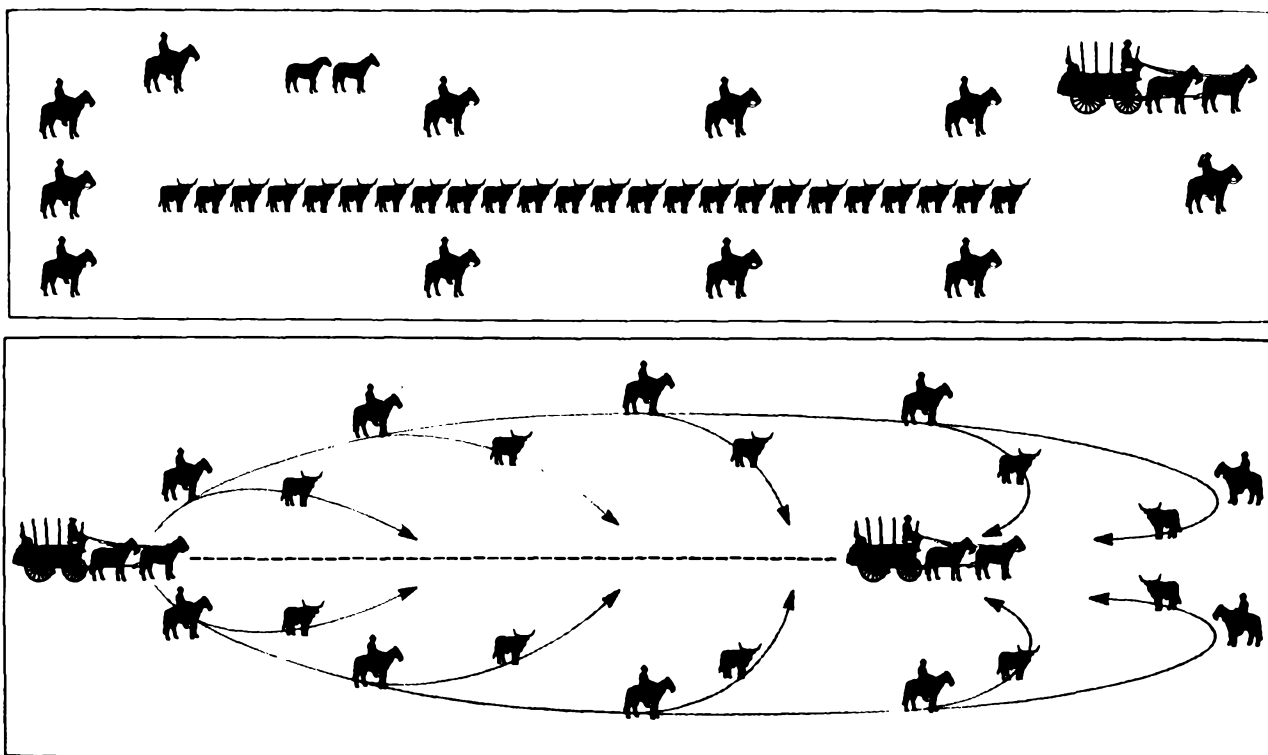
Ilyenkor az oldalbiztosítók sűrű fegyverropogás és ostor-

pattogtatás közepette lovaikkal, úgyszólván a testükkel szorították, nyomták össze az állatokat, amelyek egymás közelségétől megvadulva, mint valami forgatag zúdultak át az összeszűkült útszakaszon. A megvadult csorda gyakran az oldalbiztosító cowboyokat is elragadta. Lovuk erején, ügyességén, testi erejükön, gyakorta csak a vakszerencsén múlt, hogy élve kerültek-e ki a felbőszült állatok hömpölygő áradatából. A sűrű porfelhőben, a gázlók tajtékzó, felkavart vizében mindig elhullott néhány öregedő tehén. És sok cowboy lelte halálát a dübörgő csorda egymást öklelő, bőszülten vágató állatainak patái alatt.

Utóvédnek is nevezhetők azok a cowboyok, akik a csorda végén lovagolnak. Az ő feladatuk gyorsabb haladásra ösztökélni a legelés közben minduntalan visszaforduló, lelemaradozó állatokat.

A hosszú terelések idején a csapat minden tagjának, a „remudát” (tartalék lovakat) őrző és legeltető legényeknek, sőt még a szakácsnak is mindig készenlétben kellett állnia az állatok védelmére. A boss előőrsoket, terepfelderítőket küld ki a marhacsapás távolabbi pontjaira, hogy megfelelő itató- és pihenőhelyet keressenek. Hiszen a hosszú terelésnek csak akkor van értelme, ha az ezermérföldes úton lábom hajtott jószág egészségesen és jó erőben éri el úticélját. Ezért aztán soha nem hajszojják az állatokat.

Hogy a csorda együtt
maradjon . . . Így terelték
az állatokat a hosszú úton (vázlat)

Általában napi 10-15 mérföldet haladnak. Éjszakára mindig megállnak, és kétnaponként legelésre is alkalmas, lehetőleg bővizű itatóhely közelében egész napos pihenőt tartanak. A tábor, a konyhakocsi, a szerszámkocsi, a „remuda” (valóságos kis ménes) kétnaponként vonul tovább. Követi, illetve megelőzi a csordát.

Éjszakánként összeterelik az állatokat. Örtüzeket gyűjtanak, lenyergelik és kipányvássák a lovakat. Ilyenkor a szikrázó csillagok alatt egypár órát még aludni is lehet.

Ám a cowboy soha nem alhat hosszan és mélyen. A cowboy inkább csak szundikál. Ha lefekszik, ha a nyergére hajtja fejét, fegyverét akkor sem teszi le, és csak addig van nyugta, míg kipányvázott lova egyenletesen hersegteti a

füvet. A legkisebb szokatlan zaj, még a távolban üvöltő farkas, a vonító prérikutya hangja is pánikba ejtheti az állatokat, és a megriadt csorda percek alatt mérföldekre széled szét.

Éjszaka minden hang, minden mozdulat gyanús. A tücskök muzsikája, a bagoly huhogása akár támadók jeladása is lehet. A cowboyok csakhamar rájönnek arra, hogy éjszaka, mialatt az állatok pihennek, célszerű, ha az őrség körbe-körbe lovagol a csorda körül. Így azonnal észrevehető minden gyanús mozdolódás. Később azt is megfigyelték, hogy megnyugtatta az állatokat, ha közben dalokat dúdolnak.

Így születtek volna a szentimentális, édesbús cowboydalok? Valószínűleg igen. Hiszen a napközben végzett durva munka után a pásztortüzek melege, a csillagfényes éjszaka, a magányosság érzete – melyet a társak jelenléte sem enyhített – szinte észrevétlenül formálta dallá a túlcsorduló érzelmeket.

Vannak a szerelemről, a távol lévő kedvesről, az elhagyott szülőföldről szóló lírai dalok. És vannak a sorsüldözöttek, törvényen kívüliek életét megéneklő szomorú balladák. Némelyik pedig valóságos altatódal. De akadnak vídám, játékos, csúfolódó nóták is. Spanyolok, indiánok és a soknemzetiségű amerikai nép dalaiból kevert sajátos dalmvilág. Megelevenedik benne a prérin vonuló csordák mozgása, a felbőszült állatok rohanása a mérhetetlenül hosszú utak porfelhőiben.

Mesék, balladák – tábortűznél

– Volt a csapatomban egy hórihorgas legény – mesélte Deadwood Dick, a néger cowboy –, annak aztán egész nap egy szavát sem lehetett hallani. Csak dolgozott, lovagolt fáradhatatlanul. Különös egy ember volt. Végtelen szomorúság tükröződött a szemében, keskenyre zárt ajkai miatt pedig örökösen dühösnek látszott.

Nos, ez a fickó valójában nagyon jámbor ember volt. A nevére már nem emlékszem, de a dalokra, amelyeket énekelt, annál inkább. Ha eljött az este, s a konyhakocsi mellett a tábortűz köré ültek a fiúk, csak nekivetette a hátát a kocsi kerekének, szemére húzta a kalapját, fogta a gitárját, és énekelt. . . . Egyik dalt a másik után. Volt, amelyiket vele énekelték a többiek is, de leginkább csak hallgatták.

Egyik este szokása szerint megint megpengette a gitárt. Mindenkinek elénekelte a kedvenc nótáját, és egyszer csak arra lettem figyelmes, hogy rákezd a „The garden of ro-

ses . . . ” („A rózsakert . . . ”) kezdetű nótára. A fiúk elérzékenyülve hallgatták, ám alighogy elkezdte, én azonnal közbevágtam:

– Jó lesz, boy, ha ezt most mindjárt abbahagyod!

Még a coltomat is megmarkoltam a hirtelen támadt indultól, és nyilván ijesztő képet vághattam, mert mindannyian értetlenül néztek rám. Azt hitték, bele akarok kötni valamelyikükbe.

– Na, álljunk meg – szóltam ismét, s mert láttam arcukon a meglepetést, elmeséltem a „nagy csordarablás” történetét! . . .

Régen, a régi vad időkben, valamikor úgy a hetvenes évek elején, amikor még magam is oldalbiztosító lovasként lovagoltam a Chisholm csapáson, egy éjszakán Fred Finley barátommal voltam őrségben. Gyönyörű nyári éjszaka volt. Igazi oklahomai nyár.

Már magunk mögött hagytuk a Cimarron zavaros vizét, dús fűvű, kövér legelőn pihentünk, ahol a kóborló nyári szél minden éjszaka szétterítette a mentafű és a zsálya illatát. Béke volt a csillagos ég alatt.

Finley nemcsak ügyes cowboy, hanem amolyan igazi nótás kedvű, vidám legény volt. Nos, ahogy lassan poroszkálunk a pihenő csorda körül, Finley is rákezdett a te nótádra. Már elfűjt vagy két strófát, amikor először lettem figyelmes a bagoly huhogására!

Mondom:

– Te Finley, ez meg miféle hang? Itt a prérin aligha jár bagoly!

Finley azonban leintett, és újra megpengette a gitárját. Szép erős hangján fújta a nótát: „The garden of roses . . . ” – s ekkor váratlanul eldőrdült egy winchester!

Finley szétvetett karral hullott a földre. Még jól hallottam, amint gitárján utolsót pendült a húr, aztán egy pillanat alatt elszabadult a pokol!

A banditák lopva közelítettek, és hirtelen támadtak. Mire észrevettük a veszélyt, jóformán nem is védekezhettünk. A bitangok egykettőre ránk nyomták a csordát, legényeinket belekeverték az állatok sűrűjébe, s legtöbbször még lóra sem kaphattak, amikor kezdték körbe-körbe forgatni, majd a vezérbikák kiszakításával keletnek terelni a megzavarodott barmokat. A felkavart porban egymást sem ismertük föl. Még annyit sem láttunk, mint amennyi holdvilágnál egyáltalán látható. Kurjongattunk, és vaktában lövöldöztünk. Egyet sikerült elkapnom a tolvajok közül, de meglógott. Engem is elsodort a megvadult marhák áradata, és

csak arra törekedtem, hogy kitörjek az állatok kavargó gyűrűjéből.

Legalább két mérföldet sodródtunk, míg ismét összeszedtük embereinket. . .

Finleyn kívül még ketten meghaltak, többen megsebesültek, a csordával pedig támadóink úgy megugrottak, hogy mire kivilágosodott, már el is tűntek a távoli dombok mögött. Csak néhány kimerült, ténfergő jószágot sikerült megmenteni. A nagy kavarodásban felgyújtották táborunkat, elhajtották tartalék lovainkat. Végül is több mint 700 állatot hajtottak el a bitangok.

Közben észre sem vettük, hogy súlyos sötét fellegek gomolyogtak elő északnyugatról. Villámok cikáztak az égen, s csakhamar megeredt az eső. Végképp elvesztettük a fejünket. Csak futkostunk körbe-karikába a néhány megmaradt, riadt jószág körül.

Hajnalra elállt az eső, de az elrabolt csorda nyomát elmosta az éjszaka lezúdult felhőszakadás.

Eltemettük halott társainkat, és nehéz szívvel megkezdtük az elkóborolt állatok összefogását. Másnap és még az utána következő napokon is találtunk a prérin kószáló marhákat, a mi csordánkhoz tartozó H jelű barmokat. Talán 150-200 marhát sikerült ismét csordába terelni.

Persze mindannyian égtünk a bosszúvágytól. Számadónk – az öreg Patterson – még napok múlva is megkísérelte visszaszerezni az elrabolt jószágot, de hasztalan. Három bátor legényt vett maga mellé, akikkel nagy körzetben belovagolták a prérít. Egyszer nyomára akadtak, sőt közelébe is kerültek az elrabolt csordának, de a túlerőben levő bandával nem vehették fel a harcot. Három hét múlva, szégyenszemre, így érkeztünk meg Abilene-be. A főnök azonnal elcsapta a számadónkat és az egész csapatot, még a bérünket sem fizette ki. Pedig az öreg prérijáró, a vén Patterson váltig állította, hogy a vasút menti corralokban az a sok „ablakrámás” billoggal égetett barom azonos a tőlünk elrabolt H jelű marhakkal.

Ám hiába érvelt, bizonygatott az öreg. A főnököt ez már nem érdekelte. Hickok seriff pedig nem indított nyomozást. A Cheyenn-bandával abban az időben senki sem mert ujjat húzni! . . .

Hát ezért nem szeretem én ezt a dalt.

Deadwood Dick és mások elbeszélései nyomán ezernyi ilyen és ehhez hasonló történetet jegyeztek fel. Éjszaka a tábortüzek mellett, a prérivárosok ivóiban, napokig tartó pos-

takocsi-utazások hosszú órái alatt szájról szájra jártak a nevezetesebb históriák.

Volt, amikor egy dal s a hozzá kapcsolódó gondolat szülte a mesét. Máskor az érdekes történet nyomán született a dal. A komoly, olykor tréfás hangulatú történetekből idővel elbeszélésciklusok jöttek létre. Szereplőik mindig valóságos, valaha élt személyek, a cowboyok, a határvidéki emberek hétköznapi életének hősei. Desperadók, banditák, igazságosztó magányos harcosok történeteit mesélik újra és újra, szinte versenyre kelve: ki tud nagyobbat füllenteni.

Így válnak az amerikai folklór egyik jellegzetes műfajává az úgynevezett „hazug” mesék, melyek közül szinte egybefüggő ciklusként emelkednek ki a Paul Bunyanról, az óriás favágóról szóló mesék, a botcsinálta texasi politikus, Davy Crockett csodálatos kalandjai és a cowboyhős Bowleg Bill fantasztikus történetei.

A texasi, wyomingi prériken legelésző csordákat terelő és őrző cowboyok a természet gyermekei. Hetek, gyakran hónapok telnek el életükből úgy, hogy a tengernyi állaton és sorstársaikon kívül emberfiával alig találkoznak. Sután és esetlenül mozognak az emberek között, de annál jobban ismerik a puszták, a hegyek és mély kanyonok állatait és növényeit. Tudják, melyik a barátjuk és melyik az ellenségük.

Az állatokkal való találkozások tapasztalataiból, a természetben élő ember ezernyi megfigyeléséből és a rendkívüli élményekből születnek a távoli nyugat különös állatmeséi. Állatmesék, melyekhez keretet Texas, Új-Mexikó, Nebraska és Colorado természeti szépségei, a fenséges táj és az ott kialakult sajátos vadnyugati életforma adott. Sok hasonlatosságot mutatnak ugyan az európai népek állatmeséivel, de mindegyikben fellelhető valami egyéni vonás – az indián mítoszok, mesék és legendák hatása.

Ezek a tábortüzek mellett született „hazug” mesék, állattörténetek, cowboydalok és balladák hű tükörképei a századvég amerikai társadalmának, a hanyatló, pusztuló határvidék világának.

A hőskor alkonya

1866 és 1890 között megközelítően húszmillió marhát hajtottak az északi és keleti államok – mindenekelőtt Chicago – vágóhídjaira. Aztán a 90-es évek elején szinte minden átmenet nélkül, egyik napról a másikra hanyatlani kezdett a „szarvasmarhaüzlet”. Az állatok nagy távolságra való terelése, az állattenyésztés legeltető formája, úgy látszott, elérte a legvégső határt. Texas, Új-Mexikó, Arizona és Wyoming legelőin már több barom élt, mint amennyit a legelők el tudtak tartani. Egyre gyakoribbá vált az éhínség az állatok között, s járványok pusztították a csordákat.

Korabeli kormányjelentésekből származó, hivatalosnak tekinthető adatok szerint 1884–85-ben csak Texasban kétmillió szarvasmarha pusztult éhen!

Az 1886-ról 87-re forduló télen a blizzard – ez a nagy erejű északnyugati szél – végzett irtózatossá pusztítást a marhaállományban. 1887 januárjában egyik óráról a másikra hóvihar és csikorgó hideg támadt a wyomingi és montanai legelőkön telelő csordákra, és napok alatt elpusztította a jószág 80-90%-át.

Három év múlva az oregoni legelőkön majdnem kétmillió állat pusztult el a hidegtől és a takarmányhiánytól.

Még érkeznek csordák a cowboyvárosokba. De egyre

többször állja útjukat a mind nyugatabbra terjeszkedő civilizáció. Mérnökök és álmérnökök, geológusok és „csodatevő” műszerekkel kóklerkedő szélhámosok járják Texast és a délnyugati tájakat – a marhatenyésztők mind olaj után kutatnak. Texasban gomba módra szaporodnak a fúrótornyok. Oklahomában egész olajvárosok nőnek ki a földből, s a Sedalia úton ballagó csordáknak fúrótornyok ezrei között kell áthaladniuk.

Hanyatlik az élet a cowboyvárosokban. A csordákat terelő legények fogadtatása sem a régi már. A nyolcvanas évek elején Dodge Cityben, Ellsworthban, Abilene-ben, Wichitában és mindenhol, ahol vagonokba vagy a folyók partján hajókba rakják a rengeteg állatot, még esemény volt egy-egy nagyobb csorda érkezése. Abban az időben még az egész város érdeklődése mellett folyt az állatok rakodása a vasút menti corralokban. Nagy nézősereg előtt fékeztek meg a karámok fogságában megvadult bikákat, vonszolták fel a vonatra a jámbor teheneket. S ha ezen az utolsó erőfeszítésen is túljutott a csapat, a boss mindenkivel elszámolt, mindenki megkapta a bérét.

A számadó (egyúttal útvezető is)	150 dollárt,
a szakács	100 dollárt,
a két lovászfű (egyenként 40) összesen	80 dollárt,
a kilenc cowboy (egyenként 40) összesen	360 dollárt,
a csapat összesen	690 dollárt.

Egy cowboy tehát naponta még ötven centet sem keresett! Ha szerződésakor még vásárolt is valamit a gazdától, ha útközben kifizettek neki némi előleget, elszámoláskor nem sok pénze maradt. A hosszú úton tönkrement ruhát és felszerelést pedig sürgősen pótolni kellett. Így hát a végén jutott is a pénzből meg nem is. Pedig a nagy terelés után igazán rászolgált, hogy néhány héten át élvezze a „cattletown” civilizációjának áldásait.

A cowboy nem volt a vásárnapi iskola lelkipásztorai által nevelt, illemtudó fiatalember. Ha pénzt érzett a zsebében, játszott – általában pókert –, káromkodott és ivott, ameddig csak bírt. Napokon át hajnalig ropta a táncot a saloonokban és táncházakban. Félszegen és erőszakosan udvarolt. Hősködött, és fitogtatta az erejét. És ha kihívták, nem tért ki a verekedés, a pisztoly- és késpárbaj elől sem. Ügyességét pedig a nagy rodeókon bizonyította.

A rodeók máig népszerű ügyességi versenyek, ahol a

megvadult bikák megfékezése, a vadlovak betörése közben még ma is szinte életre-halálra megy a játék. Egy rodeón való sikeres szereplés ezek rokonszenvét, pénzt, hírnevet, sok-sok italt és lányok rajongó hadát jelentette. Ám amilyen gyorsan szárnyára vett valakit a győzelem híre, ugyanolyan gyorsan el is felejtették. Fogadásokat kötöttek a legjobb lovasokra, s aki csalódást okozott pártfogóinak, csakhamar eltűnt a rodeók porondjáról.

A nyolcvanas évek derekán pénzük fogytán még sokan felkerekedtek, hogy ismét elszegődjenek egy újabb „nagy terelésre”.

Délre tartó útjaikon késői telepések karavánjait vezették, vagy bandákba tömörülve kezdtek önálló vállalkozásba. Csordákat raboltak, és a sajátjukként próbálták eladni. Ám egyre kevesebb lett a csorda, és a terelőutak mentén egyre több járőrrel portyázott a törvényes hatalom. Lovas milicisták ellenőrizték a csordákat, és a lopott jószágot azonnal elkobozták. A tetten ért tolvajt pedig minden teketória nélkül felhúzták az első fára.

A cowboyoknak már nem voltak és nem lehettek illúzióik. A legeltető marhatenyésztés utolsó óráit élte. Egyre többen maradtak északon, akik a bőr lábszárvédőt olajos munkásruhával cserélték fel. Felültek a nagy farmerek vető- és aratógépeinek bakjára. Kansas, Nebraska, Minnesota hatalmas gabonaföldjein, a nagyvárosok üzemeiben találtak munkát; a válságos években szaporították a munkanélküliek számát. Mások bányászsisakot öltöttek Oklahoma és Texas olajmezőin.

A pusztuló ranchgazdálkodást legyőzte az iparosodás és a farmergazdálkodás. A farmerek drótsövénnyel vették körül búzaföldjeiket. Theodor C. Henry, Abilene első polgármestere is felhagyott a marhakereskedelemmel, s Kansasban megvetette a „búzakirályság” alapjait. Sorra felszántották a régi híres terelőutakat. Búza és kukorica végtelen táblait ringatta a szél. Észak éhes városait már nem a vad pusztákon tenyésztett marhák friss húásával látták el. Istállózásra fogták a szarvasmarhákat, és a finomabb, puhább húsfajtákat igyekeztek meghonosítani.

A századfordulón már tíz másodpercenként gurult le a húsfeldolgozó üzemek szalagjairól egy-egy fényes bádogba csomagolt húskonzerv. Címkéjén a prérík rettenthetetlen cowboyával, amint a hosszan elnyúló csordát tereli.

Amikor vége lett a nagy terelésnek, a cowboyéletnek, akkor születtek meg a legendák. Bennük élt tovább a Vadnyugat e különös és romantikus világa. Azokban a legendákban, amelyeket a keleti nagyvárosok újságírói költöttek.

S ezek a legendák még napjainkig is élnek. Vakmerő, nagyszerű férfiak vágtatnak a prérin a regényírók vagy a filmforgatókönyv-írók jóvoltából. Izgalmas jeleneteikkel szinte odaszegeznek a televízió képernyőjéhez. Pedig a cowboy, aki fáradt lován poroszkálva, ezer veszélyt vállalva barmok ezreit terelte északra, nem volt egyéb, mint szegénylegény, szegődött cseléd.

A XIX. század amerikai mítoszai

A legendateremtés már korán, a Vadnyugat meghódításának első éveiben megkezdődött. A névtelen százezrek és milliók, akik Amerika földjére lépve legyőzték a vad természetet és önmaguk félelmeit, akik a maguk módján megharcoltak a jövőért, akik még hittek minden ember egyenlőségében – ők voltak egy születő társadalom arculatának formálói. Ők voltak azok, akik – tábortüzeik mellett, gerendaházaikban, vándorlásaik közben – megkezdtek a Vadnyugat „mítoszának” megteremtését.

Telepesek és cowboyok, aranyásók és vasútépítők kerekítettek csodálatos legendákat hőseik – Kit Carson, Wild Bill, Buffalo Bill, a James fiúk, Billy the Kid, Calamity Jane – köré. A Vadnyugat története azonban még nincs olyan távol, hogy a történelmet és a legendát ne lehetne könnyűszerrel szembesíteni egymással. Amerika történészei tudják, hogy voltaképpen kik voltak és mit műveltek ezek a hősök. Ezért néha elhallgatják vagy megpróbálják szépíteni tetteiket.

Ugyan miért? Hiszen a Vadnyugat „hősei” – bármi hajtottatta is őket – végeredményben csak azt tették, amit a társadalom és benne elfoglalt helyzetük kijelölt számukra. A törvényen kívüliek végtére is azt a törvényt szolgálták, amelyik az aranyon, pénzen, vagyonon kívül semmit sem tartott tiszteletben.

A Mississippitől nyugatra a Csendes-óceánig, az északi Manitobától a déli Texasig bekóborolták a prérík és hegyek hatalmas térségeit.

Szinte kivétel nélkül mind magányos fegyveresek.

Villámgyorsan rántják elő coltjaikat, s kezükben hamar elsül a fegyver. Tépett idegzetű üldözöttek és üldözők. Csáták és mészárlások soha nem múló emlékével, szörnyű bűnök lelkiismeret-furdalásaival.

Vérdíjat tűznek a fejükre, áthajszolják őket az Államokon. A nép félelemmel beszél róluk, hogy aztán később hőst faragjon belőlük. Régi újságok hasábjai, egy-egy régi fénykép őrzi emléküket. Jelentéktelen külsejű, ártatlannak tűnő, majdnem gyerekemberek. Elegáns, kürtőkalapos urak, sze-

líd és kifejezéstelen arcú legények. Közöttük egy-egy bánatos, szomorú szemű lányarc.

Ők lennének a kalandok hősei?

Kopott fegyvereiket, személyes tárgyaikat ma turistáknak mutogatják. Visszaemlékezéseiket, a szemtanúk elbeszéléseit nyugatjáró újságírók még a múlt század végén összegyűjtötték. Lejegyezték a nép ajkán terjedő dalokat, a balladákat, és ezek kiadásai napjainkban a könyv- és a nyugati hanglemezipiac szenzációinak számítanak.

A Vadnyugat az amerikai filmek kedvelt témája. Forgatnak egy díszletvárosban

A mozikban Tom-Mix, George O'Brain, később Gary Cooper, James Steward, Gregory Peck, John Wayne, Charles Bronson és a legújabb idők filmsztárjainak alakításában kelnek életre.

A Vadnyugat története műfajt teremtett a filmművészetben. Buffalo Bill már közel félszáz film hőse volt, és a többiek életét is filmek sorozatában dolgozták fel. John Ford, az ír származású nagyszerű filmrendező pedig szinte egész életművét, filmjeinek többségét a vadnyugati mítosz megteremtésének szentelte.

A földeket feltörő farmerek, a vasutakat építő munkások, a bányák robotosainak nevét senki nem jegyezte fel. Egy híres pisztolyharc vagy napokig tartó üldözés, a nagy posta- és vonatrablások szereplőinek nevét megőrizte az emlékezet. Az idők távolából lassan megszépültek viselt dolgaik. Hőökké váltak, akik derekukon ezüstveretes coltjaikkal, megeresztett kantárszárral lovagoltak be a Vadnyugat panteonjába. Ismerkedjünk meg a leghíresebbekkel.

„Kit” (Christopher) Carson (1809–1868)

Az első Carsonok még valamikor a XVII. század végén érkeztek a New England-i partokra, s nemzedékről nemzedékre, helyről helyre vándorolva, folyton nyugatra tartva, a XIX. század húszas éveiben jutottak el Missouriba, ahol megtelepedtek, és kunyhót építettek maguknak.

Christopher a 14. gyermekként született 1809-ben. Korán megtanulta a ház körüli munkát, a pónik hajtását, s apja mellett a fegyverek kezelését.

Mint abban az időben a legtöbb fiúgyerek, ő is korán elkerül a szülői háztól. Apja nyergesinasnak adja egy jóhírű mesterhez, David Workmannhoz.

Franklin határváros a Missouri partján. Innen indulnak a vadászexpedíciók, és itt van Workmann műhelye is; ahol új nyerget, ezüstveretes szerszámot rendelnek a nyugatra tartó vadászok és trapperek, akiknek zsebe a szerencsés vadászat után mindig tele van ezüstdollárosokkal. Újság is van a városban; a Missouri Intelligencer. Egy napon az újságot lapozó polgárok különös hirdetésre figyelnek fel:

„Közzétesszük, hogy a tiszteletreméltó nyergesmesternek, David Workmann úrnak az inasa, bizonyos Christopher Carson, 16 éves, szőke hajú, kis termetű legény – mesterétől megszökött. Aki a hálátlan ifjút, a gaz szőkevényt felleli vagy visszahozza, illő jutalomban részesül . . .”

„Kit” Carson

Mire a hirdetés megjelenik, Carson már árkon-bokron túl jár. Workmann legjobb lovát kötötte el, magához vette apja öreg puskáját, és csakhamar csatlakozott Bent kapitány Santa Fébe tartó karavánjához.

Lovászgyerekeknek alkalmazzák, s mire hetekig tartó lovaglás után a csapat beérkezik Santa Fébe, Kit Carson már túl van az első vadonbeli leckén.

Amikor Bent kapitány szélnek ereszti csapatát, Kit is válszút elé kerül. Alkalmi munkásnak, fuvarosnak szegődik. Őszvérfogatokat hajt északra a Santa Fe ösvényen, majd délnek, messze le, egészen Mexikó belsejébe. A nyers határvidéki angol mellé itt tanulja meg a mexikói spanyolt, melyet aztán később, amikor már híres scout (felderítő), a délnyugati tájakon hasznosít.

Néha akad vándor, aki Missouri felé tart. Még küld egy levelet a „mamához”, a szülői házba, de ezt is egyre ritkábban. Két év alatt végleg elszakad családjától, testvéreitől.

Taosban őgyeleg az utcán, amikor találkozik egy ügynökökkel, s az beajánlja őt Young kapitány prémvadász-expedíciójába. Kit elfogadja az ajánlatot, s csakhamar a vadon mélyén, a Salt River forrásvidékén találja magát. Itt vesz részt először indiánok elleni harcban. Lövöldözés közben őt is elfogja a harci láz. Megcéloz egy indiánt, s maga is meglepődik, amint az holtan terül el a földön.

Másnap rézsöveget ver puskája tusába, s ezzel a vadon szokásai szerint elkönnyveli az első győzelmet.

A Salt Rivernél megtanulja a prémvadászat mesterségét. Young csapatával átszeli a Colorado fennsíkját. Ámulva nézi a Colorado-kanyon mélységét. Eljut Kaliforniába, s csapdákat állít a Sacramento völgyében. Egy napon a San Jose misszió közelében tartózkodik a csapat, amikor a kolostorból megszökik néhány erőszakkal megkeresztelt indián. Carson a missziós barátok kérésére üldözőbe veszi a szökevényeket, s keresztényi elhivatottsággal csap le arra a kis indián falura, ahol úgy véli, elbújtatták a menekülőket. Felgyújtja az indiánok kunyhóit, és győztesen tér vissza a missziósházba, pórázon vezetve a „pogányokat”.

Néha rövid ünnepnapokat tölt Los Angelesben. Fandangót* táncol, és mértéktelenül iszik. Így hát nem csoda, ha minduntalan hamar kiürül a tarsolya, amelyben a prémekért kapott pénzt tartja.

Szerencséjére Taosba érkezik Thomas Patrick, a Rocky

* Fandangó – spanyol népi tánc

Mountain Fur Company egyik társtulajdonosa. Néhány nap alatt összetoborozza a csapatot, természetesen Kit Carson is benne van.

Vadnyugati város, az 1870-es évek elejéről. Carson egy-egy útjának végállomása

Ezúttal északra tartanak. Hó és jég zárja el az utat a folyók és a hegyek felé. A csapat kénytelen megállni és hónapokra megtelepedni. Amikor azonban eljön a tavasz, leereszkednek Laramie füves pusztaságaira, és ott vadászatnak.

A vadászat veszélyes mesterség. Többször is kénytelenek harcba bocsátkozni a vadászterületeiket védő csejenn és varjú (crow) indiánokkal. Kit azonban nem sokáig marad a társaság szolgálatában. Csapatot szervez, és saját szakállára dolgozik.

Mikor ősszel jól megrakott öszvérekkel lovagolnak Taos felé, szinte gazdag embernek érzi magát. De Taosban ismét ott a pálinka és a fandangó. És a keservesen megszerzett ezüstdollárok egyik napról a másikra semmivé olvadnak.

Embereit ezután a Snake folyó mellé, a feketeláb indiánok földjére vezeti. 1843 telén 18 ellopott ló miatt keveredik harcba az indiánokkal, s lövöldözés közben ő is golyót kap a vállába. Keze majdnem megbénul. Sokáig emlékezik a feketelábokkal való találkozásra.

1835 júliusában a Green River partján ismerkedik meg Éneklő Fűvel, egy arapaho leánnyal, akit rövidesen feleségül vesz, és akitől nemsokára gyermeke születik. S miközben rokoni szálak fűzik az arapahók vadászó törzséhez, fenntartások nélkül vesz részt az indiánok ellen irányuló minden támadásban.

A hódprém divatja a harmincas években egyre inkább háttérbe szorul. Egyre fáradtságosabb és veszélyesebb a hódfogás, egyre kisebb a zsákmány, a prémárak pedig súlyyednek. Kit Carson és a többi trapper kezdi megérteni, hogy létük a divat szeszélyeitől függ.

Carson azonban még csak harmincéves, túl fiatal ahhoz, hogy a philadelphiai kalaposok kegyét elvesztve, letegye vadászfegyverét. Felpakolja családját, és a hegyeken át az Arkansas mellé, a jó öreg Bent erődjéhez vándorol. Bent ebben az időben egy szállítmányozási vállalat tulajdonosa, és jó néhány száz embernek – fuvarosoknak, málházóknak, cowboyoknak – ad kenyeret. S ha annak idején az ifjú Kitet tudta valamire használni, Carsonnak, a nagy vadásznak is bizonyára talál munkát.

A nyugatra vándorló embertömegnek eledelre van szüksége, s az Arkansas vidékén szinte a bölény húsa az egyetlen hosszabb ideig elraktározható táplálék. Kit Carson felcsap bölényvadásznak. Módszeresen fog hozzá a bölények irtásához. Ő az első, aki a tavaszi nagy bölényvonulás idején, alig két hónap alatt több száz állatot ejt el. Lenyúzza a bőrüket, kimetszi a hús javát, a csontokat pedig a prérifarkasok, keselyűk lakomájául hagyja.

Nyár végén Bent megbízásából embereivel őrségre vonul a Santa Fe ösvényre. Az ökrös karavánokat kíséri, és védelmezi a puszta desperadói és a kóborló indiánok támadásai ellen.

Carson húsz éve járja a Vadnyugat ösvényeit, amikor ismét keletre lovagol. Éneklő Fű – kedves asszonya – már hét éve halott.

Elhatározza, hogy felkeresi rég elfelejtett rokonait, s lányát, a kis Adeline-t gondjaikra bízza. A vadóc kislányt egyik nővére fogadja be, s a vadon fiának gyermekéből kisasszonyt nevel.

A Missourin tér vissza nyugatra. Dohog, küszködik a gőzös a folyó zavaros vizét lapátolva. Carson a fedélzeti korlátnak támaszkodva nézi a hatalmas lapátkerekek mozgását, amikor megszólítja egy fiatal hadnagy.

A fiatal tiszt pedig nem más, mint J. C. Frémont, akinek zsebében ott lapul a parancs, hogy az Egyesült Államok

számára pontos térképeket készítsen a távoli nyugat még feltáratlan tájairól. Kölcsönösen bemutatkoznak egymásnak, beszédbe elegyednek, és a hajón megkezdett beszélgetésből hosszú évekre szóló barátság születik.

Frémont, aki titkon a felfedezők dicsőségéről álmodott, olyan vezetőt talált Kit Carsonban, akihez fogható alig akadt a vadnyugati tájakon. Kit Carson csatlakozik Frémont expedíciójához, hogy pontosan feltérképezzék az utat a Platte-től a déli átjáróig.

Kit Carsont tulajdonképpen Frémont ráncigálja magával a nemzeti dicsőség csarnokába. Carson már letelepedne. Taostól ötvenmérföldnyire, a Cimarron partján remek farmot vásárol magának. Ám alig nyomja földjébe az ekevasat, Frémont újra jelentkezik, s magával viszi katonai vállalkozásaira. Így keveredik bele a kaliforniai eseményekbe, és vesz részt az első indiánmészárlásokban. Gerillavállalkozásokat vezet, harcol a mexikóiak ellen, és jelen van akkor is, amikor kikiáltják Kalifornia csatlakozását az Unióhoz.

A kaliforniai események után Carson hazasiet Taosba, és elhatározza, végleg a békés farmeréletre adja magát. De mint a vadon szaktekintélyét, minduntalan felkeresik, és szívesen alkalmazzák az indiánok ellen vonuló katonai csapatok vezetőjeként. Tekintélye és az indián nyelvek ismerete révén ő közvetít az indiánok és a kormány megbízottai közötti tárgyalásokon. A vadon diplomatája lesz, s közben megtanul írni, olvasni. 1853-ban kapja meg kinevezését, s mint kormányhivatalnok tevékenykedik Új-Mexikó indiánjai között.

A polgárháború kitörésekor ezredessé léptetik elő, de nem a háború hadszínterein, hanem a délnyugati apacsok elleni „büntető expedíciókban” csillogtatja harci érdemeit.

Az indiánok csak „Kötélvetőnek” nevezik. És ebben az időben ragad nevéhez a jelző: „the big peacemaker”, a „nagy béketeremtő”.

Kit Carsonról egy időben azt mesélték, hogy szerette az indiánokat. Évekig élt a csejennek között, s első felesége is indián asszony volt. Ám bármilyen hírnévre tett is szert, az indiánoknak csakhamar csalódniuk kellett benne.

1864. november 25-én 14 tiszt, 321 katona és 72 indián felderítő élén a Canadian folyó közelében, Adobe Wallsnál váratlanul rajtaüt az arapaho, komancs és kajova indiánok közös táborán, ahol iszonyú mészárlást rendez. Jelentésében így ír erről: „Adobe Wallsnál bátor katonáimmal megfenyítettem a rabló és lázadó prériindiánokat.”

Csak arról hallgat, hogy ez a „fenyítés” öregek megcson-

kításával, csecsemők meggyilkolásával, asszonyok meg-
erőszakolásával járt együtt.

Az 1865-ös navaho hadjárat idején megvalósítja a „fel-
perzselt föld” taktikáját, és mire az ősz beköszönt, a nyájak
és a gabonaföldek, a gyümölcsfák java részét elpusztítja.

Tetteiért generálissá léptetik elő.

A terjeszkedő Egyesült Államok ünnepelt hőse, amikor
váratlanul, címet és rangot elhagyva lemond, és visszavo-
nul a katonai szolgálattól. Polgári nyugalom után vágyik.
Haza akar térni második feleségéhez és gyermekeihez, aki-
ket a hosszú vadászatok és háborús évek alatt csak alkalmi
szabadságain láthatott. Adeline — Éneklő Fűtől származó
lányának — társaságát keresi, de a művelt lány nem tudja
megbocsátani az indián háborúkból viselt dolgait.

Meghasonlotta él családjában. Még nincs hatvan-
esztendő, amikor egy kora délután öreg pipáját örökre ki-
ejti a kezéből.

Coloradóban, közel az új-mexikói határhoz — amerre
egykor a Santa Fe ösvény haladt —, van egy kis város, Trini-
dad. A városka főterén fényesre csiszolt márványtalapzaton
egy bronzból öntött lovasszobor áll. A lovas bal karjával tá-
masztja ölében keresztbe fektetett puskáját. Jobbjával nyu-
gat felé mutat.

Christopher Carson — ez áll a szobor talapzatán.

Wild Bill, teljes nevén James Butler Hickok (1837–1876)

„... Ne féljen, szép lány! Az egekre, maga ép és egészsé-
ges, és itt van Wild Bill is, aki mindig készen áll, hogy koc-
kára tegye életét, vagy hogy meghaljon egy gyenge asz-
szony védelmében...”

Legalább száz estén át maga J. B. Hickok vágja ki a híres
tirádát egy könnyfakasztó vásári melodrámban.

Ha van a Vadnyugat panteonjának díszes főkapuja, ak-
kor J. B. Hickok, alias Wild Bill ezen a főkapun lovagolt be a
dicsőség és a legendák csarnokába.

„Wild Bill erényei egy Achilles, egy Lancelot erényeihez ha-
sonlatosak. Magas termetű, szép testtartású, nemes járású.
Tekintete mélykék, amely a veszéllyel szemben képes hideg
acélszürke színt felvenni”

— írja róla a *Policei Gazette* hosszú folytatásokban megje-
lent történeteiben.

Wild Bill más, mint a többi vadnyugati ember. Valahányszor visszatér a prériről az erődök és határvárosok félcivilizációjába, nyomban úriemberré változik. Gondosan ügyel arra, hogy fehérműje tiszta legyen. Megborotválkozik, sőt megfürdik. Selyemmellényt hord, angol divatú nadrágot, s pisztolyait is tarka selyemszalagok mögé rejt. Úgy véli, hírnevének, tekintélyének tartozik az úri viselettel, amely megkülönbözteti az elhanyagolt külsejűek seregétől.

Északi eredetű családból, egy illinoisi tanyán született 1837-ben. Tizenkét éves, amikor születésnapjára apja puskával és két Colt-pisztollyal ajándékozza meg. Azok közé a ritka gyerekek közé tartozik, akik iskolába járnak – igaz, csak két osztályt végez. Apjának nincs hatalma fölötté, s még húszéves sincs, amikor a kansasi háború idején – minden meggyőződés nélkül – beáll a rabszolgaság ellen küzdők seregébe. Részt vesz a harcokban, majd mint abban az időben oly sokan, elszegődik vadásznak, csapdaállítónak.

A kemény élet jó előiskola és felkészülés arra a felderítői szerepre, amelyet a polgárháború idején az Unió hadseregében tölt be. Közben egy ideig a Wells, Fargo & Co. postakocsijáratán mint postakocsis és fegyveres kísérő szolgál.

Gyerekjáték a kocsit a prérin átvezetni, de annál veszelmesebb vállalkozás a hármasszörnyfogattal, a hatalmas batárral a hegyek között, meredek kapaszkodókon, szakadékok szélén átjutni. Ez már valóságos művészet!

Egyszer télidőben a meredek, jeges úton James kocsija ökrösszekérrel találkozik. Sűrű párafelhő terjeng az állatok fölött. Lassan cammogva, fújtatva erőlködnek fölfelé az ökrök. Lefelé zörög a postakocsi.

A két jármű alig kerüli meg egymást, amikor James háta mögött vad csörömpölés hallatszik. A szekér farral dübörög lefelé a síkos úton, maga után vonszolva az egyensúlyukat veszített ökröket. A zajra pánik tör ki a postakocsiban. Az utasok leeresztik az ablakokat, s láthatóan ki akarnak ugrani a jeges útra, amikor James rájuk rivall, s öszvéreit vad vágára ostorozza. Az öszvérek mint valami jégpályán száguldanak lefelé. Vágtatni, minél hamarabb elérni a kanyart, csak ez az egy útja van a menekülésnek. Hátuk mögött egyre közelebből hallatszik az ökrös szekér csattogása. James ordít, iszonyúan káromkodik, ostorát pattogatja, üti-veri a szinte megvadult állatokat, s az utolsó pillanatban a postakocsi befordul a kanyarba. Az elszabadult szekér egy kiálló sziklának ütközik, és a nagy lendülettől ökrök, ládák, hordók, kerekek – az egész összetört alkotmány – nagy ívben a mélységbe zuhan.

Wild Bill 1871-ben

Sok kaland megesik az emberrel, míg a postakocsi végigporoszkál a hosszú úton. Az utazás unalmas óráiban az utasok mesékkel, történetek felidézésével ütik agyon az időt. James B. Hickok szívesen szórakoztatja az utasokat, és legtöbbször saját hőstetteiről mesél. Ha azonban eltekin-tünk ezektől a történetektől, teljes bizonyossággal csak a hatvanas évek vége felé Fort Rileyben, egy kansasi határ-városban bukkanunk rá, ahol mint az északi hadseregből le-szerelt katona, a „városi marshal segédtisztje” szerepét töl-ti be.

A magas, karcsú, jó megjelenésű James B. Hickok mö-gött összesúgnak a határváros lányai. Amikor aztán egy na-pon a verekedő cowboyokat pisztolyával szétkergeti, a ha-tárvidék szépei hősi nevet találnak ki számára, mely később teljesen feledteti polgári nevét. Wild Bill – ezentúl csak így nevezik.

1869-ben már Haysben, a poros cowboyvárosban talál-juk, ahol a havi 30 dollár jövedelmet biztosító helyi „mar-shal” címére és az állás elfoglalására pályázik. Nagy ügy-buzgalmában egy éjszaka rendzavarás miatt letartóztatja Tom Custert, a 7. lovasezred parancsnokának a bátyját. A tábornok azonban nem tűri a testvére „becsületén” esett csorbát, s katonáival éjszakai menekülésre kényszeríti az ügybuzgó seriffet.

Wild Bill egyvágtaiban teszi meg az utat Abilene-ig!

Híre ekkor már mindenhol megelőzi. A határvidék min-den városában tudják, hogyan bánt el egy Strowhan nevű fickóval, aki állítólag orvul le akarta lőni.

Mint mesélik, Bill a söntésben a tükörből figyelte a mö-götte nyüzsgő tömeget. S abban a pillanatban, amikor Strowhan hatlövetűje megvillant, Bill a másodperc töredé-ke alatt megelőzte, és a vállán át, a tükörből célozva kilőtte a pisztolyt a fickó kezéből.

Wild Bill jó verekedő, jó fegyverforgató hírében áll, s a cattle-townok polgárai elsősorban azért alkalmazzák, hogy lecsendesítse a városba érkező cowboyokat. Alig ér-kezik Abilene-be, rövidesen „city-marshal”; afféle fogházőr vagy helyőrségparancsnok-féle lesz a városban.

A leleményes Wild Bill csakhamar berendezkedik Abi-lene-ben. Egyre több üzleti vállalkozásnak részese. Rend-szeresen sápot szed a játéksaloonok, kártyatermek és bor-délyházak tulajdonosaitól. Később bandát szervez, és való-sággal átveszi az uralmat a város fölött. Leszámol minden-kivel, aki szót mer emelni terroruralma ellen.

Van néhány hónap, amikor a gyors kezű revolverhős

Gary Cooper (balról) mint Wild Bill és James Ellison (jobbról) mint Buffalo Bill egy 1936-ban készült filmben. Az indiánt a fiatal Antony Quinn játszotta

csaknem minden héten megvívja véres pisztolypárbaját a farmerek háza mögötti téren. Egy alkalommal azonban emberére talál. Csak cinkostársának orvlövése menti meg életét. Ettől kezdve már nem áll ki többé. Felbérelt emberekkel dolgozik. Lesből támad ellenfeleire, nem vállal többé kockázatot.

Egy napon aztán betelik a pohár, a város ellene fordul. Bill a kertek alatt, az éjszaka sötétjében menekül Abilene-ből.

Miután elhagyja dicstelen működésének színhelyét, 1872-ben elszerződik egy mutatványos társulathoz, ahol mint a Vadnyugat hőse, Buffalo Bill-lel együtt lép fel. A vándortársulat Chicagóból kiindulva járja a kelet nagyvárosait. Kezdetben még érdekes a színpad csillogó világa, bár minden fellépése előtt némi whiskyvel bátorítja magát, hogy hatásos és elbűvölő legyen a „Ne féljen, szép lány. . .” kezdetű meg a többi hasonló fellengzős szöveg felmondása közben. Wild Billt azonban hamar kifárasztja a színházi élet, és látszólag minden ok nélkül feladja ezt a jól jövedelmező állást. Egy reggel hiába keresik a társulat tagjai, nyomtalanul eltűnik. Csak évek múltán bukkan fel újra.

Közben senki nem tudja, merre jár. Széltében-hosszában

Buffalo Bill füzetes regényének címlapja. A történet Wild Billről szól

beszélnek róla, s valósággal legendás alakká válik, 1876 júniusában Fort Laramie-ben egy letartóztatott csavargó személyében mindenki meglepetésére – Wild Billt vélik felfedezni. Az újságok címlapon közlik a hírt. Bill azonban néhány napi rabság után egy fiatal seriffhelyettes segítségével megszökik Fort Laramie-ből, és néhány hét múlva az aranylázban égő, Dakota állambeli Deadwoodban tűnik fel.

Charles Utter – egy régi barát – és állítólagos szeretője, a tenyeres-talpas Calamity Jane társaságában érkezik a városba. Ismét elfoglalja helyét a saloonok játékasztalai mellett. A játék és az ital teljesen felőrli testét-lelkét. Egyre gyávább lesz. S mert már mindenkinben ellenséget lát, semmiségért is előrántja coltjait, és öl. Üldözési mánia vesz rajta erőt, igaz, a valóságban is egyre többen üldözik.

Van miért! A revolverhősnek ártatlan emberek vére tapad a kezéhez.

Amikor a hajdani bölényvadász, Jack McCall közvetlen közelségtől lepuffantja, mint egy kutyát, Wild Bill kezében állítólag két ász és két nyolcas volt. Ez a lapállás aztán úgy került a legendába – az amerikai pókerjátékosok ma is így nevezik –, mint a „halott ember lapjárása”.

Hírnevét a Policei Gazette folytatásokban megjelent történeteinek, az újságírók hatásos „tálalásának” köszönheti.

A korabeli feljegyzések szerint tíz év alatt pisztollyal és késsel, nyílt párbajban és lesből 36 embert ölt meg. Bár ő maga azt állította: „Úgy hiszem, biztosan megöltem vagy száz fehér embert, az indiánok százairól nem is beszélve.”

Buffalo Bill, teljes nevén William Frederick Cody (1846–1917)

Az öreg Isaac Codyt is elcsábította Iowa földjéről Kalifornia aranya. Az ötvenes években – úgy 1853-54 táján –, amikor már úgy érzi, fiában is támaszra lelhet, nekivág a hosszú útnak. Kocsira rakja a családot, s elindul az Oregon ösvényen. A kis William mindössze nyolcéves, amikor átesik élete első nagy kalandján. Ő a Cody család felderítője. Hónapokon át ül a nyeregben, utat keresve az erdőkön, vizeken át. Saját puskájával vadászik, és minden estére lő egy vacsorának való őzet vagy vadpulykát. A gyermek Cody komolyan veszi önmagát, és őt is komolyan veszik.

A család azonban soha nem érkezik meg Kaliforniába. Az öreg Isaacot az útközben kapott hírek hamar kijózanítják. Miután szavahihető forrásokból meggyőződik arról, hogy a Sierra Nevadán túl sem minden arany, ami fénylik, reális

szemléletű feleségének unszolására úgy határoz: inkább Kansasban keres biztos kenyeret.

A Salt River völgyében ütnék tanyát. Tágas gerendaházat építenek, megvonják az első barázdákat, s ha keservesen is, de megbirkóznak a vadonbeli élet minden nehézségével. Csavargók, földjeiket védő indiánok és mindenekelőtt vadállatok – medvék, farkasok – járnak a vidéket. Elhurcolják a lábasjószágot, néha még az embert is megtámadják. A kis William már gyermekkorában folytonos készenlétben él.

Nagy a család, s a munkabíró férfiaknak hamar önálló megélhetés után kell nézni. William tizenegy éves, amikor a Russel, Majors & Waddel-féle szállítmányozási cég szolgálatába áll. Extraboy, amolyan lovasküldönc-féle, aki fel-alá nyargalászik a hosszú kocsisorok mellett, és viszi-hozza a parancsokat és üzeneteket. Sportnak, játéknak tetsző foglalkozás, ám nem egészen veszélytelen. Amikor egy alkalommal a lomha ökrök vontatta kocsikat támadás éri, a tűzharc közben az ifjú Cody életében először megöl egy indiánt. Este a tábortűz mellett társai hősként ünneplik.

1857-ben a mormonok ellen felvonuló Johnson tábornok csapatainak is a Russel, Majors & Waddel cég szállít utánpótlást. Cody itt hall először Kit Carsonról is. Rövid időre hazatér özvegyen maradt édesanyjához. Megkísérli az írás-olvasás tudományának elsajátítását, de úgy érzi, túlságosan előrehaladt már az élet iskolájában ahhoz, hogy ismét visszatérjen a gyermekkorhoz. Csak egy telet bír ki a Salt River menti házban, melyben anyja vendégfogadót nyitott. Tavasszal már ismét lóháton vágat az ökrös fogatok mellett. Megpróbálkozik aranyásással is, de hiába túrja a földet, mossa az iszapot. Apja példáját követve hamar abba hagyja a szerencsekergetést.

1860-ban – ekkor még csak 14 éves – ismét a Russel, Majors & Waddel cégnél keres munkát. Fel is veszik a Pony Expresshez lovas futárnak. Örült és veszedelmes mesterség. Naponta kétszázötven mérföldet kell megtenni az egymást váltó lovaknak árkon-bokron át, hegynek föl, völgynek le; gyors vágatásban, hogy a fontos küldemények 10 nap alatt a Csendes-óceán partjára érjenek. Az ifjú Cody egyik rekordteljesítménye: egyetlen napon több mint 300 mérföldes hajrá váltott lovakkal, teljes vágatában.

A szállítmányt életre-halálra meg kell védeni, mert a postaszakban mindig sok pénz s még annál is értékesebb üzleti és magánlevelek vannak. Egy napon az egyenletes iramban vágató Codyt egy szikla tövében, az ösvény kanyarulatá-

William Frederick Cody, alias Buffalo Bill az 1880-as években

ban fel akarják tartóztatni. A rabló előrenyújtott puskával áll a lovas útjába. William egy pillanat alatt előrántja coltját, és a vágató ló hátáról kilövi a fegyvert támadója kezéből. Cody elfogja a megsebesített desperadót, lassójával a lovára köti, és a legközelebbi postaállomáson a törvény kezére adja.

A polgárháború kitörésekor azonnal beáll a rabszolgák felszabadításáért harcoló gerillák csapatába. Miután jól ismeri a Kansas–Missouri határvidéket, eredményes vállalkozásokat vezet Quantrill terrorista bandája ellen, amelyikben a hírhedt James fiúk is harcolnak.

Még véget sem ér a polgárháború, amikor anyja halálhírére ismét visszatér a Salt River-i vendégfogadóba. 1866-ban feleségül veszi Luisa Fredericket, egy tipikusan nyugati leányt, de csak néhány hónapot töltenek az anyai örökség, a meggazdagodást ígérő fogadó vezetésével. A csapszék pultja mögött minduntalan elfogja a vágy a vadonbeli szabad élet után. Eladják a fogadót, és saját ökrös fogatukkal kezdenek fuvarosvállalkozásba. Aztán néhány hét múlva – férj, feleség együtt – elszegődnek Custer lovaságához felderítőnek, nyomkeresőnek.

Mint katonai felderítők csaknem két évig járják a prérít. Közben szemtanúi, részesei az indiánok elleni akcióknak. Cody közben azt is megfigyeli, hogyan vadásznak bölényre a prérík indiánjai, és maga is elejt néhány állatot. Így jut arra a gondolatra, hogy felcsapjon bölényvadásznak.

Mintegy 1200 munkás dolgozik a Kansas Pacific vasút építésénél, akiknek élelemre, húsrá van szükségük. Cody jelentkezik, és felajánlja szolgálatát. Vállalja, hogy bőségesen ellátja bölényhússal az építők táborait. Naponta tíz-tizenkét bölényt kell elejtenie, s ezért havi 500 dollár fizetést kap. Sok pénz ez abban az időben.

A mesterség rendkívül veszélyesnek látszik, a módszer azonban tulajdonképpen nagyon egyszerű. Azon a tapasztalaton alapszik, hogy a bölény megriad az ember szagától. A bölényvadász tehát nem tesz egyebet, mint meglesi a legelésző csordát, s olyan fedezéket keres, hogy a szél a csorda felől fújjon. Winchesteréből minden különösebb célzás nélkül belepuskázik az állatok sűrűjébe, majd megkerüli a csordát, szélirányba áll, és akár egy cowboy, meghajtja az állatokat. A lemaradó sebesült bölényeket pedig könnyűszerrel egyenként kivégzi. Cody remekül érti a bölényvadászatot. 18 hónap alatt 4280 bölényt terít le, s csúcsteljesítménye egyetlen napon 112 bölénytetem!

Gyorsan terjedt a nagy vadász híre. Ebben az időben

kapja „a világ bölényölő bajnoka”, majd pedig a Buffalo Bill nevet.

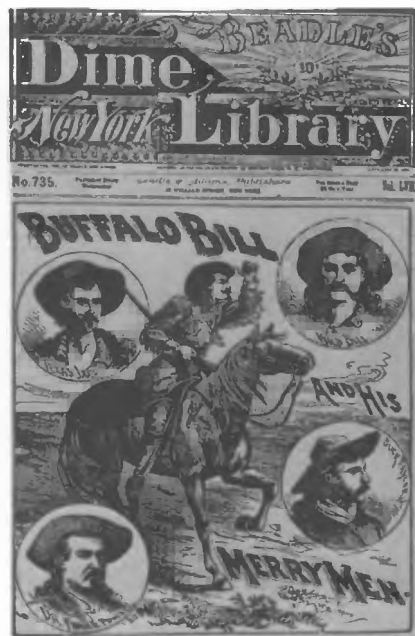
Még vállal felderítői feladatokat, de valójában már nyugalomra vágyik. Farmot vásárol az Északi-Platte táján, nem messze a nyugat felé tartó utaktól. Már-már úgy tetszik, megkezdődnek a nyugalom évei, amikor egy este furcsa vendég kopogtat a ház kapuján. Egyenesen New Yorkból jött, tele érdeklődéssel a Vadnyugat kalandos, romantikus eseményei iránt. Az angol szabású öltönyben utazó, aktatáskás úr pedig nem más, mint Z. C. Judson, azaz írói álnevéen Ned Buntline, aki a Sziklás-hegységben keres regényei számára élményanyagot.

Talán ha három hetet tölt Buffalo Bill otthonában. Többször kilovagolnak a farm környékére. Buntline anekdotákat jegyez fel a tábornokok mellett, az esti beszélgetések alkalmával, és egy táskára való hősi mesével tér haza New York körüzetébe. Bezárkózik lakásába, és íróasztala mellett a Vadnyugat fejedelmévé varázsolja Buffalo Billt.

Ned Buntline a nagy bölényvadász kalandjainak leírásával teremtette meg a folytatásokban megjelenő olcsó füzetes regények típusát, s a sikereken felbuzdulva, azon kezdte el törni a fejét, miképpen aknázhathatná ki még alaposabban hőseit – saját pénztárcájának javára. Meghívja Billt Chicagóba. Elébe tárja tervét: olyan drámákat kíván írni és előadni, amelyek vadnyugati hősök történeteiről szólnak, és az előadások szereplői is vadnyugati emberek. A produkcióhoz meghívják Wild Billt is.

Amikor túl vannak az első lámpalázon, Buffalo Billről kiderül, hogy a színpadon is megállja a helyét. A dicsfényt, amellyel a színház körülveszi, ő maga is állandóan növeli. Ned vezeti a vadnyugatiak társulatát. Városról városra járnak, beutazzák a keleti államokat. Mindenhol óriási a siker. Buntline besöpri a nyereséget, de aggódva veszi észre, hogy Buffalo Bill csak fél lábbal áll a világot jelentő deszkákon, a másikkal változatlanul a kalandok ösvényeit keresi. Bill azután egy szép napon – mint levelében írja – rövid időre búcsút int a látszatok világának. Csatlakozik ahhoz a lovaskülönítményhez, amelyik elindul, hogy leszámoljon Fehér Kéz indiánjaival.

Később persze – amikor Buffalo Bill ismét visszatér keletre – színpadon is eljátsszák a nagy győzelem történetét. A végtelen prérít ábrázoló díszlet előtt Cody öt másodperc alatt végez az indián főnökkel, és a függöny legördülése előtti pillanatokban így kiált fel: „Íme, az első scalp Custer tábornok számára!”

Egy 1892-ből származó füzetes regény címlapja

Ezt a darabot azonban már nem Ned Buntline írja. Most már W. F. Cody – Buffalo Bill – is tudja, hogyan lehet a hősi tetteket pénzre váltani. Miért is lenne továbbra is Ned nap-számosa? Írnokot alkalmaz, és tollba mondja a Vadnyugat véres eseményeit. Megkezdí kalandjainak színpadra állítását, és ehhez megnyeri régi harcostársát, Burg őrnagyot, majd Prentis Ingraham ezredest, aki később cirkuszának impresszáriója lesz.

Ingraham kitűnő menedzser és tökéletes „gegman”*. Egymaga több mint nyolcvan olyan kalandot eszel ki, melyeket aztán nemcsak előadnak, hanem széles körben terjesztenek is a híres „sárga-fekete western” kötetekben.

1883. május 17-én van első bemutatója Cody és Ingraham közös vállalkozásának. A *Wild-West, Rocky Mountains and Prairie* (Vadnyugat, Sziklás-hegység és a préri) nem színdarab, hanem inkább revü, a műfaj minden látványosságával.

Az első bemutatkozás kitűnően sikerül, de az üzleti vállalkozás eredményeit gyakran veszélyeztetik Cody költséges nőügyei, állandó részegsége és az, hogy mindig úszik az adósságban.

Közben a nagy Buffalo Billt mind fellengzősebb tervek foglalkoztatják. A színpad már szűk neki. Szélesebb arénát kíván növekvő hírneve számára. Most már maga írja, szerkeszti cirkuszi látványosságait. A bölények irtásának, az indiánok elleni akcióknak eseményei valóságos tintapatakká duzzadnak.

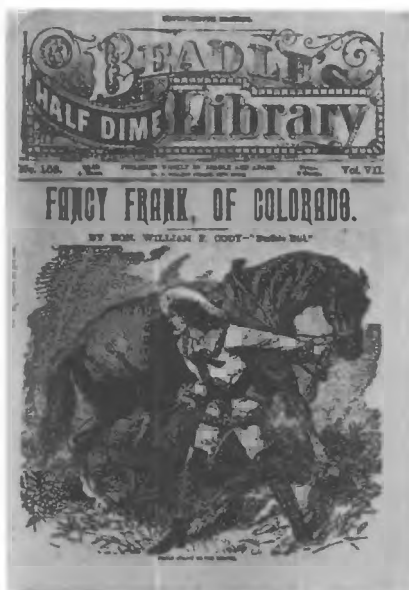
Majdnem tíz év telik el így. Buffalo Bill cirkusza bejárja az Államok egész területét. 1885-ben csatlakozik társulatához a prériindiánok hőse, Ülő Bika, aki azonban csakhamar visszatér rezervátumára. Két év múlva Viktória királynő udvari pompával fogadja a Vadnyugat hőseit. 1889-ben Párizs a siker következő állomása. Majd a chicagói világkiállítás!

A híres Wild-West Show legszebb évei 1894-ben kezdődnek. Cody átszervezi a társulatot, és lovas cirkuszában, amelyhez hasonló méretű azóta sem volt (a produkció címe: *A szilaj lovasok világtalálkozója*) indiánok, cowboyok, porosz ulánusok, angol lándzsások, huszárok és kozákok, öt világrész lovasai szerepelnek. Ezzel szinte az egész világ csodálatát felkelti.

1906-ban Budapestre is ellátogat Buffalo Bill cirkusza, és a mai Kerepesi úton a tömeg heteken át minden este megtölti a hatalmas sátrat.

* *Gegman* – történetek, filmek fordulatait, ötleteit kitaláló ember

Füzetes regény az 1890-es évek végéről. Ezt azonban már maga Buffalo Bill írta

A cirkusz 1910-ben mutatja először a hanyatlás jeleit. A társulat egyik évről a másikra széthullik, és Buffalo Bill számára nem marad más lehetőség, mint hogy elszerződjön a konkurenciához, és Pawne Bill társulatában vállaljon kisebb szerepeket. A megöregedett Cody 1916-ban vesz végleg búcsút a közönségtől. Szegényen, mindenkitől elfeledve vonul vissza vadonbeli remetefészkébe. 1917. január 10-én reggel halva találják erdőmélyi kunyhójában.

Ennyi egy ember élettörténete, aki még életében megkezdte saját legendájának kialakítását, aki pénzre váltotta kétes értékű hőstetteit, aki ha kifogyott valóságos történeteiből, száz másikat talált ki.

Neve fennmaradt ugyan, de a legenda, amit kialakított magáról, az utókor előtt aligha öregbíti ezt a hírnevet.

A James fiúk: Jesse (1847–1882) és Frank (1843–1915)

1927-ben a Paramount filmvállalat első Jesse James-filmjének bemutatójára a híres bandita unokáját is meghívták. Jo Frances Jamest a díszes bemutató után kérdések özönével vették körül az újságírók. A fényképező masinák fellobbanó fényében, az ünnepléstől kipirult és egyfolytában zavarban lévő ifjú hölgy csak ennyit mondott: „Ha a filmben nem Jesse Jamesnek hívnák, és ha nem szállt volna lóra, soha nem ismertem volna fel a nagypapát. . .”

A kis Jo Frances nyilatkozata a kialakult legendát már nem változtatta meg. Jesse James változatlanul megmaradt az amerikai Robin Hoodnak, s ezt a hitet a szép és szomorú népi ballada is segített táplálni. Ebben a tíz strófában bukkanhatunk rá a másik James fiú, Frank nevére is, akinek élettörténete, cselekedetei szorosan összefüggnek a legendák vezéralakjának, Jesse Jamesnek viselt dolgaival.

JESSE JAMES BALLADÁJA

Jesse James kemény fiú volt, hány vonatot kirabolt,
és hány fickót lelőtt!
De az a gyáva görény, kibe bízott a szegény,
az lökte a sírba őt.

Robert Ford a gyáva neve, orvul az lőtte le –
felel majd az Isten előtt!
Jesse ágyán hált a szemét, ette Jesse kenyerét,
és a sírba lökte őt!

Jesse bátyja a Frank volt, a gallatini bankot
kirabolta a két zshivány;
gyorsan kellett mármost elhagyni a várost,
mert lelőtték Sheets kapitányt.

Szerdán, szép holdas éjen Glenville közelében
Frank s Jesse vonatot rabolt;
a híre futva széledt, mondták is a népek:
ez Frank s Jesse műve volt.

Múlt szombati éjen családja körében
töltötte Jesse az időt;
osont Ford, a galád, s az ablakon át
orvul lelőtte őt.

A híres balladát még ma is éneklik. Valamennyi variációja arról szól, hogy „Jesse elvett a gazdagoktól, hogy a szegényeknek adjon”, vagy hogy „Jesse férfi volt, a szegények barátja”. „Senkit sem akart szenvedni látni, s ezért kirabolta a glenville-i vonatot.” És meghalt, mert „az a piszkos, gyáva csirkefogó, aki megölte Howardot, tulajdonképpen Jesse Jamest vitte a sírba, pedig Jesse mint igazi jóbarát még a kenyerét is megosztotta vele”.

Aztán itt van a legendateremtés már ismert módja. Jesse és Frank James is már haláluk előtt belovagoltak a vadnyugati mitológiába. A szerzők és szerkesztők ugyanazok, mint a többi híres kortárs esetében. A New York-i Detektív Könyvtár és a Policei Gazette sorozatai.

Jesse és Frank anyja Zeralda E. Cole James, Simms, Samuel. A három családnév három egymást követő férj neve. Az első férj – a két fiú apja – Robert James baptista lelkipásztor, aki nem tudott ellenállni az arany csábításának. Minden bejelentés nélkül valósággal megszökik a családjától, és felcsap aranyásónak. Három hónap sem telik el távozása után, máris halálhírét költik. Igaz lehet a hír, mivel Robert James többé nem kerül elő.

A fiúk első mostohaapja egy negyvenéves farmer, aki feleségül veszi a huszonhat éves Zeraldát. Simms rabiátus ember, a fiúkat sehogy sem szíveli. Éppen válni készül a feleségétől, amikor meghal. A „legjobb férj”, a derék dr. Samuel 1857-ben veszi feleségül Zeraldát. A család Samuel Kansas–Missouri határán levő tanyájára költözik. Samuel megkedveli a fiúkat, és a határ menti tanya a családi béke szigete lesz. De csak a családi békéé, hiszen a tanya éppen ütközőpontjában van az 1854 óta tartó politikai küzdelmeknek, az életre-halálra menő kansasi gerillaháborúnak.

Frank és Jesse ebben a gyűlölködő légkörben nevelkednek. Először Frank csatlakozik Quantrill bandájához. Jesse irigykedik a bátyjára, és – mert nem veszik fel – gyorsan Blody Billhez, egy hasonló célokkal tevékenykedő bandához csatlakozik. Itt tesz szert olyan barátokra, mint a Younger fivérek, akik majd később az ő bandájának lesznek a tagjai.

A kansas–missouri zavargások, majd a polgárháború lehetőséget ad minden rémség elkövetésére. A fiatal Jesse ugyancsak jeleskedik; noha egyelőre a tömegmészárlásoknak csak az előkészítő munkálatait bízák rá. Egyik ilyen „hősi” vállalkozását 1863-ban Independence-ben hajtja végre. Lánynak öltözve belopódzik abba a városszéli bor-

délyházba, ahová az északi hadsereg tisztjei és katonái járnak. Éberén figyel, kikémleli a helyet, aztán oda vezeti Quantrill embereit, akik kegyetlenül felkoncolnak vagy tu-
catnyi északi katonát.

Egy évvel később már 200 északi katonát ölnek meg Jesse tevékeny közreműködésével. Jesse James ekkor még csak tizenhét éves, és máris több száz ember életének kioltásában működött közre, akik közül kilencet saját kezével ölt meg.

Miután Jesse és Frank kijárták ezt a furcsa iskolát, szövetkeznek, és Észak–Dél ellenségeskedésének befejezése után folytatják saját háborújukat. Működésüknek megközelítő mérlege 1866 és 1881 között: 11 bankrablás, 7 vonat- és postakocsirablás, egy megyei vásár kasszájának

Jesse James és a Younger fiúk
megtámadják a glenville-i vonatot
(korabeli újságrajz)

elemelése, 16 gyilkosság mintegy 200 000 dollár megszerzése érdekében.

Ez már „profi” gengsztermunka. Pedig Jesse módszereiben nem volt semmi eredeti. Embereivel körülvette a bankot, majd néhányadmagával benyomult a helyiségbe. Amikor minden bejáratot elálltak, és fedezték egymást, Jesse a pénztáros orra alá dugta coltját, összesöpörte a pénzt, gyorsan lóra kaptak és elvágattak.

Állítólag kétszer is kirabolta a glenville-i vonatot, és ebben sem volt semmi különösebb trükk. Ketten a banda tagjai közül a közeli állomáson felszálltak a vonatra, Jesse és a többiek pedig egy megbeszélt helyen, egy emelkedő aljában várták a vonatot. Amikor a vonat az emelkedő miatt lassítani kezdett, elővágattak rejtekhelyükről, az ügyes Younger fiúk egyike vágatából átlendült a szuszogó mozdonyra, és a mozdonyvezető oldalába nyomta coltját. Kettőt füttyentett a gőzsípval, mire a vonaton lévő banditák meghúzták a vészféket. Ezt követően már gyorsan ment minden. Kibobálták a postakocsi tartalmát, a gazdagabbnak látszó utasokról leszaggatták az ékszereket, kiforgatták az urak zsebeit, s öt-hat perc múlva elvágattak az éjszakában.

Jesse és Frank bandájának megítélésében összeecsaptak a volt déli és északi politikai csoportosulások. Míg az északiak kötélre való gazembereknek tartották őket, addig a déliek a megszűnt konföderáció „elveszett katonáit” látták bennük.

A Jesse bandája körül dúló szenátusi vita egyre élesebbé vált, mígnem a demokrata párti kormányzó kénytelen volt nyilvánosan is elítélni a Jesse fiúkat. Kansas állam törvényhozó testülete megszavazott egy tízezer dolláros alapot, hogy abból a banda elfogására titkos nyomozó testületet állítsanak fel. Ekkor vette kézbe az ügyet Allan Pinkerton, a híres detektívügynökség tulajdonosa, aki a polgárháború éveiben az északi „titkosszolgálat” vezetője volt.

Pinkertonék azonban súlyos hibát követtek el.

Abban a reményben, hogy a szülői házban találják meg a nagy vadat, körülvették a James–Samuel-tanyát, és az ablakon bedobtak egy bombát. A robbanás megsebesítette az öreg Sámuel, egy szolgálólányt, és megölte Jesse nyolcéves féltestvérét.

A közvélemény a Jamesek mellett állt ki. A banda pedig még évekig tovább folytatta gyümölcsöző rablásait, útonállásait.

1876 őszén Jesse nagy akcióra készül. Szeptemberben, amikor a farmerek többsége már értékesítette terményeit,

mindig megnövekszik a pénzforgalom. Egy verőfényes szeptemberi napon Jesse és bandája belovagol a minnesotai Northfieldbe, és megtámadja a First National Banket. De csaknem pórul járnak. A kirobbanó tűzharcban az egész bandát – köztük a Younger fiúkat is – elfogják, csak Jesse és Frank ússza meg ép bőrrel. A minnesotai eset után megjelenő körözőplakátokon 25 000 dollárt ígérnek annak, aki élve vagy holtan kézre keríti a bandavezér Jesse Jamest.

25 000 dollár nagy pénz. Most már akad áruló: Robert Ford!

Jesse ebben az időben Mr. Howard álnéven St. Josephben él. Tisztos polgárnak ismerik. Szép háza, kertje van, ahová feleségéhez és két gyermekéhez megtér. Ford, „ez a piszkos, gyáva kis alak”, a northfieldi eset után szervezett új banda tagja 1882. április 3-án délután behatol Mr. Howard, azaz Jesse James házába. Az események most már gyorsan peregnek: Jesse egy képet akar a falra felakasztani, Ford hátulról lelövi.

A gyilkos azonnal táviratozik Kansas Citybe Crittenden kormányzónak:

„Megöltem Jesse Jamest, St. Joseph.
Bob Ford”

Egy szemfüles fiatal fényképész, Graham, alig egy órával az eset után fényképet készít a halottról. A lapok pedig óriási főcímekben közlik a nagy bandita halálhírét:

„A híres banditát elérte végzete:
csizmában halt meg. . .”

A holttestet 500 dolláros koporsóban különvonat vitte a családi tanyára. A végállomáson, Kearnyben, minden személyvonat húsz percre megállt, hogy a kíváncsi utasok megtekinthessék a helyi szálloda halljában felravatalozott holttestet.

A James-banda napja végleg leáldozott. Frank James 1882 októberében felkereste Crittenden kormányzót, és feladta magát. „Belefáradtam ebbe a törvényen kívüli életbe. Huszonegy éven át üldöztek, úgyszólván a nyeregben éltem. Tisztességes ítéletet remélek. . .”

Vajon megkapta-e, amit megérdemelt? 1883-ban egy demokrata párti esküdtszék felmentette. Ezután öreg barátjával, Cole Youngerrel – aki jó magaviselete miatt előbb szabadulhatott a börtönből – egy cirkuszhoz szegődött po-

Henry Fonda (balról) mint Frank James és Tyrone Power (jobbról) Jesse James, a bandita életéről 1939-ben készült legsikeresebb filmben

rondmunkásnak. Később falusi suszter, majd pályafutását mint portás, éjjeliőr fejezte be.

Frank James 1915-ben, 72 éves korában, a családi tanya fedele alatt halt meg. A tanya még ma is idegenforgalmi látványosság.

A James fiúk népszerűségének okát nem nehéz megfejtetni. Csak abból kell kiindulnunk, hogy milyen személyek, milyen érdekek és hatóságok voltak áldozatai a polgárháborút követő húsz évben Jesse és Frank banditizmusának. Leginkább a bankok, a vasút- és a postakocsi-társaságok, tehát azok az intézmények és vezetőik, amelyeket a nyugati kisfarmer a zsarolás és a kizsákmányolás megtestesítőinek tartott.

Így történhetett, hogy a farmerek szemet hunytak Jesse és bandája viselt dolgai fölött. Ez persze nem jelenti azt, hogy nem féltek, nem tartottak tőlük. Hiszen nem tudhatták, mikor támad kedve a Jesse fiúknak lecsapni kis tanyájukra. Különös ellentmondás ez, mely sok mindent megmagyaráz Amerika korabeli társadalmi viszonyairól.

A régi St. Joseph-i házban – ahol elérte Jesset az áruló golyója – most múzeum van. A legnagyobb szoba asztalán egy Bibliát és mellette egy gyöngyház nyelű jó Navy-Coltot talál a látogató. Alattuk egy cédula áll: „A közkedvelt bandita kedves tárgyai”.

Billy the Kid (Kölyök Bill), teljes nevén William H. Bonney (1859–1881)

„Kid kedves fiú volt. Azt reméltem, sikerül foglyul ejtenem; nem akartam megölni, de szökése után tudtam, hogy ha ismét elértem, vagy meg kell ölnöm, vagy ő fog engem megölni. . . Béke legyen lelkének!” – nyilatkozott később Pat Garrett – a híres seriff, a „góliátok” embere –, miután a nagy tisztogatás idején, 1881 januárjában, közös barátjuk, Pete Maxwell tanyáján egy hajnalon, úgyszólván kapásból, lelőtte a szökésben levő banditát.

Abból a kisvárosból és öreg temetődombjából, ahová utolsó útjára egész Fort Sumner lakossága – köztük Pat Garrett is – elkísérte a Kölyök Bilt, mára semmi sem maradt fenn. Elpusztult, mint annyi sok határvidéki marhatenyésztő település. De fennmaradt emléke Billy the Kidnek, egy olyan fiatalembernek, aki huszonegy éves korára éppen 21 ember életét oltotta ki.

Aaron Copland balettet szerzett, Puccini *Nyugat lánya* címmel operát írt róla, G. B. Shaw színdarabjának és számos filmnek volt a hőse.

A Kölyök Bill, vagyis William H. Bonney New Yorkban született 1859-ben. A Bonney családot is a nagy nyugatra vándorlási hullám ragadja magával. A polgárháború első évében kerekednek fel, és Kansasban próbálnak megtelepedni. Billy apja az új otthon építése közben szerzett tüdőgyulladás következtében meghal, és az anyát tulajdonképpen ez kényszeríti továbbvándorlásra. Coloradóban újra férjhez megy, és a család most már az új apa védelme alatt jut el az új-mexikói Santa Fébe, majd Silver Citybe, ahol 1868-ban végleg megtelepszenek.

A kis William a határváros jellegzetes légkörében éli kamaszéveit. Itt jár iskolába, de sokkal jobb tanítónak bizonyulnak a kalandorok, cowboyok, mindenféle marcona legények, mint Silver City szegényes iskolájának erkölcsös tanítókisasszonya.

Billy hétszámra kerüli az iskolát, és korán megismerkedik a város alvilágának zajos, gátlástalan életével. Tizenkét éves korában már saját pisztolya van, és a legrosszabb hírű saloonokban kártyázik.

Egy esti kártyacsata közben vitája támad, s mert partnere „csúnyán emlegeti a mamáját”, pisztolyt ránt, és keresztülvölvi. A mama nagyon büszke fia férfias keménységére, de ez mit sem változtat azon, hogy a helybeli seriff számára Billy

nem más, mint lefülelni való gazember. A fiú menekülni kényszerül. És akár a mesében, a mama összecsomagolja a holmiját, a kis William felnyergeli a legjobb lovat, aztán elvágat, hogy hosszú időre eltűnjön a hegyek között.

A bujdosó fiatalember – alig több tizenöt évesnél – egyre mélyebbre süllyed a határvidék alvilágába. Rablásból, útonállásból tartja fenn magát, és első nagyobb vállalkozásaként lesből lepuffant három indiánt, hogy értékes szőrméiket elrabolhassa. Ahol megjelenik, mindenhol elkövet valami gázságot. Állandóan menekülni kényszerül. Egy időre Tucsonban üti fel tanyáját, majd beáll cowboynak.

Csak néhány hónapig bírja a ranch kemény, szorgalmas munkát kívánó életét. Annyi pénzt azonban összeszed, hogy – miután revolverharcban lelőtt egy fehér embert és egy indiánt – Mexikóba meneküljön, s betársuljon egy játéksaloonba. De nem való üzletembernek. Ügyeit sorra elügyetlenkedi, s a vitás kérdéseket is mindinkább erőszakkal, fegyverrel akarja megoldani. Még üzlettársát is lelövi.

Újabb menekülés. A minden bizonnyal ideggyenge, a Vadnyugat törvényen kívüli légkörében felnőtt, lobbanékony fiatalember ennek az újabb gyilkosságnak lelkiismereti terhével, százalmas figuraként lopózkodik vissza Új-Mexikóba. Még nincs tizenkilenc éves. Ismét cowboynak áll, és megfogadja, szorgalmas munkával szerzi vissza becsületét. Ezzel a nemes elhatározással áll be John Henry Tunstall, az egész környéken ismert és becsült derék angol ranchára dolgozni. A gazda csakhamar megszereti a szorgalmas és ügyes cowboyt, és ő is barátságot érez új gazdája iránt. Ebben az időben ragad rá a „Billy the Kid” (a Kölyök Bill) elnevezés.

Új-Mexikó gyér fűvű legelőin, a nagy terelőutak mentén nem biztonságos az élet. Gyakran kell fegyverrel a csorda védelmére kelni, és erőszakkal helyet biztosítani a folyók partján a szomjazó jószágoknak. Napirenden vannak a csordarablások, s amikor Tunstall a környéken garázdálkodó marhatolvajok golyóitól találva elesik, Billy the Kid ismét beleveti magát a véres küzdelmekbe. Bandát szervez, és bosszúhadjáratra indul. A „góliátok”, a nagy ranchgazdák ellen fordul, és megkezdí a leszámolások sorozatát. Azt a harcot, amely a Vadnyugat történetébe mint a híres Lincoln County-háború vonult be.

A több hónapig tartó bandaharcban, revolveres leszámolásokban, nyílt támadásokban és lesipuskázásokban újabb 12 ember életének kioltásával szaporítja a korábbi bűnlajstromán szereplő áldozatok számát.

Billy the Kid

Paul Newman mint Billy the Kid egy 1958-ban készült filmben

1878-ban a Lincoln County-háború hat hónapig tartó rémséget jelent, melynek csúcspontja a Mac Swenn-ház elleni ostrom, ahol Billyt és bandáját három napon át szinte egy egész hadsereg tartotta sakkban.

A Kölyöknek mégis sikerült elmenekülnie. A jégesőként hulló golyózáporban fényes nappal kitört a házból, és 1879 végére erős és rettegett bandát szervezett Fort Sumnerben. Billy elhatározta, hogy visszaszerzi Tunstall vagyonát, és ennek érdekében teljes nyíltsággal üzte a marharablást.

Akkoriban tűnt fel a vidéken Pat Garrett, aki hamar megnyeri a Kölyök bizalmát, és csakhamar beépül a bandába. Néhány hónapig szimatol, mert eleget akar tenni megbízójának, és egyszer s mindenkorra fel akarja számolni a Kölyök Bill bandáját. 1881 januárjában csellel foglyul ejti Kidet, akit nyomban bíróság elé állítanak, s a gazdag állattenyésztőkből álló esküdtszék rövid tárgyalás után kimondja a halálos ítéletet. Bill azonban, miután társai segítségével fegyverhez jut, és megöli mindkét börtönőrét, megszökik a Fort Sumner-börtönből.

Pat Garrett kopók egész hadával keresi Kölyök Billt, ám valószínű, hogy mégis árulás vezeti a szökevény nyomára.

Amikor Garrett behatol Pete Maxwell tanyájára, és rátöri az ajtót a szobában lapuló Billyre, a Kölyöknek szinte semmi lehetősége nincs a védekezésre. Garrett a felindultságtól elcsukló hangon kiáltja: „Add meg magad, Kölyök!” – és már lő is. Kétszer, háromszor, négyszer egymás után!

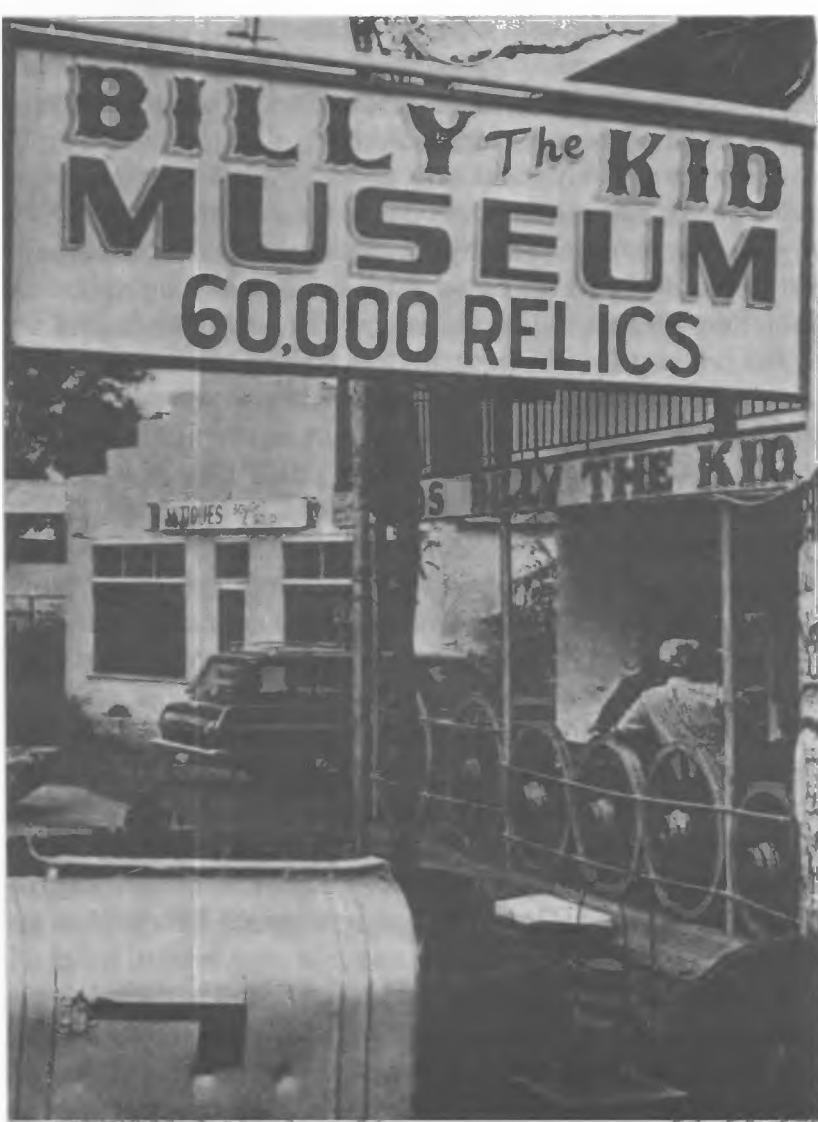
A Vadnyugat hősei közül alighanem Billy the Kid az utolsók egyike, akiről legendákat költöttek. Róla még manapság is szájról szájra járnak a legképtelenebb történetek. Filmek tucatjai elevenítik fel a Lincoln County-háborút, s e filmek és regények mindegyikének Billy the Kid a hőse.

W. M. Burns, aki életrajzát feljegyezte, a következőképpen jellemzi:

„Hosszú arc, melynek bőrét bronzsínűre edzette a nap, az eső és a szél. Nem szép, és mégsem kellemetlenül aszimmetrikus. Gesztenyeszínű, kissé hullámos, rendszerint hosszúra növesztett haj. Világosszürke szem, határozott tekintet. Feltűnően kis kéz és láb és mégis nyúlánk, 1 méter 72 centiméter magas, arányos termet.

Sokan, különösen a nők, elegánsnak találták . . .”

És így volt ez a többiekkel is. A legendák szerint a nők nemcsak elegánsnak tartották, hanem valósággal bálványozták a hírneves revolveres férfiakat. S minthogy a hősök

mellett csaknem minden történetünkben felbukkant egy-egy nő is, ismerkedjünk meg végül a legendákban szereplő nők leghíresebbjével. . .

Calamity Jane – Martha Jane Canary (?) Burke (1848–1903)

Egyetlen keskeny főutca kanyarog a szűk völgyben. Csak ebből áll a város. A házak végéből kifutó gyalogösvények mint meredek kapaszkodók futnak fel a sűrű erdővel borított hegyoldalra. A dél-dakotai kisváros, Deadwood még a századfordulón is őrizte az aranyláz zűrzavaros éveinek emlékeit.

Az augusztusi nap bágyadt délutáni fényében különös

menet haladt a Mount Moriah temető felé. Csak néhány jó barát és ismerős bandukolt a koporsót vivő gyászkocsi mögött. Távolból megkondult a gyülekezet templomának kis harangja; az kísérte utolsó útjára az elhunytat. A kocsi befordult a temető felé vezető hosszú fasorba. A lovak megfeszített inakkal rúgtattak fel a meredek kapaszkodón, s mint ha a koporsó is megmozdult volna, a kocsi úgy rázkódott a göröngyös, köves földúton. A tömeg – vagy 150-200 helybeli lakos – tisztes távolból követte a gyászolókat. A halottas menet áthaladt a repkénnyel befuttatott temetőkapun, még megtettek vagy háromszáz lépést, aztán megálltak, s csendben körülvették a frissen ásott sírgödört.

A szertartás csak néhány percre tartott. Elmaradtak a gyászbeszédok. Csak a lelkész mondott rövid imádságot az elhunytért. Aztán a mélybe eresztették a koporsót, ketten-hárman rádobtak egy-egy göröngyöt, a sírásók gyorsan betemették, felhantolták a sírt, és egyetlen mozdulattal a földbe szúrták, helyére igazították a fejfát.

MARTHA JANE CANARY (?) CALAMITY JANE

Élt 51 évet

Meghalt 1903. augusztus 1-én

Nyugodj békével!

Találkozunk az örök üdvösségben!

Ez állt az egyszerű fejfán, közvetlen mellette egy másik síron, amelyekre nyár elején még Martha Jane maga ültetett rózsákat, a 27 évvel korábban vésett felirat:

„ . . . j. B. HICKOK (WILD BILL)

élt 39 évet. . .

. . . . . ”

„Temessetek a szép Bill Hickok mellé” – sóhajtozta Jane életének utolsó pillanataiban.

Teljesült hát az utolsó kívánság. Egy köztisztelőben álló, öregedő hölgy utolsó kívánsága. És ezzel véget ért egy talán soha nem volt, könnyfakasztó szerelmi románc, mely felidézi a Vadnyugat zűrzavaros világát, s a megboldogult mindenki által ismert nevét: Calamity (Bajkeverő, Sorscsapás, Zűrzavar) Jane.

Hol született? Missouriban vagy Illinoisban? 1848-ban vagy 52-ben? Tulajdonképpen sehol nincs rá adat. Feltehetően egy tarka ponyvás szekérben látta meg a világot. Mary,

Martha Canary (Burke?) vagy Conary volt az igazi neve? Ki tudja? De tulajdonképpen nem is érdekes. S bár élete végén, kalandjainak elbeszélése közben tagadta születésének különös körülményeit, és tisztos polgári őseire hivatkozott, mindenki azt beszélte róla, hogy anyja rossz hírű nő volt.

Calamity Jane tizenkét-tizenhárom éves lehetett, amikor először feltűnt Montanában. Magányosan kószáló gyermek a Vadnyugat akkor még majdnem lakatlan vidékein. Anyjával, mint később mesélte, már tízéves korában megszakadt minden kapcsolata. Apjáról semmit nem tudott, soha nem ismerte. Az egyedüllét, a függetlenséghez és nélkülözésekhez edződött leány még nincs tizenhét éves, amikor férfiruhába öltözötten feltűnik Wyomingban. Kitűnő lovas, biztos kezű fegyveres. Minden munkában egyenlő társa a határvidéki férfiaknak. Tekintélyes és befolyásos tagja a törvényen kívüliek egyik bandájának, részt vesz fegyveres rablótámadásokban és vonatfosztogatásokban. Amikor aztán a Pinkerton-ügynökség komolyabb akcióba kezd a vasútrablók megrendszabályozására, a banda szétugrik. Menekülnek, ki merre lát.

Jane hosszú évek óta talán most először ölt női ruhát. Lokniba rendezteti a haját, hosszú, fodros szoknyába bújlik, lábára csipkés harisnyát, szalagos, masnis harisnyakötőt húz.

A cowboyélet fénykorában, a marhapiac fellendülésének évében, 1872 nyár elején a Wells, Fargo & Co. menetrend szerint közlekedő postakocsijával érkezik Dodge Citybe. A városban hamar felfigyelnek a jól öltözött, ám meglehetősen érdes modorú nőre. Jane a Long Branch Saloonban kap munkát. A tulajdonos szívesen fogadja az erős, tenyeres-talpas lányt, aki nem fél a saját árnyékától.

Úgy tetszik, nem csalódnak benne. A férfiak durva közledését határozottan és erélyesen utasítja vissza. Ha asztalhoz, társaságba hívják, egy táncért tíz centet és egy ital-meghívást fogad el, semmi többet. Erre szerződött, és csak ennyit hajlandó végezni.

Idősebb korában maga mesélte el, hogy egy este, amikor már meglehetősen emelkedett volt a hangulat, egy cowboy táncra kérte őt. A harsogó zene meg jó néhány whisky hatására a szerencsétlen fickó nem volt elég udvarias, Jane meg nem volt hajlandó táncba menni vele. A cowboy ezt olyan sértésnek vette, hogy előrántotta coltját, és azzal hadonászva, fenyegetőzve próbálta a lányt jobb belátásra bírni. Calamity Jane egy darabig csitítgatta a felbőszült legényt, majd elunva a huzavonát, kikapta kezéből a hatlöve-

Calamity Jane

tűt, és sűrű fegyverropogás közepette megtáncoltatta a szemtelen cowboyt. Akik látták, mind esküdtek rá: Jane lövései valósággal a padlóhoz szögezték a lábát kapkodó leány csizmáját.

Jane ebben az időben már nemcsak biztos kezű fegyveres, hanem határozott egyéniségével arra is képes, hogy másokat befolyásoljon, férfiakkal szemben is érvényesítse akaratát. Nem sokáig bírja elviselni a cattle-town zajos éjszakai életét, a kártyaszobák, a játék- és tánctermekek, a szeparék fülledt levegőjét. Az első adandó alkalommal otthagya a várost.

Cowboynak áll! Pontosabban: ő a boss! 1876 tavaszán, a nagy dakota felkelés idején egy csapat cowboyt irányítva, Fort Laramie-be terel vagy 600 marhát a hadsereg készleteinek feltöltésére. Jane a hadsereg környezetében is feltalálja magát. Felajánlja szolgálatait, de a szabályzatok nem teszik lehetővé, hogy felöltse a kékkabátosok egyenruháját. Letörtén bolyong heteken át az erődöt körülvevő barakkvá-

Ilyen filmen egy határvidéki szépség. A helyszín: egy saloon. Középen Marlene Dietrich áll

rosban. Itt találkozik és ismerkedik meg a színpad világából elmenekült Wild Bill-lel.

Jane, noha a férfiakkal egyenlő módon végzi a legnehezebb munkát is, mégiscsak nő! Szíve – állítják – első találkozásuk óta a „szép Bill Hickokért” dobog, aki nem sokat törődik vele. 1876 nyarán együtt bukkannak fel Deadwoodban, s noha a „szép Wild Bill” valóban nem sokat herdit Bajkeverő Jane szerelmére, elfogadja az epekedő lány anyagi, szerelmi áldozatait. A gyengédségre vágyó Jane-en ebben az időben kezdenek kiütközni az alkoholizmus jegei.

Bill egész nap a füstös kártyaszobában ül, Jane meg vedel! „Csak tisztát iszik, s ettől szederjes, pirosposzsgás az arca . . .” – mondja róla egy saloonbeli lány, s valóban, egyre többször látható italos, kábult állapotban a város legócskább csapszékeiben.

Amikor az idegbeteg Wild Billt a kártyaasztal mellett „lelövik, mint egy kutyát”, Calamity Jane fájdalmában a gyilkost egy mészáros üzletéig követi, s csak a tömeg akadályozza meg abban, hogy egy húsvágó bárdal agyon ne üsse. A mese mindenesetre így szól. Hogy mi a tény, arról vajmi keveset lehet megtudni. Csak egy bizonyítható: Calamity Jane többé nem mozdult Deadwoodból. Huszonhét éven át akár egy hűséges özvegy hordta a virágot Bill Hickok sírjára, s közben – mint a kalandos évek annyi más tanúja – alakította, formálta saját legendáját.

Egy sírhely a dél-dakotai kisváros Mount Moriah temetőjében és néhány megfakult fénykép – teljes bizonyossággént csak ennyi maradt utána.

1903-ban, amikor Calamity Jane meghalt, még éltek a Vadnyugat meghódításának, a vándorlások éveinek tanúi. Éltek még öreg nyomkeresők és aranyásók, akik ismerték a hegyek ösvényeit, akik végigvándoroltak a híres Overlandi utakon, akik járták a „régí nyugati csapást”, s még pöfögtek az első mozdonyok is, amelyek először szelték át a nagy szárazföldet. Az „ígéret földjének” már sarkig kitérültek a kapui, s a gazdagok számára már megvalósult az „amerikai álom”!

1900-ban az Egyesült Államok lakosainak száma 76 millió. Forr, bugyborékol a „nagy olvasztótégely”. Felold, befogad és kivet magából népcsoportokat. New Yorkban és az Újvilág más kapuiban pedig még mindig koldusok serege vár bebocsátásra. Most kezd csak igazán növekedni, erősödni az Amerikai Egyesült Államok. És most kezdi meg-

Calamity Jane még cowboynak is beállt! Munkában, harcban egyaránt megállta a helyét a férfiak között

Vagány fiúk elhagyott temetője
Arizonában

mutatni igazi arcát az imperializmus szervesen szerveződött, világhatalommá növekedett tőke. Még friss élmény a végek meghódítása, az új gazdagság. S miközben a „rend” fegyverrel támad a sztrájkoló munkásokra, négereket lincselnek a „régí Délen”, az ébredező nemzeti öntudat jegyében javában folyik a legendateremtés.

A Vadnyugat híres történeteinek még nincs vége, mert még alig szóltam az indián Amerikáról. Mi lett a sorsuk az életükért, vadászmezőikért harcoló indiánoknak? Vamdítanka (Nagy Sas), a szanti dakoták egyik harcosa mondta ezeket a szavakat:

„A fehérek mindig megpróbálták rávenni az indiánokat, hogy adják fel életmódjukat, és éljenek úgy, ahogy a fehér ember – műveljék a földet, dolgozzanak arcuk verejtékével, tegyék, amit a fehérek –, de az indiánok nem tudták, miként kellene hozzáfogniuk, meg aztán nem is volt kedvük hozzá.

... Ha az indiánok próbálták volna rávenni a fehéreket, éljenek úgy, mint ők, a fehérek védekeztek volna; hát ezt tette sok indián is.”

A kékkabátos lovasok rémtetteit, az üldözött indiánok, a harcok és harcosok emlékét idézzük a továbbiakban.

„... Csak a halott indián
jó indián!”

„ . . . És a múltból kimondom,
amit őriz a levegő
a vörös bennszülöttekből . . . ”

Walt Whitman

Vas István fordítása

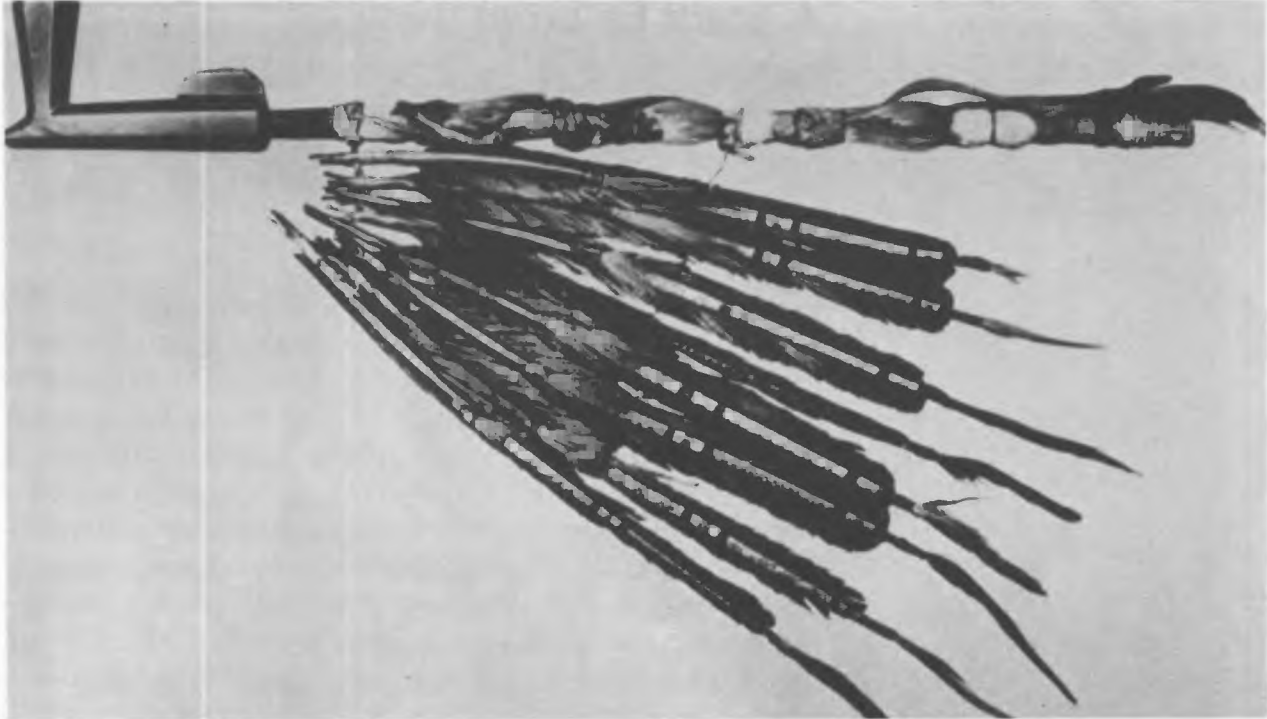
A szent kalumet népei

Kik voltak? Honnan jöttek?

Egy régi indián mítosz szerint a nagy vízözön idején, amikor a négy égtáj felől négy szent teknősbéka zúdított esőt a földre, s a vizek egyre csak áradtak, elpusztultak a törzsek; a föld összes nemzetei. Az áradó víz elől menekülve a prérin – ahol a szent kőbánya van – gyűltek egybe az emberek, s minél jobban duzzadt az ár, ők annál szorosabban egymáshoz simultak, mígnem falként összepréselődve valamenynyien elpusztultak. Csupán egyetlen szűz leánynak kegyelmeztek meg az ártó szellemek. Csak neki sikerült megkapaszkodnia egy hatalmas sas, a Mennydörgés Madár lábában, s a sas felszállt vele egy szikla csúcsára. A sastól később ikrei születtek, s ma az ikrek utódai népesítik be a földet. Az özönvíz idején összepréselődött, vízbe fúlt emberek pedig mind kővé váltak. Belőlük, az ő húsból lett a szent kő, melyet az indiánok vére festett vörösre.

A szent bánya őrzésével megbízott dakoták is mesélnek egy történetet. Szerintük az ember teremtése előtt egy „Fenséges Manitu” – egy hatalmas Mennydörgés Madár, amelynek lábnyomai minduntalan fellelhetők a vörös pipakövek darabjain – járta magányosan a prérít, bölényekre vadászva. Ő ejtette el a hatalmas csordákban vándorló állatokat, s a bölények sűrű vére festette pirosra a köveket. A szellemvadász akkor fogott egyet a piros kövekből, irtózatossá erejével emberalakra gyúrta, és letette a préri fűvébe. A kő csakhamar nőni kezdett, gyökeret eresztett, és sokáig, míg csak nagyon öreg nem lett, ott állt azon a helyen, ahová a földöntúli vadász állította. Később a Fenséges Manitu egy másik embert is gyúrt a vörös kőből, és odaállította az előző mellé. Ekkor jött egy nagy kígyó, mely a föld felszíne alatt elrágta a gyökereket úgy, hogy a két fává változott kőember – az egyik a férfi, a másik a nő – tovább vándorolhatott együtt. A dakoták úgy tudják, tőlük származik minden ember.

Egész Észak-Amerika keresztül-kasul van szántva a réges-régi időkből származó indián ösvényekkel, melyek közül sokat még ma sem ismernek a fehér emberek. Titkos jelekkel megjelölt csapások ezek, s mind egy irányba: Dél-

Békepipa

Minnesotába, a mondákban szereplő szent bányához tart, ahonnan békepipáikhoz évszázadokon át bányászták (és bányásszák ma is) a zsíros tapintású vörös köveket Észak-Amerika indiánjai.

A fehér ember térképein csak a XVIII. század végén, a XIX. század elején jelölik először a pipakövek lelőhelyeit. 1804–1806 között Lewis és Clark is bebarangolják a kőbánya környékét, s tapasztalataikat feljegyezve leírják, hogy ott az indiánok békében, egymással egyetértésben törték a követ pipáikhoz. Csak később, harminc év múlva vetődött arra George Catlin, a híres amerikai festőművész, akinek különlegesen szép indián portréi és életképei máig fontos forrásai a néprajz tudományának.

Catlin nemcsak rajzol és fest, hanem gondosan lejegyzí, írásba foglalja megfigyeléseit a síksági indiánok életéről. Ő az első, aki részletesebben leírja a szent pipákat és a kő bányászatát.*

A szent kalumetek** fényesre csiszolt kőfejükkel, festett és faragott, gyöngyhímzéses szalagokkal díszített száraik-

* Az indiánok békepipáinak anyagát, ezt a tompa fényű, vörös ereszű ásványt G. Catlinról nevezték el később catlinitnek

** A *kalumet* (calumet) francia eredetű szó. Nádsípót, pásztorsípót jelent, minthogy az első európaiak nádszálnak, sípnek nézték a karcsú csöveket

kal, színes tolldíszekkel, a belőlük felszálló, négy égtáj felé fújt illatos füstfelhővel egyszerre jelképezik a természetet és benne valamennyi embert.

A békepipa a békeeszmény külsőleges megerősítése – afféle diplomata-útlevél. Aki magánál hordja, bántatlanul átlépheti az ellenséges határokat. Ezért válhatott a pipakövek lelőhelye is örök időkre a béke földjévé.

Legalább négyszáz éve – vagy még annál is több –, hogy Pipestone-t, a dél-minnesotai bányát minden évben felkeresik a síkságok, hegyek és sivatagok indiánjai. A bánya őrzésével megbízott dakoták pedig minden érkező számára ünnepélyesen feltávják a titkos bejáratot, hogy a kőből és bölényszarvból készült ősi szerszámokkal a törzsek küldöttei annyit fejthessenek a szent kövekből, amennyire szükségük van.

„Orvosságos emberek”, varázslók, a törzsek megbecsült öregjei voltak mindig a szent pipák őrzői. Díszesen hímzett bőrtokban rejtegették az avatatlanok szeme elől, s csak ak-

Régi építmények maradványai
a Canyon de Chelly sziklaszirtjei
között

kor vették elő, ha elhatározásaikat, fogadalmaikat a szent füsttel is meg akarták erősíteni. Ha a közeledő idegent bizalmukba, barátságukba akarták fogadni. Mert bár az indián törzsek maguk is számtalan véres csatát vívtak egymással, a békepipa elszívása, a „kalumettánc” eljárása után mindig hosszú időre megbékéltek.

Így volt ez sok száz éven át, és így volt ez akkor is, amikor a XIX. század elején a bölény járta prérin ponyvás szekereiken feltűnt a nyugatra vándorlók első hulláma, az arany után kutató kalandorok tömege, az acélparipák csillogó síneit lerakó munkások hada s a védelmükre kirendelt kékbátos lovasság.

Az első találkozáskor az indián törzsek főnökei és varázslói először mindig a békepipát nyújtották a fehér embereknek!

Kik voltak, honnan jöttek? Hogyan éltek, amikor földjeikre, vadászmezőikre betört és egyre nyugatabbra szorította őket az észak-amerikai szárazföldet előzőnlő emberáradat?

A Bering-szoros minden télen befagy, és szép napsugaras időben Északkelet-Szibéria partjaitól kelet felé tekintve, szabad szemmel is jól láthatók Alaszka sziklái. Régen, húsz-huszonötezer évvel ezelőtt nemcsak a téli jégpáncél, hanem a tengerből kiemelkedő földsáv kötötte össze a két kontinenst, amelyen gyalogszerrel is át lehetett kelni Ázsiából Amerika földjére.

A vonuló állatok nyomait követve, ezen a földsávon jöttek az első embercsoportok. Lassan szivárogtak át, mígnem évszázadok, évezredek alatt törzsek és nemzetségek sokaságát hozták létre Észak- és Dél-Amerika nagy kiterjedésű térségein.

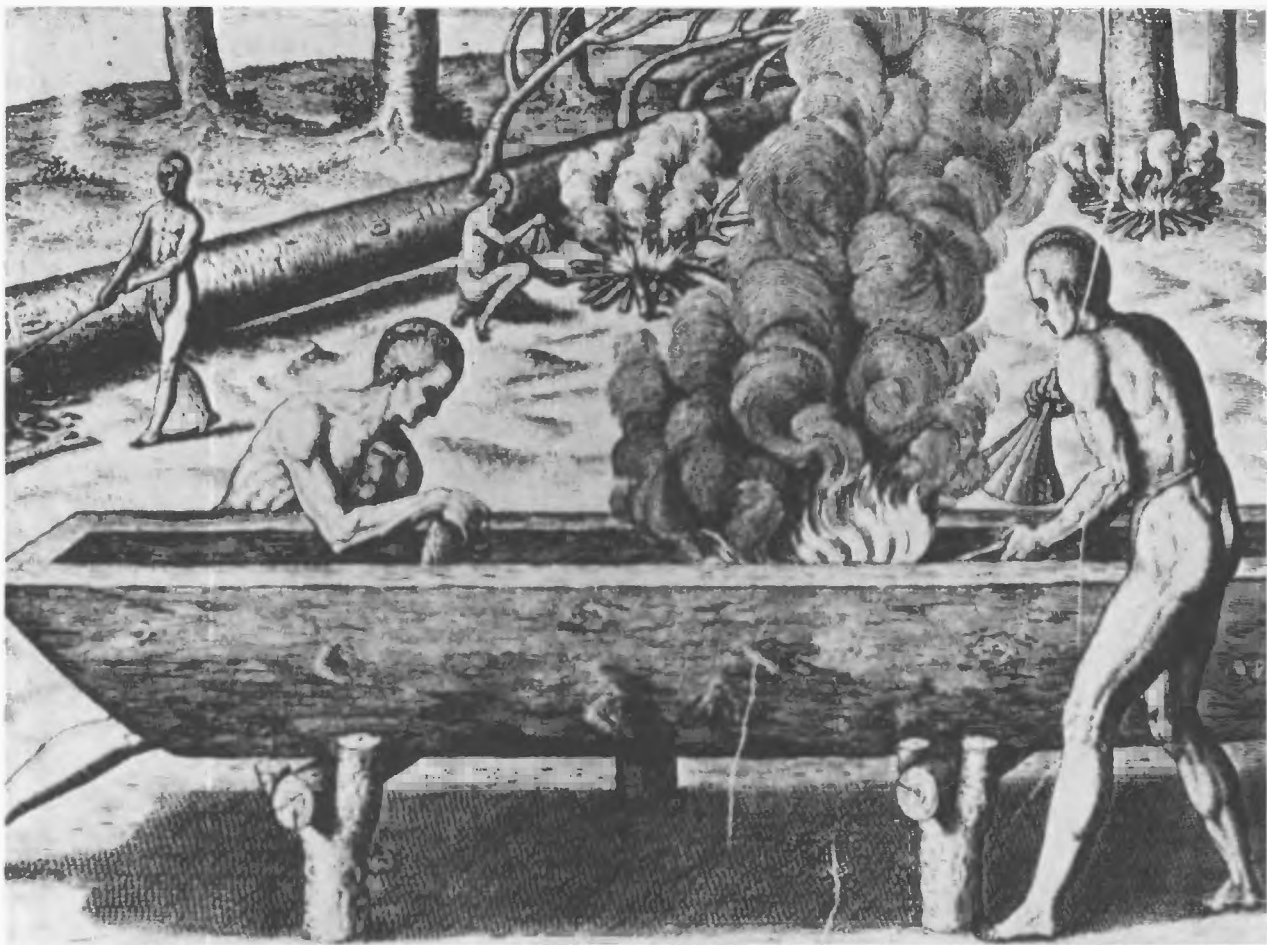
A tudomány ma már minden kétséget kizáróan megállapította, hogy Amerika őslakói Ázsiából származnak, s embertanilag a mongoloid fajtához tartoznak.

Az eddig ismert legrégibb amerikai kultúra képviselői – a folsomi vadászok – a mai Új-Mexikó és Colorado területén tízezer évvel ezelőtt egész bölénycsordákat ejtettek el, s kőkorszaki fegyvereik fejlettségét a Cimarron (Új-Mexikó) felső folyásánál, Folsomban feltárt leletanyag bizonyítja.

Előreugró pofacsontok, durva, egyenes szálú fekete haj, gyér szőrzet, sárgásbarna bőr jellemzi ezt az embertípust. Még napjainkban is sok indiánon figyelhető meg az ún. mongolredő, a keskeny szemrés, mely szintén ázsiai jellegzetesség.

A mongolid vonásokat jól megfigyelhetjük Farkas Falka fényképén ►

Fatörzsből égetéssel készül a kenu az algonkin törzsnél (korabeli rajz)

De nemcsak antropológiai, hanem számtalan más bizonyíték is van. Használati eszközök és a készítésükhöz felhasznált anyagok, melyek különösen Északkelet-Szibéria és Észak-Amerika halászó és nomád vadászó népeinél azonosak. Ugyanúgy munkálják meg a nyírfakérget, hogy remekműű csónakokat és főzésre is alkalmas vízhatlan edényeket készítsenek belőle. Megegyezik az íjak és nyilak formája és még sok minden más is. De még ennél is nagyobb Ázsia szellemi befolyása Amerika ősi népeire.

Szibéria és Észak-Amerika népei azonos állatokat és növényeket tisztelnek. Itt is, ott is sámánok – varázslók – hívják segítségül a földöntúli világ szellemeit, s a varázslás kellékei, a lapos, keretbe foglalt sámándob is a törzsek ázsiai eredetét bizonyítja.

A fehér ember tehát már lakottan találta Amerika földjét, és – mivel az Újvilág partjaira érve először azt hitte, Indiában jár – lakosait indiánoknak nevezte el.

A Bering-szoroson bevándorló indiánok az évezredek folyamán a szélrózsa minden irányába szétáramlottak, és bebarangolták Amerika földjét.

Az első terjeszkedést már korán keveredés követte, s a nemzetségek és törzsek szétszóródásának, kisebb vándorcsoportok kényszerű egymásrataltságának lett következménye a nagy nyelvi különbség. Amikor 1891-ben az első hivatalosnak minősíthető amerikai nyelvatlását közreadták, csak Észak-Amerikában 58 indián nyelvcsoporthatároztak meg! S ha meggondoljuk, hogy Dél-Amerikát is beleértve a kettős kontinens indián nyelveinek száma több mint 150, és ez 1000-nél is több nyelvjárásra, tájszólásra tagozódik, csak akkor érzékelhetjük igazán, mennyire nem egységesek az indián népek.

Hosszú évszázadok, évezredek alatt az indiánok egy része – a mexikói maják, az aztékok és a perui inkák – eljutott az osztálytársadalom küszöbéig. Pompás palotákat, piramisokat, templomokat, utakat és hidakat építettek. Ismerték az írás, az olvasás valamilyen módját, és a művészetek terén is nagyszerű, maradandó alkotásokat hoztak létre. Más népek – mint Brazília őserdeinek lakói – megrekedtek kőkorszakbeli állapotukban. Észak-Amerika indiánjai pedig, noha elhagyták brazíliai testvéreiket, a társadalmi fejlődésnek arra a fokára, melyre Mexikó maja és azték népei jutottak, nem értek el.

A mai Egyesült Államok területén élő indiánokat a törzsi társadalom állapotában találták a Nyugat első felderítői. Ők a szereplői a Vadnyugat történetének. Ők a békepipa, a „szent kalumet” népei! . . .

*A Nagy-tavak, Florida és Kalifornia népei**

Terítsük magunk elé Észak-Amerika térképét, és térjünk vissza abba a korszakba, amikor ezen a nagy kiterjedésű szárazföldön még az indiánoknak is jutott elegendő hely.

Egykor régen az *algonkin*ok az észak-amerikai törzsek erős csoportját alkották. Emléküket ma már csupán a Mississippi és a Missouri folyók neve, Chicago, Illinois, Manhattan, az ő nyelvükön elnevezett helyek és városok őrzik. És néhány mindenki által közismert fogalom, mint a mo-

* A könyvünkben szereplő indián törzsnevek írásmódjára a kézirat leadásának idején még nem állt rendelkezésünkre hivatalos jegyzék, ezért csak az eddig szokásos névírásokra hagyatkozhattunk

Díszes dakota bőring

kasszin (az indián lábbeli), a squaw (indián asszony), a to-mahawk (a híres indián csatabárd, harci bunkó), a totem (a törzs szimbolikus állat- vagy növényjele, védőszelleme), a wigwam (fakéregből és gerendákból ácsolt erdei ház) stb.

Az algonkinok földje az atlanti partvidéktől nyugatra, a mai Kanada északkeleti tundráitól le egészen a mai Dél-Carolináig, akkora volt, hogy a törzsek nem is látták a határát. Sokáig csak halászatból és vadászatból éltek, de a délibb területeken, a Nagy-tavak mocsaras erdőségeiben élő nemzetségek már a földművelés legkezdetlegesebb módját is űzték.

Az algonkinok híres törzse volt az atlanti part vidékén élő *delaverek*. Legendás történetüket, a fehér ember érkezését megelőző időköt és harcaikat fakéregre festett, 168 vörös jelből álló írással rögzítették. A híres „Volam Olum” minden jele egy-egy gondolatot vagy eseményt fejez ki. Élőbeszédre azonban csak a beavatottak tudták lefordítani.

A *Nagy indiánkönyvből*, Cooper híres *Bőrharisnya-történeteiből* ismert *irokézek* az Erie-, Ontario- és a Huron-tó környékét lakták. Félelmetes harcosok hírében álltak. Sok csatát vívtak az algonkinokkal, és hogy erejük nagyobb legyen, az irokéz törzsek harci szövetségre léptek egymással.

Mohaukok, oneidák, onondagák, szenekák, kajugók, tuszkarorák alkották a „Hat Nemzet Szövetségét”, amelyet ötven „sachem” (nagyfőnök) tanácsa vezetett.

A tóvidéktől délre elterülő termékeny földeken a törzsek asszonyai közösen termeltek kukoricát, dinnyét, babot. A férfiak fegyvereket, kenukat készítettek, halásztak vagy

vadásztak. Hosszú faházaikat, a wigwamokat is a férfiak készítették. S ha a termőföldet néhány év alatt kimerítették, elhagyták falvaikat, és gazdagabb termést ígérő vidékre költöztek.

Minden irokéz férfi életeleme a harc volt. Az algonkinok elleni szünet nélküli küzdelem már fiatalkorban harcosná edzette az irokéz férfiakat. Az örökös háború következményeként aztán, amikor megjelent földjükön a fehér ember, prémjeikért cserébe először fegyvert vásároltak. Az irokéz volt az első törzs Észak-Amerikában, amelyik európai pus-kák birtokába jutott. Az új, félelmetes fegyvert a szellemek ajándékának tekintették, s csakhamar kiirtották vele a *hur-onokat*, hogy senkitől sem háborgatva, messze környék uraivá válhassanak. Az irokézek harcias törzse később a fe-hér gyarmatosítók által felbélrelve számos csatában és hábo-rúban vett részt.

Sequoyah csiroki főnök,
aki kidolgozta népének ábécéjét
(festmény)

A mai Virginiában, mindkét Carolinában, Alabamában és különösen Georgiában élt az irokéz nyelvcsalád legnagyobb népe, a *csiroki* indiánok törzse. Bátor és harcias ro-konaiktól eltérően, békeszerető, szorgalmas nép lakta a csi-rokik földjét.

Az észak-amerikai indiánok között elsőként teremtettek törzsi alkotmányt, mely a nép által választott küldöttek ta-nácsában intézte a törzs ügyeit. Sequoyah, a csirokik híres törzsfőnöke művelt és bölcs ember volt.

Miközben mesterségekre tanította a törzs férfiai, kitalált egy különös dolgot; „papírra beszélt, mint a sápadtarcok”. Hatvanéves volt, mikor a törzsi tanácsnak bemutatta mun-kája eredményét, a „csiroki ábécét”. A 84 betűjelből álló írás egy eljövendő irodalom alapja is lehetett volna, s né-hány száz indián hamarosan meg is tanult írni-olvasni. 1824-ben lefordítják a Bibliát és más könyveket is, majd 1828-ban megjelenik az első indián újság, a Cherokee Phoenix. Sequoyah ábécéje Észak-Amerika legműveltebb indiánjaivá nevelte a csirokikat.

Délen, a mai Egyesült Államok délkeleti részén, a csirokik szomszédságában a *maszkoki* nyelvcsoporthoz tartozó *csoktanok*, *csikaszanok* és a szökevényeknek, *szeminolék*-nak nevezett törzsek éltek. Ez utóbbiak a *krik* törzsétől kap-ták nevüket, s maguk is a kri indiánok leszármazottai. Északról menekültek délre, a mai Floridába, s bár mindenki csak szeminoléknak ismeri őket, ők magukat ikanivkszolgi-nak, a „félsziget népének” nevezik.

Florida megközelíthetetlen, mocsaras vidékein, a sűrű,

buja növényzet rejtekében, a kedvező éghajlaton a szemínolék nyugodtabban éltek, mint testvéreik fenn északon.

A fehérek megjelenésekor más törzsek is a szemínolék földjére menekültek, s a XVIII. század végén, a XIX. század elején az ültetvényekről szökött néger rabszolgák is otthont találtak itt.

A legtávolabbi végeken, a mai Oregon és Washington államok területén, mélyen bent a Sziklás-hegység vadonában, a Sierra Nevada kopár pusztaságain s részben még Nevada, valamint Utah térségében hét nyelvcsoporthoz ötven indián törzs élt. Mivel Kalifornia földjén éltek a legtöbben, a tudósok *kaliforniai indiánoknak* nevezték el őket. Napokat járhatott a vándor, míg egy-egy magányos családdal, nyolc-tíz fős csoporttal találkozhatott. A kaliforniai indiánok törzsei úgy éltek, mintha számukra egyszer s mindenkorra megállt volna az idő.

Modokok vagy más néven *klamatok* lakják a hegyek

Kri harcos és családja
(G. Catlin festménye)

Kosárfonó asszony
Kaliforniában

tölgygel benőtt erdőségeit. Mélyen a Sziklás-hegység északi rejtekében, a kanadai határhoz közel az „átlyukasztott orrúak” – ahogy a rájuk találó francia prémvadászok elnevezték őket –, a *Nez Percék* (népörszik) szorgalmas törzse élt a festői völgyek mélyén meghúzódó wigwamfalvakban. Ők már előbbre jutottak modok testvéreiknél. Hiszen voltak állataik, melyeket a falu körül őriztek.

A Csendes-óceán partvidékén a *takelmák* és délebbre, Kalifornia belsejében a *jurok*, *jokutsz*, a *csonani*, *maidu*, *karuk*, *juki*, *pomo*, *mivok*, *hupa* és más gyűjtögető törzsek falvait, téli szállásait rejtette a rengeteg.

A néprajztudomány által kaliforniainak nevezett indiánok évszázadokon át éltek kezdetleges életkörülmények közt, de szabadon! Amikor a XVIII. század végén megjelentek földjükön a katolikus hitet erőszakkal is terjesztő ferences rendi spanyol szerzetesek, minden megváltozott. A gyűjtögetők sorsát végül is hetven évvel később a Sutter's Fortban talált aranyrög s az azt követő nagy „aranyláz” pecsételte meg.

A pueblók népe*

Nem az égben, hanem a föld alatt kezdődött az élet. Így mondják, ezt mesélik eredetükről a *puebló* indiánok. A föld mélyében valaha négy világ volt: vörös, kék, sárga és fehér világ. Az emberek a legalsó, fehér világban éltek, és amikor a Kukorica-istennő megteremtette a fát, ezen keresztül jutottak fel az emberek a vörös világba s onnan mai lakóhelyükre, a földre. Régi legenda ez, és talán egyetlen indián csoport sem tudta olyan sokáig és olyan mértékben megőrizni ősi életformáját, mint a *puebló* törzsek. Hiszen egészen a XIX. század első feléig alig volt kapcsolatuk a nyugat felé előrenyomuló fehérekkel.

Adéli Utah, Colorado, Arizona és Új-Mexikó területén élő négy törzs: *hopi*, *zuni*, *kviréz*, *tano* olyan megközelíthetetlen elzártságban éltek sziklaváraikban, hogy megtarthatták sajátos kultúrájuk minden jellemző vonását.

A sziklavarak, falvak lakóinak első emlékeit a délnyugati folyamok, mindenekelőtt a Rio Grande és a Colorado kanyonjaiban találták meg. A mai legismertebb ősi település a spanyol nevű Mesa** Verde. Egy-egy ilyen sziklaszirt oldalához tapasztott, vályogból épült város tulajdonképpen nem egyéb, mint egyetlen nagy ház, melyben egyik helyiség úgy tapad a másikhoz, mint méhkaptárban a sejtek. A négyszögletes lakóhelyiségek mellett csak a tetőn át, létra segítségével megközelíthető szent helyeket is építettek, s ezeket – bár a házépítés kizárólag a nők feladata volt – csak férfiak látogathatták. Pueblo Bonito, Pueblo Pintado közel akkora települések, hogy azokba egy európai falu vagy kisebb városka minden lakója beleférne.

Mindez nagyon régi idők emléke! Az őslakók – ma sem tudni pontosan, miért – néhány száz évvel ezelőtt elhagyták a folyók mély kanyonjainak sziklafalaiba épített házaikat, és a mai Arizona, Új-Mexikó területén kerestek maguknak ott-hont. Új telephelyeiket, méhkasszerű építményeiket a mesákon – ezeken a meredek oldalú, a tájból hirtelen kiemelkedő sziklafennsíkokon, illetve azok oldalában – építették föl. A mesák égbe törő sziklaoldalához tapasztott vályogházak valóságos várakká alakultak. A fehér falak messzire ragyogtak a napfényben, de a majdnem függőlegesen felfelé törő sziklára tapasztott házak minden ellenségtől megvédték a törzs családjait.

* *Puebló* – spanyolul falu

** *Mesa* – spanyolul asztal

Puebló Arizonában

A pueblók lakói jól értettek a föld megmunkálásához, a növénytermesztéshez. Tökéletes csatornarendszereket, teraszoskerteket építettek, öntözték veteményeiket. Legalább tízfajta kukoricát termeltek. Ízletes dinnyét, csípős paprikát, nagy szemű babot, illatos dohányt érlelt földjeiken a forró napsugár. Kuttyákat tartottak a ház körül, és teknőst tenyésztettek. Férfimunka volt a fonás, szövés és a fegyverkészítés. A vadászat pedig csak amolyan kiegészítés az élelemhez.

A puebló törzsek asszonyai mind kiváló fazekasok voltak. A hopik művészi kerámiái máig legszebb darabjai a múzeumoknak. Pedig a fazekaskorongot nem is ismerték! Kézzel gyúrták, alakították az anyagot.

Társadalmukban megkülönböztetett tisztelet járt a nőknek, az életet adó anyáknak. A pueblók lakói nemzetségekre oszlottak, melyek a totemül választott (vagy öröklött) állat, esetleg növény nevét viselték. Életükben a vallásnak rendkívüli szerepe volt, s kultúrájukra annyira rányomta bélyegét a kukorica kultusza, hogy életüket úgyszólván a szent növény határozta meg. Oltárokat emeltek a kukoricának, mert úgy hitték, embernél is erősebb varázserők birtokába lehet jutni általa. Gyönyörű imákkal, dalokkal dicsérték a kukorica szellemeit.

Mélységes tisztelettel vették körül a sziklákon élő szirti-sast. A hopik minden tavasszal rituális sasvadászatot rendeztek. Kukoricalisztból készült illatos füsttel, tollakkal ékesített imabotokkal, friss vízzel telt edénnyel köszöntötték a csapdába ejtett szent madarat. Az esőszellemek tiszteletére rendezett dramatikus tánc idején, a „katchinák” maszktáncaikor – akárcsak gyermekeiket – a szentnek tartott fiatal sasmadarat is megajándékozták *katchinababákkal*.

Nyilvánosszertartásaik közül – melyeket a sziklaszirt lábánál vagy a mesa tetején tartottak – az európaiak számára hátborzongatónak tűnhetett az esőhívogató kígyótánc.

Puebló asszonyok készítik a szépen díszített kerámia edényeket

Mert míg a sas főként a szélnek, a léleknek volt szent madarra – a kígyót a vízzel, az esővel hozták kapcsolatba.

A csörgőkígyókat varázslásokkal egybekötött vadászaton ejtették csapdába, majd ünnep előtt tizenöt napon át etették, mosdatták, és énekeltek nekik. A tizenhatodik nap hajnalán megjelentek a feketére mázolt kígyótáncosok. Felmarkoltak egyet-egyét a kígyókból, időnként a szájukba vették őket, úgy táncoltak a puffogó dobok hangjára. Amikor vége volt a táncnak, a kukorica megszentelt, illatos füstjét, fiatal sas pihetollait szórták a hullókra. Végül felnyalábolták a tekerő kígyókat, és a négy égtáj felé szabadon eresztették őket. Ha sikeres volt a kígyótánc, „leereszti hatját” az Esőisten. Megered a zápor, jól megöntözi a veteményeket, és bő termést arathatnak a gondosan művelt földeken.

A pueblók lakói, miközben keményen dolgoztak, esőért könyörögtek a kígyókban megtestesült segítő szellemekhez, észre sem vették, hogy elérte, körülfolymta őket a történelem. Mind több és több idegen tűnt föl a vidéken. Kocsikaravánok haladtak el falvaik látótávolában, s különös emberek vándoroltak egy távoli cél felé. A pueblók indiánjai messze elkerülték az idegeneket. S míg ők sziklákra épített falvaik-

Hopi indiánok jellegzetes kultikus tárgya, a katchina-baba

ba húzódtak, testvéreik, az *apacsok* és a *navahók* már harcban álltak a hosszú késekkel* és puskákkal felszerelt sápadtarcúakkal.

A homokfestés művészei

Háromszáz lovasból állt a híres expedíció, amely elindult, hogy megkeresse „Cibolát”, a „Hét Arany Várost”. Mindez nagyon régen, a XVI. század derekán történt, s az aranyvételű lovagok, akik Coronado, az egyik legfényesebb konkvisztádor vezetésével nyomultak be az észak-amerikai délnyugat félsivatagos tájaira, a legendás város helyett csak vályogkunyhókra, az apacsok és a navahók farönkökből és sárból tapasztott hoganjaira leltek.

Az *atapaszok* nyelvcsoporthoz két legdélebbre szakadt törzs életformáját, társadalmi, gazdasági berendezését tekintve átmenetet képez a földművelő pueblók és a nomád vadász-prérítörzsek között.

Az *apacs* név tulajdonképpen a zuni „apache” szóból származik, ami ellenséget jelent. Az *apacsok* ugyanis mindig harcias nép voltak. Gyakorta megtámadták a pueblók lakóit, megdézsmálták terményeiket. Életüket azonban a vadászat töltötte be. Ez volt a férfiak legfontosabb elfoglaltsága. Mindig táncsal készültek fel a vadászatra, táncsal kérték a szellemek segítségét, de csak az vehetett részt szertartásaikon, akit a vadászok titkos társaságaiba fogadtak.

Minden *apacs* vadász kitűnően értett a csapdaállításhoz. Vermet ástak, és úgy fogták el a szép bundájú prérifarkast, melynek szőrméjéből ruhát varrtak maguknak. Ám amikor elhagyták rokonaikat, a navahókat, és délre költöztek a mai mexikói határ közelébe, elég volt egy kendő a derekukra és egy hosszú szárú mokasszin a tövises kaktuszok és a sivatagos vidék szúrós kőrői ellen. Persze nem hagyták abba a földművelést sem. Ahol folyóvíz öntözte a vörös agyagos földet, kukoricát termesztettek, s falvaikat gondozott gyümölcsösökkel vették körül.

A férfiak elvándoroltak a Salt River, „Sós folyó” partjain levő hatalmas sókősziklákhöz, nagy darabokat törtek belőle, és fegyverre, bőrre cserélték más törzsek harcosaival. Asszonyaik hosszú utakat bejártak a hegyi ösvényeken, míg fáradságos munkával elegendő *mescal*** gyűjtöttek, hogy

* Az indiánok a fehér katonák kardját nevezték „hosszú kés”-nek, s a kardokról tiszteiket is csak így említették elbeszéléseikben

** *Mescal* – kaktuszféle növény

édes, zamatos pálinkát főzhessenek a tavaszt köszöntő, lányavató szép ünnepre. Mert az apacsok ősi szokása szerint minden leány életének egyetlen reggelére a „Nap leánya” lesz. Különben nem lehet belőle igazi feleség, boldog anyja gyermekeinek.

A Nap leányainak ünnepét megelőző alkonyatkor a törzs varázslója mágikus szertartás keretében veszi elő sastollakkal és csörgőkkel díszített sámánruháját. A lányokat is ilyenkor készítik fel a hajnali táncra. Hajnalban aztán tompa, elnyújtott dallam ébreszti a falu vagy tábor lakóit. Fiatal asszonyok verik a dobokat. A férfiak a kövekkel hevített gőzfürdőkben tisztálkodnak, s közben titokzatos kígyódalokat énekelnek a dobok ritmusára. Asszonyok csoportja jön, és gyümölcscsel, dohánnyal megrakott kosarakat helyez el a tánc helyéül kijelölt rét harmatos fűvére. Ajándékuul hozzák, hogy a szertartás végén legyen mivel megkínálni az egybegyűlteket.

A varázsló sorban magához inti az avatásra váró lányokat. A homlokukra illeszti a kék kagylóval ékesített tolldíszeket, kezükbe adja felnőtté válást jelképező husángot, és csak ezután léphetnek be a táncolók körébe. Mindez méltóságteljes ünnepélyességgel zajlik. Mégis alig telik el néhány perc, s a lányok mind ott táncolnak körben a sípok és dobok egyre gyorsuló ütemére.

Az átszellemült lányok egyre gyorsuló iramban folytatják a táncot, míg *ekszztatikus révületben* össze nem esnek. Ekkor öregasszonyok lépnek hozzájuk. Dörzsölgetik őket, egész testükön végigtaposnak, és addig élesztgetik az ájult lányokat, míg magukhoz nem térnek. Aki magához tér, tántorogva feláll, s földbe üti a kezében levő husángot, néhányszor körülfutja, miközben a férfiak marokszámra hintik rá a virágport. Végül az asszonyok megragadják a gyümölcscsel telt kosarakat, és mindenkit kínálgatva hozzálatnak a közös lakomához. Így telik el az idő másnap hajnalig, amikor a Nap Lányai újabb táncba kezdenek, de most már valamelyik ifjú harcos oldalán.

A szellemek ismét gondoskodtak a törzs jövőjéről, sorsáról. Az ember csak végrehajtotta akarátukat. Asszonyokká értek a lányok, az apacsok törzse nem pusztulhat el soha!

Apacs rokonaiktól néhány száz mérfölddel északnyugatra, a San Juan és a Little Colorado folyók között elterülő holdbéli tájon, Arizonában és a vele határos Új-Mexikóban élnek a *navahók*.

Valamikor nagy kiterjedésű föld urai voltak, s már több

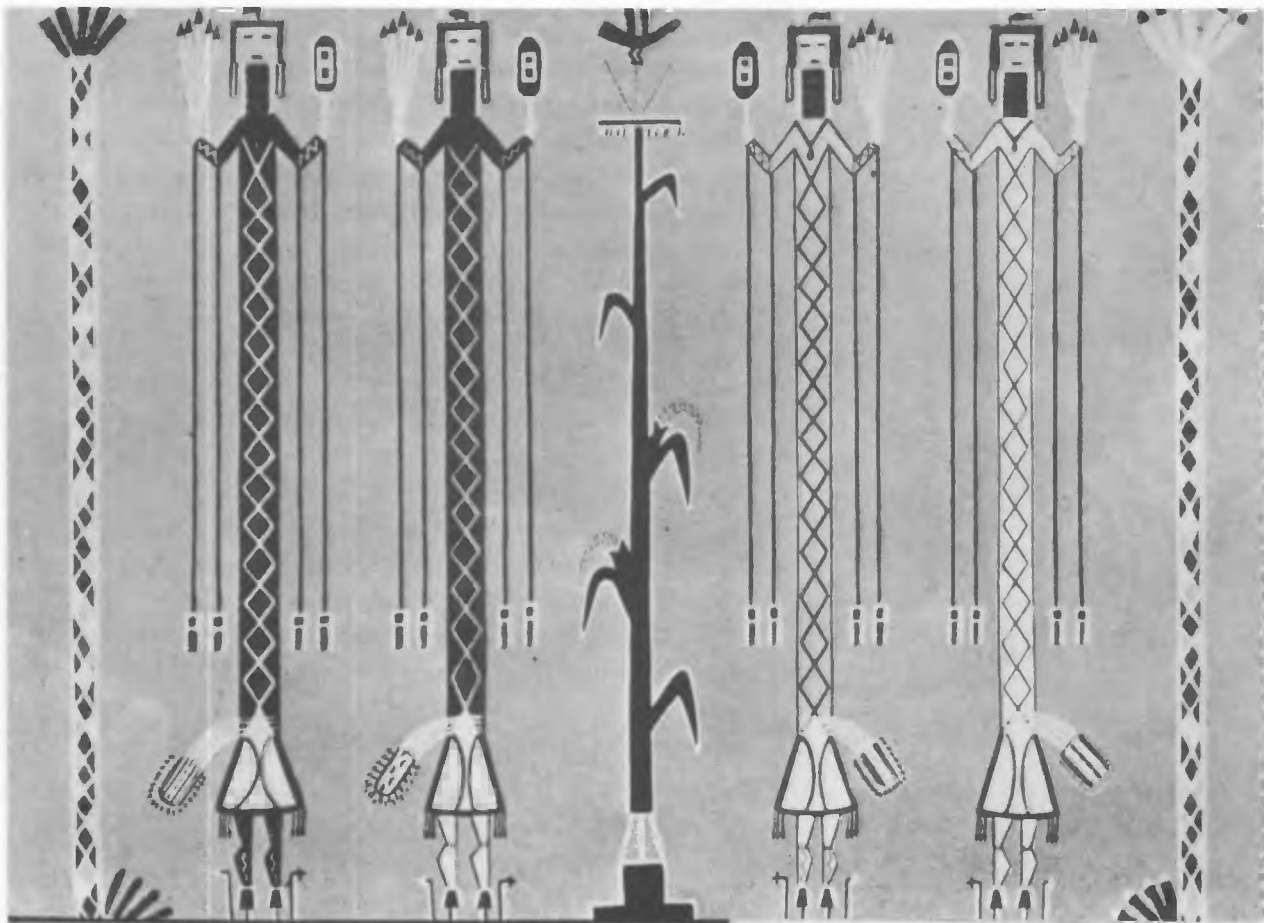

Navaho homokfestők alkotás közben . . .

száz évvel ezelőtt is foglalkoztak állattenyésztéssel. Amióta azonban a XIX. század derekán megismerték a juhtenyésztést, azóta szinte csak birkákat terelgetnek a navaho pásztorok. Valószínűleg ez az oka annak, hogy a navahók az egyetlen indián törzs, amelyik nem sokkal a fehér emberrel való találkozása után eljutott a törzsi társadalom fejlődésének legmagasabb fokára.*

Ismerték a földművelést is, a termékeny folyóvölgyekben kukoricát, tököt, dinnyét és babot termeltek. Szorgalmuk révén sokkal gazdagabbak voltak, mint a környezetükben élő többi törzs, és ez iriggyé tette szomszédaikat. A mai Mexikó területén élő törzsek le-lecsaptak a navahók falvaira. Feldúlták gerendákból, kövekből és sárból tapasztott hoganjaikat, elrabolták és rabszolgákká tették apró gyermekeiket. A navahók örök idők óta megtorolták sérelmeiket. Lecsaptak a mexikóiakra, felgyújtották terményeiket, fel-

* Aligha véletlen, hogy napjainkban a Navaho Törzsi Szövetség a legnépesebb és legszervezettebb indián közösség az Egyesült Államokban

„A mennydörgés népét és a Kukoricaistent ábrázoló” rituális homokfestmény

dúlták falvaikat. Örökös háborúságban éltek, és ez bátorságra, kitartásra, a szenvedések elviselésére edzette a férfiakat, tűrésre s a félelem legyőzésére nevelte az asszonyokat és a gyerekeket. A navahók kitartottak vérrel megvédett földjükön, s újra meg újra felépítették lerombolt hoganjait. Minden tavasszal elvetették a kukoricát, eljárták a „kukoricatáncot”, s a pásztorok elindultak nyájaikkal a napperzselt legelőkre. Terményeiket sokszor betemették, állataikat elsodorták a vad széllal érkező homokviharok. Ilyenkor elsötétült az ég, a nap nem tudott átsütni a homokszemcsék milliárdjain, csak opálos csillogása mutatta, hogy még fenn jár az égen. A lebegő apró kristályok véresre marták ember és állat bőrét egyaránt.

Kemény életű nép a navahók, de szorgalmas munkával mindig kicsikarták a természettől, ami az élethez kellett; sőt még annál is többet!

A navaho különös művészi tehetséggel megáldott nép. Van a férfiaknak egy sehol máshol fel nem lelhető – a vallási hiedelmekkel, szertartásaikkal, varázslataikkal összefüggő

Szövőszéken dolgozó navaho
asszony

– csodálatos tevékenysége, az angolul „sand-painting”-nek nevezett homokfestés. Ceremoniális előkészületek előzik meg azokat az ünnepi alkalmakat, amikor a kiválasztott legtehetségesebb férfiak a simára döngölt, okkerszínű homokon hozzálátnak a mágikus erejű festmények elkészítéséhez. Eredetmondáikat, a Kukoricaisten legendáit, egész mitológiai világukat átfogják és ábrázolják a szebbnél szebb kompozíciók.

Szépek és ma már világszerte ismertek a navaho asszonyok által szőtt művészi szőnyegek és takarók is. Hoganjaik belsejét – melyekben mindig a családfő foglalta el a bejáratnál szemben levő helyet, s ahol férfinak, asszonynak, gyereknek kijelölt helye volt – szebbnél szebb geometriai ábrákkal és mintákkal díszített szőnyegekkel és takarókkal borították. A fonás, a fonalak festése, a szőnyegek és takarók szövése kifejezetten női munka, és különösen azóta virágzik, mióta juhtenyésztéssel foglalkoznak.

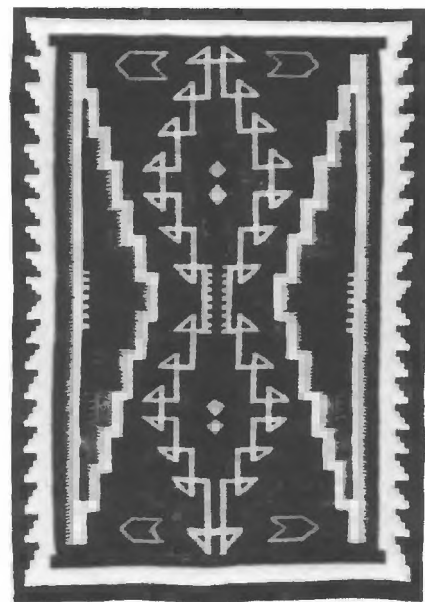
Van olyan nézet, hogy a navahók a spanyoloktól tanulták az ötvösművészetet, de az sem lehetetlen, hogy a mesák sziklafalain helyenként szabadon előbukkanó terméssz és ezüst ismeretében s a csodálatos kétségű türkiz felhasználásával maguk teremtették meg művészetük formavilágát.

Művészetszeretetük, szorgalmuk is azt bizonyítja, hogy a navahók megfontoltabbak, higgadtabbak, mint apacs rokonaik. Valamikor régen a pueblókkal keveredtek. Az ifjú harcosok tőlük vettek feleséget: szép, sudár termetű lányokat. Már régen elszívták a szent pipákat, és békében éltek szomszédaikkal. Nem kívántak háborút akkor sem, amikor hírt vették az idegenek közeledésének, és nem gondolták, hogy a fehér ember érkezése mennyi bajt, szenvedést zúdít rájuk. Manuelito, a navahók főnöke mondta visszaemlékezéseiben:

„Amikor atyáink még éltek, hallották, hogy az amerikaiak a Nagy Folyón át Nyugat felé vonulnak . . . Lángot okádó fegyverekről hallottunk és puskaporról meg ólomról . . .

. . . Jöttek az amerikaiak, hogy kereskedjenek velünk. Amikor az első amerikaiak eljöttek hozzánk, nagy táncot rendeztünk, s a fehérek táncolhattak asszonyainkkal. Kereskedtünk velük. Azután a katonák erődöt építettek itt, majd megbízottat küldtek hozzánk, aki azt tanácsolta, viselkedjünk tisztességesen. Azt mondta, éljünk békességben a a fehér emberekkel, tartsuk meg, amit ígértünk. És leírták nekünk, amit ígértünk, hadd emlékezhessünk rá mindenkoron.”

Navaho szőnyeg

Navaho hogan belülről egy mai rezervátumban

Mindez az 1850-es évek táján történt, de a törzs öregjei évről évre minden nemzedéknek továbbadták a régi idők legendákba vesző történeteit.

Amikor sok száz Nagy Nappal* korábban a fehér ember a kincses városokat kereste az apacsok és a navahók földjén, a navahók akkor is barátsággal fogadták. Csak két dolgot vettek át tőle: a szarvasmarhát és a lovat. A ló aztán csakhamar elválaszthatatlan barátja lett az indiánoknak. S miután megismerték a lovat, sokáig legyőzhetetlenné váltak.

* Az indián időszámításról: Nagy Nap = egy év; Egy Hold = egy hónap. *A hónapok nevei:* Havas Hold = január; Éhes Hold = február; Varjú Hold = március; Füves Hold = április; Virágos Hold = május; Rózsás Hold = június; Forró Hold = július; Mennydörgő Hold = augusztus; Vadászó Hold = szeptember; Hulló Levelek Hava = október; Hódok Hava = november; Hosszú Éjek Hava = december. A heteket az indiánok nem számolták

Musztángok nyomában

Fent Montanában, amikor a fagyos tél karmai közül kiszabadul a természet, s a vadludak zajgó csapatai elindulnak az északi tavakhoz, a *feketeláb* (blackfeet) indiánok minden évben felszedik sátraikat. Családjaik hosszan kígyózó sorokban vándorolnak délnyugatra. Átszelik a Columbia felső nagy kanyarulatát, felkapaszkodnak a Sziklás-hegység és a Cascade-hegység között elterülő magas fennsíkra, ahol a hegyi réteken lobogó sörényű musztángok, vadlóménések tanyáznak.

Az indiánok az évnek mindig ebben a kora tavaszi szakaszában vetették magukat a lovak után, amikor azok először lakhattak jól friss fűvel, felfúvódtak, és ezáltal sokat veszítettek gyorsaságukból.

Az indiánok már több mint száz éve ismerték a lovat, réggen barátságot kötöttek vele, de még mindig gyalogszerrel vadásztak rá. A hosszú sörényű, szép testű, zömök musztángok pedig mintha érezték volna, hogy valaha közük volt az emberhez, mindig közel merészkedtek az indiánok táborához, vándorútjain pedig mérföldeken át követték az embert, merő kíváncsiságból.

Komancs harcos egy elfogott
vadló betörése közben
(G. Catlin festménye)

A síksági törzsek között híres vadászok voltak a feketelábok. Napokon át követték a lóhulladékos nyomokat. Min- dig közelebb és közelebb merészkedtek a méneshez, míg- nem a vadlovak már megszokták a sátrak között járkáló asz- szonyokat, a játszadozó gyerekeket, és nyugodtan lege- lésztek a tábor közelében. Ekkor a harcosok megkezdték előkészületeiket a ménes foglyul ejtésére. Kiválasztottak egy völgykatlant vagy meredek falú sziklahasadékot, elzár- ták kijáratait – illetve csak egy szűk bejáratot hagytak –, és egy kedvező órában törbe csalták, a katlanba terelték a békésen legelésző állatokat.

A megvadult lovak felverték a port, sűrű függönyt vonva maguk köré, és órákig keringtek vemhes kancákat, csikókat tiporva, míg izzadságtól, portól csillogó testtel végre meg- nyugodtak.

Néhány napi pihenés következett ezután, majd a harco- sok – miközben dalokkal, becéző szólítgatásokkal próbál- ták jelenlétükhöz szoktatni a lovakat – fáradságos munkába kezdtek. Fáklyákkal, tűzcsóvákkal választották ki az előre kiszemelt példányokat. Ezekre pányvát, kötőféket vetettek, és nem kis veszedelem árán, sok kitartással és ügyességgel néhány nap alatt betörték. A betört lovak mellé még kisza- kítottak a ménesből néhány jó felépítésű kancát és fiatal csődört. Ezeket a „bronco” lovakat (félvad, betöretlen ló) egybecsapták a már lovaglásra idomított musztángokkal, a többi pedig szabadon engedték.

Április végén, a Fűves Hold utolsó napjaiban a fekete- lábok nemzetségei nemegyszer 150–200 musztángból álló ménessel ereszkedtek alá a hegyi ösvényeken a síkságra.

Vannak források, melyek szerint Észak-Amerikában a feke- teláb indiánoknak és az apacsoknak voltak először lovaik. Ha az előbbi állításban van okunk kételkedni, az utóbbi alighanem igaz. Az indiánok által megpillantott első lovak a spanyol konkvisztádorok állatai voltak. De Soto és Corona- do expedíciójának elbitangolt lovai már az 1600-as évek elejére vadlóménesekeket alkottak, szétszéledtek a hatalmas szárazföldön, és hosszú évek alatt felhúzódtak egészen a Winnipeg-tóig. A kóborló ménesekben legelésző, alacsony termetű, erős, sebes vágójú, keskeny csüdű musztángok – a később „indiánpóni”-nak is nevezett lovak – létezéséről az indiánok csak lassanként szereztek tudomást. 1750 táján azonban már nemcsak a délnyugati tájakon, hanem az egész prérividéken és a Sziklás-hegységben is meghono-

sodtak a lovak. Legszebb, legkitartóbb példányaikat pedig éppen a hegyi legelőkön lehetett találni.*

Az indiánok, amint megismerték, nyomban szentnek tekintették a különös állatot, s mert csakhamar magukhoz tudták idomítani, régi háziállatukhoz, a kutyához hasonlították.

Számos indián nyelvben, mint pl. a dakoták nyelvében „sunka wakán”-nak (titokzatos kutyának) vagy a krik nyelvében „mistatim”-nek (nagy kutyának) nevezik a lovat. A ló aztán alaposan megváltoztatta az indiánok, különösen a vadászó törzsek életét. Varázslók csoportjai foglalkoztak lóvarázslásokkal, a lovak gyógyításával és védelmével. A harcba vagy vadászatra induló harcosok lovait varázslások útján ruházták fel mágikus erővel, és ugyancsak varázslásokkal átkozták meg az ellenség lovait.

Az elesett harcos vagy a meghalt öreg indián lovát is leölték, hogy együtt jár hassák soha véget nem érő útjukat az „örök vadászmezőkön”.

* A napjainkban ismert, híres amerikai sportlovak, az „appaloosa” lovak már tenyésztés eredményei

Musztángxmés a hegyek között
(C. Russell festménye)

A lovaknak, ezeknek az emberrel oly könnyen barátkozó állatoknak az elterjedésével alakult ki a prériindiónok kultúrája.

Ez a kultúra valamikor az 1700-as évek derekán keletkezett. Akkor, amikor a vadászó törzsek megtanultak a lóval bánni, és csakhamar nagyszerű lovasokká váltak, s mikor az első fehér vadászok megjelentek a Mississippin túl és a Sziklás-hegység fennsíkjain. Így tehát a préritörzsek kultúrája a legfiatalabb indián műveltség Észak-Amerikában. Tetőpontját alig néhány évvel gyors hanyatlása előtt, a XIX. század közepén érte el. Azokban az években, amikor a síksági indiánok a rájuk kényszerített véres csatákban pusztalétüket próbálták megmenteni. Így váltak regények és filmek hőseivé, a valóságban pedig a Vadnyugat véres eseményeinek az áldozataivá.

Sziúk, azaz dakoták

Préri . . . Romantikus füves pusztaság . . . A pionírok vándorlásainak, a vasútépítők fáradságos munkájának leírása közben már a prérin kóborló indiánokkal is találkoztunk.

A préri a hatvanadik szélességi fok alatt kezdődik. Erdőkkel gyéren benőtt óriási földszáv ez, mely Kanadától kiindulva átszeli az Egyesült Államok területét, és lenyúlik egészen a Mexikói-öbölíig. Ám ne képzeljük a prérit sima rétnek, holmi legelőnek! Hegyek, dombláncok és hegyvonulatok váltakoznak rajta. Délen a Sonora-fennsík, északon a szétagázó Cheyenne folyó által övezett Black Hills, a Fekete Hegyek – a dakoták szent „Paha Sapá”-ja – emelkedik. Mögötte a Bighorn-hegység kéklő csúcsai látszanak. Számtalan patak és kisebb folyó szeldeli át, tördeli darabokra, és képez különösen a tavaszi olvadás idején nagy kiterjedésű mocsaras, szittyós területeket.

Máshol sziklatömbök, az indiánok által bölényköveknek nevezett alakzatok emelkednek ki a horizonttal egybeolvadó síkságból. A préri változatos természeti képe keleten a tengerszint felett 700–800 méter magas alsó lépcsőre, majd a Sziklás-hegység keleti lejtői felé közeledve 1000–1800 méteres felső lépcsőre tagozódik. És köztük, a végtelenbe tűnő rónaságon, a Smoky Hills dombjai között, mint tengeren a hullámokat, úgy hajlítja, borzolja a szél a kékes csillogású, magas „bölényfüvet”.

A bölénycsordák patái alatt valaha rengett a préri földje. Egy utazó, aki szekérkaravánjával 1858-ban az Oregon úton szelte át a prérit, ezt írta feljegyzéseiben:

Mert a vadászat maga az élet... (C. Russell festménye)

„Nyolc nap óta állandóan bölénycsordák közelében haladunk. A békességben legelésző barnásvörös állatokat – zsákmányra lesve – farkasok, keselyűk és sasok csapatai kísérik. Vonulásuk útjait sűrűn elhullajtott trágya, tövig rágott fű és patanyomok ezrei jelzik. Ha folyón, patakon akarunk átkelni, csak az állatok nyomait kell követnünk. A bölények minden átkelőhelyet, minden gázlót ismernek. És még a legkisebb borjú is tud úszni. Ha vízparthoz érnek, az egész csorda bátran belegázol a vízbe, és rövid idő múlva már kapaszkodnak is felfelé a túlsó parton. Félelmetes külsejűek, és mégis békések. Kitérnek ellenfeleik elől, csak az öregebb bikák szánják el magukat dühös támadásra. Ilyenkor veszedelmessé válnak, mert a csorda követi a bikát, és mint a fúriák, fújtatva vágtnak egymás nyomában sokszor mérföldeken át. . . .”

Pauni falu, egy 1871-ben készült fénykép nyomán rajzolva

A bölény nem kezdettől fogva volt az indiánok megélhetésének forrása. A *dakoták* és más síksági törzsek, mielőtt a bölények után vetették magukat, gyűjtögetők, földművelők voltak a nagy szárazföld keleti területein. A *csejennék* és *arapahók* a Red River partjain levő falvaikban laktak, és művelték földjeiket. A *pauní*k, akik „atyá”-nak szólították a kukoricát, varázslóik sátraiban még nomád vadász korokban is őriztek egyet-egyet a szent kukoricacsövekből. Dél-

ről, Új-Mexikó földjéről kiszorítva tértek át a vadászatra, és vándoroltak a bölénycsordák után.

A nagy síkság szélein élő törzsek persze már régóta vadásztak a bölényekre. A régi időkben – amikor a vadászat csak ritka, ünnepi alkalom volt, s az indiánoknak még nem volt lovuk – gyalogszerrel ejtették el a nagy testű állatokat. Farkasbőrbe bújtak a harcosok, és gyakorta fél mérföldeket is kúsztak négykézláb a csorda nyomában, hogy pár lépésnyire megközelíthessék, és kövekkel, dárdával, bunkóval felfegyverkezve megrohanják, agyonverjék és előre kiszemelt legkövérebb tehenet.

A keleti, mocsaras vidékről nyugatra szorított törzsek – miután magukhoz szelídítették a musztángot, és ügyes lovasokká váltak – kimerészkedtek a prérire. Vándorlásaik során eljutottak a Colorado-platóra, és megjelentek a utah-i medencében is. Csak fokozatosan jutottak arra a felismerésre, hogy a prérin egyedül a bölények vadászatával tarthatják fenn életüket.

Az északi Dakotától le egészen a déli Texasig terjedő füves pusztákon, a Sziklás-hegység lejtőin és a Colorado-platón

bölények után vándorló vadászokat a közhiedelem csak „vad sziúk”-nak nevezi. Sziúk azonban nincsenek! Akikre azt mondják, „sziú”, azok *dakotáknak* (lakotáknak vagy nakotáknak) nevezik magukat, ami az ő nyelvükön „szövetségest” jelent.

A sziú elnevezés francia eredetű. Abból a félreértésből fakad, hogy a francia Kanada területén élő odzsibvék – a dakoták évszázados ellenségei – „kis kígyóknak”, „nado-weisiweg”-nek gúnyolták őket. Az első francia telepesek pedig, akik az odzsibvéktől hallották először ezt a kifejezést, képtelenek voltak hibátlanul kimondani. „Nadowessioux”-ra változtatták, és később ezt is tovább egyszerűsítve, a szónak csak utolsó tagját ejtették. Így lett a magukat szövetségeseknek nevező dakotákból „sziúk”. És a könnyebbség kedvéért a tudomány múlt századi képviselői ezért nevezték az egy nyelvcsaládba tartozó dakotákat a sziúk nyelvcsaládjának.

A téves hiedelmet, miszerint minden síksági vadásztörzs a sziúkhhoz, illetve a dakotákhoz tartozik, az is erősíteni látszik, hogy a vadászat, mint több törzs azonos életformája, azonos rendeltetésű tárgyak és eszközök használatát tette szükségessé. És ez sok vonatkozásban azonosnak tűnő megjelenést kölcsönzött a síkságon és a hegyek fennsíkjain vándorló törzsek népeinek. Pedig a vadászó törzsek számos nyelvcsaládra és etnológiai csoportra oszlanak.

A sziú nyelvcsaládhoz tartoznak Észak- és Dél-Dakotá-

Dakota tábor a prérin,
az 1840-es évek elejéről
(Karl Bodmer festménye)

ban a *szanti* és *titoni dakoták*. Az *oglalák*, *minekonjuk*, *hunkpapák*, *brulék* és más kisebb csoportok Nebraska és Wyoming tájain. A Minnesotában élő *jankton dakoták*, a Missouri vízvidékén tanyázó *mendenek*, *hidatszák*, *ponkák*, *omahák*, *iovák*, *missourik*, *oszegek* és más kisebb csoportok ugyancsak dakotáknak mondhatók.

Montanában és Kanada felé, az északi préríken a fekete-láb indiánok törzsi szövetsége vadászik. *Csejennek*, *arapa-hók*, *atszimák* vagy más néven „Gros Ventresek”^{*} az al-

^{*} „Nagyhasúak” – régen a kanadai franciák nevezték el így ezt a törzset

gonkin nyelvcsaládhoz tartozó népek. Délen a félelmetes vad lovas *komancsok*, a Nevadában vadászó *sosonok* és a *varjak* (crow-ok) rokonai.

Ezekén kívül még *arikarák*, *paunik*, *vicsiták* és más kisebb törzsek és népcsoportok járják a prérít.

A bölények utáni vándorlás, a préri és a Sziklás-hegység fennsíkjainak szélsőséges éghajlata – fagyos telei és forró, száraz nyarai, a szabadon nyargaló északi és déli szelek – határozták meg a vadászó törzsek életmódját. Ez alakította ki szokásaikat, vallási hiedelmeiket, formálta társadalmi, családi, emberi kapcsolataikat. Ez alakította ki festői viseletüket és sok más használati tárgyukat, ami életüket körülvette.

A bölények és a prérin száguldó kecses antilopok bőréből készültek a férfiak díszes ágyékkötői. A festett sültüskékkel, majd később – amikor a fehér felfedezők és kereskedők által színes gyöngyökhöz jutottak – a gyöngyhímzéssel kivarrt, „leggings”-nek nevezett lábszárvédők. A geometrikus ábrákkal festett, madártollakkal ékesített vadász- és harci ingek. A medvefog nyakláncok és csontból készült mellvérték. A puha és mégis meleg mokasszinok. A nők földig érő, gyöngyökkel hímzett és szépen rojtozott bölénybőr ruhái, az asszonyok hátára akasztható puha bölcsők. . .

Lewis, Clark és később G. Catlin csodálattal írnak a dakoták különlegesen szép öltözeteiről. A régi szemtanúk azonban másról is beszámolnak. Leírják, hogy a síksági indiánok nemcsak ruházatukat készítik a bölény bőréből, hanem szinte mindent, ami életükhöz szükséges, a nagy vad ad nekik.

Könnyen szétszedhető és továbbszállítható kúp alakú sátraikhoz, a *tipik*hez bölények bőréből készítenek sátorlapot. Bölénybőrből van gyeplő, nyereg és nyeregtáska a lovasember számára. Keményre cserzett bölénybőr pajzs védi harcban és vadászaton a harcosokat. Késtok, dohány- és orvosságzacskó, ostor és pányva is készül az elejtett állat bőréből. Csontjából nyílhegy és varrótű, a szarvából puska poros szaru és fésű az asszonyok részére.

S ha már megemlítettük a vadászó törzsek ruházatát, ejtsünk néhány szót a festői viselethez tartozó díszes tollkoronákról.

Már a legkorábbi indiánábrázolásokon, de különösen G. Catlin festményein és rajzain mindenhol feltűnnek a hosszú sastollakból álló fejdíszekben pompázó főnökök és

Egy indián tipi (sátor) rajza (rekonstrukció)

A bölénybőrből készült sátor ügyesen egymáshoz támasztott oszlopokból álló favázon állt, és az egész család lakhelyéül szolgált. Könnyen felépíthető és könnyen szállítható, amiért különösen alkalmas hajlék volt a vándorló életmódot folytató törzsekénél.

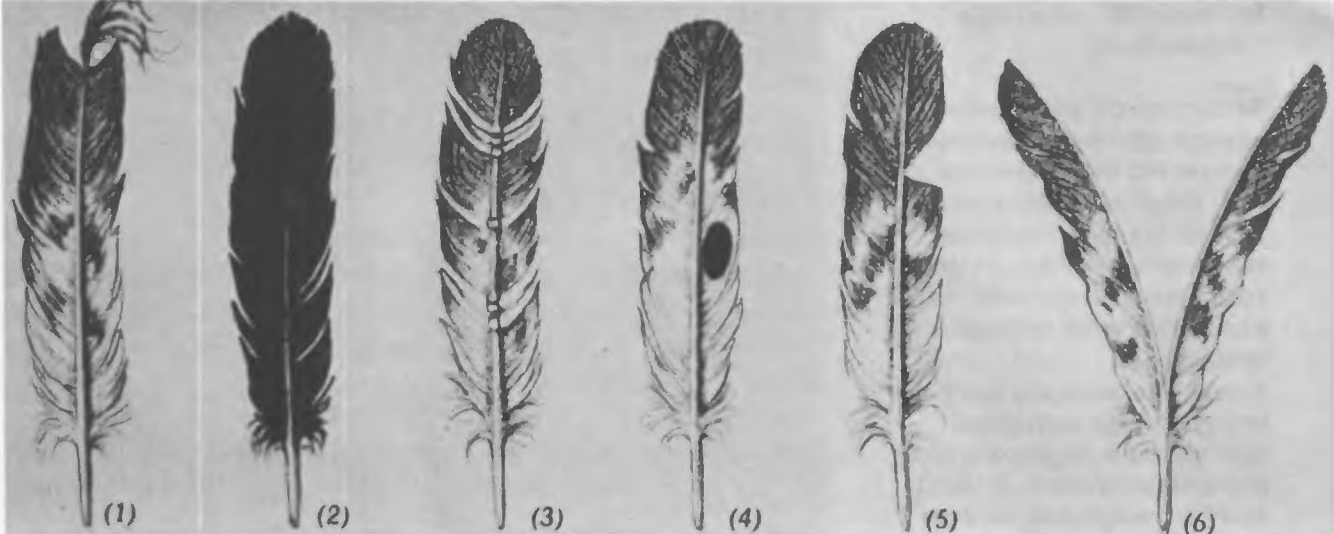
Közepén ún. csillagtűz égett, amelynek füstje a kihajtható és oszlopokkal megtámasztható füstnyíláson távozott. A tűzön köveket melegítettek, és azzal főztek, úgy, hogy a forró köveket a felállított üstben lévő vízbe dobták. A hideg ellen a sátor belső oldalára függesztett bölénybőr takarók védték a bent lakókat. A fekhelyek is bölénybőrből voltak.

A rajzon látható tipi belsejének bal oldalán és a tűz mögötti hátsó részben láthatók a harcos orvosságos felszerelése, fegyverei és pajza. A guggoló asszony mögött jobbra edények, bölénybőr táskák, a bölcső és általában a nők és gyermekek holmijai láthatók

harcosok. Mindez azt mutatja, hogy az indiánok életében a madártollaknak nagy jelentősége volt. A tollakat nemcsak fejdíszként viselték, hanem ezek egyúttal a hatalom és a társadalmi rang jelképei is voltak. Tollakkal díszítették takaróikat, ünnepélyes alkalmakkor lovaikat. A főnökök, varázslók sastollas dárdái, ütőbotjai (a bátrak ütőbotjai, ahogyan a dakoták nevezik) a táncok és varázslások fontos kellékei voltak.

A tollkoronák gyakran száz vagy még annál is több sas, ölyv, bagoly és más madár tollából készültek. A tolldíszek homlokpántjait sültüskékkel, színes gyöngyökkel, róka- és mókusprémmel, a musztáng lovak hosszú sörényéből vett száakkal, bölényszarvval ékesítették. Minden tolldísz kifejezte viselőjének egyéniségét, és azt is jelezte, hogy milyen

alkalomra – harcra, békekötésre, vadászatra, tánchoz – vette fel tulajdonosa.

Az indiánok csak ünnepélyes alkalmakkor öltötték magukra tolldíszüket, és csak azok, akiket ez társadalmi érdekeik alapján megilletett. Egyébként megelégedtek egy vagy néhány megfelelően nyírott, megjelölt tollal a hajukban. „Tett-toll”-nak nevezték az illet, és rituális vadászattal lehetett hozzájutni, miután a törzs tanácsa előtt igazolódott, hogy a harcos kiérdemelte. Egyetlen toll elegendő volt ahhoz, hogy egy harcost megkülönböztetett tisztelet és figyelem vegyen körül.

Érdekes megfigyelés, hogy ezeket a nyírott tollakat később, amikor egyik-másik törzs harcosai az USA lovasságának szolgálatába szegődtek, megtartották, és kalapjuk mellé tűzve viselték. Erről aztán törzsi hovatartozásukat is meg lehetett állapítani.

A Nagy Szellem gyermekei

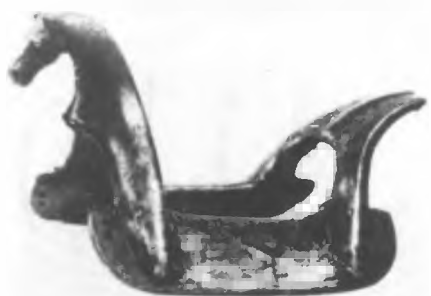
Az indián a szabad természet gyermekének tartotta magát. Szabad volt a szó legigazibb értelmében. Bármikor felszedhette sátrát, minden társadalmi következmény nélkül elhagyhatta nemzetségét, sőt még törzsét is. Csatlakozhatott más csoportokhoz, s az újonnan jött harcost és családját általában nem vagy csak ritkán tekintették ellenségnek.

A vadászó törzsek indiánjait álmaik befolyásolták. Álom és valóság az indián számára egy és ugyanaz. Amit álmodik, arról azt gondolja, hogy a valóságban is megélte, s a valóságban megélt különös élményeit gyakran álmaival azono-

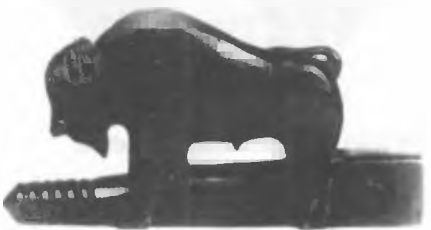
Indián tett-tollak

(A síksági vadászok [dakoták, csejennék, arapahók, feketelábok] ún. tett-tollainak jelentése)

1. Lószőrrel díszített toll. Az első csata után, amelyben az ifjú harcos legyőzött egy ellenséget.
2. Vörösre festett toll. A harcban szerzett sebekért.
3. A harcos megsebesült, és közben több ellenséget is legyőzött.
4. A tollra festett piros pont jelzi, hogy a harcos megölte ellenségét.
5. A bevágott toll azt jelenti, hogy a harcos megölte és megskalpolta az ellenséget.
6. Aki ilyen tollat viselhet, az több csatában hősiiesen harcolt, és többször is megsebesült.
7. Legyőzte az ellenséget, és átvágta a torkát.
8. Legalább négy vagy még annál is több merész cselekedetről tud számot adni.
9. Vakmerő harcos. Felderítette és jelezte az ellenséget.

Indián nyereg

Bölelyt ábrázoló csejenn
pipafej

sítja. Többek között ezért tudja olyan állhatatosan tűrni, jajszó nélkül elviselni a testi szenvedéseket. Az álom már kora gyermekségében meghatározója mindennapi életének. Anyja a szülés utáni első álma után ad neki először nevet. Majd később, ifjúként azért vonul a hegyek közé vagy a síkság elhagyatott tájaira, azért sanyargatja magát, hogy révülései álmai útján olyan névhez jusson, melyet egészen harcosává avatásáig visel. Látomásos, eksztatikus álmaiban tesz szert szent *totemjére*, védőszellemére: egy állatra, növényre vagy a természetben fellelhető bármilyen tárgyra, melyet kemény próbák árán kell megszereznie.

A síksági indiánok ismerik a természetet. És mindent, amit maguk körül látnak és tapasztalnak, varázserővel, szellemi hatalommal is felruháznak. Ismerik és tisztelik a hideget hozó északi, a meleget fúvó déli szeleket. Mint társukhoz, úgy beszélnek az állatokhoz, madarakhoz és a növényekhez. Naponta köszöntik a fákat. Áhítattal veszik tudomásul a virágok nyílását és a lombok hullását az álomra készülő őszi erdőben. Szomorú szívvel fogadják a zord tél érkezését. A hideg hónapokban az éhező állatok segítségére sietnek, és az első olvadáskor tánccal köszöntik a tavaszt.

Hisznek abban, hogy mindenben szellemek rejtőznek. Ott ülnek sátraik hasadékaiban, a sátoztartó rudak hegyén. Megérkeznek vagy eltávoznak a tipikben gyújtott „csillagtűzek” füstjével. Benne vannak az ember totemjét őrző „orvosságoszacszkóban”, melyet az indiánok mindig maguknál hordanak.

A természet gyermekeként élő síksági indiánok életében alig kapott helyet a teremtő isten képzelete. A különböző Manituk, a dakoták által tisztelt Wakanda, az indián regények és korai útleírások Nagy Szelleme nem egyéb, mint az a varázserő, amely megsegítheti vagy lesújthatja az indiánt.

Állandó és nagy tiszteletben álló mágikus erő (Wakanda, Manitu) lakozik az égen cikázó villámban, ami nem más, mint a nagy Mennydörgés Madár, mely ha dörgő hangon leereszti kiterjesztett szárnyait, megered az eső.

Mágikus erő rejlik a négy égtáj felől fújó szelekben, melyek a dakoták, csejennek és feketelábok törzseinél a hírhozó „Szélmadár” süvítése.

A hegyek, a vizek és a föld szellemei is nagy varázslók. A teremtő Manitu a földből hívta életre az „égigérő fát”, melyen a varázsló a szellemek világába jut,* és a koboldo-

* Ennek a mítosznak sok változata számos szibériai és eurázsiai néphiedelemvilágában is fellelhető

kát. Olyanokat, mint a dakoták rossz, néha ostoba cselvetője, Itcinike, aki számos mitológiai történet és tanulságos mese hőseként minduntalan pórus jár, hogy a helyes viselkedésre figyelmeztesse az embereket.

Aztán ott van még az indiánok életét meghatározó szellemek másik csoportja. A holtak lelke örökké az élők között jár. Megköveteli, hogy törődjenek vele, mert a meghalt vadászok szelleme többnyire gonosz. A föld maga az „örök vadászmező”, és a holtak szelleme szellemlován mindig ott bolyong a prérin. Részt vesz a bölények elejtésében, s ha megharagítják, eltereli, kővé változtatja a csordákat. A préri fűvéből kiemelkedő „bölénysziklák” – a síksági indiánok szerint – nem mások, mint a holtak által elejtett és megátkozott bölények szellemei.

Mindenben mágikus erő rejtőzhet, amiből négy van, mert négy égtáj felől fújnak a szelek. Varázshatalma lehet a hatos számnak vagy mindennek, amiből hat van, hiszen a „négy szél” mellett a zeniten és a távoli horizonton is jó vagy gonosz szellemek tanyázhatnak.

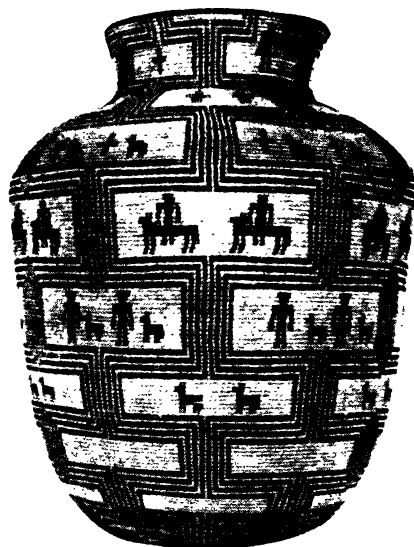
De mindennek feletti tisztelet vette körül a Napot, amely fáradhatatlanul járva égi útján, a leghatalmasabb varázserő. Így tevődött össze hét csodálatos mágikus erő, és lett tisztelt a hetes szám.

Varázslók (sámánok). Az indián család

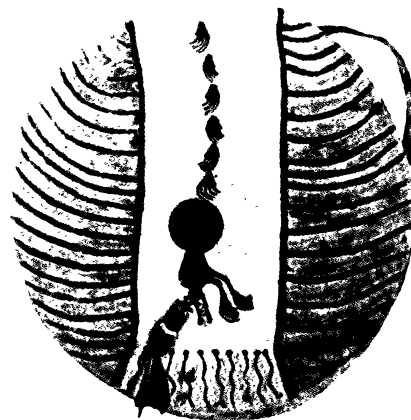
Oglalák, szantik, titonok, janktonok, vagyis a dakoták egy-némely törzsében, a csejennek nemzetségeiben régi hiedelem, hogy a varázslók, mielőtt megszületnek, az égből, a villámok között élnek. A kiválasztottak, akiket anyjuk a földi világra hoz, a Mennydörgés Madár gyermekei. Innen ered elhivatottságuk.

A valóságban azonban mégsem a hiedelmek, hanem a közösség, a törzs érdekei szabják meg, melyik ifjút éri a nagy megtiszteltetés, és lehet a „titkok tudója”. Nem véletlen tehát, hogy a törzs, illetve a nemzetség bizalmát leginkább bíró, nagy tekintélyű varázslók maguk választják ki utódaikat. Vannak törzsek, ahol a kiszemelt ifjú – vagy szülei – elháríthatják ezt a megtiszteltetést. Más törzseknél a szó szoros értelmében rákényszerítik a jelöltre ezt a könnyűnek nem mondható, de nagy tiszteletet és társadalmi rangot jelentő „foglalkozást”.

A síksági törzsek varázslói – az európai ember mértékével mérve – legkevesebb három hivatást töltenek be: orvosok, jogtudósok és papok egy személyben. Ők gyógyítják a

Apacs terménytároló kosár
ember- és állatalakkal

Stilizált állatalakkal díszített
pajzs

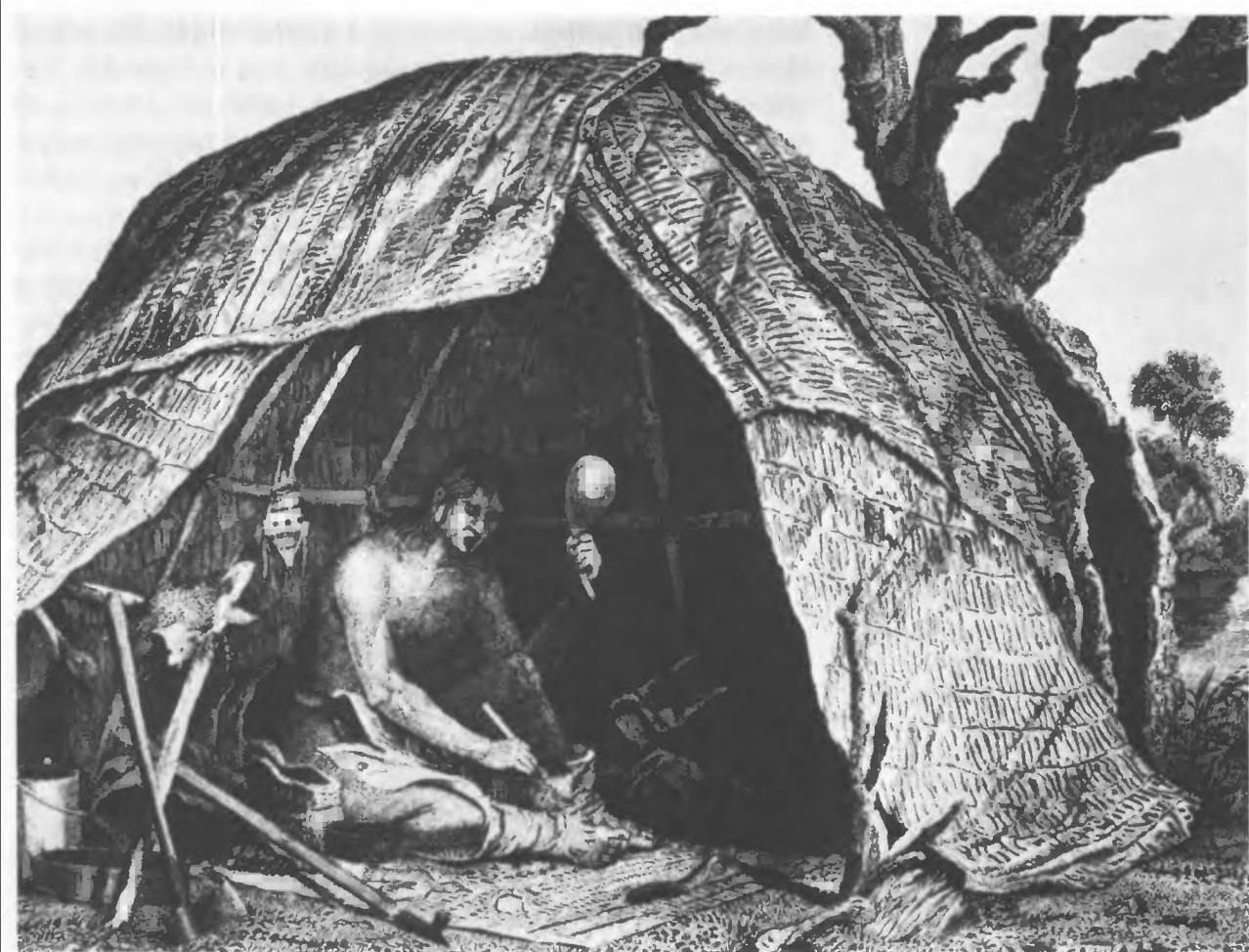
betegeket, és kérnek segítséget a szellemektől. Ők adnak tanácsot a törzs ügyeiben, és jósolják meg a jövődőt. Varázslásaikkal ők határozzák meg a vadászat napját, és mondják meg, mit kell tenni annak eredményességéért. Megmondják, hogyan lehet legyőzni az ellenséget, és mikor kell elszívni vele a szent békepipát.

Minden varázsló kiváló szónok. Amikor a törzsek érintkezésbe léptek a fehér emberrel, a varázslók beszéltek a tárgyalásokon. Jelen voltak minden szerződés megkötésekor, és ha a fehérek megszegtek a megállapodásokat, elszántan és okosan képviselték népük érdekeit.

Főnökök, tanácsbeli harcosok minden nemzetségben és törzsben szép számmal akadtak, de varázsló csak egy lehetett! Ezért van az, hogy a legnagyobb varázslók, mint Ülő Bika (Sitting Bull) és mások egyszersmind nagy főnökök, s

A varázsló

a legnagyobb főnökök, mint a csejenn Tompa Kés (Dull Knife), egyúttal népük legnagyobb varázslói is voltak. A varázsló kiválasztása ezért volt olyan fontos a közösség számára!

A varázsló munka közben

Számos könyv és útleírás szól az indián varázslók különleges képességeiről. A feketeláb indiánok egyik híres varázslója, Farkas Fej főnök, egy reggel állítólag mint kész szobrász ébredt fel. Még aznap munkához látott, s kőből két életnagyságú mellszobrot faragott. Az egyik Edward királyt, a másik Viktória királynőt ábrázolta. A szobrok tökéletes hasonmásai voltak a két angol uralkodónak, s csak később derült ki, hogy Farkas Fej azokon az érméken látta őket, amelyeket a Hudson-öböl Társaság egyik tisztviselője ajándékozott neki. Így tulajdonképpen nem történt csoda. Csak annyi, hogy Farkas Fej kifinomult emlékezőtehetségével, művészi érzékével újraalkotta azt, ami benne már korábban rögződött.

Más esetek is előfordultak! Olyanok, melyeket a hipnó-

zis, a szuggesztió, önszuggesztio és a gondolatátvitel tárgyköreibe utal a modern tudomány. Mindehhez vegyük még hozzá, hogy a varázslók rendkívül jól ismerték a természetben fellelhető gyógyítóeszközöket.

Amikor a varázsló a Mennydörgés Madár képével és más szimbolikus jelekkel díszített varázstipijében magára ölti sámánköpenyét, és csörgőkkel, madártollakkal díszített dobját ütogetve táncolni kezd, s lassú, majd egyre gyorsuló forgással mindinkább eksztatikus révületbe jut, elindul a nagy lélek-utazásra! Ilyenkor megjárja a szellemek birodalmát, hogy kiűzze a beteg ember testéből a betegség okozóját. Egyúttal azonban olyan orvosságokat is adott, melyeket a modern medicina is nagy hatású szerekként ismer és használ.

A dakoták sámánjai nagyszerű borogatásokat készítettek falevelekből és megrágott, zöld növényekből. Ismerték a gyomortisztító teafüveket, a fertőtlenítő kéregbalzsamot és még sok minden mást. A kri varázslók elsősorban mesteri sebészek voltak, és jó eredménnyel tudták gyógyítani a modern fegyverektől származó lött sebeket.

A nomád vadászok társadalmának nyíltságát, a harcosok, asszonyok és gyermekek egyenjogúságát bizonyítja, hogy a varázslás nem egyedül a férfiak tudománya volt. A dakoták és más síksági törzsek között működtek női, sőt ritka esetekben gyermek sámánok is, akik ugyanolyan tekintélyt élveztek, mint férfi társaik.

Sokoldalú tudásuk és ismereteik, valamint különleges képességeik révén a síksági indiánok törzseinél varázslónak lenni a legnagyobb társadalmi rangot jelentette. De különös tisztelet övezte a gyerekeket és az asszonyokat is.

A gyermeket nagy szeretettel nevelték. Amíg nem tudott járni, fából készült bölcsőben ringatták, vagy könnyen hordozható antilopbőr tarisznýába volt bekötve. Az asszonyok sok bölcső- és altatódalt tudtak. Az apák feladata volt, hogy játékról és játékszerről gondoskodjanak. A lányok babákkal játszottak, hímeztek és varrtak. A fiúk már korán megtanultak lovagolni, ismerték a labdajátékokat, télen bölénycsontból készült korcsolyán futottak versenyt a széllal. De alig cseperedtek fel, legfőbb foglalatosságukká a fegyverekkel való bánás, az íjak, dárdák és a fehérektől vásárolt lőfegyverek kezelésének eltanulása volt. Már kora ifjúságukban elkísérték apjukat a vadászatokra, és szinte egész fiatal életükkel a harcossá avatás kemény próbájára készültek.

Mialatt a férfiak gyakran hetekig, hónapokig vadászaton voltak, az asszonyokra hárult a gyermekek gondozásán túl

Indián asszony csúszkával útra
készen

az elejtett bölények hújának feldolgozása, a télire is eltart-
ható, bölénygyomorba töltött fűszeres vagdalt hús, a „pem-
mikán” füstölése és a bőrök kikészítése, a sátrak és minden-
féle tábori felszerelés gondozása. Vándorlásaik alkalmával
az asszonyok gondoskodtak a család és a törzs minden va-
gyonának szállításáról.

A férfiak dolga volt a vadászat és minden – ma úgy
mondjuk – közéleti tevékenység. Részt vettek a különböző
összejöveteleken. Gondoskodtak arról, hogy egyetlen csa-
lád se éhezzen, s mindenki biztonságban érezhesse magát.
Előkészítették a törzs nagy ünnepeit, a tavaszi és őszi nagy
bölénytáncokat, a harcosok avatóünnepségeit.

A vadászó törzsek társadalmában mindenki csak egy volt
az egyenlők között. S bár a pusztaságban kóborló törzsnek
időnként – egy jobb vadászterület megszerzéséért vagy
asszonyrablások miatt – véres harcokba keveredtek egy-
mással, a béke idején testvérül fogadták a foglyokat, felesé-
gül kérték az elhaltak asszonyait, s így újabb családokat,
nemzetségeket alapítottak.

A vezetőket a közösség választotta. Senki nem tört és
nem törhetett hatalomra. A főnökök és a legtapasztaltabb

harcosok tanácsát a törzs életét befolyásoló minden fontos ügyben összehívták, de az nem parancsolhatott, nem rendelhetett el semmit. Még harcban sem. . . A tanács nem volt egyéb, mint a közös elhatározásokat segítő tanácsadó testület. Ezért aztán főnöknek, varázslónak tekintélyt csak a mindenki által elismert bölcsesség, bátorság és ügyesség adhatott.

A Naptánc

Alighogy felenged a fagyos föld, és melegebben kezd sütni a nap, minden tavasszal szétrajzanak és nemzetségekre – néhány családból álló – csoportokra szakadnak a vadászó törzsek. Folyók, patakok árnyas partjain, vízmosásokban, források közelében vernek tanyát. Követik a kószáló bölények nyomait, megkergetik az antilopokat, és nyilaikkal elejtenek egyet-egyet a fürgé állatokból. Csapdát vetnek a hódoknak és rókáknak, s ha arra támad kedvük, nem ártallják elkötni egymás lovait.

Labdajátékkal és más ügyességi versenyekkel telnek a békésebb napok. Nyár elején, a Rózsás Hold napjaiban, amikor a dombok oldalán virágba borulnak a vadrózsabokrok, s a fehér szirmokat úgy kavarja a szél, mint télen a havat, „időtanácsra” gyűlnek össze a nemzetségek főnökei és harcosai. Megkezdik előkészületeiket, hogy a szellemek akarata szerint, időben megérkezzenek a „törzs abroncsához”, és harcossá avassák a tizennyolc tavaszt megért ifjakat.

A napot „Egy Nap”-nak, a hónapot „Egy Hold”-nak, az évet „Nagy Nap”-nak nevezték a síksági indiánok. A dakták, feketelábok, csejennek nemzetségeinek „időtanácsaiban” összegyűlt főnökök és harcosok „időpálcikáik” rovásairól olvasták le, melyik hold melyik napján kell táborni, hogy időben elérjék a Black Hills, a szent „Paha Sapa” kijelölt völgyében vagy a préri távoli vidékén a törzs közös „Naptánc-táborát”.

Az indulás napján már jóval hajnalpirkadás előtt megszólal a varázsló dobja. Asszonyok, gyerekek serénykednek a csillagfényes éjszakában. Sátorakat bontanak, és nagy kerek kötegekbe kötözik a sátorlapokat, a takarókat és minden egyéb holmit. Mivel az indiánok nem ismerik a kereket, sátorrúdjaik elülső végét összekötve, hosszú, keskeny V alakot formáló csúszkát készítenek. Ezeket összekötözött végükkel keresztbe vetik a ló vagy a kutya nyakán, a másik végét pedig a földre eresztik. A csúszka szétnyíló szárain, a ló

farka mögött szíjából fonnak rakodóteret, amelyre aztán felkötözik batyuikat. A francia eredetű szóval „travois”-nak nevezett csúszkákon a málhák tetejére ültetik az apróbb gyermekeket, s itt csinálnak helyet a betegeknek és a járni már nem tudó öregeknek.

Mire a hajnal első világossága feldereng, indulásra készen áll a tábor. A varázsló meggyújtja a szent pipát. A négy égtáj felé fújja a füstöt, majd körbejár a kalumet. Minden harcos szív egyet belőle, és ugyanúgy cselekszik, mint a varázsló.

Az ünnepélyes, közös imának is felfogható szertartás után ismét elrejtik a béke jelvényét. Lebontják a varázsló sátrát, s a nemzetség elindul a nagy Naptánc-táborba, a „törzs abroncsához”.

Nyár derekán csúszkákat vonszoló lovak, kutyák, asszonyok és gyerekek csoportjai, lovas és gyalogos harcosok rendezetlennek tűnő hosszú sorai vándorolnak a prérin. Megállnak néhány napra. A férfiak vadásznak, s ilyenkor magukkal viszik az avatásra váró ifjakat is. Az asszonyok és a gyerekek vadrépát, vadgyümölcsöt szednek.

Dakota varázslók felkészülése a Naptánc szertartására
(F. Remington rajza)

A távolságokat „táborokban” mérik, ami nagyjából egy-napi járóföld. Ha veszély fenyegeti a vándorokat, ellenség leselkedik rájuk, akár kéttábornyi utat is megtesznek egy-folytában.

„Néhanapján, amint keresztülvágtunk a síkságon, másik szembejövő törzset pillantottunk meg. Óvatosan közeledtek felénk, majd megálltak, és jelbeszéddel tudtunkra adták, hogy értekezni óhajtanak velünk. Az első jel mindig azt tudakolta, hogy miféle törzshöz tartozunk. Főnökünk erre a feketelábokat jelentő kézzel válaszolt, majd arrafelé mutatott, ahol főtörzsünk szokott tanyázni. E jel után mindig magasra emelte jobb kezét, nyitott tenyerét az idegenek felé fordítva. Ez az ősi jelkép békés szándékot fejezett ki, s azt mutatta, hogy nincs fegyver a harcos jobbájában.

Erre a két főnök leszállt a lóról, és gyalogszerrel egymás felé indult, hogy félúton találkozzék. Dohánnyal ajándékozták meg egymást, mindegyikük odakínálta égő pipáját a másiknak, aztán ki-ki visszatért a maga törzséhez, és mindkét csapat folytatta útját. . . .”

Így írja le Hosszú Lándzsa* két vándorló indián csoport találkozását a prérin, és ez nem valami különös eset. A préri vadásznépei minden nyáron vándoroltak, s bár a heteket nem számolták, a fehér ember naptára szerint négy-öt hét is beletelt, mire a törzs nemzetségei és családjai a nagy Naptánc-tábor helyszínén összegyűltek.

A préri indiánjai mindig „katonai pontossággal” építették fel táboraikat. Különösen szép látványt nyújtott ünnepi Naptánc-táboruk. A főnökök először a bejáratot jelölték ki, amely kelet felé, a felkelő nap irányába nézett. Majd a nemzetségek egymást követően, az óramutató járásával ellenkező irányban verték fel sátraikat. Végül a tábor nagy kört formált egy nyílt tér körül, a kör közepén csupasz gerendákból ácsolva a Naptánc-sátor váza állt.

„Felejthetetlen látvány – írja egy szemtanú – a sok mindenféle színes jellel, madarak, hódok képeivel, bölényvadászatot ábrázoló rajzokkal díszített tarka tipik sora. A tipik

* Teljes nevén: Bölényfia Hosszú Lándzsa, kanadai újságíró. A régi indián élet egyik utolsó tanúja. 1928-ban írt híres könyve, a *Hosszú Lándzsa emlékezései* 1931-ben Baktay Ervin fordításában magyarul is megjelent

füstnyílásain kanyargó füst száll, és kékesszürke koszorút fon a tábor fölé. A lenyugvó nap sugarai megtörnek a füst-felhőben, és derengő, tejfehér fénnel vonják be a titokzatos csendbe merült tábort. Száz meg száz szilaj, félvad musztáng, tarka indián póni legel megbéklyózva a sátrak gyűrűjén kívül. . .

. . . Mintha senki sem lakná, olyan kihaltnak látszik a tábor. . . Aztán leszáll az éjszaka. . . Szikrázva ragyognak a csillagok. . . Apró tüzek gyúlnak a tipik előtt. . . Messze hallatszik a dobok tompa pufogása, s a harcosavatás misztériumára készülődő ifjaknak a coyot üvöltésére emlékeztető éneke; a fiatal harcosok Naptánc-dala. . .”

A Naptánc-tábor a „törzs abroncsa”. Az összetartozást jelképezi, ahol a nemzetségek számba veszik egymást, ahol a testvérek, rokonok találkoznak. S amíg előkészítik fiaikat a kemény próbát jelentő táncra, a varázslók és a törzs öregjei mindenféle fontos szertartásokat végeznek.

Minden évben a Naptánc ünnepén jelölik ki a varázspipák, a szent kalumetek új őrzőit, akik az éj leple alatt veszik át a törzsnek e legnagyobb kincseit. Kibontják burkolataikból az ősi pipákat – melyeket a beavatottakon kívül senki nem láthat –, szívnak egyet a szent kalumetekből, és egy esztendőre új őrzők gondjaira bízzák.

A Naptánc az ifjúság bátorságának próbatétele, mégpedig szörnyű próbatétel. G. Catlin, aki maga is részese lehetett a látványnak, e szavakkal kezdi a szertartás leírását; „Istennek hála, hogy elmúlt már, hogy láttam, és elmesélhetem a világnak. . .”

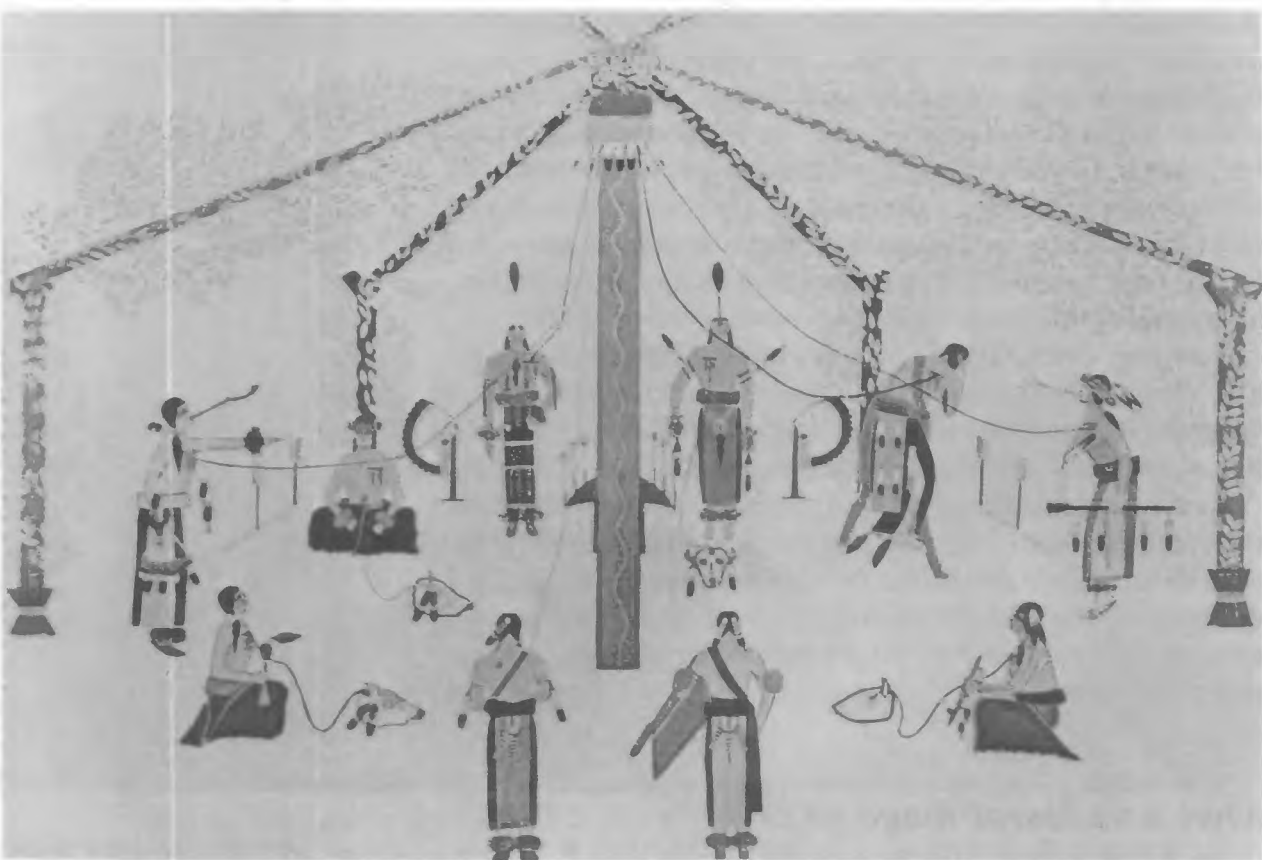
Nem követhetjük Catlin túl részletes és hátborzongató leírását, de meg sem kerülhetjük! Ő és más szemtanúk leírása alapján próbáljuk felidézni a síksági lovas vadászok legnagyobb ünnepét.

Négy nap, négy éjjel virrasztanak és böjtölnek az ifjak. A negyedik napon délidőben az előző évben avatott harcosok vágtnak be a táborba, zöld lombokat hurcolva maguk után, hogy a varázsló jelére a Naptánc sátrát beborítsák velük. Valamivel később két ünnepi díszbe öltözött lány nyargal a tábor közepére: sasfészket hoznak, amelyet majd a Naptánc-oszlop tetejére erősítenek. Közben a harcosok sípokkal, csörgőkkel és dobokkal, vad lövöldözéssel irtózatosszerű zenebonát csapnak. Megjelenik a „Naptánc asszonya”, és helyet foglal a varázsló oldalán. . .

Az ifjak, akik ezen a napon vetik magukat alá a Naptánc szertartásának, sorra az asszony elé járulnak, és hozzáhajol-

A Naptánc kegyetlen, de szükséges erőpróba. . .
(F. Remington rajza)

Dakota Naptánc
(indián ábrázolás)

nak, hogy fekete festékekkel kenje be arcukat és csuklójukat. Ekkor a varázsló hirtelen felugrik, felkapja a sasfészket, odamegy a Naptánc-oszlophoz, és tenyerével fekete karikákat fest rá. Amikor a hegyéhez ér, takaróját a fejére húzza, és az oszlopra erősíti a sasfészket. Öt idősebb harcos siet elő, megragadják a földön heverő oszlopot, és felállítják az előre elkészített lyukba. A varázsló néhány másodpercig fenn csüng a hatalmas oszlop tetején, majd takaróját széjjeltárva, valósággal lerepül a földre.

A dobok elhallgatnak, néma csendben várakozik a tömeg. Hosszú, éles kés villan a varázsló kezében. Többször beletartja a kis varázstűzbe, az ifjak pedig sorra elébe járulnak. A fiatalok mukkanás nélkül tűrik, amint a varázsló és segédei (néhány idősebb harcos) két ujjal felcsípi mellük-ről a bőrt, két vágást ejtenek rajta, és hosszú bölénybőr szíjat fűznek át a felvágott bőrön. A szíj másik végét pedig a Naptánc-oszlophoz kötik.

Az ifjak elkezdik táncukat! Dobok morajló dübörgése kíséri őket. Most már az egész törzs énekel és táncol, miközben az oszlophoz kötözött „csikó-harcosok” nagyokat rántanak a szíjon, hogy az minél előbb kiszakadjon a bőrből.

Sokszor előfordul, hogy órák is eltelnek így, s ha az ifjú „meghal”, vagyis elájul, leoldják, de próbája nem ért véget. A „halott” a földön fekszik, csak lassan tér magához, ám amikor feltápáskodik, az „utolsó futás” szertartásában lobogó sörényű musztángthoz erősítik, és egy idősebb harcos addig nyargal vele körbe-körbe, míg a bölényszíj kiszakad a melléből. A varázsló gyorsan gyógyfüvet tesz a sebre, s a fájdalomtól meggyötört ifjú apja és anyja karján hazatámo-lyog családjá tipijébe. Harcossá avatta a véres próba!

Minden, ami a Naptánc-szertartáson történik, az indiá-nok szemében a meghaló és újból feléledő Nap tánca, a meghaló és újra feléledő férfierő tánca, a hála és az áldozat tánca, melyet a legfőbb varázserőnek, a Napnak ajánlanak.

Kegyetlen, de szükséges erőpróba ez, hogy a harcossá fogadott ifjú bátran nézzen szembe a prérin leselkedő veszélyekkel. Hogy állhatatos és kitartó legyen. Vadászaton viselje el a nélkülözéseket. A harci ösvényen járva legyen elszánt, ne ismerjen félelmet, bátran állja a kínokat és minden szenvedést.

Mert a vadászat maga az élet!

Alighogy véget ért a Naptánc ünnepe, tábort bontottak a törzsek, s a bölények nyomába eredtek. Egész szeptemberben, a Vadászó Hold napjaiban, sőt még októberben, a Hulló Levelek Havában is követték a délre vonuló csordák nyomát, hogy mire az északi szelekkel érkező „Hideg Idő Ura” jéggé dermedti a folyók és patakok tükrét, legyen elegendő hús a fűszeres pemmikhöz, puha bőr a sátrak és ruhák foltozásához, a téli bundák és takarók készítéséhez.

Késő ősszel, a Hódok Havában és a Hosszú Éjek Havának rövid nappalain mindig rengeteg dolga van az asszonyoknak. Az elejtett bölényeknek szinte minden porcikáját feldolgozzák. Azon fáradoznak, hogy a hús a Havas Hold hosszú napjain túl egészen a tavasz érkezéséig kitartson, s az Éhes Hold se válhasson az éhezés rettegett napjaivá! . . . De előbb a bölény nyomában járva fel kell kutatni, be kell cserkészni és el kell ejteni a vadat. Mert a vadászat maga az élet!

Csejennek, dakoták, arapahók, feketelábok és más vadászó törzsek titkos társaságaiban a férfiak a „bölényszarv”-ra tesznek esküt. A törzs minden harcosát arra kötelezik, hogy tartson készenlétben egy bölénymaszkot, s ha meghallja a varázsló hívó jelét, azonnal jelenjen meg a „bölényhívó”

Síksági indiánok (dakoták)
bölénytánca

táncon! A vadászok ilyenkor fejükre simítják a görbe szarvakkal ékeskedő maszkot, mely általában a bölény testhosszának megfelelő prém, s még egy farkat is erősítenek rá, amelyet aztán a táncos maga után húz a földön.

Tíz-tizenöt harcosból álló csoportok járják a táncot. Ha valamelyik kifárad, előredől, és mint a sebzett bölény, lehányatlik. Erre a körben álló vadászok közül valaki egy tompa nyíllal jelképesen lelövi, s a táncos eljártssza az elejtett bölény haláltusáját. A harcosok megragadják, kivonszolják a körből, és olyan mozdulatokat tesznek, mint mikor megnyúzzák az elejtett állatot. Eközben másik táncos áll be az elfáradt harcos helyére. Ez a folyamatos helycsere teszi lehetővé, hogy ha kell, tíz-húsz napon át éjjel-nappal is folyik a tánc, mindaddig, amíg a bölények meg nem jelennek a látóhatáron.

A szertartást természetesen mindig siker koronázza, hiszen mialatt a táncosok körében és az egész táborban általános az izgalom, a környező dombokon vadászok állnak lesben, s ha megpillantják a legelésző csordát, levegőbe hajigálják takaróikat, ezzel adnak jelt a táncolóknak.

Amint kiderül, hogy bölények kószálnak a közelben, nagy kavargodás támad. Dicséretekkal halmozzák el az éppen akkor táncolókat, mert úgy vélik, a siker közvetlenül

nekik köszönhető. A harcosok lóra kapnak, az asszonyok előkészítik nyúzókéseiket, s megkezdődik a nagy vadászat!

Az indiánok levetnek magukról minden mozgást akadályozó ruhadarabot, s csak egy ágyékkendőben szállnak lóra. Kifestik magukat harci színeikkel. Íjat s több tucatnyi nyílveessőt vesznek magukhoz! Akinek van, puskáját viszi magával. Fegyvereiket mindvégig készenlétben tartják. Csuklójukra bölénybőr korbácsot erősítenek, hogy lovaikat azzal is sebesebb vágatára ösztönözhezzék, s az ostor segítségével a bölények közül is könnyebben kiválaszthassák a kiszemelt zsákmányt.

A legelészve vonuló bölényeket követve, mindig csendes ügetéssel közelítenek a csordához. Lassan, kitartóan, mérföldeken át mennek a kérődző, nagy testű állatok nyomában, s addig kerülgetik őket tisztes távolból, amíg a széllel szembe nem fordulnak. Mert ha a bikák megérik a közeledő harcosok szagát, ha idő előtt megriad a csorda, többé utol nem érhető. Így lassan, széllal szemben közelítve, a laza csoportokban legelésző bölények közé furakodnak, és megkísérik a kiszemelt teheneket és bikákat kiszakítani a csordából.

Amint a bölények észreveszik a közjük ékelődött lovasokat, nyomban ügetve próbálnak menekülni, majd egymást vadítva, veszett vágatásba kezdenek.

Reszket, dübörög a föld a csorda patái alatt. A vadászok is vágatásra serkentik musztángjaikat. A ló és a bölény között megkezdődik az életre-halálra szóló versenyfutás.

A jól idomított indián ló ösztönösen figyeli a bölények futását. Mielőtt egyik-egyik egészen közel érne hozzá, lassít, vagy megváltoztatja rohanásának irányát, és ezzel a legtöbb esetben sikerül kikerülnie a bozontos állat ökkelő szarvait. Az indián eközben korbácsát suhogtatva próbálja kiszemelt áldozatától távol tartani a többi állatot. Csak térdével kormányozza a lovat. Az alkalmas pillanatra vár. . .

Ráborul a ló nyakára, azon támasztja fel a kezét, s amint a kiszemelt bölény oldalához ér, lehetőleg közvetlen közlelől belelővi nyilát, vagy belepuskáz a vágatoló állat oldalába. A válla fölött, a szívet igyekszik eltalálni. Ha pontos a lövés, a bölény még fut néhány lépést, aztán a hatalmas test előrebukik, és nem mozdul többé.

A bölény persze szívós állat. Van, hogy három-négy golyót, öt-hat nyílveessőt is bele kell eresztetni, dárdával át-döfni, mire kiadja páráját. A sebzett állat nekiront támadójának, s ha eléri, lovat, lovast felöklel, földbe tipor. Ezért nemcsak az öröme napja a sikeres vadászat, hanem a gyászé is.

Dárdával támadó bölényvadász
(C. Russell festménye)

Az elejtett bölények tetemei között eltaposott lovak, sebesült harcosok, halottak is hevernek a préri fűvében.

Ha korán leesik a hó, és még a Hosszú Éjek Havában is tart a vadászat, hótalpakat kötnek a harcosok. A bölény ilyenkor mélyen süpped a hóba, s így az üldöző vadásznak könnyebben áldozatául esik.

A bölénytetemek fölött guggoló, véres irhát nyúzó aszszonyok között csendesesen zokognak a vad bikától felöklelt, agyontaposott harcosok özvegyei. Pedig úgy lenne jó, ha mindenki egyformán örülhetne, mert a sikeres vadászat

után most bekövetkezett a bőség ideje. Mindenkinek jut a zsákmányból. Az asszonyok napokig alig hunyják le a szemüket, míg fel nem darabolják az állatokat, ki nem feszítik a bőrüket.

A májat és a vesét azonmód nyersen fogyasztják el, de a húst főzni, sütni kell.

Esznek és megint csak esznek. Pedig már rég jóllakott mindenki, de nem bírnak betelni az evéssel. Már a kutyák sem marakodnak a csonton, jóllakottan hevernek a tipik árnyékában. A napokig tartó lakoma valóságos ünneppé, mámoros orgiává fajul. A harcosok újra meg újra eltáncolják a vadászat és a régebbi vadászatok eseményeit. A „láttam-tánc” a síksági indiánok sajátos dramatikus tánca, melyben minden harcos a körben állók énekkíséretével, dobok és csörgők hangjára előadja, eltáncolja hőstetteit!

A bőség napjait azonban legtöbbször az inség hosszúra nyúlt napjai követik, s az 1800-as évek közepére egyre több lett az inséges napok száma.

Az európai ember naptárja alapján számolva a múltó időt, a XIX. század elején a síksági törzsek között különös, ijesztő változásokról szóltak a „Szélmadár”* hírei.

Dél-Minnesotából, a pipakövek lelőhelyéről érkeztek az aggasztó hírek, onnan, ahol a törzsek harcosai találkozni szoktak egymással. A fehér ember érkezésének és az azzal járó veszedelmeknek hírért vitték el a préri távoli vidékeire!

Az eljövendő nehéz időket, a jövő nagy tragédiáját megelőző évek hangulatát azonban aligha tudjuk magunk elé idézni. Ezért lapozzuk fel ismét Bölényfia Hosszú Lándzsa emlékezéseit:

„Még nem kötöttünk végleges békét ősi ellenségeinkkel, a varjakkal. Az assziniboinokkal, a sziúkkal és a krikkel. Azon felül híre kelt már az új veszedelemnek, mely végzetes fenyegetéssel meredt felénk – tábortüzeink mellett suttogva emlegették a fehér embert. . .

. . . a jövőndő rejtelve volt ez, a jövőndőé, melyet a Fehér Ember érkezése tett bizonytalanná.

. . . Eme sok-sok rejtelem közepette örökös bizonytalanságban éltünk, folyton kóborolva, táborról táborra vándorolva. Olykor tüzet gyújtottunk a tipikben, de aztán kimen-

* Itt csak átvitt értelemben, az indiánok képolvasó beszédstílusát követve említjük a négy égtáj felől fúvó szelet, amely ez esetben a vándorlókat, a hírhozó embereket jelzi

tünk a nyílt síkságra, és takaróinkba burkolózva a szabad ég alatt aludtunk, nehogy álmunkban rajtunk üssenek, és lenyúzzák a fejbőrünket. És bizony sokszor éhezünk. Semmit sem tehattunk félre télire, mert a pusztuló bőlény egyre ritkábban mutatkozott, aztán meg vándorló életmódunk is megnehezítette a tartalékok felhalmozását.

Az éhség súlyos gyötrelem . . .”

S az éhséget a fehér emberek, a „sápadtarcúak” hozták.

Fegyverrel, itallal, a bőlények kiirtásával, a törzsek üldözésével. Pedig kezdetben úgy tűnt, hogy velük a gazdagság érkezik!

Fegyver és pálinka

Az első fehér embereket – trappereket, prémvadászokat, squatterokat, Lewis és Clark expedícióját, Jedediah Smith lovasait – a síksági indiánok táboraiban még gyanakvás nélkül, barátságosan fogadták. Később, amikor kereskedők jártak a felfedezők nyomában, a főnökök velük is elszívták a

Erőd udvarán tanyázó, üzletelő
indiánok (festmény)

békepipát, s bizalmuk jeléül feltárták előttük a bölények legelőit, a vadlovak tanyáit s a messzi nyugatra vezető ösvényeket.

„Fehér Homlokok”, így hívták a kereskedőket, mert amikor alku közben fejük búbjára tolták kalapjukat, napbarnította arcuktól élesen elvált örökké árnyékban levő homlokuk. Hogy mit forgatnak „fehér homlokuk” mögött, azt az indiánok aligha tudhatták, de látták, tapasztalták, mi mindent adnak cserébe a bölények, szarvasok bőréért. Takarók, posztók, színes gyöngyök, rézüstök sokaságát kínálják kocsijaik ponyvái alól, a kereskedőállomások gerendaházai-ban, s az indiánok csakhamar megtanulják a „piac” törvényét. Az indiánokkal folytatott, rövid idő alatt kiterjedt kereskedelemről a Vadnyugat térségein bolyongó hazánkfia, Xantus János ezt írja New Budából 1855-ben:

„Jelenleg a bőrkereskedők miatt mintegy 300 indián család (pottawatiak, choktawok és foxok) táboroz a város körül, kik élénk kereskedelmet űznek a magukkal hozott belénes (bölény) -, élen (azaz jávorszarvas) -, szarvas (wapiti) -, medve-, hód- és racoon (mosómedve)-bőrökkel . . .

. . . szeszes italokat, lábbelit, ruhaneműt, lőszereket stb. nyers bőröket lehetne becserélni az indiánusokkal, s ezeket St. Louisba szállítani.”

Az 1850-es évek derekán a vadászó törzsek már ismerték az angol Sharp-karabélyokat, majd később, néhány év múlva Springfield-puskákhoz és más modern fegyverekhez: Joslyn-karabélyhoz, winchesterekhez és coltokhoz is hozzájutottak.

Amint a harcosok megismerték a lőfegyvert, azonnal megkezdődött az érte való versengés. Mert a fehér ember „tüzes csöve” varázslatos fegyver! Vele egyetlen pillanat alatt lelőhető a bölény, és a vágató ló hátáról egyszerre többet is le lehet teríteni. A lőfegyver utáni vágy kezdetben csak a harcosok között szított ellentéteket, de később törzsek, nemzetségek békéjét bontotta meg. A polgárháború idején és az azt követő években a hadseregek raktáraiból lopott, a csatatereken összegyűjtött használt puskákkal és gyakran rossz lőszerezrel üzérkedő csempészek, fegyverkereskedők járták a prérit.

A rézüstöket, takarókat és mindenféle ruhaneműt cserélgető indián asszonyok hamar, már az 1830-as évek elején megismerték és használni kezdték a mindenre becserélhető

Menden kunyhó
(G. Catlin festménye)

dollárt, de fegyvert és pálinkát a harcosoknak legtöbbször csak a bölények bőréért, nyelvéért adtak a kereskedők.

És az indiánok alig néhány év alatt a pocsékolás luxusát is megtanulták. Elmúlt már az az idő, amikor az elejtett bölénynek minden porcikáját felhasználták. Hiszen a kereskedők nagy mennyiségben vásárolták az ingyencfaltnak számító bölénynyelvet. És ez jobb üzletnek bizonyult, mint hosszasan bajlódni az állat irhájával.

„... Amikor 1832 májusában a Missourin Fort Pierce-ig felfelé haladtam – írja egy utazó –, pár nappal azelőtt a folyó másik oldalán nagy bölénycsordát láttam. Dél tájban 500-600 főnyi sziú indián kelt át a folyón, és naplementekor 1400 friss bölénynyelvvel tértek vissza, ezeket pálinkáért cserélték el; a pálinkát pedig azonnal megitták.”

Igen, a fegyver és a pálinka!

Persze az indiánok nem a fehér ember alkoholja révén ismerkedtek meg a mámor érzésével. De vallási hiedelmeik, a hallucinációk és víziók jelentősége az életükben már elegendő ok volt, hogy egyes törzsek harcosai tömegesen rákapjanak az italtra. És míg az európai ember érkezése előtt a

préri és a Sziklás-hegység indiánjai révüléseikhez alig alkalmaztak bódító, mámort előidéző szereket, most a kereskedők butykosaiból csobogó „tüzes víz” segítségével mindenki számára gyorsan elérhetővé vált „egy utazás a szellemek birodalmába”. Aztán a kereskedő néha még ingyen is adott a „tüzes vízből”, mert az indián az ital hatására, részegen, engedékennyé, könnyebben befolyásolhatóvá vált. És mi más, ha nem ez volt a fehér kereskedők, a telepek, a nyugatra vándorlók érdeke. Előfordult, hogy a fehér kereskedők és ügynökök szítottak harcokat a törzsek között, hogy még több fegyvert, lőszert, italt és egyéb árut adhassanak el nekik. Szörnyű vetélkedés kezdődött a prérin! Ha az egyik törzs puskához jutott, a másik is arra törekedett, hogy hasonló vagy nagyobb fegyvertárra tegyen szert.

Miközben a XIX. század harmincas éveitől kezdve a bevándorlók hangyaseregként kezdik előzönlenni a nagy síkságot, és szekérkaravánjaik a hágókon át felkapaszkodnak a Colorado-platóra, miközben felbukkannak az első postakocsik, a Pony Express lovasai, és végül a távíró „beszélő drótjai” is ott zizegnek már az oszlopokon, majd ötven éven át az indiánok egymás közötti hadakozásának színtere a préri. Ám ez még csak a kezdet!

A bölények nyomában járó, vadászó törzseket a fehér ember megjelenésével kialakult zűrzavaros helyzet tizedeli. Az erők egyensúlya szakadatlanul változik. Mindig azok kerekednek felül, akiknek több a lovuk, és több a fegyverük, vagy sikerül egy náluk erősebb törzzsel szövetségre lépniök.

Fegyverért, lóért, asszonyért öltek, emésztették egymást a nagy síkság és a Sziklás-hegység indiánjai, s közben szinte észre sem vették, hogy kezdtek elmaradni a tavaszi és őszi nagy bölényvonulások.

Máskor csak néhány napig járták a „bölényhívó” táncot, most Egy Hold és még néhány nap is eltelt a fárasztó táncban, mire a látóhatáron feltűnt néhány nagy testű, barna állat. Ritkábban jelentek meg és kisebbek lettek a csordák. Amikor a kereskedőkkel együtt a fehér vadászok is megjelentek az Arkansas és a Smoky Hill vidékén, és a Union Pacific épülő vonalai mentén legelésző csordák ellen megkezdtek irtóháborújukat, a síksági törzseknek egyre több okuk támadt a vadászterületekért vívott harcokra.

Nem voltak eredendően vérengzőek! Csak az élet kényszerítette rájuk a harcot, csak társadalmuk legtöbbször számukra is érthetetlen átalakulása, a mindenfelől leselkedő ti-

Minden, a múlt században és századunk elején keletkezett leírás a skalpolást hozza fel érvnek vadságuk bizonyítására. Még az olyan, az indiánokhoz barátsággal és rokonszenvvel közeledő utazók is, mint a festő G. Catlin, azt állítják, hogy a fejbőr lenyúzása a préri valamennyi törzsénél szokásos kegyetlenség volt.

Ma már számos történész azt is kétségbe vonja, hogy

egyáltalán indián eredetű-e a hajas fejbőr lenyúzásának szokása. Hogy egyik gyökere a világ más népeinél sem ismeretlen „fejtrófea kultusz”-a lehetett, az aligha kétséges, de hogy ez a kegyetlen szokás nagyobb méretekben nem sokkal a fehérek megjelenése után terjedt el, az tényekkel is bizonyítható. Eva Lips, az indiánokat jól ismerő kiváló néprajztudós írja egy 1851-ből származó forrásra hivatkozva:

„A skalpkéseket és a tomahawkokat a fehérek kifejezetten az indiánok számára készítették, (. . .) évente ezerszám adják el nekik igen magas áron. A skalpkés közönséges mérszároskés, pengéje olyan, amilyent Angliában, Sheffieldben készítenek, ahol talán öt ezüstgarasba kerülne, míg a vad vidékek indiánjaitól egy lovat követelnek érte. . . .”

És a lovak, fegyverek, takarók, a bölény- és szarvasbőrök s a pálinka mellett a scalp is áruvá válik a kereskedőállomá-

sokon, a katonai erődökben. Állítólag még a XVIII. század végén történt, hogy William Penn* először ajánlott föl pénzt, fejenként 134 dollárt, megölt indiánok skalpjáért. Ám a régi okmányok azt is bizonyítják, hogy bérért, fizetségért fehér vadászok nyúzták le először foglyul ejtett és megölt indiánok fejbőrét. Később külön ára volt a férfi-, az aszszony- és a gyermekskalpoknak.

Így mutatkozott be a „vadak”-nak a „civilizáció”! . . .

A vad indiánokról szóló rémséges történetek már a XVIII. század végén, de a XIX. század folyamán folytatólagosan jelen vannak az amerikai sajtóban; eljutnak Európába és a világ más tájaira is. Hátborzongató leírások olvashatók a keleti partvidék és az európai polgárság családi lapjaiban a kínczölöpökhöz kötözött bátor felfedezőkről, az indiánok aljas ravaszságáról, gyávaságáról; a nyugati földeket elfoglaló „védtelen” telepések szenvedéseiről. Az USA egyes államaiban, a törvényhozó testületekben olyan fajgyűlölők szónokolnak, akik az összes észak-amerikai indián törzs azonnali és teljes kiirtását követelik.

A fehér emberek, ha az üzleti érdekeik úgy kívánták, egyáltalán nem válogattak az eszközökben. 1837-ben a Missouri partján lévő Fort Union nevű kereskedőállomáson himlővel fertőztek meg ötszáz – konkurens cégnek dolgozó – indián vadászt. És ez nem az egyetlen eset. . .

A vasútépítők előőrseit, a földmérőket követő ügynökök feketehimlővel fertőzött takarókat adtak el Kansas, Wyoming és Nebraska indiánjainak. A varázslók pedig hiába hívták a gyógyító szellemeket, hiába alkalmazták gyógyító tudományuk minden fortélyát. Táborok néptelenedtek el, százával feküdtek a hullák a sátrak között, s a titokzatos kór elől menekülő legyöngült csoportjai vánszorogtak a préryn.

Coloradóban teljes komolysággal tárgyalták azt a törvényjavaslatot, miszerint az állam területén a bűzös borzokkal együtt az indiánokat is ki kell irtani. A sikeresen működő vadászoknak pedig illő pénzjutalmat helyeztek kilátásba.

Az embertelenül kemény és gonosz erőszakosság, amellyel az indiánok életére törnek, de legalábbis száműzötteket akarnak csinálni belőlük, már a XIX. század elején olyan mértékben az USA politikai, katonai ügyévé válik, hogy 1824-ben a hadügyminisztérium keretében létrehozzák az Office of Indian Affairst, az Indiánügyi Hivatalt.

* A mai Pennsylvania területe az ő birtoka volt

McKenney ezredes, az „indiánügyek első megbízottja” kemény katona. Törvényt ül a határvidéken, igazságosztó portyákat vezet, s fegyverei erejére támaszkodva szerződéseket köt néhány, a Mississippi völgyében élő törzsszel.

Andrew Jacksont 1828-ban választották meg az Egyesült Államok elnökének. Sharp Knife – Éles Kés, ahogyan az indiánok nevezik – már messzebbre tekintő „indiánpolitikát” akart megvalósítani. Szentül hitte, hogy az indiánok és a fehérek nem élhetnek együtt békében, s a kongresszushoz intézett első üzenetében azt javasolta, hogy a Mississippi keleti partján élő indián törzseket telepítsék nyugatra, s ott biztosítsanak nekik elegendő földet, „mely birtokukat képezi majd, amíg csak szükségük lesz rá”.

Hosszas viták után 1830-ban fogadták el az elnök javaslatát. Két évvel később a hadügyminisztériumnak alárendelt külön biztost nevezett ki a kongresszus az indiánügyek intézésére, majd 1834. június 30-án törvényt fogadott el „az indián törzsekkel folytatott kereskedelmi és egyéb kapcsolatok szabályozásáról, valamint a béke megőrzéséről a határvidéken”. A törvény a Mississippitől nyugatra elterülő hatalmas területet az indiánok háboríthatatlan földjének nyilvánítja.

A törzsek főnökei tanácskozásra gyűlnek össze a „Hosszú Késekkel”, és sorra elszívják a békepipát. Az indiánok hisznek a fehér embernek, mert ismerik és tisztelik a kimondott szó értékét. A szent pipák füstjével is megerősítik a szerződéseket, melyekben az örökkévalóság ígéreteként ez áll: „amíg a fű nő, és amíg folynak a vizek . . .”

Am alig rajzolják az USA térképére a törvényben kimondott és szerződéssel is megpecsételt „örökös indián határt”, fehér telepesek újabb áradata zúdul az indiánok földjére, és nyomukban mindenhol ott jár a hadsereg.

Fort Snelling . . . Fort Atkinson . . . Fort Leavenworth . . . !

A kijelölt határvonal mentén sorra emelkednek az erődök. Katonák járják a határvidéket. Benyomulnak az indiánok földjére, hogy megfigyelhessék, sakkban tarthassák a távoli füves pusztákon bolyongó vadászó törzseket. És védelmet nyújtsanak a törvényt semmibe vevő, Oregon felé igyekvő, majd az 50-es években Kaliforniába tartó pioníroknak, kalandoroknak. Mert keletről egyre csak árad a vándorló fehérek tömege, mind nyugatabbra szorítva „az örök indián határt”.

Jackson törvénye nem békét, csak szenvedést hozott az indiánokra.

Nez Percé asszony díszes öltözetben (fénykép) ►

Amikor aztán kibírhatatlanná válik az állandó zaklatás, és reményeikben csalódva harci ösvényre lépnek a „szent kálumet népei”, a határ menti erődökből kiözönlő kékkabátos lovasság puskáival és ágyúinak tüzével találják magukat szemben.

Az indiánügyek egyik szövetségi megbízottja mondta:

„Tudatában kell lenni annak, hogy a civilizált államnak a vadakkal (!) szembeni eljárásában nem merülhet fel a nemzeti becsület kérdése. A vademberekkel a vadállatokhoz hasonlóan kell eljárni. . . Ez olyan viselkedést jelent, ami az adott helyzetben a legkönnyebb és a legelőnyösebb: harcolni kell ellenük, le kell verni őket. . .”

U. S. Cavalry – a kékkabátos lovasság

„West Pointban van az Egyesült Státusok Katona Akadémiája . . . . 1802-ben Jefferson president ajánlására fogadta el a kongresszus a West Point-i Akadémia alapítását. Ennek alap-rendeléseiben nem azt tette főcéllul a kongresszus, hogy ez csak a fennálló katonaságnak nevelje az ifjakat, hanem hogy az ottan neveltek által a katonai tudományok s fenyíték (fegyelem – *A szerző*) tiszta megfogatai, s litteratúra s tudományosság józan ízlése terjesztessék. A tanulók vagy kadétok száma 250-re van határozva. Az Egyesület különböző státusai a megürült helyekre újakat ajánlanak a presidentnek választás végett. A felveendőnek írni, olvasni és számot vetni tudni kell, s 14 és 17 esztendő között kell lenni . . . A tudomány folyama négy évet tart. Főbb tanulandók: matézis*, rajzolás, francia nyelv, természeti filozófia, kémia, artilléria**, földmérés, polgári és katonai etika, taktika, fortifikáció***, fegyvergyakorlás, esztétika és hazai törvények. Harminckét professzor tanítja a különböző tudományok osztályait, de azon kívül mindennap katonai gyakorlást kell tartaniok, s minden évben három hónapig sátor alatt lakniok. A fenyíték szoros és pontos. (. . .) kiléptekor a kadétok a katonasághoz tétetnek, vagy ha tetszik, a polgári életbe visszatérhetnek.”

Így írja le 1833-ban Bölöni Farkas Sándor, az Amerikába látogató erdélyi kismemes azt a katonai akadémiát, ahonnan kirajzanak a kék egyenruhás lovastisztek. A hírhedt kékkabátosok parancsnokai, akik végrehajtják a Nyugat bekebelezését, akik kitervelői, vesztesei és győztesei az „indian háborúk” véres csatáinak.

Az egyszerű zsoldoskatonák havi 13 dollárt kapnak, s ezért minden idejüket nyeregben töltik.

Délnyugaton, Arizona és Új-Mexikó iszonyatos napja

* matematika

** tüzérségi ismeretek

*** védőállások, műszaki erődítések

Az indiánok 1833. augusztus 28-án megostromolták Fort Mackenzie-t (Karl Bodmer festménye)

alatt az északias kepi* helyett porlepte világosszürke kalapot viselnek. Kansas északi tájain, Dakotában, Wyoming és Montana végeláthatatlan síkságain a nyári hőség testükre izzasztja az inget. Télen a hegyekből lezúduló vad, jeges hóviharok forgatagában nem az indiánok, hanem a fagyhalál a legfélelmetesebb ellenségük.

Kanadától le egészen a Rio Grandéig emberek, lovak mind gerendavárakban, erődökben vannak elhelyezve. Erődökben, ahol a hadsereg merev és bürokratikus szabályzatai, a rideg alá- és fölérendeltségi viszonyok alakítják az életet. A határvidék minden erődje elszigetelt, külön kis világ, ahol a parancsnok élet és halál ura, s személyétől, tekintélyétől függ, hogy az egyszerű lovas katonák számára elviselhető-e az embertelenül nehéz szolgálat.

A tiszt legnagyobb gondja: az indián. Már tíz ismeretlen lovas feltűnése elegendő ok arra, hogy az erőd udvarán felsorakoztassanak és hetekig tartó üldözésre küldjenek egy különítményt.

Ha az egyszerű katonák szenvedéseit, a prérin és a Szik-

* Amerikai ellenzős katonasapka, kissé előre lejtő tetővel

lás-hegységben kiállt megpróbáltatásait, személyes bátorságát nem is vonhatjuk kétségbe, az U. S. Cavalry szellemét mégiscsak Sheridan híres mondása fejezi ki legjobban.

1868-ban történt. Egy komancs csoport megadta magát, és a főnöküket Sheridan elé vezették. Amikor a megriadt indián meglátta a tábornokot, tört angolsággal így szólt: „Toszaui jó indián!”

Mire Sheridan így válaszolt: „Ha én eddig életemben látam jó indiánt, hát az mind halott indián volt. . . !”

Egy fiatal hadnagy, Charles Nordstrom is jelen volt a fogoly indián kihallgatásán. Megjegyezte és másoknak is továbbadta a tábornok mondását. Így született meg a határvidéki katonaság híres és hírhedt, Amerika-szerte szólássá vált jelszava: „Csak a halott indián jó indián!”

A Vadnyugat egymással szemben álló két ellensége, az indián főnök és a fehér tiszt a csatamezőn, a harci ösvényen mérte föl egymást – az előbbi az ősi föld és ősi életformája védelmében, az utóbbi a „Nagy Fehér Atya”, a kormány, a terjeszkedés nevében.

Az első csaták

Az első csatározások tulajdonképpen már akkor megkezdődtek, amikor a fehér emberek első csoportjai Észak-Amerika földjére léptek. Egész könyvet töltenének meg annak a majdnem háromszáz évnek az eseményei, amely a „Zárándok Atyák” 1620-ban történt partraszállásától az indián háborúk vadnyugati korszakáig terjed.

Ám ez egy másik könyv témája lehetne.

A XIX. század húszas éveinek elején, különösen Észak-Amerika keleti részén sok indián törzs beszüntette a fehérek elleni fegyveres ellenállást. A tippecanoei csata és az első szeminole háború után a kormány is változtatott indiánpolitikáján. Új törvényeket hoztak az indiánkérdés megoldására.

A 95. hosszúsági kör mentén 1830-ban kijelölt „örökös indián határ” Észak-Amerika legcivilizáltabb, legbékésebb törzseinek sorsát pecsételte meg. Ezek közül is a legtragikusabb sors Sequoyah népére, a csirokik törzsére várt.

Pár évvel korábban Jackson és katonái – közöttük a legendás nagy vadász, Davy Crockett, aki később mint képviselő védelmébe vette az indiánokat – sok ezer csirokit, krit és szeminolét mészároltak le a határvidéki harcokban. A csirokik civilizált törzse azonban túlélte a fehér emberrel vívott csatákat. Ha lehetett, elkerülte a vele való fegyveres

találkozást, megvédte gyermekeit a fehérek betegségeitől, férfait a „tüzes víz”, a whisky ártalmaitól, s szorgalmával olyan gazdagságra tett szert, amit a telepések is megirigyeltek.

Aligha van szomorúbb történet, mint a csirokik vándorlása a „Könnyek Útján”. Ők maguk, a szörnyű halálmenet 14 000 résztvevője nevezte így a több mint fél évig tartó útjukat.

1838 őszén csaptak le Winfield Scott tábornok katonái a csiroki falvakra. Mindenkit, férfiakat, nőket, gyermekeket és öregeket egyaránt táborokba zártak, s nemsokára meg-

Vándorlás a „Könnyek Útján”
(festmény)

kezdték terelésüket a lakatlan, széljárta oklahomai pusztákra. Négyezren, főleg gyerekek, asszonyok és öregek pusztultak el a téli hidegben, váltak az éhség és a különböző betegségek áldozataivá. Csak néhány százan tudtak elmene-külni a Smoky Hills, a „Füstölő Hegyek” rengetegébe.

Hasonló sorsra jutottak a hajdan dicső harcokat vívó krik, a csikaszanok, csoktanok és végül a szeminolék is. Csakhogy a szeminolék harcias népe nem olyan könnyen adta meg magát sorsának.

Közel nyolc évig tartott a második szeminole háború, s a félsziget népét ebben a háborúban olyan kiemelkedő képességű hős vezette, mint Osceola.

Amikor 1832-ben a szeminolék törzse is megkapta a kormány felszólítását, Osceola, a fiatal főnök a harcosok élére állt, s a Floridába vezényelt csapatok parancsnokának meg-üzente: halál fia az, aki az indiánokat el akarja üldözni szülőföldjükről!

A fiatal indián hadvezér jól elrejtette az asszonyokat és a gyerekeket, s harcosaival valóságos gerillaháborúba kezdett. Rátámadt a túlerőben lévő ellenségre, megsemmisítette annak két gyalogoszászlóalját. Aztán váratlan segítségre talált: szökött néger rabszolgákkal is megerősítette az indián haderőt. A harci lázban égő indián–néger sereg a Withlacoochee folyó partján szétverte az U. S. Army lovasokból és gyalogosokból álló csapatait.

A váratlan rajtaütésekkel támadó indián harci csoportokat hét éven át üldözte a határvidéki katonaság – minden eredmény nélkül. Végül, amikor már több mint 1000 amerikai katona esett el, s a háború költségei meghaladták a 40 millió dollárt, a kongresszus a polgári milíciát is fegyverbe szólította. Elhatározták, hogy nagy erők felvonultatásával az 1832-es kitelepítési szerződés végrehajtására kényszerítik a szeminolékat. Ez 1840-ben történt. A harc még így is majdnem további két évig tartott, de a túlerő végül legyőzte Osceolát!

A szeminole nép még abban az évben elindult a „Könnyek Útján”, hogy túl a „Nagy Folyón”, túl az „örökös indián határon” meglelje új hazáját. Csak egy kis csoport, a „legyőzhetetlenek” húzódtak még beljebb a mocsarak közé. Utódaik máig ott élnek Floridában, hírmondóiként azoknak, akiket Jackson és katonái szülőföldjükről elűldöztek.

A déli törzseket az északiak követték. Gyalog, lóháton, a katonák szekereire zsúfoltan. Maguk ácsolta tutajokon és dereglyéken keltek át a Mississippin a paunik, az etavák, huronok és delaverek maradékai. Csak néhány zsák kukori-

cát, néhány kosár vadrizst, kopott szerszámaikat hozták magukkal, szegény rokonként érkezve a bölények csapásain járó, büszke prériindiók földjére.

A felperzselt föld taktikája

Az iparosodó Észak és a rabszolgatartó Dél a Mississippitől keletre eső területeken lezártak, megoldottnak tekinthette az indiánok ügyét. A keleti törzsek – mármint az a néhány ezer ember, akik megmaradtak – belefáradtak a hosszú vándorlásba. Hitték és remélték, hogy a szélesen hömpölygő folyamon túl majd háborítatlan lesz az életük. Ám alig telepedtek meg a sérthetetlennek kimondott „örökös indián határ” mögött, 1847-ben ismét megjelent földjeiken az amerikai hadsereg. A katonák most Mexikó ellen vonultak, hogy Texitól Kaliforniáig újabb hatalmas területekkel növeljék a fehér ember birtokait.

Két év múlva, 1849-ben pedig sok ezernyi aranyra éhes ember vágott át az indiánok földjén, tülekedett a nyugatra vezető utakon.

Már ez sem ismeretlen történet!

Az Oregon és a Santa Fe ösvény megtelt a nyugatra vándorlók seregével. Előttük járt vagy követte őket a hadsereg. 1850-ben az Unió 31. államának nyilvánították Kaliforniát, ám a Sierra Nevada völgyeiben gyűjtögető, a Csendes-óceán partján halászó indiánokat senki nem kérdezte meg. A bölények és vadlovak hazáját, a síksági törzsek szinte egész vadászterületét magában foglalta az újonnan megalkított Kansas–Nebraska Territory. És fent, a hegyek között, Coloradóban, Montanában is megjelentek bányászcsákányaikkal az arany után kutató fehérek.

Gomba módra nőttek ki a földből a kereskedő- és postaállomások. Sorra épülnek a Vadnyugat híres erődjei: Fort Riley, Fort Kearney, a hírhedt Fort Laramie, Fort Bridger, Fort Defiance, Fort Wingate, Fort Apache, Fort Reno, Fort Phil Kearny és a többiek.

Alig valamivel több mint húsz év telt el Jackson elnök törvénye óta, s az U. S. Cavalry hozzáfogott az indiánkérdés végleges megoldásához. Katonák szállták meg a mai Kansas, Nebraska, Wyoming, Dakota, Montana, Utah, Arizona, Nevada, Új-Mexikó és Texas, vagyis a Nyugat hatalmas térségeit.

Közben lezajlottak a polgárháború véres csatái.

Ha a nyugati vidék füves pusztáin és a hegyi fennsíkokon vándorló törzsek főnökeinek és harcosainak még voltak

Harc közben. Kékkabátos katonák a prérin

„... amíg a fű nő, s amíg folynak a vizek...” 1845-ben a béke megpecsételésére készített ezüstérem

olyan reményeik, hogy a polgárháború majd lecsillapítja a fehér ember földéhségét, és Grant, a „Nagy Katona Főnök” majd minden szerződésnek érvényt szerez, most látniuk kellett, hogy nem így van!

Szerződés szerződést követett. „Amíg fű nő, és amíg folynak a vizek...” – mondták a főnökök. A fehér ember pedig mindig szavát adta, és mindig megszegte ígéreteit, s szabályszerű irtóháborúba kezdett Amerika ősi népei ellen.

Az 1860-as évek végén a polgárháború hőseinek, tiszteknek és tábornokoknak a parancsnoksága alatt vonul nyugatra az U. S. Cavalry, hogy addig üldözze, hajtsa a prérik és a hegyek indiánjait, amíg az egész „vörös fajt” ki nem törli a Nagy Ország történelméből.

Nem rajtuk múltott, hogy nem így lett!

„Ricók” (gazdagok) voltak a navahók mindaddig, amíg az amerikaiak Santa Fébe nem érkeztek, és a földet el nem keresztelték Új-Mexikónak. Aztán „ladrones” (tolvajok) névvvel illették őket, mert 1860 februárjában Manuelito 500 harcosa felvonult a hadsereg ménese ellen, hogy viisszasze-rezzék a Bonito-kanyonban lemészárolt állataikat.

Az eset pedig a következőképpen történt:

Új-Mexikó és Arizona határvidékén, a Bonito-kanyon bejáratánál építette föl az U. S. Cavalry az első erődöt. Fort Defiance-nek, a „kihívás” erődjének nevezték el, s a környéken lakó navaho indiánoknak nyomban megtiltották, hogy az erődöt környező dús legelőkön továbbra is legel-tessék állataikat. Amikor aztán néhány birka és elbitangolt ló a tilos fűre tévedt, lovasok vágattak ki az erőd kapuján, és mind egy szálíg lelövöldözték az állatokat, a pásztorokkal együtt.

Manuelito ezért támadta meg a katonák lovait. Dárdák-kal, nyilakkal azonban a navahók nem sokra mentek. Alig néhány lovat sikerült zsákmányolniuk, de pár hét múlva több mint ezer harcos gyülekezett az erőd közelében, hogy végleg rendezze a megbántott navahók ügyét. Megvárták a hajnalt, s három oldalról megrohamozták a gyűlölt erőd ge-rendafalait. Az álmukból felvert katonákat váratlanul érte a támadás. Le-föl futkostak a nyílzáporban, de csakhamar rendezték soraikat, és puskáik tüzével visszaverték az indiá-nok támadását. A navahók még így is elégedetten tértek vissza hoganjaikba. Honnan is sejthették volna, hogy az erőd sikertelen ostroma háború kezdetét jelenti, s hosszú idő fog eltelni, míg a fehérek és a navahók között helyreáll a békeesség.

A történelem a navahók földjét sem kerülte el. Nemcsak hírét hallották a fehérek háborújának, hanem a déliek szür-ke egyenruhás katonái is megjelentek Új-Mexikó földjén. A Rio Grande partjainál vívtak véres csatákat az északi ka-tonákkal, akiknek Kit Carson (a „Kötélvető”) volt az egyik parancsnoka. A navahók megnyugodva vették tudomásul Kit Carson jelenlétét, mert barátjuknak hitték, s abban biz-tak, melléjük áll, ha leverte az Új-Mexikó földjére betolako-dó szürkezubbonyosokat.

1862 tavaszán nyugat felől érkeztek a magukat „Kalifor-niai oszlop”-nak nevező kék egyenruhás lovasok. James Carleton, a parancsnok, alighogy körülnézett a navahók földjén, nyomban kijelentette: „csodálatos legelők és ásvá-

nyi kincsek birodalma . . .”, és elhatározta, elűzi az indiánokat földjeikről.

„A navahók bitang hegyi farkasok, meg kell őket szelídíteni . . .” – ezt vallotta Carleton. Katonáival először mégis a mescaléro apacsok ellen vonult, akik elszórt hoganjaikban alig valamivel több mint ezren éltek a Rio Grande és a Pecos közötti gyér fűvű mezőkön. Az indiánvadászat mámorában felbőszült „Csillagos” Carleton nyíltan hangoztatta, vagy mind egy szálíg legyilkoltatja vagy fogságba ejti a mescalérokat. Az életben maradottakat pedig a Pecos melletti sivár rezervátumba kényszeríti.

A navahókat megrendítette, milyen könnyörtelen módon bánik el testvéreikkel Carleton. Santa Fébe lovagoltak a főnökök, hogy találkozzanak a tábornokkal. Csak Manuelito nem tartott velük. Sejtette, hogy hiába kérlelik a navahók küldöttei a tábornokot. És valóban, Carleton meg sem hallgatta a főnököket, nem ígért békét a navahók népének.

1863-ban Új-Mexikó és Arizona pusztáin kétségek és félelem között így köszöntött be a tavasz. A Varjú Hold és a Fűves Hold napjaiban, a csillagfényes éjszakák leple alatt a mescalérok egy része átszökött Mexikóba, a többieket pedig közrefogták a katonák, és a Pecos menti kopár rezervátumba, a Bosque Redondóra hajtották. Carleton úgy vélte, jó munkát végzett, s mihelyt a fű eléggé megnőtt ahhoz,

hogy a katonalovaknak jó takarmány legyen, parancsnoki törzsével – közöttük Kit Carsonnal – Fort Wingate-be lovagolt, hogy előkészítse a navahók rezervátumba üzésének hadműveleteit.

A navahók tisztelték Carsont, és nem gondolták, hogy az indiánok régi barátjának hitt tapasztalt vadász is ellenük fordul. Még akkor is bíztak benne, amikor megtudták, hogy egy lovasezreddel Pueblo Coloradóba vonult, és a jute törzs harcosait szerződtesi nyomkeresőknek. Bíztak sasfészkük, Canyon de Chelly védhetőségében, ahol a kiszélesedő völgyekben birkát, kecskét legeltettek a pásztorok, kerti veteményeket, gyümölcsfákat ápolgattak az asszonyok. A sziklafalak lábainál orgonabokrok illatoztak, és sűrű lombjukkal elfedték a kíváncsi szemek előtt a kanyon mélyén rejtőzködő hoganokat. A helyenként ötven méternél is szűkebbre szoruló, száz méternél is magasabb sziklafalak pedig könnyen elzárható, biztosnak ígérkező védőállásoknak látszottak mindenféle támadással szemben.

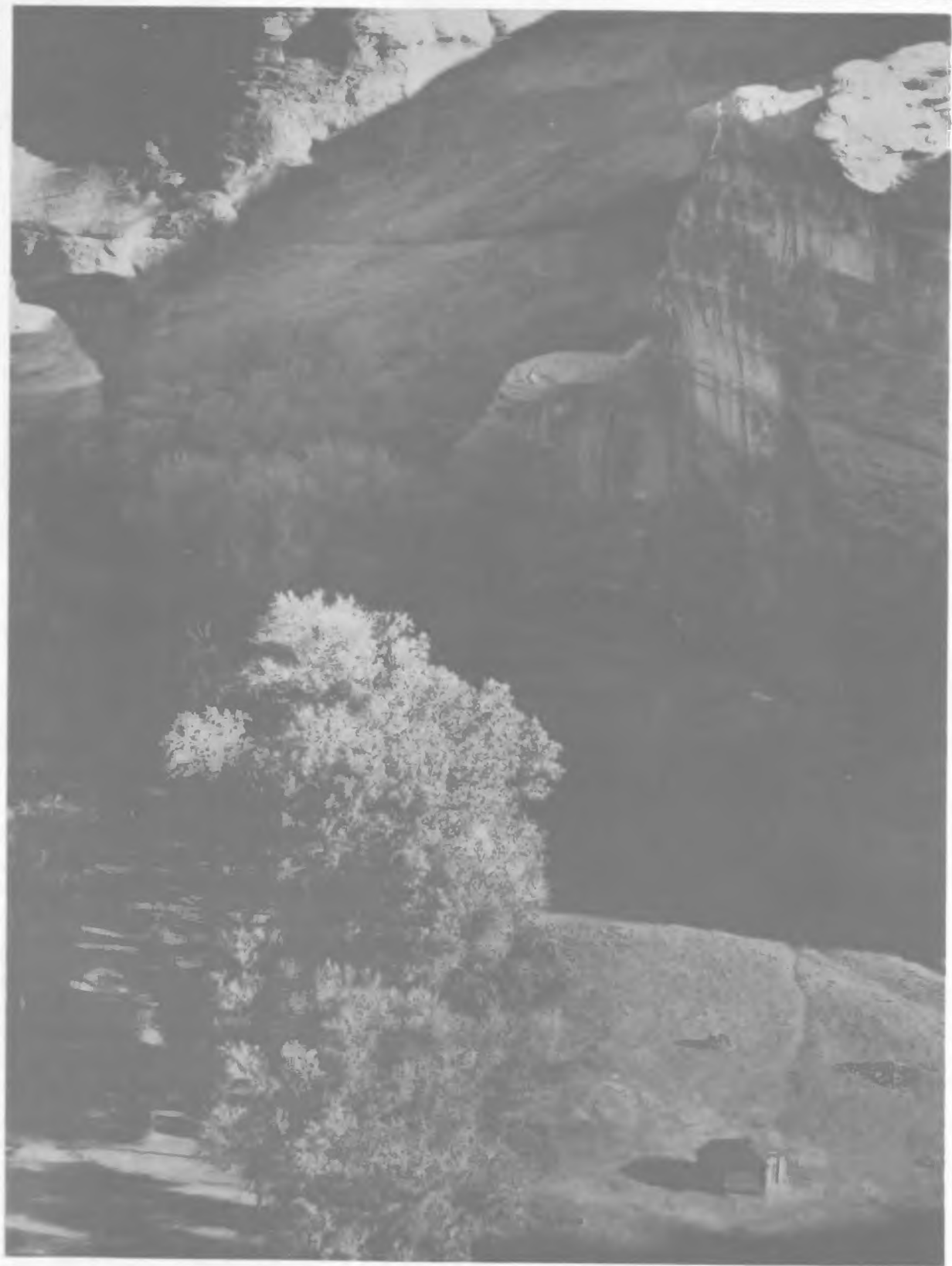
Nyár közepén, július utolsó napjaiban jelent meg Fort Defiance-nál (melyet közben Canbyról, az indiángyűlölőről neveztek el) Kit Carson, és csapatával azonnal hozzálátott a „felperzselt föld” taktikájának megvalósításához. Július 25-én adott parancsot Cummings őrnagynak, hogy hajtson el minden jószágot, ami csak útjába akad. Égesse föl a kukoricát és minden veteményt a Bonito mentén.

Mire az ősz beköszöntött, a Fort Canby és Canyon de Chelly közötti majdnem országnyi nagyságú területen a kékkabátos lovasság a nyájak és gabonaföldek, a kertek és gyümölcsösök java részét elpusztította.

Az üldözött, bujkáló navahók ott álltak bosszút, ahol tudtak. Joseph Cummingst, a terrorkülönítmény parancsnokát egy navaho mesterlövész egyetlen golyóval kilőtte nyergéből. Fort Canby mellett az indiánok megtámadták Carson állatainak karámját, szétzavarták a málhás öszvéreket, és „Kötélvető” kedvenc lovát is elhajtották.

Az elszórt, szervezetlen akciók azonban nem segítettek az indiánokon. Amikor Fort Wingate parancsnoka jelentette Carleton tábornoknak, hogy a javaiktól megfosztott, kiéhezett navahók a békéről kívánnak tárgyalni, a tábornok még a kapitányt is lehordta.

Nem volt más választás! A főnökök egy csoportja feltétel nélkül megadta magát. A ravasz Carletonnak még arra is volt gondolja, hogy a Bosque Redondóra vezetett első foglyok jó elbánásban részesüljenek. Carsonnak pedig parancsot adott, hogy indítson újabb támadást a Canyon de

Chellyben megbúvó, szabadságukat védelmező navahók ellen.

1864. január 6-án vonult ki Fort Canby gerendafalai közül a Canyon de Chelly elfoglalására induló lovasság. Kemény hideg járta azokban a napokban. Heves szél fújt, és több mint hat hüvelyk magas hóban vergődtek a sziklás terepen a lovasszázadok. Hat napig tartott az út, mire A. Pfeiffer százados osztaga elérte a kanyon bejáratát. Nem találtak ellenállásra! Őrszemeket állítottak, és nyomban tüzet raktak a csikorgó hidegben. Ám egyszer csak hatalmas kövek gördültek alá a magas sziklafalokról. A kiéhezett navahók így próbálták megsemmisíteni az ellenük küldött katonaságot. De a kövek alig tettek kárt a kékmundérosokban.

A katonák gyorsan fedezéket kerestek, és puskáikkal egykettőre visszakényszerítették búvóhelyeikre az indiánokat. Majd hozzáláttak a munkához. Lerombolták a hoganoikat, szétdúlták a maradék élelmiszert, és tizenkilenc aszszonyt és gyereket fogolyként tereltek tovább maguk előtt.

Carson két ágyúval is megerősített osztaga két nap múlva egyesült Pfeiffer századával, s így majdnem harc nélkül vette birtokába az egész Canyon de Chellyt. Éjszaka a sziklák mögül navahók lesték a katonák tábornüzeit, és másnap reggel hatvan rongyos, csonttá soványodott harcos tántorgott felemelt kézzel Carson elé.

Megadták magukat . . .

Canyon de Chelly elvesztésével a navahók elvesztették minden reményüket. Január utolsó napjaiban több mint 600 navaho vonult Fort Wingate-hez, hogy megadja magát. Február közepére a fogoly indiánok száma elérte a kétezret. Közben egy második, több mint kétezer indiánból álló csoport didergett katonák őrizetére bízva a Fort Canby környező havas pusztaságban.

Márciusban indultak el a navahók hosszú vándorútjukra. Háromezer birkát, 470 csont-bőr lovat vittek magukkal. A betegek és az öregek számára huszonhárom ponyvás kocsit kaptak a hadseregtől, de alig érték el Los Pinost, azokat is elvették tőlük.

„Szokatlanul heves hóvihár tört ránk. Négy napig tombolt a jeges szél: az indiánok iszonyúan szenvedtek, mert sokuk csaknem teljesen meztelen volt. . .” – írja a hadsereg egyik tisztje jelentésében.

A vánszorgó navahók utolsó csoportja május 11-én este érte el a rezervátumot. A közel ötezer indián közül több mint ötszáz halt meg útközben. Volt, akit lelőttek, volt, aki nem bírta tovább, ott fagyott meg az út mentén. Éhség és has-

menés gyötörte őket. A kisebb gyerekek egy csoportját pedig a szomorú menetet kísérő mexikói katonák rabolták el.

Manuelito, aki nem adta meg magát, messze északnyugatra, a Little Colorado és a San Juan sziklás, vad környékére húzódott. Még a rezervátumból szökött navahók sem találtak rá. Egy, kettő ha elvergődött rejtekhelyére. Tőlük tudta meg, milyen borzalmakat élnek át fogságban sínylődő testvérei. „Úgy élnek, mint odvaikban a prérifarkasok . . .” – mondták a hírhozó szökevények.

Időközben Carleton is rájött: „. . . olcsóbb élelmezni őket, mint harcolni ellenük . . .” Csak a szabad Manuelito nem hagyta nyugodni!

Carleton állandó katonai őrhelyeket állíttatott fel, és 1865 augusztusában parancsot adott: lőjenek agyon minden, a rezervátumon kívül kószáló indiánt!

Körözőplakátok jelentek meg az utak mentén, a postaállomásokon. Vérdíjat tűztek Manuelito és a szabad navahók fejére.

Kíméletlen embervadászat kezdődött Új-Mexikó földjén, s 1866. szeptember 1-én, a Vadászó Hold első napján „nagy vadat” fogtak Carleton katonái. Huszonhárom életben maradt, kimerült harcosával, beteg gyerekekkel és aszszonyokkal Manuelito is megadta magát.

Nem voltak többé harci ösvényen járó navahók!

Néhány nappal azután, hogy Manuelito megadta magát, „Csillagos” Carletont is leváltották. Valami visszaélést emlegettek . . .

A rezervátum új felügyelője, A. B. Norton vizsgálatot rendeltetett el a Bosque Redondón nyomorgó navahók sorsának rendezésére. „A víz fekete és poshadt, rossz ízű és élvezhetetlen, a nép egynegyede betegségek áldozata lett. . . A rezervátum dollármilliókba került az Államok kormányának. Meg kell szüntetni, és minél előbb áttelepíteni az indiánokat. . .” – írta jelentésében a bizottság.

Később, 1868. június 1-én megszületett az újabb szerződés, és a navahók hosszú megpróbáltatások után visszatérhettek hazájukba. De életük a hazai földön sem lett könnyebb. A legjobb legelőket addigra már elfoglalták a marhatenyésztő rancherek, a „góliát” John S. Chisum sok tízezres gulyái. De a navahók még így is boldogok voltak. Boldogok is lehettek, mert fenn északon, a végtelen prériken a dakoták, csejennek, kajovák és komancsok vadászmezőin csak ezután kezdődtek a szenvedés, a harc és a megaláztatás évei.

A csejenn háború

A polgárháború első éveiben a vadászgató csejennnek és arapahók mind gyakrabban találkoztak katonákkal, akik hosszú szekérkaravánokat kísérték kelet felé a Pikes Peak aranybányáiból és Denverből, az aranyásók új városából. Pusztai desperadóktól, a déliek portyázó gerilláitól védtek a Russel, Majors & Waddel cég szekereit a lovas katonák, és nem sok figyelmet fordítottak a bölények csapásait, szarvasok nyomait követő indiánokra.

Kormos Üst csejenn harcosai, Kiss Holló arapaho vadászai is barátságosan üdvözltek a szekerek mellett porosz-káló, elcsigázott katonákat. Hiszen béke volt, mióta 1851-ben a csejenn, arapaho és dakota törzsek főnökei Fort Laramie-ben találkoztak a Nagy Fehér Atya követeivel, és megkötötték a nagy egyezményt.

Amikor Fort Laramie-ben a nagy szerződés megpecsételésére elszívták a pipát, az indiánok nem mondtak le földjeikről, nem adták föl jogaikat, hogy szabadon vadásszanak vagy halásszanak, s arról sem mondtak le, hogy a prérin és a Sziklás-hegység keleti lejtőjén bármelyik úton szabadon járhatnak.

Az egyik a terjeszkedés
jegyében, a másik az ősi föld
védelmében. Indiánok és
a lovasság találkozása (festmény)

Csak olyankor ültek a csejennek gondterhelten tipijeik tűzénél, amikor szomorú híreket hoztak táboraikba a messze földről érkező vándorok a Bosque Redondo sivár pusztaságában tengődő navahókról, a szanti dakoták felkeléséről, Kis Varjú véres háborújáról.

A minnesotai Mankatóban kivégzett dakota harcosok története félelemmel töltötte el őket, de azért változatlanul bíztak az amerikaiak legnagyobb főnökében, akit a ponyvás szekereken vonuló pionírok mind csak „Becsületes Ábris”-nak neveztek.

1863 elején Kormos Üst és a csejennek másik főnöke, Szikár Medve is járt Washingtonban, a Nagy Fehér Atya házában. Lincoln érdemrendet tűzött a mellükre, s parancsára Greenwood ezredes megajándékozta Kormos Üstöt az Egyesült Államok zászlajával. Kormos Üst nagyon büszke volt a nagy selyemzászlóra, és attól a naptól kezdve bárhol ütötte föl táborát, tipije előtt egy hosszú árbocon mindig ott lengett a csillagos-sávós lobogó.

Kormos Üst tehát bízott az amerikai katonákban, bízott abban, hogy a zászló mindig megvédi népét és táborát, de a biztonság érdekében azért a többi csejenn és arapaho főnököt is rávette, tartsák távol a fiatal csikó-harcosokat a fehérek megszokott útvonalaitól.

Közben minden nyáron több és több katona jött a bölényfűvel benőtt prérire. 1864 tavaszán mélyen behatoltak az indiánok vadászterületeire, és nem hagytak kétséget szándékaik felől.

Amikor William Bent vadnyugati vadász, a csejennek jó barátja – aki maga is csejenn nőt vett feleségül, és gyermekei Kormos Üst harcosaival vadásztak – ellovagolt a nagyrészt önkéntesekből toborzott* coloradói katonai körzet parancsnokságának táborába, a parancsnok, John M. Chivington egy percig sem titkolta igazi célját.

Washingtonban a kongresszus új territóriummal nyilvánította Coloradót. A hadsereg tehát a hivatalos államhatalmat képviseli, s bár a csejennek és az arapahók mindeddig szabadon vadászhattak a coloradói hegyek között, a korábbi szerződéseket most már másként kell értelmezni. Elérkezett az ideje, hogy lemondjanak régi vadászterületeikről, és visszavonuljanak a Sand Creek, valamint az Arkansas folyó által határolt kiszögellésben kijelölt rezervátumba.

„Katonafőnök” Chivington és lovasai nem tréfáltak.

* A polgárháború éveiben a fogságba esett déli katonákat is besorozták az indiánokat féken tartó nyugati alakulatokba. Ezek az ún. „ötvözött” jenkiezredek

Abraham Lincoln, az USA elnöke

Megtámadták Kormos Üst és Szikár Medve Ash Creek mentén táborozó vadászait. Hiába tűzte kabátjára Szikár Medve a Nagy Fehér Atyától kapott medált, első áldozata lett a katonák sortüzének. Hiába lengette Kormos Üst a csilagos-sávos lobogót. Csak harcosait tudta visszaparancsolni, hogy ne az indiánok szegjék meg a Fort Laramie-ben kötött szerződést.

Az Ash Creek partján vívott első csata után sok csejenn harcos vérzett sebeitől borítva. Szikár Medvét és egy fiatal harcost gyászolták a törzs asszonyai. S bár az első összecsapás után a katonák megfutamodtak, Kormos Üst már tudta: Chivington és a kékkabátos lovasság még sok szenvedést és megpróbáltatást zúdít harci ösvényre kényszerített népére.

Sárga Medve, arapaho harcos

A coloradói önkéntesek harci kedvét és az indiánok iránt szított gyűlöletét csak fokozta, hogy a hadsereg futárainak útján híre kelt: Ülő Bika és hunkpapa harcosai kitörtek a Black Hills hegyei közül, és Wyoming, Nebraska határvidékén rettegésben tartják az Oregon út vándorait. Postakocsikat vesznek üldözőbe, és valóságos háborút vívnak a Platte vidékének telepeseivel.

A tagbaszakadt Chivington – aki pályafutását állítólag metodista prédikátorként kezdte, s számos vasárnapi iskolát alapított a kaliforniai aranybányászok táborában – ezek után szemrebbenés nélkül kijelentette tisztjeinek: „Öljetek meg minden indiánt, akivel csak találkoztok!”

Csak egy parancsnok, Wynkoop kelt az indiánok védelmére. Megtúrte őket Fort Lyon közelében, és élelemmel is segítette a sikertelen vadászatról hazatérő arapahókat. Barátságos viselkedésével azonban hamarosan kivívta a coloradói és kansasi katonai körzet parancsnokságának nemtetszését, s mire igazán segíteni tudott volna a Fort Lyon közelében táborozó, éhező arapahókon, elmozdították parancsnoki posztjáról.

Egy állítólag skorbutban szenvedő, véreres szemű, furcsa figura került Wynkoop helyére.

„Piros Szemű Katonafőnök”, J. Anthony Scott, Fort Lyon új parancsnoka kezdetben barátságosnak mutatkozott. Kijelentette, hogy a Sand Creek mellett táborozó csejennek Fort Lyon védelme alatt állnak, és mindaddig nyugodtan vadászhatnak a Smoky Hill vidékén, ameddig beáll a tél, és ő felsőbb utasítást nem kap az erődben felhalmozott élelmiszer kiosztására. Kormos Üst hitt Anthony szavainak. Úgy vélte, a Sand Creek mellett biztonságban érezhetik magukat, és a telet valahogy kihúzhatják!

Csak az keltett benne némi gyanút, hogy nem sokkal a csejennek távozása után az új parancsnok rátámadt Kis Hollóra, az erőd közelében táborozó arapahók főnökére: „Menjetek bölényt vadászni, nehogy éhen döglöjtek!”

Mint a madarak, úgy rebbentek szét a megriadt arapahók. Egy részük – akik a hírt hozták Kormos Üst táborába – a Sand patakhoz vonult, hogy együtt vészeljék át a telet a csejennel. Kis Holló pedig néhány családdal átkelt az erős sodrású Arkansas folyón, és lehúzódott a déli prérire, hogy minél távolabb legyen Fort Lyontól.

Az arapahók elkergetése csak része volt annak az ördögi tervnek, amelynek végrehajtására Anthony és Chivington készültek. Amikor egy Smith nevű kereskedő november 26-án hajnalban a csejennek Sand Creek melletti táborába

indult, hogy az őszi vadászaton elejtett bölények bőrét felvásárolja, Anthony őrnagy szokatlanul segítőkésznek bizonyult. Erős szekeret és négy jól idomított lóból álló fogatot adott neki. Kocsisnak pedig a 4. coloradói lovasezred egyik katonáját.

A kereskedő vidáman indult a mintegy 60 mérföldes útnak, s nem sejtette, hogy ő és a kocsis, David Louderback közlegény lesznek a csalétek. Az egy szál magában, fegyveres katonák nélkül érkező kereskedő és kísérője, a fegyvertelen katona ugyanis aligha kelthetett gyanút az indiánok táborában. Pedig Chivington ekkor már több mint hatszáz emberrel úton volt Fort Lyon felé.

A laza alakzatban menetelő lovasok java része annak a 3. coloradói ezrednek a katonája, amelyet J. Evans kormányzó a déliek fogságba esett katonáiból toborzott, és kifejezetten az indiánok ellen hozott létre.

Határvidéki fegyveresek, kalandra éhes civilek is követtek a katonákat. Húsz lovas előrevágatott William Bentnek

az erőd és az indián tábor között lévő ranchára. A házat körülfogták, hogy a gazdának ne legyen alkalma a felvonuló katonaság közeledtéről értesíteni Kormos Üstöt és a csejenn harcosokkal együtt vadászó fiait.

Az erődbe érkező Chivington nyomban összehívta a tiszteket; skalpszedésről, vérfürdőről szónokolt. Amikor két hadnagy meg egy fiatal kapitány szót emelt, és megjegyezték, hogy miközben keleten, Gettysburg mezőin a rabszolgák felszabadításáért ontják vérüket az Unió katonái, Kormos Üst védtelen táborának megtámadása gyalázatot hoz a hadseregre, Chivington dührohamot kapott, és hadbírósgot emlegetve, ököllel fenyegette meg a fiatal tiszteket:

„Azért vagyok itt, hogy indiánokat öljek, és az a véleményem, hogy helyesen és tisztességesen járunk el, ha az indiánöléshez minden eszközt megragadunk, amit az Úristen a kezünkbe ad . . .”

És november 28-án este a 3. és 4. coloradói lovasezred 700 katonája, Anthony különítménye, valamint négy tizenkét fontos ágyú Chivington parancsnoksága alatt kivonult Fort Lyonból, hogy megkezdje „hadműveleteit” a Sand Creek homokos partján táborozó csejennek ellen.

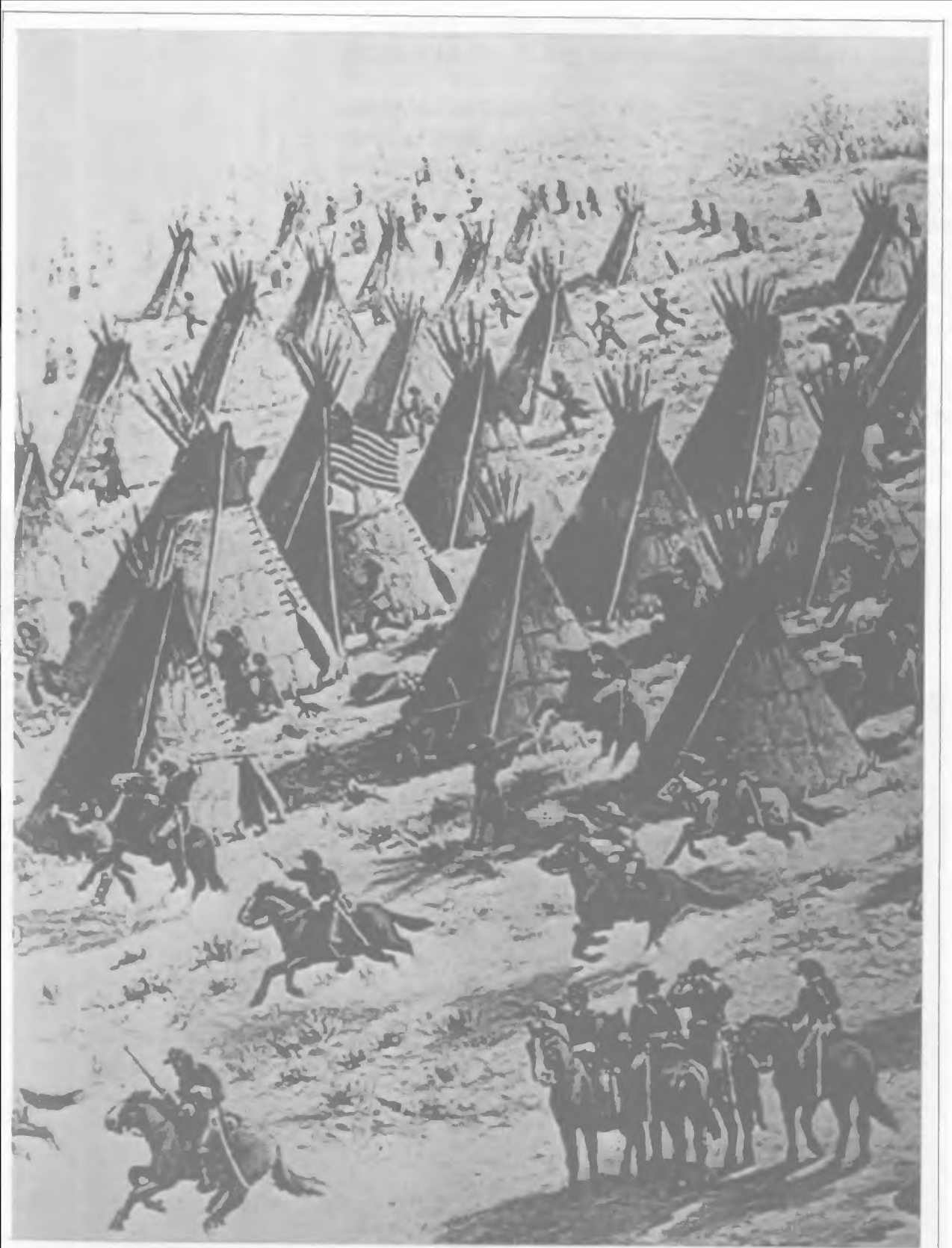
A kis folyó patkó alakú fordulójában, félkörbe kanyarítva álltak a csejennek sátrai. A csaknem száraz folyómedertől északra, a tábor közepén Kormos Üst tipije. Előtte, mint mindig, ezen a reggelen is ott lengett hosszú árbocon a csillogos-sávós amerikai zászló. A főnök nemzetségének sátrain túl, nyugatra Fehér Antilop és Harci Fejdísz családjai tipijeinek füstnyílásán szivárgott a hajnali párával keveredő füst. Keleten, a homokos dombok között arapaho családok sátoroztak. Csak pár nappal korábban fejezték be a bölénytáncot, és a férfiak java része már messze járt. A bölények után eredtek, és valahol a Smoky Hill lankái között űzték a vonuló csordákat.

A Hódok Havában már nyirkos, sötét hajnalok, csípős dér ébreszti a tipik mélyén alvókat. November 29-én hajnalban is hideg köd ült a tájon. A folyó felől gyors galoppban közeledett egy lovasszakasz. A csejenn tábor lakói – főleg asszonyok és gyerekek – először vonuló bölényeknek, eltévedt csorda hangjának vélték a folyóvölgyből hallatszódó lódobogást. Csak későn vették észre a katonákat, amikor előbukkantak a ködtakaró mögül, s már-már bent jártak a táborban. Egy másik szakasz az indiánok ki-

A Sand Creek menti mészárlás.

Így látta egy amerikai festő,

R. Lindneux ►

pányvázott lovai felé ügetett. Tüzelésre kész puskákkal közeledett a harmadik. Azután feltűnt Chivington és a derékhad.

Kürtjel harsant. „Lóóóróóó!...!” Hosszan elnyújtva visszhangoztak egymásra a századparancsnokok vezényszavai. A fegyverek és sarkantyúk egyetlen pendülésével ugrottak le a nyeregből a katonák, csatárláncba fejlődtek, és nyomban sortüzet nyitottak az ébredő táborra.

Irtózatos fegyverropogás törte meg a hajnali csendet. Sikoltozó asszonyok és gyerekek futkostak menedéket keresve. A harcosok megpróbálták elérni fegyvereiket. Kormos Üst megrendülten állt tipije előtt. Szorosan markolta az amerikai zászló rúdját. Az asszonyok és a gyerekek – több mint százan – mind Kormos Üst köré gyülekeztek, mert Greenwood ezredes ígéretében bízva azt remélték, nem lőnek rájuk, ha az Egyesült Államok zászlaja leng a fejük fölött.

Indián harcosok rohama
(F. Remington rajza)

A katonák pedig egyre közelebb nyomultak. Belelőttek a tömegbe, a menekülők után vetették magukat, ledöntötték árbocáról a csillagos-sávós lobogót. Közben a majdnem kiszáradt folyómeder felől Fehér Antilop és néhány arapaho család próbálta megközelíteni a Kormos Üst tipije körül csoportosuló csejenneket.

„Állj! . . . Ne lőjetek!” – kiáltotta Fehér Antilop, és futva próbált a katonákat vezénylő Anthony őrnagy közelébe kerülni. Lelőtték.

Órákig szenvedett. Még a borzalmas csatazajon is áthalatszott hosszú jajgatása, szenvedést űző halotti éneke.

Lovasok vágattak át a táboron. Felgyújtották a tipiket. Férfiakat, nőket, gyerekeket kaszaboltak le. Néhány aszszony és gyerek egy homokgödörbe menekült. Halomra lőtték őket! A déli órákban megkezdődött az embervadászat, és majdnem naplementéig tartott. Véres zubbonyos, whiskytől tántorgó katonák járkáltak az üszkös romok között, s akikben még életet találtak, végeztek vele!

Szétkergették a lovakat. Agyonlőtték Smith kereskedő kísérijét, David Louderback közlegényt, és a kereskedő élete is csak hajszálon múlt. Több katona attól sebesült meg, hogy részegen egymásra lövöldöztek. 105 indián aszszony és gyerek, 28 férfi maradt holtan a felgyújtott, földig rombolt tábor helyén.

Csodát, a szellemek akaratát emlegették a harcosok, hogy Kormos Üst megmenekült a vérfürdőből. Felesége súlyosan megsebesült, és George Bent is csípőlövést kapott. A sebesült indiánok csak éjszaka merészkedtek elő búvóhelyeikről. Ötven mérföldet vánszorogtak a csípős hidegben, vérző sebeikkel, rongyokba burkolózva, míg elérték a vadászó férfiak táborát. A gyász, a szűnni nem akaró könnyek napjai után hónapok teltek el, míg Kormos Üst törzse valamennyire kiheverte, de feledni többé nem tudta a Sand Creek menti mészárlást!

Gonosz idők jártak a prérin! Január sötét napjaiban futárok látogatták meg a hóba temetkezett táborokat. Vitték-hozták a híreket. Az északi csejennek meg akarták bosszulni déli testvéreiket, és az arapaho meg a dakota törzsekkel együtt megtorló háborúra készültek a sápadt arcú katonák és a földjeikre beszivárgott telepések ellen. Hiába indított vizsgálatot a kormány a vérengző Chivington és felbujtója, Evans kormányzó ellen. Hiába küldték "Varázslatos Borjút" – az indiánokkal majdnem hatvan éve együtt élő öreg mulatt férfit – Kormos Üst táborába, a Sand Creek-i támadás

borzalmait átélte kis csoportot sehol nem találta. Kormos Üst valahol a préri végtelen térségein bolyongott. Az új főnök pedig nem tárgyalt a békéről.

A szövetséges csejennék, arapahók, és dakoták egyre inkább egységes nemzetnek érezték magukat, és erejükben bízva léptek a harc ösvényére. 1865-ben, az Éhes Hold első napjaiban már rajtaütéseket hajtottak végre a Déli-Plattenél. Megtámadták és felgyújtották a katonák fából épített őrállomásait. Felégették az alig hároméves prérivárost, Julesburgot, és védőit a Sand Creek-i mészárlást megboszszulva megskalpolták. Hosszú mérföldeken leszaggatták a Western Union Telegraph vezetékeit, kidöntötték az oszlopokat. Sziklákat görgettek az utakra. Feltartóztattak és üldözőbe vettek postakocsikat. A katonai járőrök nem tudták megvédeni az áruszállító kocsioszlopokat. Elakadtak a prérin áthaladó szállítmányok, Denverben fegyvereseket toboroztak, bezártak a mulatók és a saloonok.

A Platte-től délre, egészen az Arkansasig lángban állt a préri! Több mint háromezer indián egyesült közös haderővé Vörös Felhő, az északi csejenn Tompa Kés és Lovaitól Felső Öreg vezetésével.

Vörös Felhő és a háromezer indián harcos komoly gondot okozott a kormánynak, s közben még a déli csejennék lezáratlan ügye is nyugtalanította az Indiánügyi Hivatal tisztviselőit. Nyár végén követek és fehér hivatalnokok jelentek meg a Smoky Hill vidékén. Kormos Üstöt és a déli csejennék táborát keresték. Azért jöttek, hogy a békéről tárgyaljanak, hogy új szerződést kössenek, és törvényesítsék a déli csejennék kiűzetését coloradói vadászterületeikről.

A követek hetekig bolyongtak a prérin, míg végül a Forró Hold utolsó napjaiban a Little Arkansas torkolatánál rátaláltak a Sand Creeknél megfélemlített törzs maradványaira. Sokan voltak a fehér hivatalnokok, és ott volt közöttük „Kötélvető” Carson is, aki felperzselte a navahók földjét. Smith kereskedő volt a tolmács, William Bent, a „Kis Fehér Ember” pedig az indiánok érdekeit képviselte a tanácsban. Kormos Üst és Kis Holló gyújtottak tanácstűzet.

„Őseink annak idején magukénak mondhatták ezt az egész földet. Semmi rosszat nem követek el. Meghaltak és elmentek. . . Mi pedig mindent elvesztettünk. . .”

Kormos Üst ezekkel a szavakkal állt fel a tanácstűztől. Megérintette az újabb szerződés okmányát, amelyik ismét „örök békét” ígért.

Az 1865. október 14-én aláírt szerződés pedig kimondja:

„Az indián szerződő fél kijelenti továbbá . . . beleegyezik, hogy minden jogát és igényét elveszíti arra a földre, amelynek határai . . .”

– és a szerződés hosszan sorolja a legjobb, legkedvesebb vadászmezőket a Platte-től a Sziklás-hegység fő vonulatáig, onnan le délre az Arkansas forrásvidékéig és a folyó kanyarulatait követve egészen a Cimarron torkolatáig.

Sand Creek véres napja eldöntötte a déli csejennék sorsát. Kormos Üst táborának lakói gyorsan felszedték sátraikat, és még aznap éjjel, a csillagfényes éjszakában elindultak délre, a Washita partjára.

*„Ha utat akartok,
le kell győznötök az indiánokat!”*

Alig lobbant el a láng, még ki sem hűlt Kormos Üst tanács-tüzének hamuja, a déli csejennék megtépázott csoportja még táborhely után kutatva bolyongott az arkansasi prérin, amikor északon – a Bighorn-hegység lejtőin eredő Tongue, a Powder és a Cheyenne folyók forrásvidékén – öldöklő csatákat vívtak a kékkabátosokkal Vörös Felhő és az ifjú főnök, Ülő Bika harcosai.

Pauni felderítők – az arapahók és dakoták ősi ellenségei – vezették Patrick E. Connor tábornok Utah-ból vezényelt csapatait, Nelson Cole ezredes Nebraskából átcsoportosított és Samuel Walker ezredes Fort Laramie-ből egyenesen északra tartó különítményeit. Az U. S. Cavalry egységei végigpusztították a Tongue folyó környékén vadászó arapahók táborait. Az áruló paunik lecsaptak az arapaho vadászok lovaira, elhajtották az állatokat, felgyújtották a családok tipiit, megskalpolták az asszonyokat és a gyerekeket.

1865. augusztus 18-án Belle Fourche-nál egyesültek Cole és Walker harcokban megfáradt csapatai. A polgárháborús önkéntesekből és az „ötvözőtt” jenkikből álló századok fegyelme teljesen fellazult. A déliek fővezére, Lee, Apomatoxban már letette a fegyvert, katonái a hírek szerint mind hazavonultak. A Vadnyugat katonái is joggal remélték tehát, hogy április végére leszerelhetnek. Ráadásul augusztus végére a portyázó különítmények élelmiszer-fejadagjait is csökkenteni kellett. A nyári szárazság kiégette a talajt. Nem volt se fű, se iható víz. A lovak leromlottak, a katonák közül pedig egyre többet támadott meg a foghullató, sze-

Vörös Felhő, a dakota háború vezetője

met bevérző gyengeség, a skorbut. Végül a felderítők hiába jártak be nagy területeket, sehol nem találták „Csillagos” Connor, a tábornok katonáit.

Egy Sasorr nevű fiatal hadifőnök vezetésével az indiánok többször is lecsaptak a meggyengült seregre. Dombok pereméről figyelték, éjjel-nappal követték a vánszorgó katonákat. Megzavarták tábortüzeiket, rajtaütöttek éjszakai őrszemeiken. Egy szeptember végi korán jött hóviharban üldözők és üldözöttek két napra szem előtt veszítették egymást. Amikor az indiánok ráleltek a katonák elhagyott táborára, szanaszét heverő, megcsonkított lótetemeket, mindenféle eldobált felszerelést találtak. A megfélemlített, felbomlott lovasság élelem híján saját lovait ette! Gyalogszerrel vánszorogtak a lerongyolódott kékmundérosok, míg végre a Powder mentén északnak fordulva, a Rosebud partak partján megtalálták Connor csapatát. A tábornok az eredeti haditervtől eltérően a saját dicsőségére emelt erőd, Fort Connor építésével volt elfoglalva.

Az erőd – amelyik később Fort Reno néven vonult be az indián háborúk történetébe – a harci ösvényen járó dakoták és csejenn csikó-harcosok támadásaitól ugyan megvédte a katonákat, de az éhségtől nem. Még ki sem tavaszodott, s a szerencsétlen „ötvözött” jenik fele meghalt skorbutban, tüdőgyulladásban vagy a hiányos táplálkozás következtében. Sokan még a tél derekán kereket oldottak. Ezek leg többje a négy-hat láb magas hóban, a jeges szélviharokban fagyott meg. S ha mégis sikerült elvergődniük a dakoták valamelyik táboráig, az indiánok kegyelmére bízhatták sorsukat. Vörös Felhő pedig kijelentette: „Ha újra jönnek a fehérek, újra elűzzük őket földjeinkről . . .”

Igy köszöntött be 1866 tavasza. A harci ösvényen járók szétszéledtek. A törzsek megtartották tanácsaikat, meghallgatták a varázslók jóvendöléseit, s a Varjú Hold közepén megkezdték bölénytáncaikat. Hozzáfogtak szokásos tavaszi és nyári tennivalóikhoz, a harcosavatás, a Naptánc előkészületeihez.

A prérin mégsem volt béke! Csak néhány hónapra csendesedtek el a csatamezők. És ezt a néhány hónapos nyugalmat az USA kormánya, az U. S. Cavalry katonái jól kihasználták. Leváltották Connor legyengült csapatait, és újabb, jól feltöltött ezredeket vezényeltek nyugatra. Nyár elején érkezett Fort Laramie-be a polgárháború egyik legkiválóbb – a műszaki munkában járatos – egysége, a 18. gyalogezred és velük egy mindenféle műszerekkel, tájolókkal, szintezőkkel, mérőszalagokkal és rajztáblákkal felszerelt csapat.

A földmérők, térképészek és geológusok csapatát John M. Bozeman mérnök irányította, aki azzal a kormány megbízással érkezett, hogy a Union Pacific nyugat-nebraskai vonalától kiindulva – a 18. gyalogezred tapasztalt katonáival – építsen utat és erődláncot fel Montanába, Virginia Citybe.

Bozeman már csaknem kész tervvel érkezett. Hiszen jól ismerte a terepet. Korábban, az ötvenes évek derekán tagja volt egy topográfuscsoportnak, részt vett a Utah-átjáró felfedezésében és az épülő transzkontinentális vasút nyomvonalának kijelölésében. Nem először járt tehát a dakoták földjén, s így az indiánok életéről, viselkedéséről is volt némi fogalma.

Bozeman tisztában volt azzal is, hogy az indiánok csak ellenségesen fogadhatják a fehéreket vadászterületeiken. Az új út nyomvonalát mégis a műszakilag kedvezőbb, a legkevesebb földmunkát és robbantásokat igénylő terepen jelölte ki.

Így került sor arra, hogy a dakota háború kirobbanását okozó híres Bozeman út a titonok és északi csejennek Powder vidéki vadászmezőin át nyugatra fordulva, a hegyeken keresztül kapaszkodott fel Montanába, Virginia Citybe, az új „aranyváros”-ba.

Amikor Henry B. Carrington ezredes parancsnoksága alatt a 18. gyalogezred hétszáz katonája, Bozeman földmérői és szakemberei elindultak észak felé, a tervezett út és erődlánc megépítésére, a környéken vadászó indiánok hamar felfedezték az erdő csendjét felverő favágókat, a szekerek és az állatok nyomait, az építők éjszakai tábortüzeit. S az idegeneket távolról figyelő harcosoknak arra is volt módjuk, hogy felmérjék Carrington különítményének nagyságát és erejét.

Kétszáz nagy kocsi vitte a rengeteg gépet, anyagot: arató-cséplő gépeket, tégláégetők berendezéseit, ablaküveget és előre feldolgozott épületfát. Rengeteg konzervet, zsák-számra vetőmagot és természetesen sok lőszert, robbanóanyagot meg mindenféle hadifelszerelést; többek között négy ágyút. Jim Bridger és a vén Beckwourth, ezek a hétpróbás vadnyugati felderítők is a csapattal tartottak. Nyilvánvalónak látszott, hogy a katonák közül sokan úgy tervezték, földet is foglalnak a Powder vidékén, mert asszonyaikat, gyerekeiket is magukkal hozták.

Aránylag gyorsan haladtak. Június 28-án már leváltották a Fort Renóban rekedt s a tél folyamán teljesen harcképtelenné gyengült katonákat. Július 13-án megérkeztek a

Little Piney és a Big Piney patakok találkozásához, ahol serényen megkezdték Fort Phil Kearny építését.

Ebben az időben Fort Laramie-ben a téli háború lezárásaként éppen a békéről tárgyaltak. Ott voltak mind a főnökök. A titonok, hunkpapák, az északi csejennek és az arapahók vezetői, de a „békebizottság” egy szót sem szólt az indiánoknak a Powder vidéki vadászmezők katonai megszállásáról, az új hadiút: a Bozeman út építéséről.

Vörös Felhő, Lovaitól Félő Öreg, Tompa Kés és a többi főnök meglepődött, amikor a csikó-harcosokból álló felde-
ritők hírét hozták, hogy fegyelmezett kékkabátosok épí-
tenek utat és erődítményeket a dakoták és csejennek közös vadászterületein.

A fehérék sokat hangoztatott békeszándéka tehát – mint már annyiszor – megint csak áttatás. Álló Vadlúd, a brulék főnöke belovagolt a 18. ezred táborába, és nyíltan megmondta Carringtonnak: „Ha utat akartok, le kell győznötök az indiánokat! A titonok, Vörös Felhő oglalái, a hunkpapák és minekonjuk minden fehér ellen harcolni fognak, aki a Platte északi partjára lép! . . .”

Alighogy hozzáfogtak a katonák Fort Phil Kearny gerendafalainak építéséhez, egy kora hajnali órában Vörös Felhő ifjú harcosai elhajtották az ezred 175 lovát és teherhordó öszvéreit. Két lovasszakasz vette üldözőbe a lótolvaj indiánokat. A harcosok gyors vágára serkentették a ménest, és mintegy tizenöt mérföldön keresztül hagyták magukat üldözni. Majd visszafordultak, és mind egy szálíg lekaszabol-
ták a kékkabátos lovasokat.

Ezzel kezdődött a könnyörtelen gerillaháború a Powder menti vadászmezők védelmében. Carrington, a „Kis Fehér Főnök” pedig tehetetlen volt.

Vörös Felhő háborúja

A Bozeman út elkészült szakaszán már megindult a forgalom. Katonai és polgári szállítmányok, hosszú kocsioszlopok vonultak egymás nyomában, de egyik sem lehetett biztonságban. A kis létszámú fegyveres lovas kísérek minde-
nütt cselt sejtettek, és sokszor bele is estek az oglala harcosok által állított csapdákbá. Ráadásul az indián harcosok – dakoták és csejennek – összehangolt rajtaütéseikkel szü-
net nélkül nyugtalanították az útépítőket.

1866 nyarán Vörös Felhő és szövetségesei erős támaszpontot létesítettek a Powder felső folyásánál. A dakoták egyesített törzsei közel háromezer harcost állítottak csata-

Indián tábor a Green River partján (G. Catlin festménye)

sorba, és a „Kószáló Laramie-iek”^{*} segítségével valóságos fegyverarzenálra – puskákra, pisztolyokra és tekintélyes mennyiségű lőszerre – tettek szert. A harcosok zöme azonban még így is csak íjakkal, tomahawkokkal és lándzsákkal volt felfegyverkezve.

Vörös Felhő mindenütt jelen volt. Járt a törzsek táborait, és nőttön-nőtt szövetségeseinek száma. Még régi ellenségeiket, a varjakat is sikerült a közös ügynek megnyernie. Közben a hadifőnökök tanácskozásain abban is elhatározásra jutottak, milyen taktikát kövessenek az U. S. Ca-

^{*} A Kószáló Laramie-k vagy ahogy megvetően nevezték őket: a „Laramie Haramiák” a dakoták egyik törzsi nemzetségéből való, minden hájjal megkent kereskedők voltak. Bejáratosak voltak a katonai erődökbe, főleg Fort Laramie-be. Arannyal, prémekkel lekenyerezték a korrupt tiszteket és tiszthelyetteseket, s ők közvetítették az üzletet, ha az indiánok kincstári felszerelést – fegyvert, lőszert – akartak szerezni

valry ellen vívott harcokban. Ennek lényege: egyetlen nyugodt percet sem hagyni az útépítőknak és a Montanába tartó pioníroknak.

Sokan otthagyták a mindenáron békét akaró Pöttyös Fartáborát, s a fiatal brulé harcosok napokat lovagoltak, csak hogy a harc ösvényein megmutathassák bátorságukat. Ezekben a harcokban hallatott magáról először Pizi, az ifjú hunkapa harcos és az oglalák jövőendő nagy harci főnöke, Örült Ló (Crazy Horse).

Ülő Bika is a harci ösvényt járta, Örült Lóval közösen olyan rajtaütéseket hajtottak végre, amelyekkel nyugtalan-ságban tartották a kocsikaravánok utasait és az őrizetükre rendelt katonákat. Az volt legfőbb céljuk, hogy az amerikai katonákat kicsalják gerendaváraik sáncai mögül, és a pré-rin, a hegyek között semmisítsék meg őket.

Indiántámadásokkal és a katonák visszacsapásaival telt el a nyár. Bozeman és Carrington minden veszély ellenére kemény munkára serkentette az útépítőket. Ősz elején Vörös Felhő és a többi főnök megegyeztek, hogy minden erejüket az új erőd, Fort Phil Kearny, az erdőben dolgozó favágók és a szállító szekereszek ellen fordítják.

A Hosszú Éjek Havának egyik sötét hajnalán – december 21-én – több száz bölénybundába burkolózott harcos indult a gyűlölt erőd felé.

Örült Ló vezette a cselvető fiatal harcosok csoportját, a favágók elleni látszatakciót. Közben a harcosok többsége az erődtől mintegy három mérföldre, a Penó Creeknél állított csapdát. Egy másik csapat nyeregben maradt, és két sziklás hegyhát mögött rejtőzött el. A jég borította sziklák szikrázva verték vissza a reggeli nap sugarait. A csípős hidegben több mint kétezer harcos várta a harc kezdetét, hogy Örült Ló és a tíz ifjú harcos törbe csalja a katonákat.

A csel sikerült! Amikor az első lövések eldördültek, a favágók fedezéket kerestek, és alig törődtek mással, mint saját testi épségükkel. A „csali-harcosok” előbújtak rejtekeikből, az erőd felé vágtattak, majd menekülést színelve, a Penó Creek felé vették útjukat. Az erőd őrsége ébernek bizonyult, mert néhány perc múlva már eldördült néhány ágyúlövés, majd William J. Fetterman kapitány parancsnoksága alatt egy század felbőszült lovas viharzott ki a kapun.

A kékkabátos lovasok néhány percnyi vágatás után felkapaszkodtak arra a dombhátra, amelyik mögött eltűnni látták Örült Ló fiatal harcosait. Egészen a Penó Creekgig üldözték az indiánokat – és már benne is voltak a csapdában!

Porzott a hó, regett a föld a sziklák közül elővágatató

csejenn és arapaho harcosok lovainak patái alatt. A hegy másik oldaláról oglalák és hunkpapák harci csoportja lendült támadásba. Vad kézitusában csaptak össze az indiánok és a lovas katonák. A lóról leugró katonák nyilaktól és golyó ütötte sebektől vérezve próbáltak felmenekülni a védelmet ígérő hegyhátra, de a felbőszült harcosok a nyomukban voltak. Az alig húsz percre tartó öldöklés tulajdonképpen csak akkor ért véget, amikor a két oldalról támadó indiánok már olyan közel kerültek egymáshoz, hogy egymást nyilazták.

Fetterman kapitányt egy lándzsa valósággal felnyársalta. Az elsők között volt, aki elesett. Megzavarodott katonái közül egy sem maradt életben. Amikor másnap reggel a szanitécek két sebesültszállító szekérrel kióvakodtak a csatamezőre, elborzadva látták felkoncolt, megskalpolt bajtársaikat.

Az indiánok később a „Száz Halott Csatájának” nevezték el a sikeres rajtaütést. Az Egyesült Államok kormányát pedig aggodalommal töltötte el a „Fetterman-mészárlás” híre. Ez volt eddig a legsúlyosabb vereség az indiánok ellen vívelt harcokban. És az első olyan ütközet Amerika történetében, amelyben egyetlen fehér túlélő sem maradt.

Védekező és menekülő
kékkabátosok
a Fetterman-csatában
(korabeli újságrajz)

Rettegő futárok hajszták habosra lovaikat Fort Phil Kearny és a Fort Laramie közti behavazott úton. A zümmögő drótokon hosszú táviratok váltották egymást. Jelentések, vizsgálatok sorozata foglalkoztatta a hadügyminisztérium tisztjeit. Sherman tábornok személyesen is részt vett a „Fetterman-ügy” katonai hátterének, a Bozeman út építése körül felmerült nehézségek kivizsgálásának irányításában. Végül Carringtont leváltották, és az U. S. Cavalry további két ezredét küldték a Powder folyó erődítményeinek megerősítésére, meg egy békéltető bizottságot Fort Laramie-be.

Az 1867 áprilisában érkezett bizottság a békéről beszélt ugyan, de tulajdonképpen azt a feladatot kapta, hogy katonai erőkkel fenyegetőzve rávegye Vörös Felhőt és szövetségeseit: adják föl vadászterületeiket! Hagyjanak föl a Bozeman úton közlekedők zaklatásával, és vonuljanak a Missouri felső folyásánál kijelölt rezervátumba.

Sanborn és Alfred Sully tábornok, a bizottság vezetői ezúttal is dolguk végezetlenül távoztak. Vörös Felhő meg sem jelent a tárgyalásokon. Lovaitól Félő Öreg képviselte a nagy harci főnököt, és kijelentette:

„Az oglalák s a dakoták többi népe nem madárcsapat, amelyiket meg lehet riasztani, és egyetlen hessentésre tovaszáll. A Powder vidéke utolsó lakóhelye a kószáló, pusztuló bölényeknek. Ez az utolsó vadászmező . . .

Vörös Felhő és a dakoták törzsei mindaddig a harc ösvényén járnak, amíg a fehérek el nem takarodnak a Bozeman útról. Amíg a katonák a hátukat nem mutatják, amíg lovaik nyomában el nem ül a por a Powder vidéki vadászmezőkön . . .”

Sanborn és Sully tehát tulajdonképpen semmit nem értek el. Sőt, elképzeléseiket néhány nem várt esemény is megzavarta.

Nyár derekán a Platte környéki préríken vadászó csejennék és oglalák egy dombhát mögül szemtanúi lettek Cody ezredes, a híres Buffalo Bill és fehér csapata vadászatának. A fehér vadászok ismétlőpuskákkal irtózatosszerű pusztítást rendeztek a nagy testű, barna állatok között. Gyorsan lefejtették az elejtett állatok bőrét, kimetszették a hús legjavát, koscsikra rakták, és elporzottak az indiánok számára egyébként is sok titkot rejtő vasútvonal, a Union Pacific építői táborának irányába. A megnyúzott bölénytetemeket pedig a ragadozók martalékául hagyták.

Máskor is láttak már a vadászó harcosok sűrűn egymás mellett heverő, mészfehér bölénycsontvázakat a prérin, de ilyen megdöbbentő mészárlást eddig még soha.

A vadat cserkésző dakoták és csejennek ezen a nyáron már gyakran haladtak át a Union Pacific frissen épült vágányain, az alig megszilárdult töltéseken, s csak mostanra alakult ki bennük a felismerés, hogy a nagy csordák egyre ritkább vonulása a fehér vadászok esztelen öldöklésével és a száguldó „Vasparipa” megjelenésével van összefüggésben.

Kíváncsiak voltak a zakatoló vonatokra, ám mégsem szerették a füstökádó mozdonyokat. Különös borzongással nézték az éjszakába robogó vonatok kocsijainak pislákoló ablakszemeit. Amikor aztán júliusban, a Forró Hold egyik reggelén a vasparipa ablakából egy csikó-harcost orvul lelőttek, a felháborodott dakoták és csejennek Alvó Nyúl vezette egyesült harci csoportja a Horseshoe Bend melletti őrháznál kisiklatta az Omahába tartó gyorsvonatot.

A történet már ismert. A transzkontinentális vasút építése során ez volt a legnagyobb indián támadás, és ez meg a hasonló incidensek már komoly megfontolásra késztették a kormányt és a legfelsőbb katonai hatóságokat.

Közben északon véres csaták és ütközetek sorával folytatódott Vörös Felhő háborúja. Augusztusban lezajlik a híres harc a „Szénakaszálón”, majd alig pár nap múlva Fort C. F. Smith közelében a „szekérbarikádharc”, ahol a több száz lovasból álló indián sereget Vörös Felhő vezette a harci ösvényen.

Bár a Springfield-puskákkal és winchesterekkel felszerelt katonák golyózáporában az indiánok mindkét ütközetben súlyos veszteségeket szenvedtek, egyik harcot sem tekintették vereségnek. A hadügyminisztérium nem is jelentett egyértelmű győzelmet a kormánynak. Így született meg a határozat: még olyan áron is meg kell védeni a Union Pacific épülő vonalait, ha ennek a fejében a Bozeman út és a Powder vidéki vadászterületek egyelőre az indiánok birtokában maradnak. De lehetőleg el kell érni, hogy a törzsek békésen vonuljanak a Missouri mellett kijelölt rezervátumba.

Ismét szétrajzanak a hadsereg futárai. A Vadászó Hold elején üzenetet visznek a főnököknek, hogy Sherman személyesen jön a vasparipával, mert a békéről akar tárgyalni!

Szeptember 19-én Taylor kormánybiztos nyitotta meg a tárgyalásokat. Sok főnök eljött Platte Citybe, a fehérek új városába, de Vörös Felhő ismét távol maradt. Ott voltak vi-

szont: Pauni Ölő, a fegyverkereskedő (csempész) „Kószáló Laramie-iek” és a nagy főnök képviselőjében – mint már annyiszor – Lovaitól Félő Öreg.

„Az utak riasztották el a vadat – mondták a főnökök. – A mi balsorsunk okozója a Powder útja. . . Ha a Nagy Fehér Atya egyetlen szóval azt mondja, maradjon abba az útépités, megígérjük nektek, hogy a vaspályán bántódás nélkül jöhetnek-mehetnek a tieitek.”

Sherman erre azt kezdte fejtegetni, szükséges-e, hogy az indiánoknak saját földjük legyen. Majd kijelentette, a Boze-man út építését mindaddig nem hagyják abba, amíg az indiánok háborút viselnek. Sőt, újabb lovas katonák fognak jönni, és a törzseket elkergetik vadászterületeikről. De a Nagy Fehér Atya jó, és a dakoták számára rezervátumot jelölt ki a Missouri és a Cheyenne folyók közötti területen.

A főnökök döbbenten néztek össze. Hát ezért jött az új bizottság? Hiszen sok Nagy Nappal korábban azért vándoroltak a Missouritól nyugatra, mert ott már alig akadt bölény és antilop! Hát a fehérek most már nemcsak az erdők és préri vadjait, hanem minden földet meg akarnak kaparintani?

Lovaitól Félő Öreg szomorúan lovagolt vissza a hegyek közé, Vörös Felhő táborába. A Hulló Levelek Havában hosszú estéken tanácskoztak a törzsek főnökei és varázslói. Éjszakákon át nem hunytak ki a tipikben rakott tüzek fényei, míg végre úgy döntöttek: nem fogadják el a fehér ember feltételeit.

Amikor 1868 tavaszán Sherman és a békebizottság ismét visszatért Fort Laramie-be, már szigorú utasítással érkezett. Ürítse ki a Fort Reno, Fort Phil Kearny és Fort C. F. Smith erődöket, és a vasút építésének biztonsága érdekében mindenképpen kössön békét a dakoták, az északi csejének és az arapahók egyesült törzseivel.

„Fent vagyunk a hegyeken, alátekintünk a katonákra és az erődökre. Ha azt látjuk, hogy a katonák elvonulnak, és az erődök kiürülnek, mi is tárgyalunk veletek.”

Ezt üzente Vörös Felhő Taylor kormánybiztosnak, és még hozzátette:

„Nem beszélek többet hozzád. . . A hegyekben vagyok harcosaimmal együtt, és harcolni fogunk utolsó vadászte-

Sherman tábornok,
a polgárháború hőse,
az U. S. Cavalry vezénylő
parancsnoka

rületeinkért. Csak akkor lesz béke, ha a katonák keletnek fordítják arcukat. . . .”

Teltek-múltak a napok. Egyetlen lövés sem dördült a Bozeman út mentén, de az oglala harcosok a katonák minden lépését figyelték. A dombok peremén füstjelekkel adták egymásnak hírül, hogy merre járnak a kékkabátosok. A hegyszorosokban és a hevenyészve épített völgyhidak közelében támadásra készen lesték a csillogó acélsíneken csattogó vonatokat. Feszültebb volt a helyzet, mint mikor nyílt támadások, rajtaütések közben dörögtek a fegyverek. Végül – ha vonakodva is, de megszületett a döntés: július 29-én az U. S. Cavalry katonái sorra kivonultak a Black Hills és a Bighorn-hegység között elterülő hatalmas völgy erődjeiből, a Bozeman utat pedig hivatalosan is lezárták.

Hosszú sorokban kígyóztak a prérin a katonai kocsioszlopok. Még el sem ült a lovasok és szekerek által felvert por, a dakota harcosok sorra felgyújtották az elhagyott erődöket. S a Hódok Havában Vörös Felhő mint győztes hadvezér vonult le a hegyek közül Fort Laramie-be.

1868. november 6-án a győzelem tudata hevítette a tanácstűz körül gyülekező főnököket. Két évig tartó küzdelemben győztek Vörös Felhő és a szövetséges törzsek harcosai. Sokan vesztették életüket a csatákban, költöztek az örök vadászmezőkre. Minden táborban, minden tipiben sirattak valakit – de vigasztalást nyújtott a remény.

Az erőd udvarán nagy tanácstűz lobogott. Lovaitól Félő Öreg meggyújtotta a pipát, aztán körbeadták a szent kalumetet. Sherman is szívott az illatos dohányból, és füstjét indián szokás szerint a négy égtáj felé fújta – így tettek a főnökök is. Végül megérintették a tollat, és ezzel a béke megpecsételődött:

„E nappal örökre véget ér minden háborúskodás a szerződő felek között. Az Egyesült Államok kormánya békét kíván, és becsületbeli kötelességének tartja, hogy a békét meg is őrizze. Az indiánok békét kívánnak, és becsületbeli kötelességüknek tartják, hogy a békét meg is őrzik.”

Így legyen! . . . „Amíg a fű nő, és amíg folynak a vizek. . . .” – tették hozzá a főnökök.

Mészárlás a Washita partján

Télen mindig lassabban múlik az idő! A Hosszú Éjek Havának sötét nappalait a Havas Hold ködös hajnalai követték. De február utolsó napjaiban már felszakadozott a felhőzet. Délről érkező melegebb fuvallatok kergetőztek a tipik között. Néhány órára már a nap is kisütött, s ilyenkor a harcosok takaróikba burkolózva kint sütkéreztek a sátrak előtt. Csendesebbek lettek az éjszakák. A leghíresebb harcosok már mind eljárták „láttam-tánc”-aikat, amikor az oglalák egyik ifjú főnöke, Pauni Ölő egy este maga köré gyűjtötte társait, felszította a tüzet, s a dobok lassú ütemére táncolni kezdett, és rendkívüli megjelenítőerővel adta elő különös találkozását egy hosszú hajú, gögös lovastiszttel.

Az addig ismeretlen katonafőnököt „Kemény Derekú”-nak nevezték el, mert órák hosszat üldözte az indiánokat anélkül, hogy leszállt volna a nyeregből, és aki elől szinte a csodával határos módon sikerült az oglala harcosoknak egérutat nyerniök.

Vörös Felhő háborújának idején ugyanis Pauni Ölő és a fiatal harcosok az épülő vasútvonal mentén portyáztak. Megtámadták a pályamunkásokat, köveket görgettek a sínekre, kidöntötték a távíróvezeték oszlopait, és utána nyomtalanul eltűntek. Egyszer aztán lecsaptak rájuk a kékabátosok. Így tűztek össze „Kemény Derekú”-val, akit alig néhány hete vezényeltek a nyugati hadsereghez, s aki nem volt más, mint George Armstrong Custer!

Azon a nyáron a Nagy Fehér Atya új parancsnokot, Phil Sheridant – a polgárháború dicső lovastábornokát – nevezte ki a dél-kansasi puszták erődeiben állomásozó, az épülő vasutak őrzésével megbízott csapatok megerősítéséhez. Ebben a nagyarányú katonai átcsoportosításban kapott szerepet a vakmerő Custer.

Az 5. michigani brigád sok harcot látott katonája, Sheridan kedvenc lovastisztje – akit az indiánok később „Pehihaska”, „Hosszú Haj” Custernek neveztek el – háza népével, néhány régi bajtársával, feleségével, sógorával és a néger cselédséggel 1868. augusztus első napjaiban érkezik Fort Rileybe. Zsebében a parancsnoki kinevezés és a hadügyminisztérium megbízása a lezüllött határvidéki erődítmény fegyelmének és harci erejének helyreállítására.

Fort Rileyben szörnyű állapotok fogadják. A parancsnoki szállás elhanyagolt. A vadnyugati élethez eddig nem szokott felesége és a néger cselédség több mint két hétig dolgozik, mire elfogadhatóvá teszik a környezetet.

Kétes alakok, whisky- és fegyvercsempészek, határvidéki civil fegyveresek uralják a helyzetet, és diktálnak az erőd katonaságának. Az indiánok minden ellenőrzés nélkül járnak ki-be az erőd kapuján. A saloonban és a szálláskörletekben együtt isznak a katonákkal. Mindenki kereskedik, üzletel. A kantinban nagy tételekben folyik a fáraó* és a póker. A bűzös, rendetlen legénységi szállások vetetlen ágyain napközben is részeg katonák horkolnak. Az istállókban gondozatlan, leromlott lovak kókadoznak az üres jászlak előtt, s a beszakadt tetejű fészerek alatt áznak, rozsdásodnak az ágyúk, kocsik és egyéb felszerelések. A tökrészeg ezredkürtös képtelen sorakozót fújni. Az első ezredsorakozó botrányba fullad!

Custer maga vonja le az erőd árbocán lengő zászlót, és hozzálát a rendteremtéshez. Régi bajtársait, az 5. michigani brigád veteránjait állítja a parancsnoki posztokra. Első dolga, hogy bezáratja a saloont, és a kereskedőket kitiltja az erődből. Néhány megbízhatóbbnak látszó altiszt segítségével megerősíti az őrséget. Hetek munkájával rendet teremt a legénységi szállásokon és az istállókban. Újrameszelteti a szanitécek házáat, új lakatot veret a fogdára. Elkergeti az indiánokkal üzletelő tábori lelkészt, és egy régi bajtársát bízta meg a prédikátori teendők ellátásával. Keményen megtorol minden fegyelemsértést. Megbízható tisztekből rögtönítelő bíróságot szervez. Maga ül törvényt. A lovak elhanyagolása és kínzása miatt egy istálló mestert meg egy közlegényt kivégeztet. Fogdába vet és órákra, napokra kiköttet embereket. Másokat pedig lefokoz, leszerel és fegyvertelenül kerget a prérire. Vak- és vasfegyelmet követel, s az eredmény nem marad el.

Október közepén már ismét az erőd árbocán leng a csillogos-sávós lobogó. A zenekar az ezred indulóját, a „Gary Owen”-t fújja, és a szemlére érkező Winfield Scott tábornok előtt fegyelmezett rendben lovagolnak el a jól szervezett, megerősödött 7. lovasezred katonái.

A déli bölénylegelőkön vadászó komancsok és kajovák még 1867. október 21-én Medicine Lodge mellett aláírtak egy szerződést, hogy a csejennekkel és az arapahókkal közös rezervátumba költöznek. Vadászataikat pedig az Arkanasztól délre eső részekre korlátozzák, és békén hagyják a vasútépítőket.

* *Fáraó* – francia kártyával játszott szerencsejáték

A komancsok és kajovák még jól emlékeztek Carson 1864-es akciójára, amikor Adobe Wallsnál porig égette táborait. El akarták hát kerülni az U. S. Cavalry katonáival való harcokat, és csúszkára rakva holmijaikat, Kormos Üst déli csejennjeinek és az arapahóknak a Fort Larned közelében lévő táborai szomszédságába húzódtak.

A kormány azonban nem tett eleget a szerződésben foglaltaknak, nem küldte a megígért élelmiszer-szállítmányokat az indiánok táborába. Az indián harcosok pedig – mivel családjaiknak nem volt elég ennivalója – a szerződésben vállaltak ellenére kisebb csoportokban a Smoky Hill környéki vadászterületekre szivárogtak. Oda, ahol a hírek és a fiatalabb varázslók látomásai szerint még járnak bölények, és antilop is nyargal a hullámozó bölényfű tengerében.

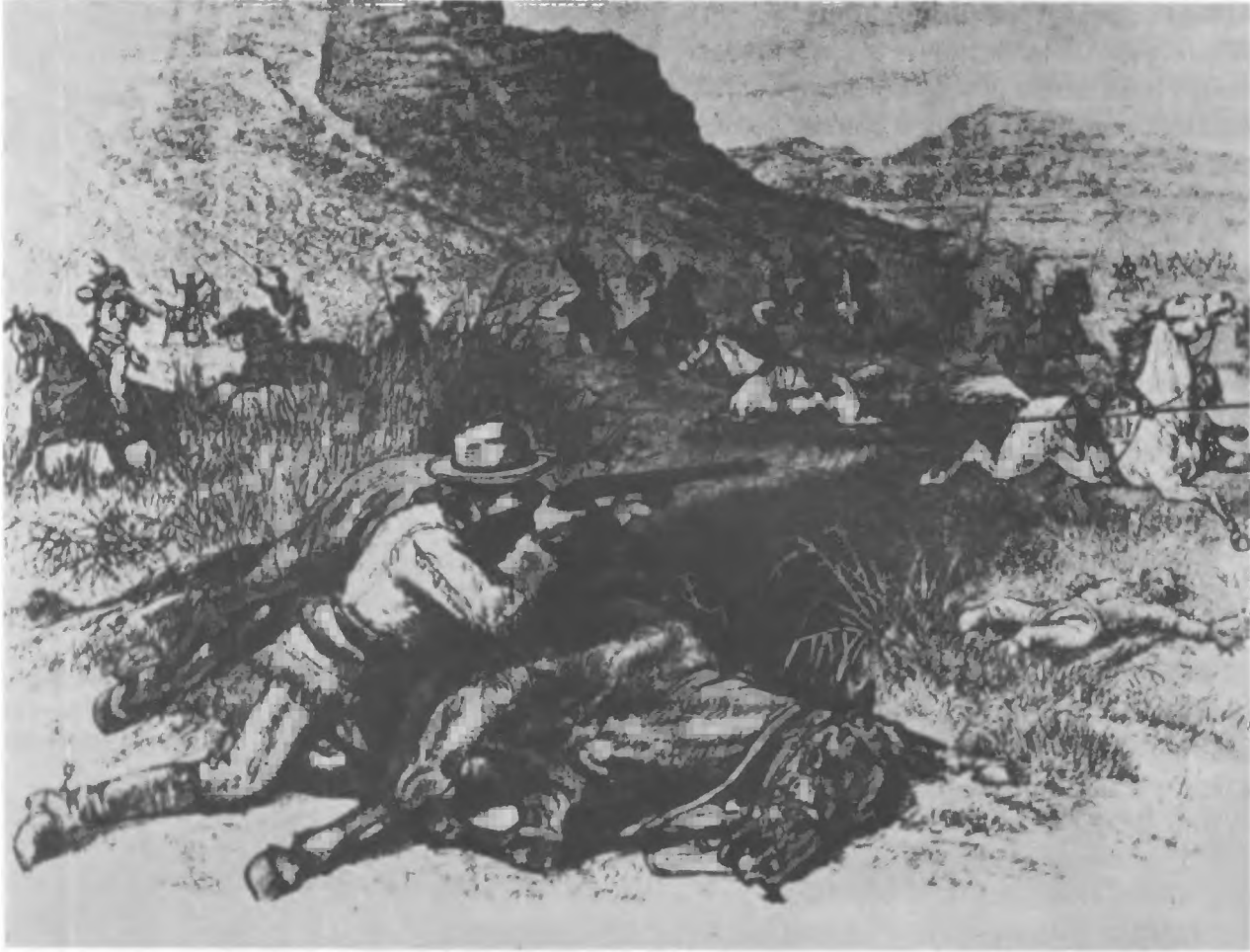
Közben 1868 tavaszán Phil Sheridan ismerkedésre hívta a főnököket Fort Larnedbe. A barátságosnak egyáltalán nem nevezhető találkozó után nyugalanság költözött a csejennek, arapahók, kajovák és komancsok táborába. Sheridan szemrehányásokat tett a főnököknek, hogy nem tartják be a Medicine Lodge mellett kötött szerződést. A csikó-harcosok ismét a Smoky Hill környékén vadásznak, és felderítői azt is jelentették, hogy a vadászó csejennek rajtaütöttek néhány farmon, és több fehér telepest megöltek.

A vadászösvényen járó harcosok is tudomást szereztek Sheridan szemrehányásairól, és ha aggodalmakkal telten is, de elszántán jártak tovább a bölények nyomában. Közben több kisebb dakota csoporttal találkoztak, és 16-án alkonykor az Arikaree mentén felfedezték azt a felderítő századot, amelyik tulajdonképpen azért jött létre, hogy a környékbeli indiánokat felkutassa, és minden lépésüket ellenőrizze.

Furcsa, szedett-vedett csapat volt ez a felderítő század. Csak hárman vagy négyen viselték az U. S. Cavalry egyenruháját. A többi láthatóan minden gazemberségre kapható határ menti fegyveres volt. S mivel a vadászó indiánokra komoly veszélyt jelentettek, megszületett a főnökség elhárítása: megtámadják és megsemmisítik a civil fegyveresek csapatát.

Harci színeket festettek magukra a harcosok, és a mindig csatára kész Sasorr vezetésével a kiszáradt folyómeder egyik füzekkel és sással sűrűn benőtt szigetére kergették a nyomkeresők csapatát. A winchesterekkel és coltokkal fel-fegyverzett fehérek lelövöldözték lovaikat. A lótetemekből csináltak mellvédeket, és nyolc napon át védelmezték a szigetet. Roham rohamot követett! Az indiánok előretörték,

A Beecher-szigeti csata
(korabeli újságrajz)

majd visszavonultak, mert a fehérek gyorstüzelő fegyve-
reikkel rendre lekaszálták soraikat.

Itt, a „Beecher-szigeti csatá”-ban esett el Sasorr, akinek
halála szörnyű csapást jelentett a csejennek számára. Nem
is akartak tovább harcolni. Otthagyták az Arikaree véráztat-
ta partjait, s mert tudták, hogy mindenhol katonák vadász-
nak rájuk, rejtett ösvényeken, éjszaka vándorolva, Kormos
Üst táborában kerestek menedéket.

Bár a csejenn csikó-harcosok öregnek és tehetetlennek
tártották sokat tapasztalt főnöküket, mégis bíztak abban,
hogy bölcsessége, tekintélye védelmet nyújthat a számuk-
ra. Aligha sejtették, hogy Sheridan parancsot adott Cus-
ternak, derítse föl, pusztítsa el az indiánok táborait, és addig
üldözze a „vadakat”, amíg egy is ellenáll! Pedig az indiánok
többsége megtartotta szerződésben adott szavát, és való-
ban békét akart.

Abban az évben, augusztus utolsó napjaiban Kormos Üst a Washita partján vert tábor. A Beecher-szigeti csatából menekült harcosokat elrejtette, és amikor néhány portyázó vadásztól megtudta, hogy katonák közelednek a prérin, és már az Északi-Canadian vizét is maguk mögött hagyták, gyorsan Fort Cobb-ba lovagolt.

A csejennek táborától majdnem száz mérföldre délre lévő erőd parancsnoka, W. B. Hazen pontosan ismerte Sheridan haditerveit. Amikor Kormos Üst arra kérte, jöjjön el a táborába, és igazolja, hogy népével immár hónapok óta békésen él a Washita partján, Hazen néhány barátságos szóval útjára bocsátotta a főnököt, mondván: sajnálja, de semmit sem tehet. Még egy kevés kávéval és dohánynyal is megajándékozta az indiánokat, hiszen jól tudta, Custer lovasaival szemben semmi esélyük nincs a csejenneknek.

Kormos Üst és a kíséretében lévő harcosok heves hóviharban, metsző északi szélben vergődtek hazáig. Az öregező főnöknek elég keserű tapasztalata volt már ahhoz, hogy jól értse Hazen szavait és viselkedését. Nyomban összehívta a főnökök tanácsát, és kijelentette: a Sand Creek-i támadás nem ismétlődhet meg! Meg kell előzni a kékmundérosokat, eléjük kell menni, és szép, hatásos szavakkal meggyőzni őket az indiánok békés szándékairól.

Ezt határozták, ezekkel a gondolatokkal tértek nyugovóra a tábor lakói.

Másnap, november 27-én hajnalban ismét sűrű köd ült a Washita völgyén. A tábortól nem messze, a folyó vékony jégtakarója fölött száraz nádtorzsákat rezgetett a szél. A túlsó parton, az arapahók, komancsok és a kajovák táborai fölött pedig már vastag hótakaró fedte a hegyeket. Sem látni, sem hallani nem lehetett a közeledő katonákat. A kékkabátos lovasok egyik percről a másikra bukkantak elő. Parancsszavak harsogtak, majd utána nyomban eldőrdült az első lövés.

Minden ugyanúgy történt, mint Sand Creeknél!

Alig maradt idő a tábor alvó lakóinak felferésére. Menekülésre pedig már aligha lehetett gondolni. Legtöbben mégis megpróbálták a lehetetlent.

„Lóra, mindenki lóra!” – kiáltozták a harcosok, gyerekeiket, asszonyaikat emelve maguk elé a musztángok hátsárra. Kormos Üst felesége is elővezette póniját, s szinte erőszakkal bírta menekülésre a csalódástól, elkeseredéstől dermedten álló, puskáját szorongató főnököt.

Már csaknem elérték a gázlót, amikor prémsapkás lovasokkal találkoztak. Kormos Üst karját felemelve próbálta je-

lezni békés szándékait, de szóra sem nyithatta száját: belelőttek! A második golyó a hátába fúródott. Felesége is véresen hullott melléje. Megállás nélkül vágattak tovább Custer lovasai, sáros hóval fröcskölve be a csejennek főnökének és asszonyának holttestét.

Custer egyértelmű parancsot kapott, és jó katonához méltóan még rá is duplázott. Egy óra sem telt bele, és lovasai földig rombolták Kormos Űst táborát. Azután gyülekezőt fúvatott, és megparancsolta katonáinak, hogy fogdosák össze és tereljék az üszkös romok közé az indiánok lovait.

Miután hangos kurjongatások közepette csaknem ezer lovat szorítottak össze egy szűk területen, Custer elővette a coltját, s személyesen lőtt le vagy három hosszú sörényű musztángot. Ez volt a jeladás, és a lovas katonák Custer szeme láttára és gyönyörűségére egymás után halomra lőtték, agyonverték a csejennek állatait. A lovak közt rendezett vérfürdőt nemcsak a győzelemittas tábornok, hanem a környező dombok mögül, a folyó menti ritkás erdőkbe menekülő indián családok is végignézték.

Több mint száz csejenn lelte halálát a washitai véreng-

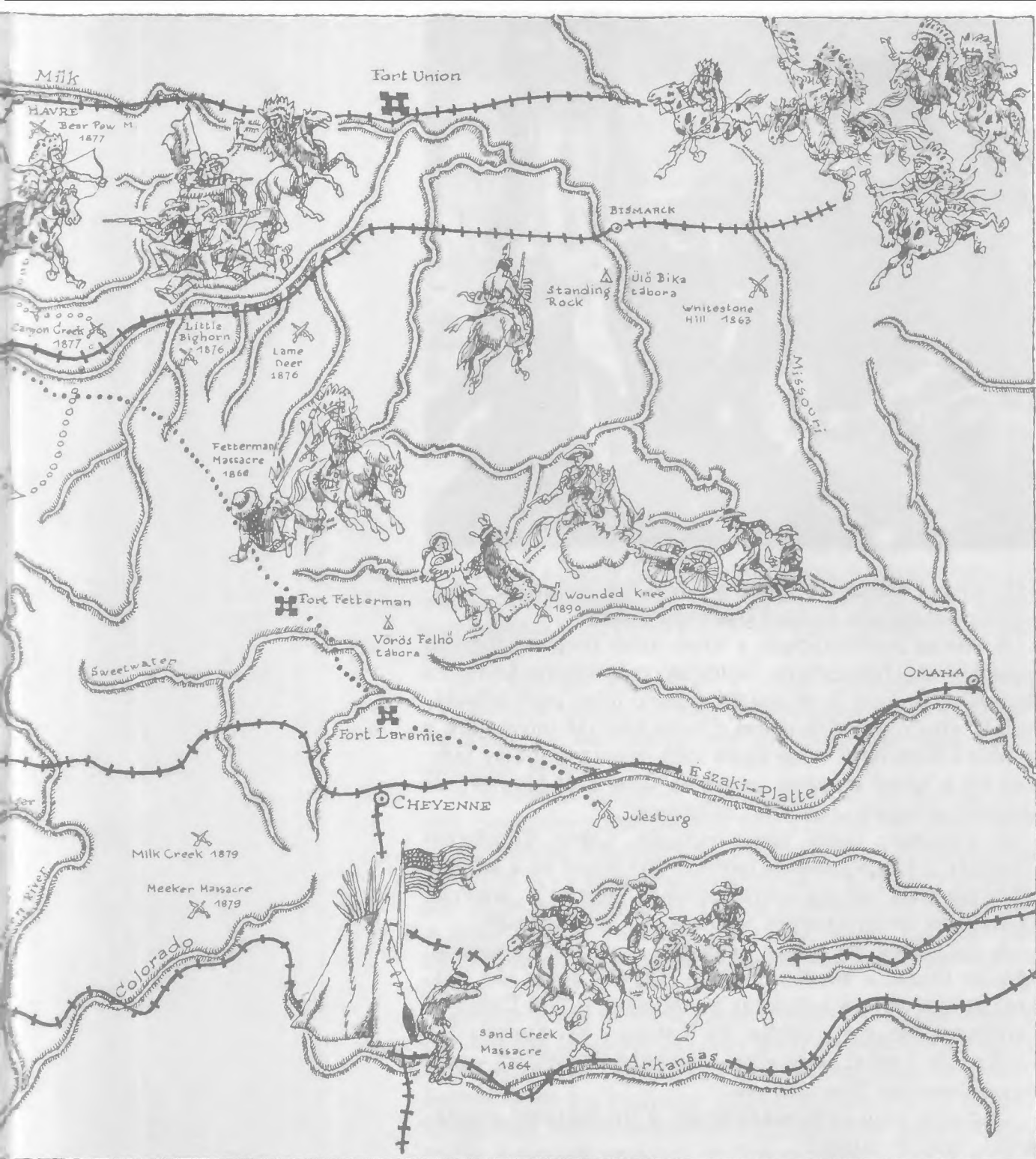
„Hosszúhaj Custer” haditette.
Mészárlás a Washita partján
(festmény)

INDIÁN HÁBORÚK
ÉSZAK-NYUGATON
1860-1890
X csaták-ütközetek
o o o Nez Percéek menekü-
lésének útja
+ vasútvonalak
a Bozeman út

zés szörnyű óráiban, s közülük – mint már annyiszor – leg-
többen asszonyok és apró gyerekek voltak.

A hajnali puskaropogás a folyó túlsó partján táborozó
arapahókat is felriasztotta. Dél tájban már néhány komancs
fegyveres csoport is megjelent a gázló túlsó parti lejárata-
nál. A komancsok rátámadtak a lovas katonák utóvédjére, s
amikor Custer látta, hogy egyre több fegyveres indián buk-
kan föl a közeli dombok peremén, sorakozót fúvatott, és
gyorsan elhagyta „hőstette” színhelyét.

A Canadian menti támaszpontján, Camp Supplyban
Sheridan a katonazenekar pattogó indulóival és a katonai
tábor lakóinak hangos üdvözlésével fogadta a „washitai
győzőt” és rettenthetetlen katonáit, a 7. lovasezredet.

A déli csejennek pedig megadták magukat sorsuknak.
Miután Custer a Washita partján elégette egész téli hús-
készletüket, és már kutyáikat is megették, a Fort Cobb-ba
vánszorgó csoport vezetője, Kis Köntös – aki Kormos Üst
halála után a sokat szenvedett csejennek főnöke lett – csak
annyit mondott Sheridannak:

„Adjatok enni gyermekeinknek, s mi mindent megte-
szünk, amit kívántok!”

Custer utolsó hadállása

Indián küldöttség Washingtonban

Vörös Felhő, a titon dakoták oglala törzsének főnöke, a préri messze földön híres harcosa mintha csak megérezte volna, hogy népének hamarosan új „szent kalumetre” lesz szüksége.

Mielőtt megáradtak a patakok és a folyók, mielőtt sárten-gerré változott a tavaszi préri, március első napjaiban összeült a törzs tanácsa. Meghallgatták Vörös Felhőt, s elindították a küldötteket Dél-Minnesotába, a békepipák kövének lelőhelyére. A szent pipák őrzője, Lovaitól Félő Öreg vezette a „Béke völgyébe” tartó csapatot, hogy a bánya legnemesebb köveiből faragtassanak díszes kalumetet.

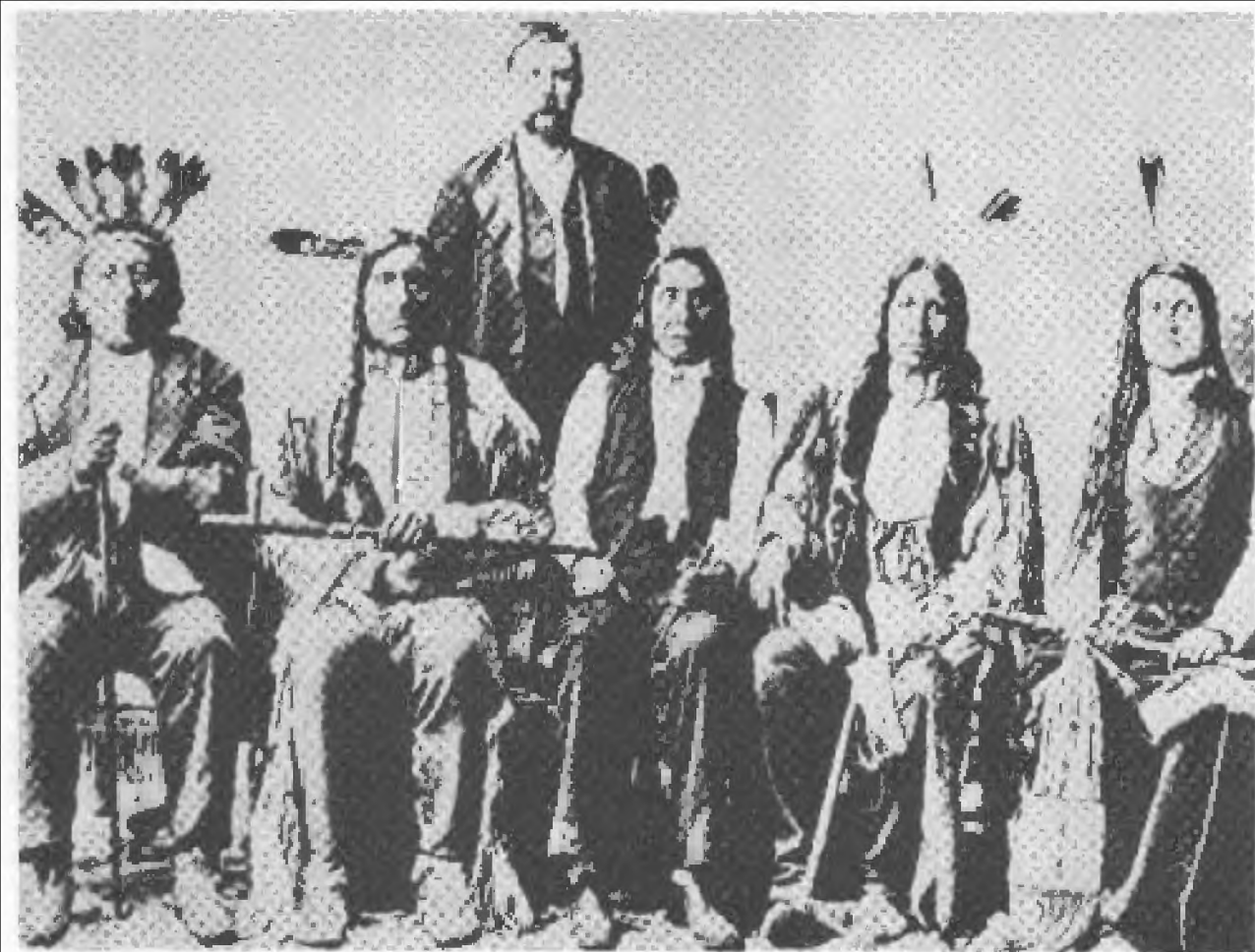
Lovaitól Félő Öreg és az őt kísérő csikó-harcosok több mint Egy Holdnyi időt töltöttek a jankton dakoták táborában. Ünnepestől méltósággal vették át a díszes pipát. Búcsút vettek a bánya őreitől és Ülő Sastól, a pipakészítés ősmesterétől, majd hosszú lovaglás után május első napjaiban érkeztek haza Vörös Felhő Fort Laramie közelében lévő táborába.

Alig két év múlt el a nagy szerződés óta. Az 1869–70-re forduló tél még békességben telt el a nyugati határvidéken. De a tavasz már újra nyugtalanságot, aggodalmakat hozott.

A montanai pieganok lemészárlásának és Kormos Üst déli csejennjei pusztulásának híre gyászba borította Vörös Felhő táborát. A főnökök és a harcosok egy része bosszút esküdött. A kormányhivatali tisztviselők pedig azt latolgatták, vajon fenntartható-e a béke a vadnyugati pusztákon. A dakoták népe hosszan tartó békét remélt, de nagy volt bennük az elszántság: mindenáron megvédeni vadászmezőiket.

Amikor Vörös Felhő közvetítők útján híret vette, hogy a főnökök egy csoportja szívesen látott vendég lenne a Nagy Fehér Atya washingtoni házában, és egyúttal megismerkedhetnének Ely Parkerral (Donehogawával), az indiánügyek első indián származású kormánybiztosával, összehívták a törzsek tanácsát, és úgy döntöttek, elfogadják a meghívást.

Vörös Felhő (középen)
és küldöttségének tagjai
Washingtonban, 1872-ben

Az irokézek törzséből származó Ely Parker még gyermekkorában kapcsolatba került a fehérekkel. Megtanult írni, olvasni. Járatos lett a műszaki tudományokban, és a polgárháború éveiben Grant szárnysegédje lett. Később, amikor Grantot a nemzet bizalma az elnöki székbe emelte, ő is nyomban megkapta kinevezését, és az indiánügyek kormánybiztosa lett.

Parker, bár korábban soha nem találkozott a dakoták főnökeivel, már hallott Vörös Felhő és a többi főnök – Pötytyös Far és Ülő Bika – harcairól, győztes csatáiról. Ismeretlenül is tisztelte a síksági vadászok vezetőit, s azzal a feladattal küldte John E. Smith ezredet Fort Laramie-be, hogy minden ügyes-bajos dologban legyen a segítségükre.

1870. május 26-án reggel a Union Pacific Fort Laramie-i állomásának fellobogózott peronján katonazenekar búcsúztatta a Washingtonba induló indiánok csoportját. Vörös Felhő tizenöt főnököt és tapasztalt harcost – közöttük Ülő Bikát – választott kísérőjének. Amikor a katonaze-

U. S. Grant, az Egyesült Államok elnöke az indián háborúk idején

nekar elhallgatott, felhangzott az indián dobok tompa puffogása, és a béke jeléül az ősi „pipatánc” lépéseivel szálltak vonatra a küldöttség tagjai.

Vörös Felhő és a többiek legnagyobb meglepetésükre, a brulék küldöttségét is Washingtonban találták, Pöttyös Far vezetésével. Másnap vendéglátóik cipőt, nadrágot, inget, mellényt és kürtőkalapot adtak rájuk, s a népes indián küldöttség együtt járta a fehérek városát. Ámuldozva nézték az üzletek kirakatait, a lóvasút csilingelő kocsijait. Megálltak néhány percre a polgárháború halottainak arlingtoni temetőjében. Ely Parker társaságában felkeresték Mathew Bradyt, a híres fényképészt. Felöltötték díszes indián ruháikat, s Brady több, ma már híres, dokumentum értékű portrét, csoportos felvételt készített a dakota küldöttség tagjairól.

Miközben a Fehér Házban tartott fogadáson a diplomata, kongresszusi képviselők és dámák gyűrűjében az indiánok többsége félszenzen túrta, hogy úgy szemlélgessék szarvasbőr ruhájukat, díszes takaróikat, mint holmi egzotikus madarak díszes tollait, Vörös Felhő és Ülő Bika félrevonult. Azon gondolkodtak, mit mondjanak, hogyan szóljanak, ha bejutnak az elnök szobájába.

Azt hitték, csak szólni kell majd, a szavakat megerősíteni a béke szent füstjével, s minden jóra fordul. Ezért hozták magukkal a szent pipát, mert tudták: a Nagy Fehér Atya házában szükségük lesz Ülő Sas remek munkájára. Elhatározták: a Nagy Fehér Atyának felajánlják a békepipát!

U. S. Grant elnök június 9-én fogadta a dakota küldöttséget. Vörös Felhő, Ülő Bika és Pöttyös Far haladt a csoport élén, amikor beléptek a csupa fény, márványcsillogású fogadóterembe. Tábornoki egyenruhájában, miniszterei és tanácsadói körében a terem közepén az Egyesült Államok elnöke állt. Az indiánok méltóságteljesen üdvözlésre emelték karjukat, majd Vörös Felhő előrelépett. Takarója alól elővette a díszes pipát, a magasba emelte, s beszélni kezdett:

„Örül a lelkem, hogy látlak! A lélek szelleme nagy varázsló! A Szélmadár hozta híredet, és én tudom, te bátor harcos, Nagy Katona Főnök vagy. Hiszek neked, Nagy Fehér Atya, mert tudom, a fehérek háborújában fekete bőrű testvéreinkért is harcoltál. Elhoztam ezt a pipát, mert hiszem, megparancsolod gyermekeidnek, hagyják meg népemnek és minden indián népnek azt, ami régtől fogva az övék. . .

. . . A prérík és az égbe nyúló hegyek nem cserélhetők el

a fehér ember ajánlatainak ellenében. Törzseink ünnepei, szent táncaink és szokásaink soha nem válhatnak hasonlóakká a fehérekéhez. Hagyjatok minket atyáink útjait követni. Hagyjátok ránk, hogy mi vigyázzunk népünk földjére, vadászterületeire, a pusztán kószáló bölényekre . . .

. . . Elhoztam ezt a pipát. Legyen a tied! Szívjunk belőle illatos dohányt . . . eresszük füstjét a négy égtáj felé . . . és hiszem, béke lesz! A fehér ember nem szegi meg többé a szerződéseket, mert az igazság benne van a szavakban; azon túl nincs semmi!

Mert minden egyezség a becsület ügye!

Legyen tied a dakoták szent kalumetje! Legyen béke . . . ! BESZÉLTEM!”

Grant átvette a pipát, de figyelemre se méltatta, azonnal átadta titkárának. Vörös Felhő beszédére nem adott egyenest választ, hanem rendre elősorolta, mit is tartalmaz az 1868-ban megkötött szerződés, és hogy azt az indiánok mikor és hogyan szegték meg. Bár megígérte, gondja lesz rá, hogy a dakotákat többé senki ne háborgassa, mégis azonnal kijelentette: „. . . a dakoták nem maradhatnak a Platte és a Fort Laramie közötti területen. Be kell vonulniok a Missouri rezervátumba.”

Vörös Felhő kénytelen volt így válaszolni:

„Először hallok így a szerződésről. Sohasem hallottam eddig erről. Amikor láttam a katonákat elvonulni a prériről, elmentem Fort Laramie-be, »megérintettem a tollat«. Amit ott megjelöltem, nem ez a szerződés volt!

. . . Az igazság a szavakban van! Negyedszer mondom, nem szeretem a Missouri rezervátumot, és népem sem szereti azt a kietlen vidéket, ahol a gyerekek úgy hullanak, akár a beteg kutyák . . .”

Ezzel véget is ért a kihallgatás. Az indián küldöttséget az őrt álló katonák pillanatok alatt kivezették a teremből.

Parkert is bántotta a dolog, s másnap az ő közbenjárására Cox belügyminiszter ismertette Vörös Felhővel és csoportjával a szerződés újraértelmezett szövegét. Ami szerint ha kedvük tartja, a rezervátumon kívül is vadászhatnak, de a telepeseket nem zavarhatják el. Ebből aztán világosan kiderült, hogy a földet nem tekinthetik saját tulajdonuknak.

Vörös Felhő nem akar többé háborút. Belenyugszik a washingtoni döntésbe. Ha vadászni lehet, minden rendben van. Az indiánok békés emberek, a föld elég nagy, majd

Indiánok
és a lovasság összecsapása

megférnek a fehérékkel. Ülő Bika és Pöttyös Far azonban már sejtik, hiába utaztak öt napon át a vasparipán, hiába jöttek el a Nagy Fehér Atya házába.

Mire a főnökök és a harcosok hazatérnek tipijeikbe, a sejtés bizonyossággá válik. Az U. S. Cavalry ősszel elvonult egységei mind visszatértek erődjeikbe. Az utakon és a pré-rin mindenütt kékkabátos lovasok járőröznek. Földfoglalók, telepesek és ranchtulajdonosok nyomulnak egyre beljebb a Platte gazdag völgyébe. Több ezer jószágból álló marha-

csordákat terelnek a fáradt, indulatos cowboyok. Washingtonban a Vadnyugatra özönlő fehérek akaratát érvényesítették!

Nyáron Vörös Felhő Fort Laramie melletti táborában tanácskozássra gyűlnek össze a törzsek. Eljön Tompa Kés és Kis Farkas, az északi csejének főnökei, Sok Medve, az északi arapahók, Füvek Főnöke, a feketelábok és Nagy Láb, a minekonjuk vezetője. És minden varázsló, minden hadifőnök, aki bizalmatlan a fehérekkel szemben.

Csak Vörös Felhő és Lovaitól Félő Öreg beszél a békéről.

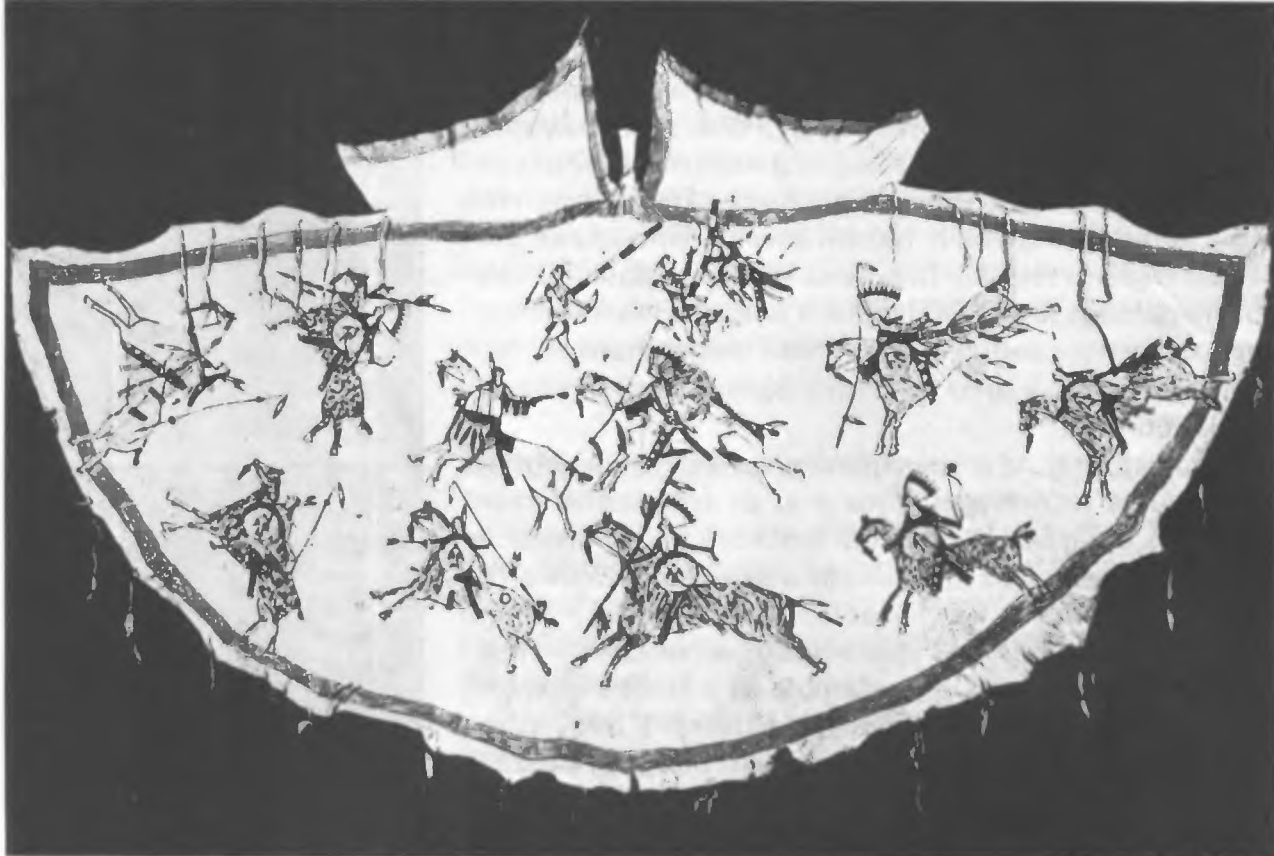
„A fehérek gonosz varázslatot hintettek Vörös Felhő szemébe, hogy mindent úgy lásson, ahogy ők akarják” – jelentette ki a közös nagy tanács előtt Ülő Bika, majd így folytatta:

„Testvéreim! Nincs béke! Mert a Nagy Fehér Atya csak elvette, de nem szívta el velünk a béke szent kalumetjét. Szavait nem pecsételtük meg a béke szent füstjével. . .

. . . Elmondhatja-e a fehér ember, hogy akár csak egy maréknyit is elvettünk a földjéből, egyetlen rögöt aranyából? Tán népünk, az ősök szelleme ellen való, hogy szeretjük ezt a földet, a bölények csapásait? Vagy bűnünk az, hogy ott akarunk élni, ahol őseink éltek? A kutyába, amelyik nem harap, mindenki bele mer rúgni. Védekezni kell. Fegyverrel a kézben. . . Természet Anya tanította a prérin és a hegyek állatait, hogy mindenki megvédje a maga odúját. . . BESZÉLTEM!”

Ülő Bika után már nem szólt senki. Lóra kaptak a főnökök, s hazatértek táboraikba. A fiatal hunkapa főnök szavai azonban nem maradtak hatástalanok. A síksági vadászok, mint a XIX. század eleje óta oly sokszor, ismét „kiásták a csatabárdot”!

Ely Parker csillaga is hamar leáldozott. Alig néhány héttel Vörös Felhő és az indián küldöttség washingtoni látogatása után befolyásos politikusok és kereskedők kampányt indítottak ellene! Miután a kormány többször megtagadta, állandóan halogatta a rezervátumokban élő indiánok szerződéseken biztosított élelemadagjainak megvásárlását, és szemet hunyt az indiánokat megkárosító manipulációk fölött, Donehogawa hitelre vásárolt élelmet. Rövid úton kiszállította. A törzsek asszonyait és gyermekeit megmentette az éhhaláltól, s ezzel elejét vette egy sor véres eseménynek. Ely Parker ellenfelei azonban érkezettnek látták az időt az

Harci jelenetekkel telefestett
bölénybőr tipi

indián származású kormánybiztos eltávolítására. Jogtalan-
nak minősítették eljárását, csalással és gondatlansággal vá-
dolták.

A több hónapon át tartó vizsgálat és a vele járó meghur-
coltatás – noha a végén minden vádpont alól felmentet-
ték – megviselte Parker idegeit, aláásta egészségét. Még
azok is elfordultak tőle, akiket pártfogóinak, barátainak hitt.
1871. március 3-án életbe lépett a síksági törzsek katonai
eszközökkel rezervátumokba kényszerítő törvény. Parker
tehetetlen volt. A közéleti szereplésből kiábrándult, csaló-
dott ember végül is 1871 szeptemberében benyújtja le-
mondását. És alighogy elhagyta hivatalát, a távoli prériről
már erőszakos cselekmények baljós híreit hozták Washing-
tonba a Western Union Telegraph drótjain érkező táviratok.

A szent Paha Sapa

Paha Sapa – ejtették ki áhítattal az indiánok e két szót, mert
számukra azt is jelentette: „a hely, ahol az ősök szellemei
megteremtették a bölényeket”.

Régi indián legenda szerint itt, a hegyek belsejében van a

„Szelek barlangja”, ahonnan valaha előrajzottak a csordák, és szétszéledtek a hatalmas prérin, hogy élelemmel, ruhával és minden szükséges holmival ellássák a vadászó törzsek nemzetségeit. A dakoták nyelvén a „Paha Sapa” tulajdonképpen Fekete Dombokat jelent, az amerikaiak hűséges angol fordítással Black Hillsnek nevezték. Ám a Black Hills végül is nem dombvidék, hanem ásványi kincsekben gazdag ősi röghegység Dél-Dakota és Wyoming határán. Átlagos magassága jóval 1000 méter a tenger színe fölött, legnagyobb csúcsa pedig, a 2400 méter magas Harmey Peak úgy emelkedik ki a prériből, mint a Sziklás-hegység észak-keleti előőrse.

Csodálatos táj. Az eredeti gránitmagról évmilliók eróziója koptatta le a fedőréteget, s ma száz és száz sziklás csúcs meredezik az ég felé. Völgyeiből tajtékozó hegyipatakok és folyók zúdulnak gyors iramodással a síkságra. A Devil's Tower, a tájból hirtelen kiemelkedő „Ördög-torony” – ahogy később a fehér vadászok és aranyásók elnevezték – megmászhatatlan oszlopos gránittömbje és a fölötte gyakorta megjelenő szivárvány olyan lenyűgöző látvány, hogy aligha csodálható, ha az indiánok a Black Hillst az égből alászálló szellemek lakóhelyének tartották.

A régi időkben, de még 1870–80 táján is, a Virágos Hold idején, amikor legszebb a természet, a „varázslat hét sátrát” járó kiválasztottak, a harcosavató Naptánc szertartásaira készülő ifjak ezrei keresték föl a hegyek sűrű erdőit és barlangjait. Sorsukat meghatározó látomásokra vártak itt.

Az Oregon úton vonuló pionírok sokáig megkerülték, nem merészkedtek a Fekete Hegyek erdővel borított rengeteibe. Később a Vörös Felhő háborúja után kötött szerződések is erre kényszerítették őket. Egészen addig, amíg 1870 táján Cheyenne-ben meg nem alakult a Bighorn vidéke ásványi kincseinek kiaknázására alakult társulás, amelynek tagjai kijelentették:

„A szépséges és gazdag wyomingi völgyek arra hivatottak, hogy az angolszász faj birtokát gyarapítsák. . . . Az indiánoknak ki kell térniük a bevándorlók egyre előbbre nyomuló és egyre hatalmasabb hulláma elől, máskülönben elso-dortatnak. . . .”

És a társaság tagjai, pontosabban az általuk felbérelt trapperek többé nem kerülnek el az indiánok szent hegyeit. Szorgalmasan fürkésznek, minden talpalatnyi földet átkutatnak, és egy szép napon Washingtonba ér a hír: aranyat

Black Hills – Devil's Tower
(Ördögtorony)

rejtenek a sziklák, aranyat görgetnek a folyók a Black Hills belsejében.

A kormány nyomban ellenőrizni kívánja, hitelesek-e a vadnyugati erdőjárók hírei. Így kerül sor arra, hogy állami expedíciót állítsanak össze a Black Hills aranyának felkutatására. Ám a tudós geológusok, a mindenféle ásványszakértők egyedül nem mehetnek a „vad” indiánok földjére. Jó lovasokból, fegyelmezett katonákból álló kíséret kell a tudós társaság mellé, s ez nem lehet más, mint George Armstrong Custer 7. lovasezrede!

Custer azonban egyelőre még máshol van elfoglalva.

Adobe Walls ostroma

1869 tavaszán, néhány hónappal a washitai mészárlás után, Sheridan felszólította a déli csejennek maradványait, az arapahók csoportjait, a déli préríken vadászó kajovákat és komancsokat, hogy vonuljanak Fort Cobb falai alá, és adják meg magukat.

A szabad kajovák és komancsok azonban nem kívánták letenni fegyvereiket. Tovább akartak vadászni, hiszen az Arkansas és a Red River nyugati mellékfolyóinak környéke csak úgy barnállott az északról odaszorított bölények ezreitől. Sőt a bölények már egészen délre húzódtak a Staked Plains (a Cölöpök mezeje)* gyér fűvű, napperzselt leelőire. Úgyhogy – noha vadászni érdemes bölényben még nem volt hiány – a kajováknak és komancsoknak óriási területeket kellett belovagolniuk, ha a csordák nyomába akartak érni. Nem értették tehát, miért nem tartható fenn továbbra is az 1867-ben megkötött Medicine Lodge-i egyezmény. Sheridan pedig, látva, hogy az indiánok nem adják meg magukat, parancsot adott Custernek: kényszerítse megadásra a déli törzseket, vagy ha nem – hát pusztítsa el őket.

Custer a tőle megszokott gyorsasággal és alapossággal látott munkához. Ezredének két századával a kajovák téli táborába lovagol, s elfogja Satanta és Guipago főnököket. A szüntelenül dicsőséget hajszoló Custer így keveredik a kajovák és komancsok elleni háborúba.

Közben a hadügyminisztérium, hogy szigorúbb ellenőrzés alá vonhassa a prérin kószáló szabad törzseket, elrendeli egy újabb erőd létesítését.

* Llano Estacado, ahogy May Károly híres regényeiből ismerjük. Nevét a sivatagon átvezető utat jelző cölöpökről kapta

A Red Rivertől északra, nem messze a texasi határtól felépített Fort Sill helyőrsége a 10. lovasezred. Java részük fekete bőrű „bölénykatona”*. Parancsnokuk, Benjamin Grierson a polgárháború hőse. Sheridan elköveti azt a hibát, hogy az egész déli határvidék ellenőrzését a becsvágyó és parancsolgatni mindig kész Custerre bízza és Grierson ezredét is az ő alárendeltségébe vezényli.

A két tiszt között csakhamar kirobbannak az ellentétek. Grierson nem túlbuzgó. Sokat tapasztalt katona, és csak annyit tesz, amennyi a vidék békéjének megőrzésére, a prérin áthaladó szállítmányok és marhacsordák biztosítására feltétlenül szükséges. Szorgalmasan járőrözteti fekete katonáit, de szigorú parancsba adja: kerülni kell minden fölösleges összeütközést az indiánokkal. Custer katonái, a „dicsőséges 7-esek”, lenézték, gyávának tartották a néger katonákat, és folyton azzal gyanúsították őket: elnézőek az indiánok iránt.

A civakodó tisztek közötti viták elsimítására és az indiánokkal szemben követendő politika megvalósítására 1869. ősz elején Fort Sillbe érkezik L. Tatum, a kormány megbízottja. Tatum a fekete bőrű katonákból maga mellé vesz egy lovasszakaszt, és sorra felkeresi az indiánok táborait. Rövid idő alatt több mint kétezer kajovát és komancsot beszél rá arra, hogy vonuljanak a kijelölt rezervátumba, és térjenek át a kukoricatermelő, földművelő életre.

A kajova harcosok azonban nem sokáig bírták elviselni a rezervátum zárt életét, az asszonyoknak való földművelő munkát. 1870 nyarán, amikor a nagy Naptánc-ünnep véget ért, Vergődő Madár – a kajovák egykor harcias, mostanra megfontolt főnöke – nem tűrve tovább, hogy övéi gyávának nevezzék, több mint száz harcost maga köré gyűjtve átkelt a Red Riveren, és Texasba lovagolt. A bölények nyomát keresték. Közben megtámadták és majd öt mérföldön át irtalmatlan vágóban üldözték a Wells, Fargo & Co. déli járatának egyik postakocsiját. A habzó testű lovak által vontatott batárral csak egy utas és a könnyebben sebesült fegyveres kísérő érkezett Jacksboróba. A többiek mind meghaltak. A támadó indiánok szembeszálltak a postakocsi védelmére érkező lovasszakasszal, majd megostromolták Fort Richardsont. Feldúltak néhány jacksborói körzethez tartozó farmot, s bár csatát nem nyertek, alaposan megleckéztették a telepeseket és a katonákat. Messze benyo-

* A főleg négerekből álló lovasezredek katonáit nevezték „bölénykatónák”-nak

multak a Llano Estacado területére, ahol elképedve látták, milyen oktan vérengzést visznek végbe a fehér bölényvadászok a füves legelők hiányában amúgy is pusztuló állatok között. Végül, hogy ne üres kézzel térjenek haza, maguk is elejtettek néhány fiatal bölénytehenet.

Elmúlt a tél, és már majdnem kitavaszkodott, amikor az Anadarko rezervátumból kitört harcosok visszatértek tábo-raikba.

Az indiánok kitörésének híre ismét mozgásba hozta a hadsereget. Custer puhaságról és engedékenységről szónokolt, és 1871 tavaszától kezdve a 7. lovasezred és Grier-son fekete bőrű katonái közösen őrizték a Red River min-

Az indiánok füstjelekkel adtak hírt egymásnak az ellenség közeledtéről (C. Russell festménye)

den gázlóját. A kajovák és komancsok táboraiiban pedig ijesztő hírek kezdtek terjedni.

A kormányhivatal közelében táborozó családok hallottak először a vasparipáról, amelyet most a déli prérin is elkezdnek építeni a fehérek, és félő, hogy ez végleg elűzi legelőikről a bölényeket.

A tábortüzek mellett sok szó esett a texasiakról is, akik fegyveres telepesekből, cowboyokból szerveznek szabadcsapatokat, s maguk akarják távol tartani a tehénlegelőkről a bölényeket és mindenekelőtt az indiánokat.

Égjáró Mamanti és más varázslók nyíltan arról beszéltek, hogy éppen ideje a harci ösvényre lépni, nem szabad megvárni, amíg a texasiak fegyverrel támadnak a kajovák és komancsok falvaira.

A kormány is érezte, hogy tennie kell valamit. Néhány főnököt – Satantát és Magányos Farkast – ismét letartóztatták. A farmerekből és cowboyokból álló texasi esküdtszék súlyos börtönbüntetésekkel szabott rájuk, majd rövid idő múlva, őrizet alatt Washingtonba szállították a kajovák és komancsok vezetőit. Grant – akárcsak Vörös Felhőt és a dakota küldöttségét – fogadta a főnököket, de ezzel a déli prérin, Texas és Oklahoma indiánjainak ügyét nem oldották meg.

A komancsok egyik legelszántabb csoportja – akik „kva-hadi komancsoknak” nevezték magukat – és több ifjú kajova harcos 1872 őszén a Palo Duro Canyonban vertek téli tábort. A délnyugati törzsek – apacsok, hopik és mások – családjai közül is sok csatlakozott hozzájuk. A félvér Quanah Parker vezette komancs csoport még soha nem volt olyan elszánt, mint 1873 tavaszán, amikor a Red River mentén kitört a „komancs háború”.

Szikár, hirtelen haragú fiatal tiszt volt Ronald Mackenzie kapitány. Közlegényként harcolta végig a polgárháborút, s csak utána került a West Pont-i akadémiára, ahonnan egyenesen a coloradói önkéntesek jogutódjához, a 4. lovasezred törzséhez vezényelték. Ebben az időben már terjedőben van a legenda; és Mackenzie kapitány nyíltan vallja, hogy katonai példaképe a 7. lovasezred és annak parancsnoka, G. A. Custer. Aligha érheti tehát nagyobb megtiszteltetés, mint hogy 1872 nyarán megbízzák az ezred két századából alakított különítmény parancsnoklásával, és a déli határvidékre rendelik, ahol Custer az összevont csapatok vezénylő parancsnoka.

Mackenzie augusztus végén indul útra, hogy katonáival és a 10. lovasezredtől megerősítésül kapott – a környéket

már jól ismerő – „bölénykatonák-ból” álló lovasszakasszal átfésülje Llano Estacadót, különösen annak ligetes tájait, ahol feltehetően indiánok tanyáznak.

A fiatal „Sasmadaras” főnök – így nevezték a tisztet az indiánok – szeptember 29-én rábukkan Him Medve komancs indiánjainak tanyájára. Kis tüzek égnek a sátrak előtt. A tüzek fölött fehér kereskedőktől vásárolt rézüstökben rotyog a bölénynyelvleves. Az asszonyok frissen nyúzott bölénybőröket feszítenek, és húst szárítanak. A sátrak között tevékenykedők jól látják a közeledő katonákat, de megjelenésüknek nem tulajdonítanak különösebb jelentőséget. Ez a vidék még szabad, itt egyetlen szerződés sem tiltja a táborozást, a vadászatot.

Soson tábor az 1870-es
években

A két lovasszázad és a kíséretükben levő bölénykatonák az indiánok szeme láttára szabályos rohamvonalba fejlődnek, és a lovassági szabályzat szerint – lépés, galopp, könnyűvágta, majd teljes vágta – rohamoznak. Megölnek vagy húsz harcost, több mint százhusz asszonyt és gyereket pedig fogságba ejtenek. Elhajtják az indiánok közel ezer állatból álló ménesét, s mint akik jól végezték dolgukat, néhány mérfölddel délre, a folyó mentén tábort vernek.

Az elmenekült komancs harcosok még azon az éjszakán rajtaütnek Mackenzie katonáin, és mind visszaszerzik lovaikat. Az asszonyokat és gyerekeket azonban nem tudják kiszabadítani. Távolból nézik, napokon át követik a foglyaikat terelő katonákat, míg végül, hogy együtt lehessenek családjukkal, önként csatlakoznak a Fort Sillbe tartó csapathoz. Így költözött be Him Medve és nemzetsége az Anadarko rezervátumba, és már-már a komancsok többi csoportjával együtt megbékéltek volna sorsukkal, ha Fort Sill katonái ígéretükhöz híven valóban védelmet nyújtanak a fehér vadászok zaklatásaitól.

1873-ban a Vadászó Hold utolsó napjaiban azonban texasi desperadók törnek a rezervátumra. Feldúlják az Indiánügyek Hivatalának székhelyét, elhajtják az indiánok legszebb pónijait, és néhány órás pusztítás után délre fordulva gyorsan átkelnek a Red Riveren. Közben Mackenzie katonái – Custer utasítására – bezárkóznak Fort Sill falai közé, s mintha semmi közük nem lenne a dologhoz, közömbösen nézik a texasiak garázdálkodását.

Talán százan sincsenek a bosszúra szomjas harcosok, akik a banditák nyomába erednek. S mivel a kormánynak tett ígéretüket megszegni nem akarják, Texas helyett Mexikóba indulnak, hogy ellopott lovaik helyett újakat szerezzenek. Messze elkerülve a fehérek telepeit, a marhákat legeltető cowboyokat, felkapaszkodnak a hegyekbe, és átkelnek a Rio Grande zavaros vizén. Villámgyorsan lecsapnak a határ menti tanyákra. Elkötnek egy kisebb ménesre való lovat, közben megölnek néhány mexikói parasztot és két texasi vadászt.

Az indiánok megjelenése félelmet kelt a farmerekben és rancherekben. Indián banditákról kezdenek beszélni a határvidéken. Vérdíjat tűznek a portyázó komancsok és kajovák fejére. A postaállomásokon, ranchokon és az út menti fogadóknak ismét megjelennek a körözőplakátok. Fegyveres milicisták járják a prérít, s próbálják elfogni az észak felé menekülő harcosokat. A határ közelében lévő Fort Clark mellett szabályos lovasütközetre kerül sor. A véres kézitü-

sában kilenc fiatal indián leli halálát. Közöttük Magányos Farkas fia és unokaöccse. Az élve maradottak is gyorsan odébbállnak. Arcukra festik a gyász jeleit, s szegényebben, mint amikor elindultak, szikrázó fagyban érkeznek vissza családjukhoz, a Fort Sill melletti táborba.

1874 elejétől kezdve megerősített csapatokban járták az U. S. Cavalry járőrei a mexikói határt. Fort Clark, Fort Stockton, Fort Davis és Fort Concho helyőrségeinek katonái szinte az egész tavaszt nyeregben töltik. A halottaikat sirató komancsok és a kajovák bosszújától tartanak, és nem alaptalanul.

Áprilisban Magányos Farkas lóra száll, s harcosaival felkeresi azt a helyet, ahová a Fort Clark melletti csatában elesett fiát temették. Az a szándéka, hogy hazavigye övéihez, és törzsének tábora mellett, illő gyászszertartással helyezze az elhunyt harcost örök nyugalomra. Terve azonban nem sikerül. „Bölénykatonák” veszik üldözőbe, s csak hosszú, kimerítő vágatás után, mélyen bent a Llano Estacadón tanýázó kajovák Naptánc-táborában lelnek menedékre.

A Naptánc egyúttal mindig a tanácskozások ideje is. A varázslók körbeadják a szent pipákat. Hosszan, minden szót mérlegelve elmondják látomásaikat, a prérin kószáló híreket. És a tanácstűz körül mindig visszatérően arról folyik a szó, hogy a fehér bölényvadászok válogatás nélkül mérszárolják le a legelésző csordákat.

Quannah Parker, a kvahadi főnöke is ott ül a nagy tanácstűz mellett. Némán, rezzenéstelen arccal hallgatja a varázslók és főnökök szavait. Ő is rossz hírekkel érkezett!

Harcosai naponta találkoznak a fehér vadászokkal és prémgyűjtőkkel. A prérin százával, ezrével hevernek a rothadó bölénytetemek. Bűzük megrontja a levegőt, s a döghús betegségekkel fertőzi az éhező indián családokat.

Egy nagy tiszteletben álló kvahadi varázsló, Isatai, ékes-szóló beszédével buzdítja háborúra a főnököket, s a Naptánc tanácsa nyomban haditanáccsá alakul!

A kajovák és komancsok mellé az északi rezervátumokból érkezett, bosszúra éhes csejennék és arapahók is csatlakoznak, s így hamar kialakul a haditerv: a déli törzsek egyesített harcosaival lecsapnak Adobe Wallsra, a fehérek támaszpontjára, és elkergetik őket a vidékről. A harci ösvényre lépő törzsek hadifőnöküknek a harcban jártas és bátor Quannah Parkert és a varázslót, Isatait választották, akiről az a hír járta, hogy nem fogja a golyó, ő maga pedig töméntelen lőszert képes a gyomrából elővarázsolni.

A vályogkunyhók csoportjából álló, fallal körülkerített

vadászszállás, a gyűlölt Adobe Walls* tíz évvel korábban még indiánok táborhelye volt. 1864-ben „Kötélvető” Kit Carson – ahogy ő írta jelentésében – ezen a helyen „lecséztette meg a lázadó kajovákat”.

Az Adobe Wallsba tartó komancs és kajova harcosok tehát már ismerték a terepet. Úgyhogy amikor egy kora hajnali órában a bölényvadászok településének közelébe érkeztek, azonnal felfejlődtek a támadáshoz.

Valósággal álmukból verték föl a vályogházak lakóit, akik a falak és házak védelméből messzehordó vadászfegyve-

* Az angol név is vályogfalakra, vályogkunyhókra utal

reikkel csakhamar tüzet nyitottak a támadó indiánokra, és mindjárt az első roham alkalmával három harcost leterítették. A fehérek közül pedig két menekülni igyekvőt fogtak el a kajova harcosok.

Rohamoztak és visszavonultak a támadó indiánok. Arra akarták kényszeríteni a vadászokat, hogy egész lőszerkészletüket ellövellőzzék, s így közelharcban a tomahawkok és lándzsák döntsék el a csatát.

Mindez a leghosszabb nappalok idején, június 27-én történt. Hajnaltól késő délutánig folyt a vályogházak ostroma, de a fehéreket nem sikerült fedezékeik mögül előcsalni. Már tizenöt indián harcos feküdt holtan a csatamezőn, amikor a támadók soraiban felbomlott a rend. Elcsüggedtek a varázsló által ígért gyors győzelemben reménykedő harcosok, s a főnökök néhány perces tanácskozás után feladták Adobe Walls ostromát. Nem sikerült elkergetni a fehér bölényvadászokat, s azok a győzelmen felbátorodva tovább irtották a Llano Estacadón és a déli prériken kószáló csordákat.

Ezen a nyáron indiánnal, fehér vadással egyaránt mostohán bánt a természet. A perzselő nap, a tikkasztó meleg, a szokatlan szárazság teljesen kiégette a prérít. Felhőnyi sáskarakajok lepték el a pusztát, s mint valami fűvágó gépezet, gyökeréig lerágták a száraz fűtorzsákat. Keselyűk hada tépte, szaggatta a halomra lőtt állatok csontjáról a húst, rothadó paták bűze fertőzte a levegőt. A máskor százezerszámmra vonuló bölények, mint a szellemek, egyik napról a másikra eltűntek!

Vajon hová lettek a dübörgő csordák? És hová lettek a szabad kajovák és komancsok?

Sok család, nemzetség feladta a küzdelmet, és az éhhaláltól félve visszatértek a rezervátumba. Mások azonban nem törődve a katonák fenyegetéseivel, hosszú, fárasztó lovaglásba kezdtek. Utánaeredtek a vándorló csordák maradványainak, és az indiánoknak, bölényeknek egyaránt utolsó menedéket jelentő Palo Duro Canyonban verték föl sátraikat. A kvahadi komancsok pedig, ősi szokás szerint, testvérként fogadták a bajba jutott, éhező vándorokat.

A lapos síkságon mint óriási, meredek falú szakadék kanyargott hosszú mérföldeken át a kanyon. Mélyében bő hideg vizű források fakadnak. A sziklafalokról vízesések zuhannak alá, és bukdácsoló hegyipatakok rohannak dél felé a Red Riverbe. Fűzfák integetnek a vízpartokon, és a kiöblösödő réteken hosszú szárú bölényfű sarjad.

Szeptemberben, a Vadászó Hold derekán százszámra álltak itt a tipik. Sokan jöttek Fort Sill környékéről. Olyanok, akik egyszer már visszatértek és most újra elhagyták a rezervátumot. Magányos Farkas és nemzetsége is ide menekült. Berendezkednek, hogy a kvahadikkal és más szövetségeseikkel együtt itt, a Palo Duro Canyon védelmében húzzák ki a telet. Musztángjaik a bölényekkel elvegyülve hersegtetik a füvet, s a harcosok csak annyit ejtenek el a barna bundás állatokból, amennyi feltétlenül szükséges a téli készletek biztosítására.

A kormány és a hadsereg azonban nem nyugszik bele, hogy az indiánok maguk akarják megválasztani vadászterületeiket. Türelmetlenek! A komancsügy még mindig nincs lezárva!

Sherman személyesen ad parancsot a hadseregnek: ha kell, a legnagyobb eréllyel szerezzenek érvényt a kormány akaratának. És szeptember 20-án több ezer katona, tüzérütegek és tükörtávíróval felszerelt híradós csapatok indulnak útnak, hogy felderítsék és elpusztítsák annak a néhány száz indiánnak a táborát, akik senkinek nem ártva, szinte önkéntes száműzetésben őrizgetik szabadságuk illúzióját.

Mackenzie különítményének indián felderítői, a kopott mundérú tankava harcosok – régi ellenségei a komancsoknak és a kajováknak – szeptember 26-án bukkannak rá a kvahadi családok és Magányos Farkas indiánjainak falujára.

Bár meglepetésként zúdult Mackenzie lovassága a tábor lakóira, az asszonyokat és gyerekeket még sikerült elmenekíteni, s a harcosok maguk is ügyesen visszavonultak a sűrű lőporfüst függőnye mögött. Később a kékmundérosok ágyúkkal lötték a sátrakat. Felgyújtották az egész tábort, és mint Custer a Washita partján, összefogdosták és halomra lötték az indiánok lovait. Az egymást kereső, gyalogosan menekülő indián családok szétszóródtak a prérin. Sem élelmük, sem ruhájuk, sem sátruk nem maradt.

Megkezdődött a hajtóvadászat. A lovas katonák minden irányból módszeresen bekerítették és valósággal összeterelelték a menekülőket.

Magányos Farkas és közel kétszáz harcosa kitört ugyan a lovas katonák gyűrűjéből, de étlen-szomjan bolyongva csak pár hétig bírták a bujdosást. 1875. február 25-én önként jelentkeztek Fort Sill parancsnokánál, és letették a fegyvert.

Az önként jelentkező indiánokat aztán valóságos hadifoglyokként kezelték. Beterelték őket egy, az erőd falai alatt

épített hatalmas karámba. Holmijaikat elégették, s mint ketrecbe zárt vadállatokat, csak nyers hússal etették őket. Megmaradt leromlott lovaikat pedig mind leöldösték.

Egyetlen évtized telt el a két Adobe Walls-i ütközet között. S ez alatt a tíz év alatt végleg megtört a kajovák és komancsok ereje. A bölények is eltűntek a déli prériről. Csak néhány vánszorgó tehén és csont-bőr borjú tűnt fel néha a kietlen tájon. A komancs háború befejeztetett.

Ronald Mackenzie-t kitüntették és előléptették. Letagadhatatlanul ő lett a komancsok betörésének hőse. Mindent úgy csinált, mint példaképe és parancsnoka, G. A. Custer.

De hol van Custer?

Sherman még 1873 decemberében, a Western Union Telegraph zümmögő drótjain parancsot küldött Fort Riley-be. Felmentette Custert a déli katonai körzet parancsnoki teendőinek ellátása alól, és elrendelte a 7. lovasezred átcsoportosítását. Újabb feladat várt a lovasság ékességére. Custer 1874 januárjában ezredével Észak-Dakotába, a Bismarck melletti Fort Lincolnba masírozott.

Ülő Bika főnök

Az 1870-es évek elejére a síksági indiánok számára mindennapossá vált a fehér kereskedőkkel, hittérítőkkel, kormányhivatali tisztviselőkkel és katonákkal való érintkezés. Naponta találkoztak a telepések ponyvás szekereivel, bejártak a katonai erődökbe és őrállomásokra, a fehérek épülő településeire. Volt olyan törzs (pl. juték, paunik stb.), amelynek harcosai hosszabb-rövidebb időre a hadsereg szolgálatába szegődtek. A közös sors azonban legtöbbször még a régi ellenségeket is kibékítette.

A hatvanas évek közepe óta, ahogy kezd elmaradni a csordák tavaszi és őszi nagy vonulása, a harcosoknak egyre nagyobb utakat kell megtenniük a bölények nyomában. A prérin kószáló vadászok vadászat közben gyakran váltak üldözöttekké, és szorultak olyan törzsek segítségére, akikkel korábban minden találkozás egy-egy véres csatát jelentett. Alig vagy egyáltalán nem értették egymás szavát, de a jelek nyelvén mégis minden fontosat közölni tudtak.

S a Nyugat nagy kiterjedésű, gyéren lakott területein az U. S. Cavalry csapatainak minden mozgásáról, akcióiról és átcsoportosításáról rövid idő alatt tudomást szereztek a törzsek főnökei.

Custer és a 7. lovasezred jóformán még meg sem érkezett új helyőrségébe, Fort Lincolnba, amikor fent Montanában,

Aranyásók a hegyek között ►

a feketelábok táboraiiban, a Powder környékén élő dakoták és északi csejennek minden nemzetségében tudtak a texasi prérin történt eseményekről: a komancsok és kajovák legyőzéséről, a bölények kiirtásáról. És ahogy táborról táborra járt a hír, azonnal tudták, hogy Custer kékmundéros lovasainak újabb menetelése semmi jót nem jelenthet a számukra.

Különösen az nyugtalanította a főnököket, hogy ugyanakkor aranyra éhes jenkik ezrei kezdték előzőlni a szent Paha Sapa, a Fekete Hegyek tájait.

1874 júniusában G. A. Custer parancsnoksága alatt a Jenney professzor által vezetett tudományos expedíció védelmére rendelt 7. lovasezred hivatalos parancsra benyomult a Black Hills erdőségeibe.

A Custer és Jenney professzor expedícióját követő őszön az északon vadászó hunkpapák, brulék és a velük tartó feketelábok visszatértek a felső Missouri melletti kormányhivatal környékére. Messziről figyelték a sziklákat tördelő geológusokat. Tudták, hogy arany után kutatnak, és a „Tolvajok Útjának” nevezték el az ösvényt, amelyen a katonák és szekereik benyomultak a Paha Sapa völgyeibe. A fiatal, forróvérű harcosok azonnal készek voltak kiásni a csatabárdot, és elhatározták, hogy harci ösvényre lépnek. A sokat tapasztalt Vörös Felhő azonban türelemre intette őket, mert abban reménykedett, ha népe megtartja a szerződést, azt a kormány sem fogja megszegni. Az sem lepte meg azonban, hogy sok bosszúra éhes ifjú harcos és családjá táborot bontott, és újra északra költözött, hogy a telet a szent Paha Sapa északi völgyeiben, szabadon, a kormány által kijelölt rezervátumtól távol töltsse.

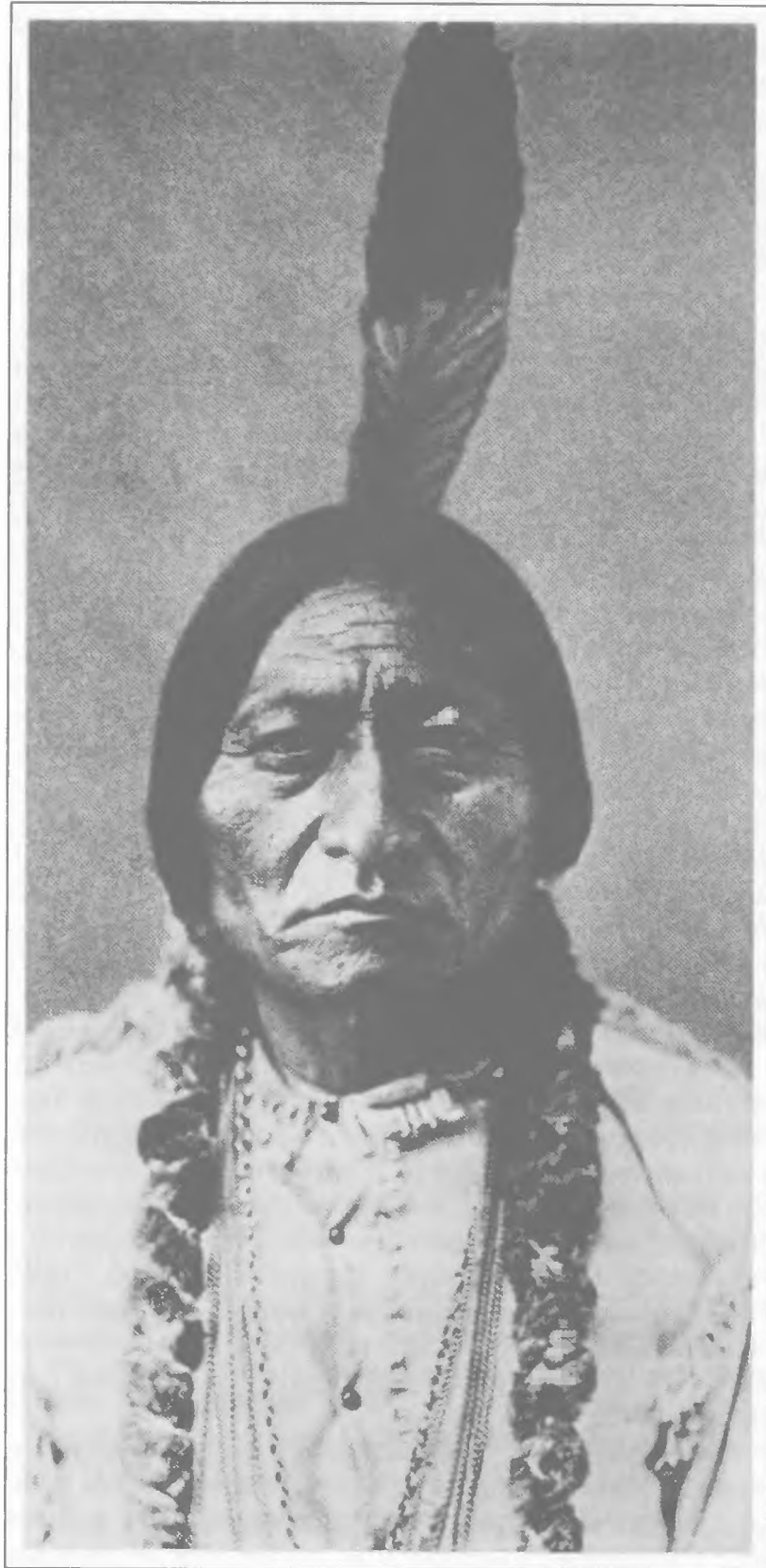
Az öregedő Vörös Felhő akkor talán még nem sejtette, hogy ezekben a napokban megszűnt népének vezetője lenni. S bár élete végéig tisztelték, meghallgatták tanácsait, ettől kezdve a dakoták és a velük szövetséges északi csejennek, arapahók, feketelábok, mind a többi nemzetségek és törzsek Ülő Bikában látták legfőbb főnöküket.

Ülő Bika! . . . Sitting Bull! . . . A dakoták nyelvén Tatan-ka Yotanka!

Egy amerikai történész azt mondja róla: a dakoták, a préri indiánjainak George Washingtonja. Az indián háborúk utolsó nagy fellángolásának hőse, s talán Észak-Amerika indiánjainak legjelentősebb alakja.

Életének korai szakaszáról keveset tudunk. Valószínű, hogy 1834-ben a titon dakoták legharciasabb törzsében, a hunkpapák egyik családjában látta meg a napvilágot. Gyer-

Ūlō Bika (Sitting Bull)

mekévei a törzsi élet szigorú szabályai szerint, de a síksági indiánokra jellemző nagyfokú személyes szabadság légkörében telhettek el. Jól megtanulta a vadászat fortélyait, s alighanem szellemi képességeivel is kitűnt társai közül, mert miután kiállta a Naptánc kemény próbáját, csakhamar az „orvosságos ember” felügyeletére bízzák, hogy megtanulja a varázslás tudományát. Még húszéves sincs, amikor végigjárja a „varázslat hét sátrát”.

Mint nyomkereső és vadonbeli vezető találkozik először a fehér emberekkel. Megtanul angolul írni és olvasni. Ez segíti hozzá, hogy aránylag fiatalon felismerje Észak-Amerika indiánjainak valóságos helyzetét és lehetőségeit. Harcol Vörös Felhő háborújában. Számos harci vállalkozást vezet az U. S. Cavalry katonái ellen, s ezeket bölénybőrre festett rajzaiban megörökíti. 1868-ban pedig, amikor Fort Laramie-ben az USA kormánya szerződést köt a győztes daktákkal a nagy tanácstűz mellett, már ott ül Vörös Felhő oldalán. Mint ifjú varázslót őt éri az a megtiszteltetés, hogy meggyújtsa a békét megerősítő „szent kalumet” tűzét. Minden szót megért a hosszú tanácskozásból, s átlát a Nagy Fehér Atya követleinek szándékán. Jól tudja, hogy a sok ígéretet és fogadalmat tartalmazó szerződést az első kínákozó alkalommal úgy fogják megszegni, mint ahogy rövid idő alatt elenyész a szent békepipák füstje. Vörös Felhő küldöttségének tagjaként jár Washingtonban, ahol az Egyesült Államok elnökével való találkozás végképp kiábrándítja minden reményből. S bár, mint minden indián, értetlenül áll a fehérek magatartása és a modern civilizáció egynémely jelensége előtt, végig megvan benne a törekvés, hogy a síksági indiánok népeit békésen átmentse a jövő számára.

A legtöbb indián különös adottsága az alkalomhoz illő, fennkölt, szép beszéd. Ülő Bika ebben is kiemelkedik népe férfiai közül. A nagyszerű szónokot a kormány megbízottai, a kormányhivatali tisztviselők is elismerik. A tanácskozásokon kérdéseivel, logikus érveléseivel bizonyítja tárgyalóképességét, és bölcs nyugalmával sokszor megszegyeníti a heveskedő katonatiszteket. Bizonyítható tény, hogy 1875–76-ban, amikor a Black Hills vidékén már pattanásig feszült a helyzet, többször tesz kísérletet a háború elkerülésére – de az indiánoknak szent föld ügyében soha nem alkuszik!

Negyvenegy éves, harcokban edzett, nagy tekintélyű varázsló és főnök, amikor 1875 nyarán Washingtonból hivatalos küldöttség érkezik Fort Robinsonba, hogy a Black Hills átengedéséről tárgyaljon az indiánokkal. A tanácsba

hívó üzenetet egy félvér lovastiszt hozza. Ülő Bika méltóságteljesen fogadja a fiatal futárt, majd ezekkel a szavakkal utasítja vissza a kormány meghívását:

„Menj vissza a Nagy Fehér Atyához, és mondd meg neki, nem vagyok hajlandó egy talpalatnyi földről sem lemondani. – Két ujjával felcsípett egy szemernyi port, és hozzátette: – Még ennyiről sem!”

A többi főnök – Vörös Felhő, Pöttyös Far és mások is – felháborodással figyelték a szent hegyek között kitört aranylázat, és megdöbbenve tapasztalták, hogy a kormány és a hadsereg semmit nem tesz az 1868-as szerződés betartása érdekében. Crook, aki a geológiai expedíció és a 7. lovasezred távozása után átvette a terület katonai ellenőrzését, összeszámolt ugyan vagy ezer aranyásót. Udvariasan közölte velük, hogy megsértik a törvényt, de semmit nem tett azért, hogy eltávolítsa őket, és a kormány hivatalos ígéreteinek érvényét szerezzen.

Amikor 1875 szeptemberében Fort Robinson mellett a kormánybizottság és a meghívott főnökök tanácskozása összeült, a prérin több mérföldes körzetben fehérlettek a dakoták, csejennek, feketelábok és arapahók tipijei. Több mint húszezer indián gyűlt össze Fort Robinson közelében. Egy csapat harci kiáltásokat hallatva közeledett a tárgyalás helyszínéhez, majd lövésre kész fegyverekkel fenyegetően néztek farkasszemet a felsorakoztatott kétszáz lovas katonával. Közben élénken figyelték a fehéreket: vajon milyen újabb követeléssel, csűrés-csavarással állnak elő a Nagy Fehér Atya küldöttei?

Ilyen még soha nem fordult elő az USA történetében. Egy valóságos indián hadsereg szorongató jelenlétében kezdődött meg a kalmárszellemű alkudozás.

Adják kölcsön a földet, s ha a fehérek már minden fémét és értékes ásványt elvittek, visszaadják az indiánoknak. Így szólt az egyik ajánlat.

Vagy: engedjék átvonulni és rövid időre megtelepedni az arany után kutató fehéreket. Járuljanak hozzá, hogy a fehérek territóriumot létesíthessenek a Bighorn River partján, a Bighorn-hegység keleti lejtőin.

Végül: nevetséges árat, 400 000 dollárt ajánlottak fel a Black Hillsben rejlő aranykincs kiaknázásának jogáért.*

* Később, amikor a felszíni aranymosás és feltárás lehetősége már ki-
merült, az egyik bányából mélyműveléssel felszínre hozott arany értéke
több mint 500 millió dollárt ért

Vörös Felhő, Ülő Bika és a legtöbb főnök meg sem jelent a több napon át tartó és többször megszakított tárgyalásokon. Csak megbízottaikat küldték el, s közülük Vörösfadohány, a félvér Kis Nagy Ember – aki Őrült Ló képviselőjeként volt jelen – még társait is megfenyegette: halál fia, aki a fehérekkel alkudozni mer. Lovaitól Félő Ifjú és a rend fenntartását vállaló harcosok alig bírták lecsendesíteni, pedig egy sem akadt a fiatal főnökök között, aki a fehérekkel alkuba bocsátkozott volna.

Pöttyös Far volt az egyetlen, aki a tekintélyesebb főnökök közül megjelent, és akitől a megegyezés lehetőségét várta a bizottság. De ő elutasított minden ajánlatot:

„A szent Paha Sapa nem eladó, nincs és nem is lehet ára! A szent Fekete Hegyek az indiánok legszentebb tulajdonát képezik, s ha a hadsereg nem űzi el az aranyásókat, az indiánok lépnek a harc ösvényére!”

Ez volt Pöttyös Far és a főnökök utolsó szava. Felszedték sátraikat, és a 20 000 indián szinte nyomtalanul eltűnt a sűrű fenyőerdők, a gránitsziklák rengetegében.

A nagy tekintélyű kormánybizottság dolgvégezetlenül távozott Fort Robinsonból. Jelentésükben pedig azt javasolták, a kongresszus állapítson meg méltányos kártérítést a hegyek tulajdonjogáért, de ne tárgyaljanak tovább. Végül is állítsák „végleges és kész tények elé” az indiánokat.

1875. november elején az Indiánügyek Hivatalának külön megbízottja már katonai erők bevezetését sürgeti: „... tanítsák őket korbáccsal engedelmességre!”

Amikor aztán Edward P. Smith, az indiánügyek kormánybiztosa utasítást küld a dakota és csejenn kormányhivatalok vezetőinek, és elrendelteti, hogy a rezervátumokon kívül élő valamennyi indián 1876. január 31-ig jelentkezzen a kormányhivatali székhelyeken, különben „katonai erővel kényszerítik őket engedelmességre”, ez már több, mint kihívás. Ez nyílt fenyegetés, ultimátum!

A legvéresebb csaták tavasza

Alig hullottak le a levelek, máris leesett az első hó. Mintha csak a természet is megmakacsolta volna magát, a fagy nem engedett fel egyetlen napra sem. És a fagy ott ült az emberek szívében is. Mert minden indián tudta, véres csatákban kell megvédeni a Black Hills, a szent Paha Sapa földjét.

A futárok, akik az indiánügyek kormánybiztosának fel-
szólítását vitték, csak decemberben indultak útnak, és ma-
guk is csak hetekkel a kitűzött határidő után érkeztek vissza
az erődökbe. A kegyetlen hóviharak közepette még akkor
sem lehetett volna a kormány utasításait végrehajtani, ha az
indiánok meggondolják magukat, és kötélnek állnak. Az
ítéletidőben aligha lehetett volna asszonyokkal és gyere-
kekkel hosszabb utat megtenni.

A Powder torkolatánál táborozó Ülő Bika napokig ápol-
ta, látta vendégül a nagy hóban táboráig vergődő futárt, s
azzal bocsátotta útjára: fontolóra veszi népe beköltözését a
rezervátumba, de mindenképpen meg kell várni a tavaszt.
Őrült Ló is kitérő választ adott az üzenetet hozó elcsigázott
katonáknak.

Nagy hideg volt a Medve-szikla környékén, ahogy ké-
sőbb egy fiatal oglala mesélte: „Sok emberünk és pónink
veszett oda a csikorgó hidegben.”

Az indiánok nemhiába nevezik Éhes Holdnak a februárt.
Még keményen tartotta magát a tél, amikor a legtöbb tábor-
ban már elfogyott az élelem. Felkerekedtek hát, és élelem
után néztek a törzsek. Egy északi csejjennekből és oglala
sziúkból álló vegyes csoport elhagyta Vörös Felhő rezervá-
tumát, és elindult a Powder felé abban a reményben, hogy
bölényre vagy más vadra lelnek. Őrült Ló is nekiindult. Har-
cosai szembefordították lovaikat a kitartóan fújó széllel,
hogy mielőbb elérjék Ülő Bika táborát. Nemsokára meg-
érkezett Sánta Őz is egy csapat minekonjuval, mert ha elke-
rülhetetlen a háború, Ülő Bika és Őrült Ló tábora biztonsá-
got jelent a törzs asszonyainak és gyerekeinek.

Vadászni indultak a törzsek, s útközben, miként olvadás-
kor a duzzadó patak vize, a kisebb törzsi, nemzetségi cso-
portok hatalmas táborrá növekedtek. Szerződéses joguk ér-
telmében indultak útnak, s ha tudtak is az ultimátumnak be-
illő január 31-i határidőről, nem hitték, hogy a Nagy Fehér
Atya rendelkezése a békésen vadászgató indiánokra is vo-
natkozik.

Hogy így volt-e, ki tudja?

Hiszen aligha lehettek olyan tudatlanok, hogy bizton-
ságban érezzék magukat. Naponta bukkantak katonák nyo-
maira, látták elhagyott tábortüzeik hamuját, a szerteszórt
takarmányt, a lovak ürülékét. Naponta folytattak kisebb
csatározásokat az amerikaiak zsoldjában álló varjú és pauni
felderítőkkal. Mindannyian érezték a fenyegető veszélyt: a
nyomukban lévő hadsereget. Sok ifjú harcos égett a vágy-
tól, hogy harcolhasson a fehérek ellen. A főnökök és az öre-

gek szonban arra intették a fiatalokat, tartsák távol magukat a „sápadtarcúaktól”. A harcot, a vérontást mégsem tudták elkerülni!

Crook már februárban elindult északra a régi Bozeman úton, hogy a kormány akaratának érvényt szerezzen, és visszaterelje az indiánokat a rezervátumokba. Március 17-én kora hajnalban Crook elővédje, J. Reynolds ezredes lovasai váratlanul rátörtek a Powder és a Little Powder találkozásánál táborozó indiánokra. Irtózatos tüzet zúdítottak az éppen ébredőkre. Szétugrasztották lovaikat, felgyújtották a tipiket, és lelövöldözték a menekülőket. A harcosok felragadták fegyvereiket, és megpróbálták visszaverni a támadókat. A menekülők a folyóparti fák között igyekeztek egérutat nyerni, és a parti nádas védelme alatt átkelni a még zajló folyón. Csak távolból, a domb oldaláról nézhették, hogyan rombolják le az egész falut, hogyan fogdossák össze és hajtják el lovaikat.

Reynolds azonban elszámította magát. Sötétedéskor a

A hadsereg zsoldjában álló
pauni felderítő
(F. Remington rajza)

harcosok a katonák táborához lopakodtak, és visszaszerezték állataikat.

„Őrült Ló falvának ostroma” – így emlegették a fehérek a célját veszített rajtaütést. Ami persze pontatlan, hiszen Őrült Ló akkor néhány mérfölddel arrébb, északkeleten táborozott.

A sikertelenség felbőszítette a kékkabátosokat. Megkezdődött a hajtóvadászat! Lovas katonák százai eredtek a menekülők után. Három napnál is tovább tartott az út, mire a katonákat többször kicselezve, a harcosok családjukkal együtt az oglalák táborához érkeztek.

Így jött el a tavasz, az indián háborúk legvéresebb csatáinak ideje. Azon a tavaszon a titon dakoták Bighorn River melletti nagy táborában gyülekeztek a törzsek. Az asszonyaikkal és gyerekeikkel mintegy 20 ezer főt számláló törzsi szövetség ott verte fel sátrait, ahol a folyó kilép a hegyek közül, nyílt területre ér, és messze el lehet látni a felkelő nap irányába. Ott készültek az elkerülhetetlen nagy harcra: a titonok, oglalák, hunkpapák, brulék, minekonjuk, a feketeláb sziúk és a sokat szenvedett csejennek – mind a préri vadászó törzsei. A nagy tábor védelmet nyújtott az öregeknek, asszonyoknak és gyerekeknek.

Ülő Bika táborában egész nap égett a nagy tanácstűz. Napszálltakor estéről estére megszólaltak a dobok, és hajnalig messze hangzott tompa pufogásuk. A férfiak legszebb díszeket, ékes „tett-toll”-aikat öltötték magukra, és szünni nem akaróan énekelték harci dalaikat. Siettek, és Egy Holddal előbb tartották meg a Naptánc szertartását, s az ifjú harcosok sorra kiállták a bátorság kemény próbáját.

Valami nagy esemény volt készülőben!

Phil Sheridan haditerve

Ha egyszer megindul a gépezet, azt megállítani már nem lehet. A távíróvonalak katonai és kormányutasításokat továbbítottak. A fiatal indián harcosok éjszakánként közel osontak a zümmögő drótokhoz. Órákig álltak az oszlopokhoz tapadva, és hallgatták a vezetékek zúgását. Semmit nem értettek, csak érezték a veszélyt, amit a zenélő, zúgó vezetékek jelentettek számukra. Aztán fogták tomahawkjaikat, és sorra kidöntötték a furcsa oszlopokat.

Futárok vitték a felkészülésre szólító parancsokat a különböző alakulatok állomáshelyeire. Soha még ilyen méretű előkészületeket nem tett az Egyesült Államok hadserege, mint 1876 tavaszán.

Észak-Amerika történetének ezt a legnagyobb indiánellenes hadjáratát maga Phil Sheridan hadseregtábornok készítette elő. A csapatok központjaként a „szíu határokhoz” közel eső Bismarckot, egy határ menti kis vadnyugati várost jelölték ki. Ide vonulhattak be az államok területéről azok az önkéntesek, akik ki akarták venni részüket a várható „dicsőség”-ből.

Sheridan hadműveleti elgondolásai szerint a dakoták ellen három nagy létszámú és jól felszerelt hadseregnek kell felvonulnia. Crook tábornokot utasította, hogy Fort Fettermanból kiindulva nyomuljon előre, kövesse az Északi-Platte folyását, gyalogosszáadaival szállja meg a délre vezető átjárókat és útvonalakat. Eközben lovasaival állandó portyázásokat hajtson végre, és derítse fel az indiánok táborait, majd fokozatosan főerővel is nyomuljon egyre beljebb a dakoták földjére.

Egy hadtest John Gibbon tábornok parancsnoksága alatt északról indítson támadást.

A hadtest két részre osztott erői a montanai Fort Shaw és a Fort Ellis erődökre támaszkodva a Yellowstone folyó mentén vonuljanak fel.

Sheridan – a washingtoni kormány kívánsága szerint – a hadjárat főszerepét a „washitai győztesre”, a lovasság népszerű katonájára, G. A. Custerre és az ő dicsőséges 7. lovasezredére bízta. A nyugat–délnyugati főirányban tehát Custer lovasainak kell egyenesen behatolni a dakoták földjére, a Black Hills szívébe.

A hadjárat sikere érdekében – Custer tapasztalataira hivatkozva – a 7. lovasezred parancsnokának rendelték alá Terry tábornok 6. és 17. gyalogosezredének három-három századát és felderítői szolgálatra két szakasz „bölénykatonát” a 10. lovasezredből.

Terry feladata a hadműveletek összehangolása volt. A haditerv lényegében azt feltételezte, hogy a három irányból felvonuló U. S. Cavalry és a tüzérség kelepcébe fogja kényszeríteni az indiánokat, és olyan zárt katlant képez, ahonnan nem menekülhetnek.

Az U. S. Cavalry vadnyugati támaszpontjain megkezdődtek a hadjárat előkészületei. Lőszerrel, élelemmel és takarmánnyal, tüzérségi és műszaki anyaggal megrakott szekerek hosszú oszlopai vonultak az évek óta alig használt Bozeman úton. A favágók ismét ellepték az erdőket, hídanyagot, pontonokat ácsoltak. Március közepén – a hadsereg megrendelésére – egy cowboycsapat, amelyet a híres Calamity Jane vezetett, 600 vágómarhát terelt Fort Lara-

Felsorakozott kékkabátosok

mie-be. Lázás munka folyt Wyoming, Montana, Észak-Dakota és Nebraska valamennyi erődítményében.

Fort Lincolnban, a 7. lovasezred állomáshelyén is nagy volt a sürgés-forgás. Kereskedők alkudoztak a hadbiztos tisztekkel és tiszthelyettesekkel. Hatalmas társzekerek gördültek ki és be az erőd kapuján. Feltöltötték a raktárakat, és csakhamar megkezdték a lőszer, az élelem és a takarmány kiadását a katonáknak.

A századok naponta kivonultak a gyakorlótérre, s a lovas harcászat különböző mozzanatait: a támadás, a roham és a védekezés alakzatait ismételtették. Míg egyik század a roham és a rajtaütés végrehajtását gyakorolta, a többiek szorgalmasan tisztították fegyvereiket és felszerelésüket.

Napokig megállás nélkül csengett a kalapács a kovácsok üllőin. Alig három nap alatt több mint 600 lovat patkoltak meg erős, nehéz patkóval. A tüzektől távolabb, takaróikba burkolódzva aludtak a varjú és pauni felderítők. Már ők is megkapták egyenruhájukat: nyítt katonazubbonyt és egy fekete kalapot, amelyhez tollaikat tűzködték.

A fegyvermesterek minden puskát és pisztolyt megvizsgáltak és kijavítottak. A szíjgyártók megjavították a szakadt lószerszámokat és nyergeket; kívánság szerint némi pénzért vagy italért még díszes szalagokat is varrtak rájuk. Olyan

Ülő Bika harci díszben

volt a hangulat, mintha nem is harcba, hanem parádéra készülődnének.

Május 17-én, az indulás napján már kora reggel felsorakozott az egész regiment. A nap megcsillant a lovak szőrén, a katonák fegyverén, a tisztek kivont kardján. Custer még egy utolsó szemlét tartott katonái fölött. Végigtáncoltatta lovát az oszlopvonalban felsorakozott lovasszázadok előtt. Felharsant az indulást jelző kürtszó, az asszonyok és lányok kendőket lengetve biztatóan mosolyogtak a délceg lovasokra. A hatalmas kapu kitárult. Kilovagoltak az előőrsök, csakhamar ügetésre fogták lovaikat, s néhány perc múlva betakaróztak a lovak által felvert porfelhőbe.

A zászlótartók előtt, az ezred élén Custer táncoltatta harci ménjét. Díszes, rojtokkal ékesített szarvasbőr inget viselt. Kalapján színaranyból csillogott a lovasság jelvénye, az egymáson keresztbe fektetett kardok és fölötte a 7-es szám, a dicsőséges 7. lovasezred hadrendi száma.

Az indián felderítők és az elővéd egy jó mérfölddel előbbre járt, őket követte az ezred vezérkara, a gyalogoszázadok, a nyolc lovasszázad, a tüzérek, majd a több mint száz öszvér vontatta ponyvás szekér.

A pompa, a katonai parádé megért némi kerülőt. Több órán át tartott Bismarck utcáin az ezred felvonulása. Az ünneplő polgárok, integető hölgyek sorfala között virágoső búcsúztatta a város kedvelt házvezredét. Az egész város a „Garry Owent” fújta. Azt az indulót, amely ekképpen dicsőítette a 7. lovasezredet:

Ez a lovasság ékessége,
ezek mind bátor férfiak,
nincs olyan sereg, mely legyőzné őket,
ellenség nem állja útjukat. . .

Mesélik: Ülő Bika három napig járta a táncot. Már nem volt ifjú harcos, és mégis felvágta mellizmait, hogy vére árán legyen részese a harcosavató Naptánc szertartásnak.

Csak járta, járta a táncot, és addig nézett a napba, amíg önkívületbe nem esett. A „Varázsló” így hozta el népének a szellemek üzenetét:

„Száz meg száz lovas katona vonul a dakoták földjére. Az idegen katonáknak kígyólelkű testvéreink: indiánok mutatják az utat. Nagyon sokan vannak a fehérek, rengetegen. De lehullanak a katonák, lehullanak, mintha az égből sáskaraj hullana alá, s fejjel lefelé mind odazuhanak az indián tábor

közepére. Bele a nagy tűzbe! Ott égnek el, mert nincs fülük, mert nem hallják az indiánok szavát, a szót, amelyen túl nincs semmi, mert már azt hiszik, az adott szó is csak úgy szállhat el, mint a szent békepipák füstje. . . ”

Látomás volt? Vagy egyszerűen csak buzdítás a harcra? Nehéz megmondani.

Az indiánok emlékezete így tartja számon. A történészek szerint pedig tény, hogy Ülő Bika már június elején megjósolta a katonák felvonulását. És az is tény, hogy ezt követően néhány nap múlva a Little Bighorn völgyében már feltűntek a „bölénykatonák” és az áruló indiánok csoportjai. Megérkeztek az előőrsök!

A Rosebud-csata

Hol és merre jár a 7. lovasezred, mióta elhagyta Fort Lincoln erődjét?

Custer a Missouri mentén folytatta útját, s május 29-én eljutott a Little Missourihoz. A hosszú úton egyetlen indiánnal sem találkozott. Az északról felvonuló sereg futárja azzal az üzenettel várta Custert, hogy az ő felvonulási területükön, a Yellowstone folyótól északra sem láttak sziú harcosokat. Egyidejűleg Gibbon, az északi hadtest parancsnoka mind a maga, mind Terry tábornok nevében fontos megbeszélésre hívta Custert a Rosebud patak és a Yellowstone torkolatához.

Custer sietett a találkozóra, de előtte még Marcus M. Reno őrnagyot a 6. lovasszázad élén azzal a feladattal küldte a Powder mellékére, hogy kutassa át a folyó alsó szakaszának vidékét, vegye fel a kapcsolatot Crook katonáival, és gyorsított menetben térjen vissza északra. Reno azonban sehol nem találta Crook déli hadseregét. Pedig csak néhány mérföld választotta el őket egymástól, s Crooknak igen nagy szüksége lett volna a segítségére!

Crook igen komolyan vette hadműveleti feladatát. Egyre beljebb nyomult a dakoták földjére, s amikor varjú felderítői jelentették, hogy nagy indián tábor van a Rosebud patak mellett, elhatározta: megleckézteti az indiánokat. Legtapasztaltabb katonáit jelölte ki erre a feladatra, s személyesen vezette a támadó csoportot. Szállítóoszlopát hátrahagyva, gyors ütemben közelítette meg a Rosebud patakot, meglepetésszerűen akart lecsapni az indián táborra.

Crook seregét vadászgató csejennek fedezték föl. A főnőkök azonnal tanácsot tartottak, és elhatározták, hogy a

Menekülő kékkabátosok
a Rosebud-csatában
(korabeli újságrajz) ►

harcosok felét hátrahagyva, megtámadják a katonákat. A főnökök között ott volt Ülő Bika, Örült Ló és Két Hold. Örült Ló már régen várta az alkalmat, hogy erejét és taktikai elképzeléseit próbára tegye a kékkabátosok elleni harcban. Még jól emlékezett a néhány évvel korábbi „Fetterman-mészárlás” napjára, és azóta alaposan tanulmányozta a lovas katonák harcmódorát.

Örült Ló tehát készen állt!

Amikor 1876. június 17-én Crook előőrsei óvatosan behatoltak a kis folyó völgyébe, a dombtetőkön 1500 – tomahawkkal, késekkel és modern, hátultöltő Springfield-puskákkal felszerelt – dakota és csejenn harcos várta őket. Örült Ló szinte minden várható helyzetre kidolgozta haditervét. A kékmundérosok legnagyobb meglepetésére – amikor a két szemben álló fél közvetlen harcérintkezésbe került egymással – az indián harcosok nem rohantak fejtellenül a lovasság karabélyainak tüzébe, hanem kétfelé kitérve, lecsaptak a támadók szárnyaira, és ezzel már a csata első perceiben a maguk javára fordították a helyzetet. A katonák nem értették, hogy az indiánok miért nem szállnak le lovaikról, s különösen megzavarta őket állandó és gyors helyváltoztatásuk. Mire a nap delelőre ért, teljesen felbomlott az amerikai lovasság harcrendje. Kegyetlen kézitusa folyt egyszerre három helyen is. A dakoták egyre-másra vezették rohamukat a szétszórt csoportokban védekező katonák ellen. Valahányszor Crook katonái tűzfölénybe kerülhettek volna, harcosaik visszavonultak, maguk után csalogatva néhány üldözött, akikre aztán vad dühvel vetették rá magukat.

Alkonyatkor ért véget a küzdelem. Amikor másnap reggel a dakota és csejenn felderítők egy hegyhátról meglátták, hogy a katonák már messze dél felé járnak, maguk is alig akarták elhinni, hogy győztek.

Az U. S. Cavalry először kapott igazi leckét. Crook megvert seregével, nyöszörgő sebesültjeivel, tépett ruhájú, elcsigázott katonáival visszavonult, hogy erősítést kapjon; bevárja Gibbon, Terry és Custer üzenetét.

A „Rosebud-csata” csak kezdete volt a véres küzdelmek sorozatának. Ezt minden főnök és harcos tudta. Ezért a főnökök tanácsa úgy határozott, hogy mihamarabb visszatérnek nyugatra, a Bighorn River menti nagy táborba, ahol még legelnek antilopcsordák, és ahol lovaik számára is van elegendő fű.

Reno nem találkozott Crook seregével, de megtalálta a csata nyomait. A széles körű terepszemle eredményeként

arra a következtetésre jutott, hogy a dakoták legfőbb erői valószínűleg a Little Bighorn vidékén, a Bighorn River keleti mellékfolyójának partján táboroznak.

Az őrnagy futár útján tett jelentést fölötteseinek, akik a felderítési adatokból kiinduló következtetéseket helyesnek találták, s gyors haditanácsot tartottak. A tábornokok tanácsa úgy határozott: Custer vonuljon főerőivel Reno után, és vezesse a 7. lovasezredet egyenesen a Little Bighornhoz.

„A hadsereg acélökle”, a 7. lovasezred tehát megindult, hogy lecsapjon Ülő Bika népére. Gibbon „északi” seregével most azt a feladatot kapta, hogy ugyanazon az úton, amelyen eddig haladt, vonuljon vissza a Yellowstone és a Bighorn River összefolyásához, és gyalogosszázadaival, valamint tüzeireivel zárja le az utakat, az átjárókat; építse ki hadállásait. Crook megvert csapatait pedig kivonták a további hadműveletekből.

A döntő hadmozdulatok megindítását a vezérkar csak július első napjaira tervezte. Időt akartak hagyni a csapatoknak az alapos felkészülésre, embereknek és lovaknak a pihenésre. Custer azonban, mint mindig, most is sietni akart. Attól tartott, hogy valaki megelőzi, és akkor másé lesz a dakoták fölött aratott győzelem dicsősége. A vezérkar megbeszélésén személyes sértésnek vette Brisbin őrnagy elgondolását, aki Custer ezredének további megerősítését javasolta. Úgy vélte, a fiatal tiszt lebecsüli az ő lovasait. Dühösen elhagyta a tanácskozás színhelyét, és még aznap este parancsot adott katonáinak az indulásra.

Custer 600 főnyi csapatával és 44 indián felderítővel június 22-én indult útnak. A lovasok egyenként 24 tár pisztoly- és 100 tár puskatöltényt, négy-öt napi élelmet és zabot vittek magukkal. A döntő ütközetre felvonuló 7. lovasezred munícióját több tucat öszvér hátára málházták fel.

Szinte egész nap ügetés, rövidvágta! Custer embernek, állatnak egyaránt kimerítő tempót diktált. A lovak szőre habzott a verejtéktől, a katonák félig alétan imbolyogtak a nyeregben. Custer három nap alatt tette meg lovasaival a 240 mérföldes utat – a hegyeken át –, amíg elérte azt a helyet, ahol Reno felderítési adatai szerint az indiánok egyik tábora állt.

25-én hajnalban a lovasság felderítői vékony füstcsíkot láttak az ég felé kanyarodni a Little Bighorn völgyéből. Custer felsietett a dombra, és a fák védelmében próbált tájékozódni. Mire azonban felért, már elszállt a füst. Köd ereszkedett a völgyre. Csak a folyóparti fák törzsein tört meg a fény.

Custer nemcsak becsvágyó, hanem tapasztalt katona is volt. A polgárháború óta harcolt az indiánok ellen. Ismerte „támadj és fuss” taktikájukat, azt, hogy percek alatt képesek felszedni sátraikat, vagy néhány mérföld után lerázni üldözőiket. Ismerte a dakotákat és a csejenneket, és azok is ismerték Custer taktikáját. Most azonban nem látott tisztán.

Hol az ellenség? Milyen erős, és mik a szándékai?

Így tépelődött Custer, amikor lovas futár érkezett, s jelentette, hogy az indiánok feltehetően a sereg minden mozdulatát figyelemmel kísérik, minden lépését követik.

Most már cselekedni kellett! És mert máskor is ez veze-

tett sikerre, Custer – mint 1868-ban az oklahomai Washita partján Kormos Üst törzsét – Ülő Bika és Őrült Ló harcosait is úgy akarta lerohanni, hogy három részre osztotta csapatát.

Kidolgozta a támadás tervét. A három csoport két útvonalon haladt. A támadás főirányában előrenyomuló századok élén a tábornok személyesen vezette katonáit. A többi század parancsnokságát Reno őrnagyra bízta, s Frederic Benteen kapitány alá is beosztott némi tartalékot.

Június 25-én reggel Reno lovasszázadai akadálytalanul átkeltek a Little Bighorn vizén, és gyors ügetésben igyekeztek a völgynek arra a pontjára, ahonnan az indián tábor elleni rohamot tervezték. Custer az ezred derékhadával lehetőség észrevétlen akart maradni, és a folyó jobb partján állt készenlétben, illetve nyomult lassan előre. Így akarta kivárni azt a kedvező helyzetet, amikor Reno támadásával egy időben a katlanba zárhatja és megsemmisítheti az indiánokat.

Az indiánok csak június 24-én értesültek arról, hogy a 7. lovasezred katonái a Rosebud völgyében kószálnak. A közeledő katonákat vadrépát szedő asszonyok vették először észre. „Csillogott a kardjuk, és láttuk, sokan lehetnek. . .” – mesélte az egyik répaszedő fiatal nő.

Ezek a katonák valószínűleg Custer egyik zászlóaljához tartoztak. Másnap reggel már azt is jelentették a felderítéssel megbízott csikó-harcosok, hogy a katonák maguk mögött hagyták a Rosebud és az indián tábor közötti magas hegyhátat, és a Little Bighorn felé vonulnak. A főnökök azonnal riasztották a tábor harcosait.

Amikor Reno kényelmesen ügető lovasaival elérte a déli táborn, s felfejlődött a rajtaütéshez, mintha a föld alól bújtak volna elő, oglala lovasok jelentek meg a domb mögött, és fergeteges vágtában a katonákra vetették magukat.

A lovasokat Ülő Bika küldte Pizi (a Haragos) főnök vezetésével. A katonákat kísérő indián felderítők gyorsan kezeket oldottak, sorsára hagyva Reno lovasait. Az őrnagy azonban nem vesztette el a fejét. Századaival hátrahúzódott a folyó partjára, hogy hátát a víz védelmezze. Pizi harcosai nagy erejű rohamokkal támadtak. Közülük csak minden negyedik harcosnak volt puskája, a többiek íjakkal és egyéb kézi fegyverekkel – lándzsával, tomahawkkal – küzdöttek. Apró, ürge lovaikon alig nyújtottak célpontot. Rohamoztak, megfutamodtak, majd újra rohamoztak. Irtózatos porfelhő támadt, és fegyverropogás verte föl a folyóvölgyet. Félő volt, hogy az oglala harcosok rohamai kettévágják a lovasszázadok harcrendjét.

Máig is érthetetlen, hogy Custer – aki alig két-három mérföldre volt Reno századaitól – miért nem hallotta meg a déli tábor mellett dúló csata zaját. Majdnem biztos, hogy hallotta, de sorsára hagyta Renót, mert elvakította a nagyobb dicsőség lehetősége: az, hogy egyedül számolhat le Ülő Bika harcosaival.

A bajba jutott Reno közben egyre-másra küldte lovas futárait Custerhez. De egyetlen küldöncnek sem sikerült élve átvergődni a folyón. Végül az őrnagy nem tehetett mást, parancsot adott a visszavonulásra.

A kürtös recsegve fújta a visszavonulót, s a katonák egymásnak kiáltozták: „Meneküljünk, fiúk!”

Közben feltűntek Örült Ló lovasai. Egyesültek Pizi harcosaival, és egészen megközelítették a folyópartot. Az amerikaiak most már a gázlón át a túloldalra igyekeztek. Ezen a szakaszon a folyó néhány méter magas homokpart mentén kanyargott, és a lovak nem tudtak felkapaszkodni a lejtőn. A lóról szállt katonák gyalogosan próbáltak feljutni a partoldalon. Ütötték, vonszolták lovaikat. A visszavonulás pánikszerű meneküléssé változott. Törött lábú, sebesült lovak zuhantak a felfelé igyekvőkre, magukkal sodorva a katonákat és a sebesülteket. Mire feljutottak a halálos kapaszkodón, legalább harmincan elestek.

Reno egységének maradéka a magas partfal mögött lévő domb tetején gyülekezett. A kimerült, alig néhány töltenyt őrizgető katonák megadással várták az indiánok újabb támadását. Ám Pizi (a Haragos) és Örült Ló látva, hogy a kékbátások már nem árthatnak nekik, megfordították lovaikat, és visszavezették csapataikat Ülő Bika táborába. Mert a harc még nem ért véget!

A csata után alig másfél órával a tartalékot képező F. Benteen kapitány katonái rátaláltak bajtársaikra. A látvány olyan elkeserítő volt, hogy Benteen természetesnek találta: egyesíti csapatát a megvert századok maradványával, és a magaslaton védősánc mögé húzódik.

De hol van Custer? Hol van az ezred derékhada?

Néhány indián asszony hallotta a kürtjeleket, és látta, amint a katonák először a folyó felé kanyarodnak, majd mint akik meggondolták magukat, északra fordulnak, és eltűnnek a dombok között. Az asszonyok azonnal jelezték a harcosoknak, hogy hol látták a katonákat, és ettől a perctől fogva Örült Ló felderítői az óvatosan ügető amerikai lovasok minden mozdulatát figyelték. A portyázó indián lovasjárőrök jelentéseiből csakhamar kiderült, hogy Custer a dombokat megkerülve, váratlanul akar lecsapni Ülő Bika

A dakota főnök
egy csoportja a Little Bighorn folyót
övező dombokon (az események
későbbi felidézésekor készült
fénykép)

táborára. Most már az is nyilvánvalóvá vált, hogy Reno csapata csak egy töredéke volt a seregnek, és a kékkabátosok döntő rohama még csak ezután következik!

Ülő Bika az egész indián haderőt felsorakoztatta a dombok között, hogy a jól előkészített csel szerint megelőzze Custer támadását, és harcra kényszerítse, még mielőtt a szurdokon át megközelíthetné az indiánok táborát.

Ilyen nagy, jól szervezett sereget az észak-amerikai indiánok még soha nem vetettek harcba, mint most! A dombok között, taktikailag jól kigondolt állásokban mintegy ötezer harcos állt csatarendben. A dakoták törzseiből, csejennekből és feketelábokból álló osztagokat Kis Farkas, Pöttyös Far, Tompa Kés, Nagy Út és Két Hold törzsfőnökök vezették.

Az egyesített sereg vezetésével a törzsek tanácsa ezúttal is Őrült Ló főnököt és Pizit bízta meg. Ülő Bika, aki az egész dakota felkelés szellemi vezetője és a harci taktika kigondolója volt, távol maradt a csatamezőről. Nem gyávaságból, hanem hogy az ősi szokásoknak engedelmeskedve eleget tegyen varázslói kötelességeinek. Távol a harcmezőtől, a legnagyobb elmélyültséggel a szellemek segítségét kérte, és a győzelemért imádkozott.

A legenda szerint nem eredménytelenül!

Indián szemtanúk és Reno alig néhány mérföldre lévő katonáinak egybehangzó állítása szerint:

„14 óra 30 perckor, amikor a nap még magasan jár, hirtelen hatalmas mennydörgésekkel kísért villámok cikáztak az égen. Villámok, amelyeket az indiánok joggal gondolhattak az ősök szelleme által küldött segítségnek. Olyan segítségnek, amely megsokszorozta a fanatikus elszántsággal küzdők erejét. . .

. . . később – mondták Reno katonái – felhők mögé bújtt a nap, és a zápor is megeredt. . . ”

Ez persze csak legenda, ám ha meggondoljuk, annyi mégis igaz lehet, hogy ezekben a nyár eleji napokban szinte egyik pillanatról a másikra feltöltődik és kisül a légköri elektromosság. Gyakoriak a gyorsan keletkező és elfutó záporok, zivatarok.

Custer veresége

A terv helyesnek bizonyult, a csel bevált!

A csejennek egy kisebb csoportja – alig több mint 200 csikó-harcos – egy domb mögött sorakozott föl, majd a közeledő lovas katonák szeme láttára, vijjogó csatakiáltásokat hallatva átviharzottak a menetelő századok előtt, és gyorsan eltűntek a dombok között.

Néhány perc múlva ismét előbukkantak, és most már másik irányba tartva megismételték az előbbi cselt. Mint a villám, úgy vágottak el Custer arcvonala előtt.

A tábornok pontosan azt tette, amire az indiánok számítottak. Lovasait leparancsolta a nyeregből, és gyalogharcra, védekezésre rendezkedett be. A csejennek ugyanis időről időre kitörték rejtekhelyeikről, és támadást színlelve sakkban tartották a megtévesztett ellenséget.

Ezalatt az indiánok két legnagyobb harci csoportja – néhány száz métert a folyóban gázolva – a jobb part egyik kedvező pontján kettévált, és míg az egyik csoport eltűnt egy vízmosásban, a másik a parton várta Örült Ló jeladását.

Az indián harcosok többsége csak rövid íjjal és tomahawkkal volt felfegyverkezve. A harc jeleit festették arcukra, és magukra öltötték harci díszeket; a hőstetteiket bizonyító tollakat, hímzett ágyékkötőiket és mokasszinjaikat. Lovaikra is díszes takarókat terítettek, és feldíszítették harci jelvényeikkel. A puskákkal és egyéb lőfegyverekkel felsze-

Varjú, dakota főnök, aki vitézül harcolt. . .

Az utolsó percek. . .
(J. S. du Mont festménye)

rejt harcosok úgy csoportosultak, hogy sortűzeikkel egyszerre minél több kékkabátos katonát döntsenek ki a sorból, de puskáik golyói ne veszélyeztessék közelharcot vívó társaikat.

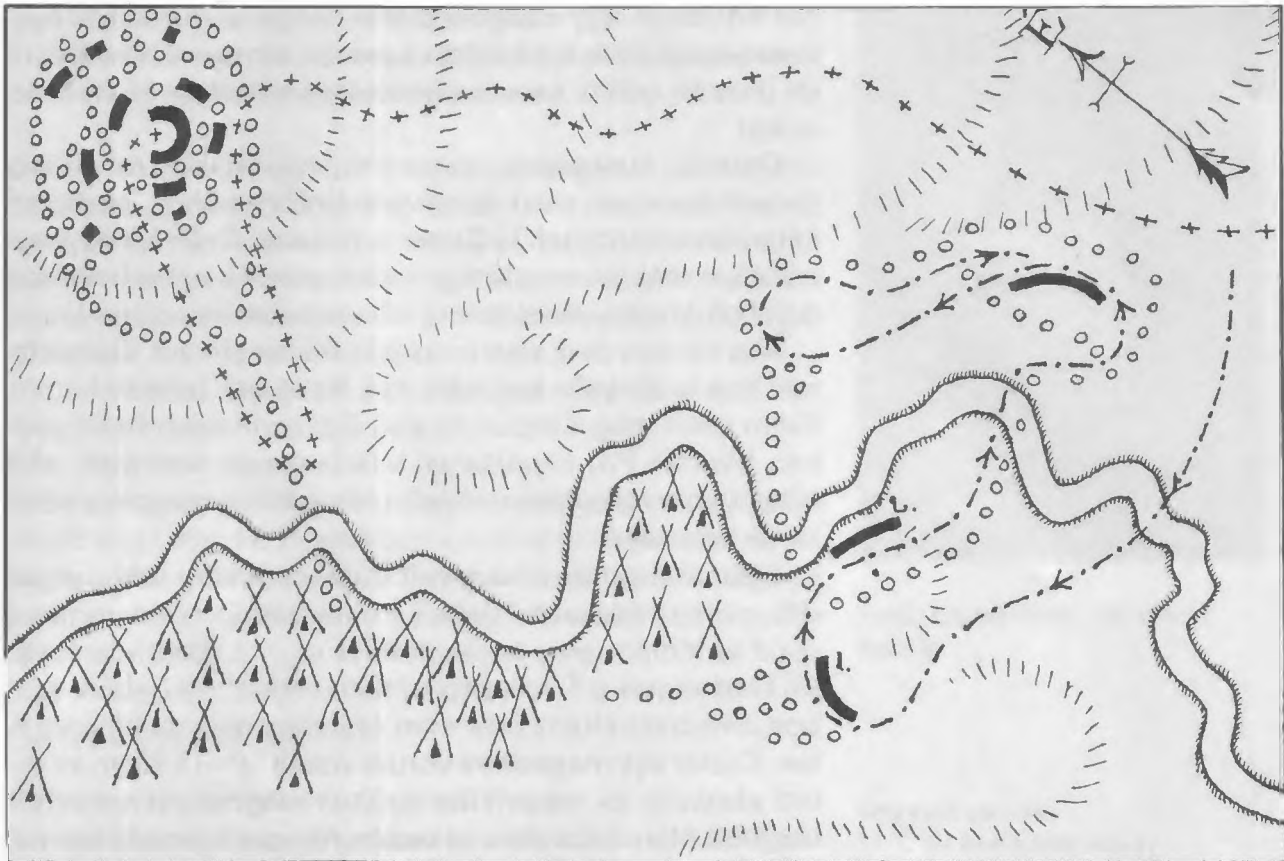
Oglalák, hunkpapák, csejennek, feketelábok és a többi törzsek harcosai, mint az odúból kirajzó méhek, egyszerre két oldalról rontottak rá Custer katonáira. Örült Ló egyenesen a katonák arcvonalára tört, és szorította egyre beljebb a dombok közé a védekezésre kényszerített lovasezredet.

Alig néhány perc alatt óriási kavarodás támadt. Custer ismét lóra vezényelte katonáit, és a folyó felé próbált kitörni, Ekkor eredt meg a zápor, és a sűrű függönyként hulló esőben hirtelen Pizi harcosaival találta magát szemben, akik villámgyors rajtaütéssel oldalba támadták a megzavarodott lovas katonákat.

Most már valóban nem volt Custer számára más megoldás, mint a védekezés. Örült Ló harcosainak újabb rohama, majd az indián sereg egyesülése és szünet nélküli támadásai kettévágták a 7. lovasezred harcrendjét. A kisebbik csoport emberei néhány perc alatt szétszóródtak és elpusztultak. Custer egy magaslatra vonult vissza, ahol kitűzte az ezred zászlaját, és maga köré gyűjtve megmaradt embereit, megpróbálta visszaverni az indián harcosok immár harma-

- indián tábor
- ++++ Custer és a 7. lovasezred felvonulása
- .-.-.- Reno őrnagy századainak útja és menekülése
- ooooo Az indián harcosok rohamai
- Reno védelmi állásai
- Custer utolsó hadállása

Csata a Little Bighorn folyónál
(vázlat)

dik rohamát. A katonák lelövöldözték lovaikat, és azokból meg a nyergekből csináltak fedezéket.

Az indiánok fürgé lovaikon körünyargalászták a védekező katonákat. Olyan villámgyorsan mozogtak, hogy szinte alig nyújtottak célpontot. Az amerikaiak közül többen elhajították fegyverüket, és felemelt kézzel rohantak az indiánok felé. „Sziúk, könyörüljetek rajtunk, ejtsetek foglyul!” – kiáltották kétségbeesve. De az indiánok ezen a napon nem ejtettek foglyokat. . .

Az ütközetben különösen a csejenn harcosok verekedtek halálmegvető bátorsággal. Hiszen még nem felejtették el, hogyan dúlta föl Custer falujukat a Washita partján, hogyan gyilkolta le asszonyaikat és gyerekeiket.

Hogy végül Custer milyen körülmények között esett el,

azt ma már aligha lehet pontosan felidézni. A csejennekkel táborozó arapaho harcosok egyike azt állította, hogy Cus-tert több indián ölte meg.

Több oglala viszont úgy emlékezett, hogy Fehér Bölény végzett vele. Ő volt az, aki kicsavarta kezéből forgópisztolyát, és közvetlen közletről kétszer is rálőtt a 7. lovasezred parancsnokára. Ez magyarázná azt a közletről leadott két pisztolylövést, amely Custer halálát okozta. Azok a katonák ugyanis, akik a 7. lovasezred halottait eltemették, mind úgy vélekedtek, hogy Custer, miután látta a menekülési kísérlet hiábavalóságát, maga ellen fordította fegyverét.

Az élve maradottak maroknyi csoportja még egy utolsó, elszánt rohammal megpróbált áttörni a támadó indiánok gyűrűjén, hogy a folyó felső szakaszán találjon menedéket – az irtózatos kavarodásban azonban csak alig néhány métert mehettek. Az indiánok szorosra zárt gyűrűjén egyetlen embernek sem sikerült átvérgődni.

1876. június 25-én, a Rózsás Hold utolsó napjaiban, késő délután a Little Bighorn menti dombokon elhallgattak a fegyverek. Az U. S. Cavalry elit alakulata, a legyőzhetetlennek tartott 7. lovasezred megsemmisült!

Alkonyatkor tüzek gyúltak a folyó völgyében és a dombok peremén: győzelmi ünnepre gyülekeztek a harcosok.

Az asszonyok sebesült és halott fiaikat, férjüket, apjukat keresték a vértől, esőtől áztatott csatamezőn. Hosszan kígyózott a táborokba vezető ösvényeken a fáklyákkal világító asszonyok, a halottakat és sebesülteket vivő csúszkák sora.

Győzelmi ünnepre gyülekeztek, de a nagy tánc, a győzelmi dalok és hőstettek felidézése ezúttal elmaradt. Halotti ének szállt az éjszakában. Ülő Bika, Örült Ló és a többi főnök már a holnapra gondolt. Több mint tízezer asszony, öreg és gyerek sorsára és jövőjére. Mi lesz velük?

A csatát megnyerték, de elnyerték-e a szabadságot? Erre a „Nagy Varázsló”, Ülő Bika sem tudott válaszolni. . .

A pusztuló indián

A Nez Percék háborúja

Fél évvel a Little Bighorn folyónál történt csatavesztés után, 1876 decemberében Bismarckban, az északnyugati hadsereg főparancsnokságán összeült az Egyesült Államok hadbírósa. A hadügyminiszter személyes utasítására „példás” ítéletre készültek a bírói emelvényen és az esküdtek padsorában helyet foglaló tisztek és tábornokok. A vádlottak, Marcus M. Reno őrnagy, Frederic Benteen kapitány, valamint további öt tiszt és altiszt ügyében azonban nem az ítélet volt az igazi cél.

Az „aranyfürtű” tábornok halála eddig még soha nem tapasztalt módon szította föl az amúgy is meglévő indiángyűlöletet. A nyilvánosan megrendezett hadbírósaági tárgyalás igazi célja tulajdonképpen az volt, hogy az államok minden polgára előtt indokolja és igazolja a szabad indiánokkal való végső katonai leszámolást.

A terem zsúfolásig megtelt újságírókkal, rajzolókkal és fényképezőkkel. A Bismarck Tribune, a New York Times, a Baltimore Sun, a Minneapolis Tribune, a Boston Globe és más jelentős lapok mellett számos vidéki újság küldte el tudósítóit.

A tárgyalóterem első padsorában apja – a neves üzletember – mellett fekete fátyol mögé rejtőzködve ült a tábornok özvegye, Elizabeth Bacon Custer, aki a vádlottak és a tanúk vallomásai közben többször hangosan felzokogott. A kíváncsiak tömege pedig napokon át ácsorgott a bíróság előtti téren.

– Feleljen, Mister Reno . . . – így kezdte első kérdését a vád képviselője. – Hol van Custer tábornok, és hol vannak a 7. lovasezred katonái? Mi történt George Armstrong Custerrel?

Reno azonban nem tudott felelni. Csak nézett maga elé, és a vállát vonogatta.

Aztán mindenféle kusza magyarázatokba kezdett, megpróbálta önmagát és társait igazolni. Vallomásában pedig sűrű átkokat szórt Ülő Bika, Örült Ló, Pizi – egyszóval minden, még szabadon élő törzs indiánjaira.

A több napon át tartó tárgyalás után Reno és társai

– minthogy valójában aligha voltak bűnösök – kaptak valamilyen enyhe ítéletet, az újságok pedig hosszan idézve a vádlottak és a tanúk vallomásait, rajzokkal, képekkel illusztrálva írták le a „lázkodó indiánok véres gatzetteit”. 1876 decemberében, de még 1877 januárjában is Amerika-szerte ilyen főcímekkel jelentek meg az újságok:

„Ki a bűnös a montanai vérfürdőért?”

„HOL VAN CUSTER?”

„Reno és társai a hadbírótság előtt!”

A tárgyalás és az azt követő sajtókampány nyomán végképp sikerült elaltatni a társadalom lelkiismeretét, és az igazi, a jövőnek is számot adó kérdéseket hosszú ideig senki nem tette fel.

Hol vannak a kipusztított, legyilkolt, üldözött indiánok?

Hol vannak Kalifornia gyűjtögető, kosárfonó indiánjai, akik az 1870-es évek elejére talán már húszezren sem maradtak?

Mi történt az ötszáz főt számláló modok törzsszel? Akik ócska, elöltöltős puskákkal és régi pisztolyokkal hónapokig védtek a „Láva-ágyak”^{*} sziklái között búvóhelyeiket? Akikkel csak az árulás végzett, s akiknek bátor főnökét – az amerikaiak által Jack kapitánynak nevezett indiánt – 1873. október 3-án minden bírósági tárgyalás nélkül kivégezték.

Miközben szűnni nem akaróan ömlött az újságok hasábjairól az indiánok felszámolását, megsemmisítését, rezervátumokba zárását sürgető cikkek áradata, a lapok valóságos ódákat zengtek a nyugat meghódítását végrehajtó kormányhivatali tisztviselőkről és a lovasság hadi dicsőségéről. Érthető tehát, hogy évek teltek el, míg valamelyest megközelítően kiderült, mi történt a Nez Percék törzsével; valójában hogyan is zajlott le Joseph főnök háborúja.

Még 1873. június 16-án történt, hogy a kormány szerződést kötött a Nez Percék törzsi tanácsával, és kötelezte magát, hogy földjükre, az Idaho állambeli Wallowa-völgybe megtiltja a fehér telepesek behatolását. S lám, minden ígért ellenére alig telt el három év, az állattenyésztéssel és földműveléssel foglalkozó törzs, amely annak idején az éhhaláltól mentette meg Lewis és Clark expedícióját, földönfutóvá vált saját hazájában.

Minden úgy ismétlődik, mint az államok más területein.

^{*} A Sziklás-hegység legnyugatibb vonulatának kopár, terméketlen vidéke

Úton a „Nagyanyó Országá”-ba

Aranyra éhes kalandorok lepik el az idahói Wallowa-völgyet, s a kormány – semmibe véve az érvényes szerződést – a Fort Lapwai mellett létesített rezervátumba akarja zárni a Nez Percék családjait.

Pedig az „átfúrt orrúak” népe már nem tartozik a „vad indiánok” közé. Településeiken eredményesen munkálkodnak a hittérítők, s főnökük, az ifjú Heinmot Tooyalaket a kereszttségben a Joseph nevet kapta. S bár Joseph ugyanúgy imádkozott, mint a Wallowa misszió fehér prédikátora, a földről, népe szabadságáról nem volt hajlandó alkudozni. . . . És kényszerű háborúba kezdett!

Joseph főnöknek csak háromszáz harcosa volt. De ez az elszánt csapat több mint három éven át valósággal a bolondját járatta majdnem az egész északnyugati hadsereggel. S míg Bismarckban a főparancsnokság törzsénél Reno és társai ellen folyik a bírósági tárgyalás, Sherman utasítására az újrászervezett és feltöltött 7. lovasezred katonái az

ezred becsületén esett foltot a Nez Percék vérével akarják lemosni.

1877 kora őszén a montanai erőd kapuján Miles, a „Medvebundás” parancsnoksága alatt kizúdul az U. S. Cavalry néhány száz katonája, hogy a hegyek szurdokaiban elvágja a Kanadába menekülő Nez Percék útját. Az idők változását, az indiánok ellenállásának gyengülését jelzi, hogy Milest és katonáit a kékkabátosok zsoldjába szegődött sziú és csejenn felderítők vezetik Joseph főnök és harcosainak nyomára.

A Missouritól északra, a Bear Paw Mountainnál a lovas katonák teljesen bekerítik a Nez Percék táborát, s Joseph főnököt és harcosainak egy részét vasra verve a kansasi Fort Leavenworthba, tartós fogságba szállítják.

Még folynak a tárgyalások a fegyverletételről, amikor Fehér Madár, egy ifjú főnök meg néhány harcosa átszökik a katonák gyűrűjén, és gyalogszerrel Kanada felé menekül.

A kis csapat két napig tartó menetelés után lépte át a kanadai határt. Szerencsésen kikerülték a Kanadai Királyi Lovascsendőrség határvidéki járőreit, és a távolban csakhamar lovas indiánokat pillantottak meg. A jelek nyelvén szóltak egymáshoz, s a Nez Percék maradékait a feketelábok befogadták a menekült dakoták, csejennek és arapahok táborába. Ülő Bika harcosainak családjai közé, akik a „Nagyanyó országában”^{*} leltek menedékre, mert hazájukban, a Black Hills és a Sziklás-hegység sziklái között mint dúvadakra vadásztak rájuk az U. S. Cavalry katonái.

Ülő Bika és Miles találkozása

Északra tartó vadludak csapatai mutatták az utat. Ők vezették Ülő Bika népét a „Nagyanyó országába”.

1876 nyarán, a Little Bighorn mellett vívott győzelmes csatát követő napokban Ülő Bika és Örült Ló indiánjai még el sem temették halottaikat, amikor a dombok peremén örökődő felderítők már tengernyi katona közeledését jelezték. Miles és lovasai tűntek föl a láthatáron. Feketéllett tőlük a táj, ahogy hosszú sorokban lovagoltak a folyó mentén, hogy százszorososan megtorolják a „katonai becsületen” ejtett sérelmet.

Gyorsan felkerekedtek hát a törzsek, és északnyugaton, mélyen a Bighorn-hegység belsejének meredek hegyoldalain kerestek menedéket. Ütközben azután, abban a re-

^{*} Viktória angol királynőről nevezték így ebben az időben Kanadát

ményben, hogy kisebb csoportokban nehezebben találják rájuk, a hunkpapák, az oglalák, a minekonjuk, a csejennek, a feketelábok és az arapahók elváltak egymástól.

Ősszel, a Hulló Levelek havában már csaknem teljesen szétszóródott a nyár elején még erős indián sereg. S bár változatlan volt az ifjak harci elszántsága, és még naponta vívtak véres csatákat a lovasság katonáival, életük már alig volt egyéb, mint állandó menekülés. Grant kormányja, a hadügyminisztérium pedig úgy döntött, a legnagyobb eréllyel lép fel, és rövid idő alatt egyszer és mindenkorra „megoldja” északnyugaton az indiánügyet!

1876. július 22-én Sherman utasítására a dakota föld minden rezervátumában élő indiánokat hadifoglyoknak nyilvánították. Rövidesen az Indiánügyi Hivatal és a kormány küldöttei is megérkeztek. Tanácsot ültek, és már au-

gusztus 15-én kimondták: az indiánoknak minden jogukról – a szabad vándorlás, a vadászat, a táborverés, a tavaszi, nyár eleji Naptánc és más ünnepségek megtartásának jogáról – le kell mondaniuk a Powder és a Black Hills egész területén.

Newton Edmunds kormánybiztos, Henry Whipple püspök és Samuel D. Hinman tiszteletes – ezek a „hivatásos” békéltetők – összehívták a rezervátumokban élő dakoták főnökeit, s imával kezdve a tanácskozást, mézes szavakkal és fenyegetésekkel csakhamar elérték, amit akartak. . .

Lövésre kész fegyverekkel álltak sorfalat a katonák, amikor a főnökök a Nagy Fehér Atya követeivel a szomorú békét megkötötték. Elsőnek Vörös Felhő és Pöttyös Far „érintette meg a tollat”. Utánuk sorban, minden kormányhivatali székhelyen aláírásra, kézjegyének leadására kényszerítették a dakoták nemzetségeinek és törzseinek főnökeit.

Szomorú ősz, dermesztő tél várt a vadászó törzsek népeire. Fort Robinson és a többi erőd mellett, a katonák őrizetében élők hóba temetett tipijeit között alig volt élet. . .

Igaz, a hegyek között, távol a kékkabátosok erődjeitől még gyúltak tüzek. Ülő Bika és Örült Ló rejtőzködő táborai-ban még fel-felhangzott a „csikó-harcosok” harci éneke, de a jövőn ez már semmit nem változtatott. Az indiánok örökre elveszítették a szent Fekete Hegyeket. Elveszítették a Paha Sapa védőszellemeit.

Az öreg főnökök nem voltak sem gyávák, sem árulók. Hitték és remélték, hogy ezentúl valóban béke lesz, és nyugodtan élhetnek a Nagy Fehér Atya ígérete szerint. Hiszen a szerződés kimondja: megtarthatják fegyvereiket, pónijukat, és a kijelölt területeken még vadászhatnak is.

De a fehér ember ismét megszegte adott szavát.

Alig négy héttel az ünnepélyes szerződés után Mackenzie – aki délen a kajovákat és komancsokat is legyőzte – katonáival kilovagolt Fort Robinson gerendasáncái közül. Lovasszázadaival közrefogta és összeterezte a rezervátumokban élő dakotákat. Halomba rakatta fegyvereiket, és az erőd falai alá hajtotta a családokat, hogy állandó katonai felügyelet alatt tartsa őket. S hogy foglyait még jobban megalázza, musztángjaikat a dakoták régi ellenségeinek, az U. S. Cavalry zsoldjában álló pauni felderítőknek ajándékozta.

Crook megerősített csapatai eközben úgy járták a Black Hillstől északra és nyugatra elterülő vidéket, mint tarlót a gereblye. Minden kóborló indiánt összefogdostak, senki-nek nem kegyelmeztek.

Szeptember 9-én Crook egyik előőrse rábukkant egy oldalálkból és minekonjukból álló falura, és kegyetlen vérfürdőt rendezett.

Amerikai Ló, a főnök és harcosainak egy része, néhány család – tizenöt asszony és gyerek – egy barlangba menekültek. Napokig harcoltak, míg a kis csoport majdnem minden tagja – közöttük a bátor főnök is – ott nem lelte halálát.

A katonák támadásakor sokan az erdőkbe menekültek. Néhányan lovaikat és sátraikat hátrahagyva, még azon a napon elérték Ülő Bika táborát, ahol az asszonyok sírva mesélték el rokonaiknak a katonák támadását.

„Mit cselekedtünk, hogy a fehérek pusztulásunkra törnek?” – kérdezte Ülő Bika, amikor október 22-én Miles ezredessel, a „Medvebundással” találkozott.

A találkozást az indián főnök kezdeményezte. Ülő Bika már nem akart harcolni, csak annyit szeretett volna elérni, hogy a hunkpapák és az erdőkben bújdosó többi dakoták szabadon vadászhasanak apróvadakra s a nagy ritkán még fel-felbukkanó bölényekre, az utolsókra e nagy testű állatokból.

Amikor Pizi, a Haragos és a „csikó-harcosok” egy kisebb csoportja összetalálkozott egy katonai kocsioszloppal, s Ülő Bika megtudta, hogy a hadsereg újabb erődöt akar építeni a Tongue és a Powder találkozásánál, „beszélő levéllel” – írásban – küldött üzenetet, így hívta tanácsba a „Nagy Katonafőnököt”.

Miles pedig, aki már a nyár vége óta kereste Ülő Bikát, azonnal ráállt, hogy a tanácstűz mellé üljön a dakoták varázsló-főnökével.

Kétszer is megkísérelték, hogy szót értsenek egymással, de szavaik mindig elkerülték egymást. Ülő Bika végig késszenlétben tartotta a szent pipát. A béke füstjének elszívására mégsem került sor. Miles, akit az indiánok akkor neveztek el „Medvebundásnak” – mert hosszú, medvebőrrel bélelt köpenyben ült a tanácstűz mellett –, konokul hajtogatva: Ülő Bika és törzsének minden harcosa, családjaikkal együtt költözzenek rezervátumba.

„Indiánnak születtem, de nem rezervátum-indiánnak! Ősidők óta népemé ez a föld, s szabadon akarok járni rajta, akár a szél. . .”

Ezek voltak a nagy varázsló-főnök utolsó szavai. Felállt, és faképnél hagyva az elképedt ezredest, csendes méltósággal távozott.

Az eredménytelen tanácskozást követő napon „Medvebundás” Miles parancsot adott katonáinak: bárhol bukkanak is fel az indiánok, felszólítás nélkül tüzeljenek rájuk. És a katonák ettől kezdve asszonyokra, gyerekekre és védtelen öregekre is vadásztak. Ha eddig csak nemzetségekre, most kisebb csoportokra, családokra szóródtak szét az ül-

dözöttek. Így vészelték át a telet, s amikor olvadni kezdett a hó, elindultak. Erdők, kanyonok védelmében követték a vadludak vonulásának irányát.

Ülő Bika fiatal felderítőket küldött a Bighorn-hegység belsejébe. Megpróbálta megkeresni a katonák elől bujkáló Őrült Ló főnököt, hogy hű barátjának harcosaival és családjaikkal együtt vonuljanak északra. A felderítők hetekig járták a hegyek ösvényeit, de sehol sem találtak az oglala főnök nyomára. Tovább várni pedig már nem lehetett. A katonák bármikor ismét felbukkanhattak. Így hát Ülő Bika felszedte táborát, s a Füves Hold közepén ő is útnak indult.

Csúszkák, felmálházott kutyák hosszú sora kígyózott az északra vezető, rejtett ösvényeken. Napokon át vándoroltak, míg elérték és átléphették a kanadai határt. Hosszú, hideg tél és egy tavasz telt el Custer és a kékkabátosok fölött aratott győzelem óta, míg az amerikai lovasság által üldözött indiánok fenn, északon, Saskatchewan pusztáin – a kanadai hatóságok engedélyével – végre felferhették sátraikat.

Most már minden jól van! – mondták az asszonyok, mert úgy tetszett, végre otthonra leltek Ülő Bika sokat szenvedett indiánjai.

Bujdosó oglalák

Négyszáz öszvér, 168 szekér szállította a muníciót Crook tüzérséggel megerősített, mintegy két ezred erejű lovassága és gyalogsága után. A sereg, amely hónapok óta vonult keresztül-kasul a Black Hills és a Bighorn-hegység között elterülő vidéken, Custer halála óta egyfolytában Őrült Ló főnököt kereste. A tábornok bosszúra szomjas kékmundérosai és az amerikai lovasság szolgálatába szegődött pauni felderítők mindent szétromboltak, ami útjukba került.

Crook tisztje, a déli préríken már tapasztalatokat szerzett Mackenzie is Őrült Lóra vadászott. Iszonyú hidegben, dermedt hófúvásokban járták katonái a Bighorn-hegység ritkás erdőkkel borított lejtőit, a Tongue és a Powder folyók völgyeit. Elfogtak és nyomban kivégeztek néhány magányosan vadászó indiánt és csapdaállító asszonyt, de sehol nem lelték Őrült Ló táborát. Egy alkonyatkor azonban indián felderítői rábukkantak Tompa Kés sokat szenvedett családjainak hóba temetett tipijeire. Mackenzie még azon az éjszakan felvonultatta embereit, és a hajnali szürkületben lecsapott a csejennek békésen alvó táborára.

Talán ha húsz percig tartott a véres tusakodás. Tompa

Kés falvának elpusztításakor mind ott vesztették életüket az északi csejennek legjobb harcosai. Akik pedig valahogy túl-
élték a kegyetlenség perceit, hat láb magas hóban, sebesült-
jeiket vonszolva bukdácsolnak a hegyi ösvényeken. Maguk
sem sejtve, hogy merre találják, félelemtől reszketve keresték
Őrült Ló táborát. Lebunkózták, kibelegtették lovaikat, és a friss
tetemek melegével próbálták védeni félig megfagyott gyer-
mekeiket. A rongyokba burkolódzott, éhező menekültek
nyomorúságos csapata végre szinte véletlenül talált rá az
oglala családok tipijeire. És Őrült Ló befogadta a menekü-
lőket.

Tompa Kés falvának pusztulása, a menekülő csejennek
érkezése arra készítette az oglalákat, hogy felszedjék sátrai-
kat, s hóiharban, a jeges esők függönye mögött a Little
Powder vidékére vonuljanak, ahol minden szurdokot, min-
den fát, bokrot ismertek a harcosok.

Még nem találták meg új táborhelyüket, még a folyócska
völgyének szélárnyékos zugait keresték, amikor váratlanul
szembe találták magukat Miles katonáival. Kis Nagy Ember,
Két Hold és Pizi főnök meg a vezetésük alatt álló indiánok
nyomban felvették a harcot. Egy kisebb csoport – színlelt
támadásával, majd megfutamodásával – egy kanyon mé-
lyére csalta a magas hóban bukdácsoló gyalogosokat, ahol
a sűrű hóesésben jó néhányat lepusztított közülük. Nyílt
csatára azonban – kevés lőszerük lévén – a túlerővel szem-
ben nem vállalkozhattak. Az összecsapás után egy időre
„Medvebundás” is felhagyott az oglalák üldözésével, s a hi-
deg tél elől a Keogh kapitányról elnevezett új erődbe vo-
nult.

Crook, aki katonáival Fort Fetterman gerendafalai mö-
gött várta a tavaszt, egy több sebből vérző, félig megfagyott
lovas futár útján szerzett tudomást arról, hogy Őrült Ló og-
lalái a Little Powder völgyében bujkálnak. Nem tudta bizto-
san, csak sejtette, hogy éhínség fenyegeti az indiánokat, és
különösen az öregek és a gyerekek viselik nehezen a hosz-
szúra nyúlt, kemény telet. Nyomban felnyergeltetett egy lo-
vasszakaszt, és ellovagolt a brulék rezervátumába. Pöttyös
Fart kereste. Rábeszélte, menjen el Őrült Lóhoz, és bírja rá a
főnököt a megadásra.

Pöttyös Fart, aki már több mint egy éve élt a kormányhi-
vatal védnöksége alatt, a katonák távolról kísérték. Crook a
járőröket is megduplázta. Csak úgy hemzsegték a katonák
az utakon, a befagyott gázlók és átkelők lejáratainál. Ismer-
ték már az oglalák főnökét, és titkon harcra, lövöldözésre
számítottak. Őrült Ló azonban nem volt a táborban. A he-

gyek közé, a Bighorn vadonába vonult, hogy „kapcsolatba lépjen a szellemekkel, hogy látomásai segítségével megerősítse magát”. Nem akart találkozni Pöttyös Farral, s csak apja által hagyott üzenetet.

„A harcnak vége! – mondta az öreg. – Nincs már erőnk, mert nincs már bölény a pusztákon! Éhező gyerekeink együtt vonítanak a kutyákkal, asszonyaink olyan táborra vágynak, ahonnan többé nem kell menekülniök. . .

. . . vége már a harcnak, s ha megfordul, délről fúj a szél, a Füves Hold napjaiban az oglalák minden harcosa, minden asszonya teljesíti a »Három Csillag« kívánságát. Csak adjatok nekünk tábort, hogy ne kelljen többé menekülnünk a lovas katonák elől!”

És a többi főnök is így beszélt. Minekonjuk és sansarcok vonultak Pöttyös Far kormányhivatalához, hogy végleg szakítva a bujdosó oglalákkal, sorra megadják magukat.

Csak a hegyekből visszatért Örült Ló nem akart mozdulni. Ott táborozott néhány mérföldre Fort Robinsontól. Minden lépését leste a katonáknak. Harcosai és családjaik számára már-már kibírhatatlan szenvedést jelentett az éhség, de az indiánok fenyegető közelsége is dermesztően hatott a katonákra. Majdnem egy hónapon át néztek így farkasszemet, amikor Crook újabb lépésre szánta el magát. A régi idők nagy harcosát, a bölcs és még mindig tekintélyes öreg főnököt, Vörös Felhőt küldte az oglalák táborába.

Vörös Felhő 1877. április 27-én találkozott Örült Lóval, és átadta a „Három Csillag” üzenetét: ha megadja magát, törzse a Powder mentén kap rezervátumot.

Az oglala harcosoknak már nem volt lőszere, lovaik csonttá soványodtak, kilencszáz, éhhalál szélén álló, rongyos, betegségektől gyötört oglala várta a főnök döntését. . . És „Három Csillag”, Crook ígérete megtette a hatását. A szabad dakoták utolsó csoportja is megadta magát!

Örült Ló és harcosai – akiket csatában az U. S. Cavalry katonái soha nem győztek le – 1877. április 28-án, a déli órákban megjelentek Fort Robinson falai alatt. Halomba dobálták fegyvereiket, s néma szomorúsággal tűrték, hogy mint hadifoglyokkal bánjanak velük. Mindannyian azt a napot várták, amikor Crook valóra váltja ígéretét; amikor visszakapják musztángjaikat, és elvonulhatnak a Powder mentén kijelölt új rezervátumukba.

Nyár végéig hosszú hetek teltek el sóvárgó vágyakozással. Crook leváगतott vagy száz sovány marhát, és a húst szétosztotta az éhezők között. Az asszonyok vadrépát, vadszilvát szedtek a Robinson erődöt környező dombokon, azal etették fegyvereiktől, lovaiktól megfosztott férjüket, fiaikat. A tétlenség, de legfőképpen a tehetetlenség gyötörte a harcosokat, s a legtürelmetlenebbeket valósággal felvillanyozta a hír: valahol messze, a hegyek belsejében a Nez Percék, az „átfúrt orrúak” népe vív véres csatákat a kékmundérosokkal. Augusztusban pedig fehér tisztek jelentek meg a dakoták táboraiban, és jó felszerelést, ellátást, egy-egy jó lovat ígérve, közülük toboroztak felderítőket a hadsereg számára. Amikor azután néhány oglala, minekonju és csejenn harcos is magára öltötte a felderítők kopott zubbonyát, s a raktárak mélyéről előásott viharvert fekete kalapot, Örült Ló nagy haragra gerjedt, kijelentette, hogy mind áruló, aki a „hosszú kések” zsoldjába szegődik, s ha szöknie kell, úgy szökve tér vissza, s nyomban útnak indult a Powder mellett ígért rezervátum területére.

„Ez újabb lázadás” – mondta Crook, s nyolc lovasszázad

nyomban körülfogta az erőd közelében táborozó indiánokat. Örült Lovat pedig, aki Érintsd-meg-a-Felhőt főnök tipijében keresett menedéket, azonnal letartóztatták.

A fogolykísérő különítmény az esti szürkületben érkezett Fort Robinsonba, s adta át foglyát az erőd indián fogdaparancsnokának. A parancsnokot John Nelsonnak hívták, s benne Örült Ló azt a Kis Nagy Embert ismerte fel, aki nemrégén még fegyverrel szállt szembe a Black Hills megvásárlásáról alkudozó kormánybiztosokkal, és halállal fenyegetett minden áruló indiánt. . . .

A hős főnök menekülni próbált. Kiszabadulni fogvatartói gyűrűjéből, mert tudta, teste elerőtlenedik, szelleme eltompul, ha túri, hogy vásra verjék, és az erőd sötét börtönébe zárják. A vad dulakodás talán még egy percig sem tartott, és az őr markolatig dőfte szuronyát az indián főnök testébe.

Az aláhanyatló, vérző főnököt az áruló Kis Nagy Ember fektette a cella fekhelyére. Lópokróccal betakarta, de orvost senki nem hívott hozzá. Örült Ló még azon az éjszakán, 1877. szeptember 5-re virradó hajnalon meghalt. Bár szörnyen szenvedett, nem jajgatott – mondták másnap reggel az őrt álló katonák –, csak hosszan, el-elcsukló hangon énekelt. A szellemek útjára készült, halotti dalát énekelte.

Örült Ló személyében az észak-amerikai indián törzsek egyik legkiemelkedőbb harcosukat veszítették el. Egy férfit, akit népe Ta-Shunka-Witkónak, az amerikaiak Crazy Horse-nak, Örült Lónak neveztek.

1842-ben, ám valószínűbb, hogy 1844 nyarán az északi préken vadászó titon dakoták oglala törzsének táborában, a Forró Hold egyik csillagfényes éjszakáján született. Megvadultak, sörényüket hányták s vad táncba kezdtek a musztáng csikók – mesélték a törzs öregjei –, amikor először felsírt anyja karjaiban. Ekkor kapta anyjától a nevét, amelyet élete végéig megőrzött – s ez bizony ritka eset a síksági indiánok törzseinél.

Nagy harcos volt Örült Ló! Halált megvető bátorsággal védte népe szabadságát Vörös Felhő háborújában, a Bozeman út birtokáért vívott harcokban. Kitüntette magát Fort Kearny mellett, a Fetterman kapitánnyal vívott ütközetben. Részt vett a nyugati vasútvonal építői ellen végrehajtott rajtaütésekben s a Little Bighorn melletti győztes csatában. Harci főnöke volt a Custert és ezredét megsemmisítő indián seregnek.

Harmincnégy éves lehetett, amikor vérét ontotta a gyilkos bajonett. Holttestét a szülei csúszkára helyezték, és Pöttyös Far kormányhivatalának közelébe vitték, ahol a sík-

sági indiánok ősi szokásai szerint, egy domb tetején felravatalozták. Levágott lovak fejével, hosszú sörényével és farkával díszítették a póznákra emelt ravatalt. Gyönggyel himzett díszes ruhát adtak a halottra. Újrafűzték, gyönggyel himzett szalagokkal fogták össze tett-tollait. Musztángsörénnyel, rétisas tollával, bagolypihével ékesített, festett bölénybőr takaróba burkolták, s végig a Vadászó Hold napjaiban gyászoló harcosok, a törzs asszonyai és gyerekei álltak éjjel-nappal őrséget a szellemek útján járó főnök földi maradványainál.

Pöttyös Far táborában és a dakoták minden rezervátumában könnyel és gyásszal telt el a szeptember. Október végén a prérin már száraz kórót, az égen szürke felhőket kergetett az északi szél, s a dermesztő hidegben Vörös Felhő és Pöttyös Far kormányhivatali székhelyein ismét megjelentek a lovas katonák. Egy hajnalon tábort bontottak az oglalák, minekonjuk, sansarcok, s a katonák fenyegető őrizete mellett vánszorogtak nyomorúságos fogságba: a Missouri terméketlen vidékére.

Néhányan – akiknek sikerült megszökniük – Kanada felé igyekeztek. Közöttük volt Örült Ló apja és anyja is. Magukkal vitték halott fiuk szívét és csontjait. Nebraska és Dél-Dakota határán fordultak északnyugatnak. Ritkás erdők, bozótok, cserjék, árkok védelmében meneteltek vagy negyven mérföldet, amikor egy szurdok mélyén kristálytisztá, nagy köveken bukdácsoló folyócskára letek. Ott, a csobogó víz partján, a fák között temették el a halott főnök, Örült Ló szívét.

A szellemek tánca

A prérin és a Sziklás-hegység indiánjainak életében az idegen hódítók ellen vívott küzdelmeikben nagy szerepe volt a vallásnak. Profetikus mozgalmak egész sora kísérte végig hősiessé szabadságharcukat. Ezeket a mozgalmakat a tudósok általában közös elnevezéssel „ghost-dance”, vagyis szellemtáncként említik.

A szellemtánc a XIX. század indián vallási mozgalma volt. Sokat megtartott az ősi sámánisztikus hiedelmekből, szokásokból és szertartásokból – mint amilyenek a „Nagy Szellemmel” való látomásos találkozások, az ősi Naptánc vagy magának a táncnak gyógyító hatásában való hit –, de sok mindent átvett a keresztény misszionáriusok, különösen a kvékerek és mormon prédikátorok tanításaiból is. A vallásos

előírások követése, a szertartásokon való aktív részvétel nagy lelkiert kölcsönzött a hívőknek. És bár a szellemtánc önmagában soha nem volt felforgató szándékú, tulajdonképpen az aktív felkelést, a harc gondolatát sem vetette el. Nem véletlen tehát, hogy prófétái, messiásai kivétel nélkül a holtak és a kipusztult bölények visszatérését hirdették, s azt állították, hogy közvetlen kapcsolatot tudnak teremteni élők és holtak között. A szellemtánc ily módon – különösen keletkezésének idején, az 1870-es évek táján – valóban élesztője, sok esetben elindítója volt a prérítörzsek fegyveres harcainak.

S mivel 1870-től az Egyesült Államok kormányának már nyíltan vallott politikája volt, hogy teljesen felszámolja a prérík és a Sziklás-hegység indián közösségeit, kegyetlenül üldözték a szellemtáncosokat.

1870-ben, a nyugat-nevadai Walker-tó vidékén táborozó törzsek között tűnik fel Wodziwob, az ismert varázsló és sámán, a szellemtánc alapító prófétája. Wodziwob, miután önkívületbe esik, kijelenti, hogy meghalt és feltámadt. Beszámol a holtak szellemeihez tett utazásáról, és megjósolja biztos visszatérésüket a világ megújulásakor. Azt állítja, hogy önkívületi állapotában egy halottakkal teli vonatot látott.* A vonat szembe jött vele, s maguk a holtak szellemei beszéltek visszatérésükről. Egy nagy robbanást jövendöltek meg a szellemek – mondta Wodziwob –, csak táncolni kell az ősök körtáncait, s a tánc meghozza a robbanást, az ősök feltámadását.

Közben más jövendölések és más mozgalmak is életre kelnek.

A menominiek Wisconsinban élő törzsében 1879-ben keletkezik az „álomtánc”. Alapítója – egy fiatal dakota nő – legfőbb feladatának az indián egység megteremtését tekinti, és a béke mindenáron való megőrzését hirdeti. Az álomtánc tulajdonképpen a menekvés vallása, s mert sem ellenállásra, sem más modernebb hatások befogadására nem volt képes, csakhamar lehanyatlott, hívei elpártoltak tőle.

1881-ben a távoli nyugaton, Washington államban, a Puget Sound környékén élő törzs tagjai között is terjedni kezd a fehérek különös vallása, a „shakerizmus”. Hirdetője, John Slocum (indián nevén: Squsacht'un) a bajoktól és a földöntúli büntetéstől való menekülést hirdeti. Ez a „keresz-

* Az álom hihető, hiszen éppen ebben az időben, 1869-ben avatták a nevadai pusztákon is áthaladó első transzkontinentális vasutat

Wovoka (Jack Wilson),
a paiute messiás 1891-ben

tényi magatartás”, úgymond, a hívők testének eksztatikus remegtetésével nyerhető el.

A hagyományosnak tekinthető vadászó, gyűjtögető életforma felbomlása, a fehérekkel való napi érintkezés és a misszionárius igehirdetés következményei készítetik az indián törzseket arra, hogy régebbi vallási hiedelmeiket, kultuszaikat lassanként föladják. A síksági indiánok társadalmi életének válságjelensége ez, s aligha nevezhetjük másnak, mint a továbbélés útjai keresésének a megváltozott világban.

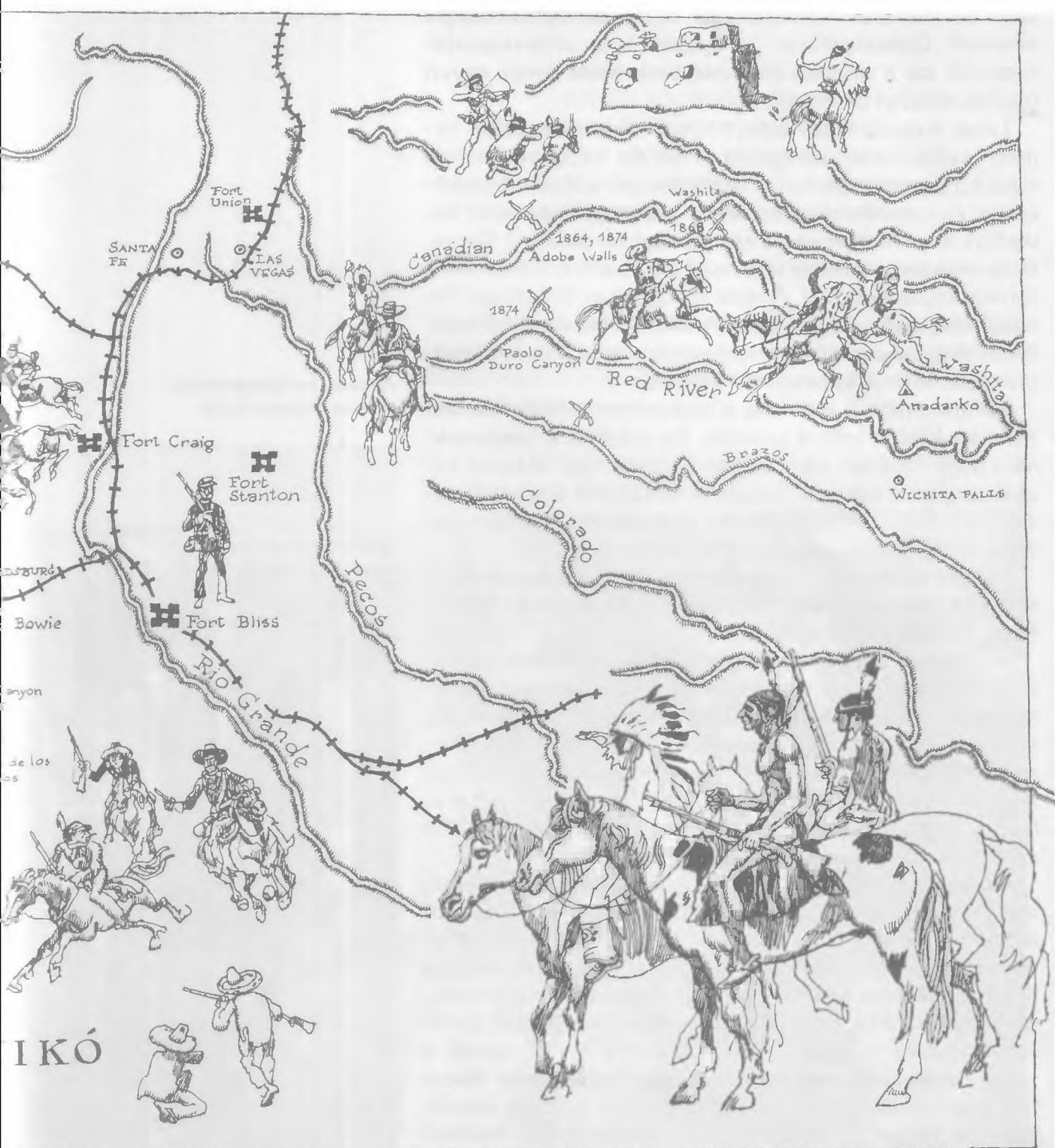
Mindezek a keletkező, elhaló, üldözött vagy csendes elszigeteltségben létező szekták és mozgalmak mellett a paiute Wovoka által vezetett és hirdetett „szellemtánc”-mozgalom volt a legnagyobb hatással a prérítörzsek népeire. Az új vallás azonban nemcsak nyugatról terjedt keletre. Egyetlen népcsoport, a navahók kivételével, eljutott déli irányba, Arizona és Új-Mexikó törzseihez is.

James Mooney, amerikai néprajzkutató a „szellemtánc”-mozgalom leírásakor egy érdekes közjátékról is említést tesz. Egy sajátos találkozásról, mely a mormonok vallása és a szellemtánc között jött létre. Számos mormon család csatlakozott a szellemtánchoz, s a szellemtánc prófétái is bekapcsoltak vallásukba mormon elemeket. 1890–1892-ben, amikor a rezervátumokba kényszerített síksági indiánok között legerőteljesebben terjedt a mozgalom, a mormonok Wovokában, a szellemtáncos paiute prófétában vélték felismerni a földre szállt, megtestesült Krisztust.

Wovoka – ami „Vágó”-t jelent – minden valószínűség szerint 1856-ban született a Manson Valley (Nevada állam) rezervátumában. Egy helybeli fehér telepes, David Wilson fogadta magához, és így tett szert a Jack, más változatokban John Wilson névre. Már kora ifjúságában ismert varázsló, sámán volt, aki látomásairól beszélt a törzs öregjeinek. Az új, általa alapított vallást, a „szellemtánc”-ot azonban csak jóval később, 1888-ban hirdette meg. Vallásának elvei békések a fehérek iránt, de azok visszavonulását, megsemmisülését hirdetik.

„Tartózkodj a háborúságtól, ne tégy rosszat, hanem tégy mindig jót! – ezek Wovoka vallásának alapvető parancsolatai. – És járd a táncot, a szellemek táncát! . . . És a fehérek eltávoznak majd. Csodás szabadító szél kapja fel őket, s házaik, állataik, minden tulajdonuk az indiánokra száll. . . . Megszűnnek a betegségek, az éhség, a nyomor és a halál. . . .”

Wovoka tehát olyan világot teremt, melyben nincsen hely a fehérek számára, és az eljövendő boldog kor csak az indiánok számára jön el. S az egész világra kiterjedő újjászületéskor – amikor újra bölénycsordák népesítik be a prériket – az indiánok mind ismét együtt lesznek elhunyt őseikkel.

Lehet-e csodálkozni azon, hogy a kifejezetten békét hirdető „szellemtánc”-mozgalom – az ősi hagyományokból táplálkozó szertartásaival, a labdatáncsal, a rituális kézzátékokkal és a „szellemek táncaival” – olyan gyorsan talált követőkre a rezervátumokba zárt síksági törzseknél? Összetartó ereje lett a minden eszközzel bomlasztott törzsi, nemzetségi közösségeknek. Az sem csoda, ha az Indiánügyi Hivatal tisztviselői, az U. S. Cavalry tisztjei és katonái felforgató tevékenységet láttak a szellemtáncosok minden megmozdulásában, s kegyetlenül üldözték.

A rituális táncokat mindig a szabadban, a szellemek sugallatára kijelölt helyen tartották. Ezt a helyet a csejjeneknél a négy égtájnak megfelelően gyújtott négy tűz által határolt terület, a dakoták, arapahók és kajovák törzseinél pedig – a Naptánc oszlopát idéző – sástollakkal, kitömött madarakkal és színes szalagokkal ékesített fa jelölte.

Mindig alkonyatkor, a napnyugta órájában kezdődött a tánc és a vallásos áhítat, s az önkívület általában az éjszaka közepén érte el tetőfokát.

A megjelölt nap alkonyati órájában a szellemtánc beavattottjai – férfiak és nők (gyerekek nem vehettek részt a szertartásokon) – jelképes ábrákkal kifestett testtel gyülekeztek a kijelölt helyen. Zárt, koncentrikus köröket alkottak, szorosan átfogták egymás vállát, s egyetlen hullámmozgást alkotva, az egész csoport átadta magát a táncnak. Így alakult ki az a túlfűtött érzelmi légkör, ami szükséges volt a szellemekkel való találkozás sikeréhez.

Kezdetben a körben állók csak énekelnek, majd a dobok mindegyre gyorsuló ütemére táncba kezdenek. Valóban megindító látvány – írja Mooney –, amint a hold sápadt fényében a tömeg lassan imbolyog. Nem más ez, mint sajátos testmozgással és arcjátékkal kísért, fájdalmas felkiáltásokkal és fohászokkal megszakított siratóénekek. Később, amint belelendülnek a táncba, felemelt karral könyörögnek a Nagy Szellemhez, hogy érintkezésbe léphessenek halott hozzátartozóikkal. Közben tovább gyorsul a dobok üteme. A hívők csoportja átadja magát a fékevesztett, őrjöngő táncnak, s a rángatódzó végtagok forgatagában, a lábak dobogása közben, a felszálló porfelhővel artikulálatlan kö-

Arapaho szellemtáncosok
(James Mooney rajza)

nyörgésként törnek fel a fohászok. Végül egyetlen, sokszor ismétlődő, monoton kórusként megszólal a szellemtáncosok közös könyörgése:

Atyám, könyörülj rajtam,
Atyám, könyörülj rajtam,
Hisz üvöltök a szomjúságtól,
Hisz üvöltök a szomjúságtól,
Mindennek vége, nincs mit ennem,
Mindennek vége, nincs mit ennem.

(Arapaho szellemtánc-dal)

Így őrzik múltjukat, s keresik belőle jelenüket, próbálják kifürkészni jövőjüket a harcra már gyenge, a megváltozott világba beilleszkedni nem tudó és nem is akaró síksági vadászok maradékai.

Az Egyesült Államok kormánya éppen csak kezd felfigyelni a „szellemtánc”-mozgalom különféle szektáinak terjedésére, amikor az újságok első oldalain szenzációs hírek jelennek meg:

„ELSZABADULTAK AZ APACSONK!”

Az apacs háború

1885. május 18-án az arizonai és új-mexikói határ közelében, a várostól mintegy 35-40 mérföldnyire váratlanul súlyos támadás érte a Wells, Fargo & Co. Tombstonból Lordsberg felé tartó járatát. Az apacs föld mindig veszélyesnek tartott vidékén ekkor már hónapok óta semmi különös esemény nem történt. Az indiánok több mint két éve békésen éltek a kijelölt rezervátumokban. Túrták a földet, s egyik-másik család az állattartásból is szépen gyarapodott. Támadásuktól tehát aligha kellett tartani. Az utazás azonban mégsem volt veszélytelen. Félvér mexikói desperádók garázdálkodtak a határvidéken, s a látszólagos nyugalom ellenére a postakocsi mindig ki volt téve egy „dobd ki a ládát!” támadásnak. Ezért aztán a társaság szigorúan betartotta a védelmi rendszabályokat. Sőt az út legveszélyesebbnek tartott szakaszán az U. S. Cavalry egy lovasszakasza is elkísérte a postakocsit.

A különös kegyetlenséggel végrehajtott támadás nagy feltűnést keltett. A támadók a felborított kocsiból csak a fegyvereket és a maradék lőszert vitték el. Otthagyták a halottakat és a sebesülteket. Felgyújtották az egész romhalmazt, majd a lovak után vetették magukat, és rövid idő alatt összefogdosták a szakadt hámokból kitört állatokat.

Mindezt később a támadás egyetlen életben maradt szemtanúja, Curly Wilcox seriff – a kocsi fegyveres kísérője – mondta el, aki több sebből vérezve a sziklák között bújt meg, és csak másnap este vánszorgott be a városba.

Siclkes kapitány, a helyszíni vizsgálattal megbízott járőrparancsnok pedig, akit Curly vezetett el a támadás helyére, a halottak és az üszkös romok láttán csak ennyit mondott: „Geronimo!”

A legharciasabbnak ismert észak-amerikai indiánok, az apacsok tulajdonképpen soha nem kívántak háborúskodni. Majdnem két évszázadon át csak határ menti földjeiket és falvaikat védték hol a mexikói hadsereg, hol a terjeszkedő Egyesült Államok lovassága és a fehér telepesek ellen. Így

a délnyugati végeken, sejtette, hogy a csirikehuák nem tudják megszokni a White Mountains kopár vidékén a bezárt életet. Alighogy az apacs családok letelepedtek a kormányhivatal és katonai őrhely közelében, már az első hetek után számos jelét láthatta egy előbb-utóbb kitörő lázadásnak. Hogy a béke mégis fennmaradjon, ragaszkodott ahhoz, hogy a katonák többé ne avatkozzanak a rezervátum életébe. Sőt néhány indiánt maga köré gyűjtve nyeregbe szállt, és maga indult el Apache Pass felé, a hírhedt „Apacs-átjáróhoz”, hogy a határ menti folyóvölgyekben és szurdokokban bujdosókat szép szóval, a béke és biztonság ígéretével a kormány által kijelölt rezervátum területére vezesse.

Clum igazán jó szándékú ember volt, de nem érthette meg a szabadság után vágyódók érzelmeit. Meglepődött és hálátlanságról beszélt, amikor a nyughatatlan Geronimo nem tűrve tovább a rabságot, fellázította apacs testvéreit. Meglepődött, amikor az indiánok egy éjszaka messzire vágatva eltűntek a Sierra Madre belsejében, a Sonora-hegylánc szakadékaiban, a barlangok mélyén, és ott kerestek maguknak bűvőhelyet.

A hatalmas fenyvesek övezte, erdei gyümölcsökben, mindenféle vadban, különösen szarvasokban gazdag hegyvidék tökéletes főhadiszállása lett a portyára induló apacsok csoportjainak.

„Az emberbőrbe bújt tigris . . .” – csak így emlegették Geronimót Mexikóban és a fehérek arizonai és új-mexikói településein. Pedig az apacs háború első nagy port felvert portyáit nem is Geronimo, hanem egy fiatal főnök, Lapos Orr, a földjéről elűzött és már régóta bujkáló Chato és egy több mint hetvenéves mimbrenos harcos, az öreg Nana vezették.

1881 nyarán, amikor Chato mindössze húsz-huszonöt fős csapatával hat nap alatt végigszárguldott Új-Mexikón és Arizonán, s a sebektől borított vén apacs – Nana – maroknyi csapata átkelt a Rio Grande iszapos vizén, Washingtonban még nem sejtették, hogy a zavargások egy komoly háború előzményei.

A ranchok ellen naponta megújuló támadások hírére azonban a közvélemény ismét határozott megoldásokat követelt a kormánytól. Az „engedékeny” John Clumot egyik napról a másikra elbocsátották hivatalából. Ismét jelentek és egyre többen lettek a katonák San Carlosban, a White Mountains rezervátumban. És a legnagyobb helyőrség, Fort Apache falai közé nemcsak újabb lovas katonák, hanem ágyúkat vontató fogatok, tüzérütegek is érkeztek.

Óránként követték egymást az utakon poroszkáló őrző-
ratok.

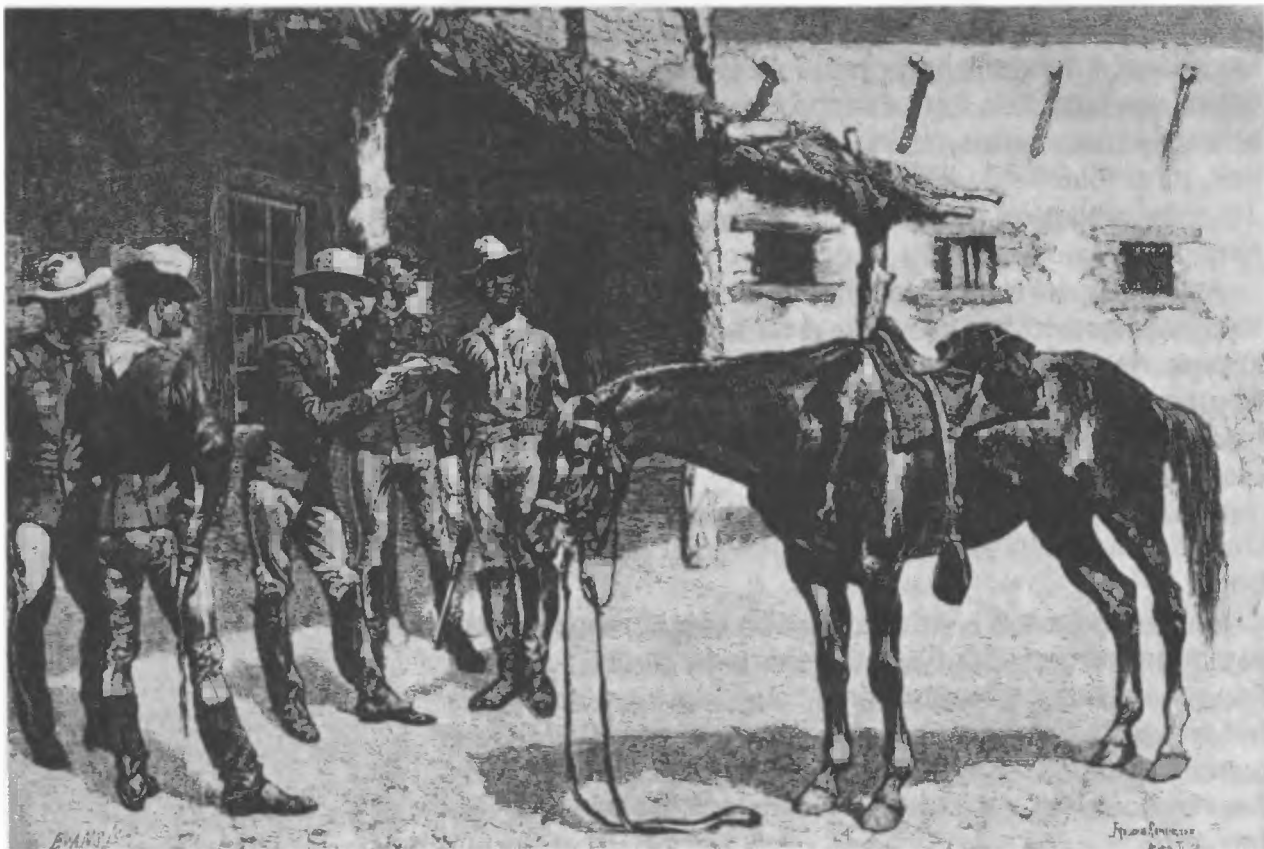
„A hadseregnek rendet kell teremtenie” – adta ki a pa-
rancsot Sheridan, aki ezekben az években az indiánellenes
katonai műveleteket irányította. Így került sor arra, hogy az
indián háborúban nagy tapasztalatokat szerzett, az apa-
csok bizalmát is élvező Szürke Farkas, Crook – mint erről
korábban már szó esett – 1882. szeptember első napjaiban
átvette a Dél-nyugati Katonai Körzet főparancsnoki tisztét.

Crook azonban a kormány legnagyobb meglepetésére
nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Most az apa-
csok megértésére törekedett.

„Egész nemzetünk hibás abban, hogy a helyzet így elmér-
gesedett – írta egyik jelentésében –, ezért meg kell győz-
nünk az indiánokat, hogy a jövőben igazságos bánásmódra
számíthatnak, és nem kell félniük a fehérek rajtaütéseitől.”

Crook komolyan tartott egy hosszú, akár évekig is elhú-
zódo gerillaháború kifejlődésétől. Ezért sürgősen élelemről
gondoskodott, és elrendelte a rezervátumban jogtalanul

Crook tábornok és tisztjei
az apacs háborúban
(F. Remington rajza)

tartózkodó fehér kereskedők kitelepítését. Újraszervezte az indián rendőrséget, és az utakon, az indiánok táborainak közelében járőröző lovasságot visszaparancsolta az erődök falai mögé. Kihirdette, hogy az indián családoknak nem kötelező San Carlos és Fort Apache közelében élni. Sőt, arra biztatta az apacsokat, keressenek jobb legelőket állataiknak, jobb földeket kukorica- és babültetvényeik számára. Járjanak szabadon a White Mountains rezervátum egész területén, csak a határt ne hagyják el.

Aztán lóra szállt. Kiválasztott a 9. lovasezred színesbőrű katonáiból ötven harcost, egy tucat civil tolmácsot, vagy kétszáz fiatal apacs lovas, s különítményével levonult a Southern Pacific vasút épülő vágányaihoz, hogy minél közelebb legyen a Sierra Madre határon túli sziklás erdőségeihez. Itt, a határtól alig ötvenmérföldnyire hónapokon át várt, hogy kellő ürügyet találva útra kelhessen, és felkutassa Geronimónak valahol a sonorai gerincen rejtőzködő táborát.

Hosszú idő telt el a tétlen várakozásban. Egy májusi vasárnapon érkezett a hír, hogy Geronimo és gerillái a határon túl ranchokat támadtak meg. Felgyújtották a gerendákból és sárból tapasztott házakat, elhajtották az állatokat, s gyorsan eltűntek a hegyek között. A mexikói katonákat pedig törbe csalták, és mind egy szálíg leöldösték. Megvolt hát az ok . . .

„Bölénykatonák” az 1890-es
évek elejéről (fénykép)

A rezervátumokba zárt indiánok
földjeinek elfoglalására buzdító
felhívás

Crook a mexikói hatóságok engedélyével gyors menetben átlépte a határt. Expedíciója a mexikói hadsereg három ezredének kíséretében módszeresen fogott hozzá a Sierra Madre egész hegyláncolatának átkutatásához. Indián felderítői a követek szerepét is betöltötték, s mivel voltak rokonaik a bujdosók között, csakhamar bejutottak Geronimo és a többi főnök táborába.

„TérjeteK vissza békességben San Carlos, Pinos Altos és a Fort Apache körzetében lévő rezervátumba – mondták a követek –, s Szürke Farkas mint barátaival, mint emberekkel és nem mint hadifoglyokkal fog bánni veletek . . .”

Néhány főnök a küldöttekkel való találkozást követően néhány nap múlva már meg is jelent harcosaival Crook főhadiszállásán. Geronimo azonban habozott, és csak három hosszú tárgyalás után fogadta el a tábornok javaslatát. Akkor is csak azzal a feltétellel, hogy várjanak néhány hónapot, míg összeszedi a hegyek között bujkáló embereit.

Crook elfogadta Geronimo ajánlatát. Sőt, még az indiánok fegyvereit is meghagyta, s május 30-án különítményével elindult északra. A különös expedícióval tartott több mint kétszáz apacs asszony és gyerek, közel száz harcos, több portyázó harci csoport főnöke, közöttük az öreg Nana. Csak a másik két főnök, Chato és Geronimo maradt a hegyek között.

Senki sem hitte, csak a tonto apacsok öreg varázslója bizonygatta: Geronimo betartja a szavát!

Ebben az időben már az apacsokhoz is elérkeztek a „szellemtánc”-mozgalom első hírei. Varázslóik már tudták, milyen eszmék terjednek a déli prérin, a sosenok, komancsok és kajovák törzsei között. S mintha a spanyol hittérítők prédikációi, a keresztény misszionáriusok példabeszédei elevenednének meg, révülékes álmai után a tonto apacsok öreg varázslója ilyen látomásról számolt be hallgatóságának:

„Ünnep lesz az a nap, amikor Geronimo San Carlosba érkezik. Fényes szőrű fehér lovon fog jönni, s a kékmundérosok kivonják hosszú késeiket, úgy üdvözlík a sok harcot látott főnököt. . . Harcosai is vele lesznek, azok is, akik nem élnek már a földön, akik a szellemek ösvényeit járják . . . fehér szőrű marhákat hajtanak majd maguk előtt!”

Persze mindez csak legenda. Ám mégiscsak tény, hogy nyolc hónappal a nagy tanácskozás után, 1884 februárjában Geronimo és Chato ígéretükhöz híven átlépték a határt. S hogy a „jóslat” beteljesedjék, valóban magukkal hozták egy határvidéki ranch egész marhaállományát.

Így vonult be Geronimo 1884 márciusában San Carlos-ba. Crook több mint egy évig dicsekedhetett azzal, hogy béke van Új-Mexikó és Arizona földjén, hogy az indiánok nem követnek el erőszakos cselekményeket.

Ezekbe a békés hónapokba robbant bele váratlanul 1885 májusában a Tombston–Lordsburg között közlekedő postakocsi utasainak véres tragédiája.

Az apacsok újabb kitörése és eszeveszett száguldozása Arizona és Új-Mexikó pusztáin a legvadabb rémhírek forrása lett. Sokan az indiánok javíthatatlan, lázadó természetével magyarázták az eseményeket. Mások, az indiánokkal szimpatizáló fehérek, az alkoholnak és azoknak a híreszteléseknek tulajdonították a harcok fellángolását, melyek szerint a katonák Geronimo, Chato és más főnökök letartóztatására készülnek.

Noha Geronimo lehetőleg kerülte a fehérekkel való összetűzéseket, s a lordsburgi postakocsit is tulajdonképpen egy addig ismeretlen főnök, Ulzana harcosai támadták meg, az újságok mindent Geronimo számlájára írtak. „Mentsük meg békés polgárainkat a vérszomjas apacsoktól!” – írták a korabeli lapok, és cikkeikben egyre többet bírálták, engedékenységgel, gyávasággal vádolták Crook tábornokot.

Crook azonban jól ismerte az apacs háború körülményeit, s még a személye ellen indított támadások pergőtűzésében is mindent elkövetett egy oktan vérengzésbe torokló, nagyobb katonai akció elhárítására. Jól tudta, hogy a két államon át üldözött, Mexikóba is átcsapó, alig több mint háromtucatnyi apacs harcossal, de kiváltképp Geronimóval csak személyes tárgyalások útján boldogulhat.

Crook ekkor még bízott egy mindkét fél számára megnyugtató, békés megoldás lehetőségében. De az indiángyűlölők erősebbnek bizonyultak! Mire beköszöntött az ősz, a távíró vezetékein megérkezett Phil. H. Sheridan érvényes parancsa: „Ölje meg vagy kényszerítse feltétel nélküli megadásra a hegyek között bujkáló apacsokat!”

Mit tehetett Crook? Ismét behatolt a hegyekbe, lovasaival Geronimo nyomába eredt. Hosszú hetek után, 1886. március 25-én a határtól néhány mérföldnyire találkozott

Geronimo (jobbról) fiatal
harcosokkal

Szürke Farkas és az apacs főnök. Crook nyíltan beszélt. A véres rajtaütésekért és gyűjtogatásokért bíróság előtt kell felelniük, főnököknek és a harcosoknak. De megígérte, hogy továbbítani fogja a kormánynak azt a kérésüket, hogy két év múlva visszatérhessenek a White Mountains rezervátumba.

Crook úgy gondolta, hogy az emberiség és a megbékélés jegyében ismét jó munkát végzett. Az apacsok minden katonai kíséret nélkül elindultak északra, ő pedig sietett közölni feletteseivel, milyen egyezséget kötött Geronimo apacsaival.

Washington indiángyűlölő politikusai, a délnyugati hatalmas területeket birtokló állattenyésztők azonban nem egyeztek bele, hogy az „ellenséges érzületű” indiánok ilyen könnyen megússzák. Amikor aztán néhány nappal a találkozó után Geronimo és vele húsz harcos ismét kerekedett, Crookot keményen megfenyítették, s leváltották parancsnoki posztjáról.

Crook helyét Nelson A. Miles, a kajovák és dakoták ellen

viselt háborúkbán többszörösen „kitűnt” indiángyűlölő vette át, s ezzel végleg megszűnt apacs földön a „becsületes küzdelem” minden további lehetősége.

Miles, alighogy elfoglalta szálláshelyét Fort Apache-ban, általános mozgósítást rendelt el. Több mint ötezer katonát parancsolt nyeregbe, „repülő századok”-nak nevezett, gyorsan mozgó lovaskülönítményeket szervezett. Ezek aztán csakhamar hírhedtté váltak kegyetlenségükről. A kormánynak végleg behódolt apacs felderítők és majdnem háromezer, állig felfegyverzett polgári milicista – cowboyok és mindenféle határvidéki önkéntesek – egészítette ki az U. S. Cavalry haderejét.

Az utak és átjárók lezárása mellett Miles első dolga volt, hogy lovasaival szigorúan őriztesse Arizona és Új-Mexikó területén a forrásokat és kutakat. „Az apacsoknak szomjan kell dögölniük!” – mondta szokásos harcias stílusában, és a „repülő századokat” tükörtávíróval felszerelt híradósokkal is megerősítette, hogy az egymástól nagy távolságra tevékenykedő csoportok között állandó legyen a kapcsolat.

Miles mindent megtett, amit Washingtonban vártak tőle.

A kékmundéros lovasság keresztül-kasul bejárta Arizonát, és valóságos hajtóvadászatot folytatott húsz apacs harcos, tizenhárom asszony és hat gyerek ellen. A porlepte lovasok fáradtan imbolyogtak a nyeregben. Kialvatlanul, vérekes szemekkel keresték az apacs gerillák nyomait, de sehol nem érték őket utol. Ezalatt Geronimo többször is átcsapott a határon. Feltűnt a Sierra Madre környékén, felriasztotta és lóvá tette a fél mexikói hadsereget. Híre kelt, hogy lovasaival a Southern Pacific vasút mentén portyázik. Aztán egy napon valóban szétdúlták egy nem régen letelepedett kis farmer tanyáját. Lovait elkötötték, s magukkal vittek minden mozdíthatót. Geronimo és harcosainak nevét ismét szárnyára kapta a hír. Bátorságuk és ügyességük, ahogy minduntalan kicsúsztak Miles lovasainak csapdájából, csodálattal töltötte el a rezervátumokban tengődő apacs nemzetségeket és családokat. Geronimo és a húsz „féktelen” több mint hétezer apacs férfiban, asszonyban és gyerekben keltette fel ismét az elnyerhető szabadság reményét!

Ám Miles nem volt zöldfülű. Azonnal akadt ötlete, ha az indiánok megtöréséről volt szó! A hétezer – titkon lázadó, elégedetlen – apacs komoly veszélyt jelentett. Így hát megparancsolta, szedjék össze és rakják vonatra az apacsok még harcolni képes férfiai. Száz meg száz apacsot hurcoltak néhány hét alatt messze keletre, a floridai Fort Marion

várbörtönébe. Köztük azokat az indián rendőröket is, akiknek segítsége nélkül Crook és Miles soha nem jutott volna Geronimo és a többi főnök nyomára.

Nyár derekán a gyerekekre is sor került. Összefogdosták a réteken játszadozó, pásztorkodó fiúkat és lányokat, s az Indiánügyi Hivatal különleges átnevelő intézetébe szállították őket. Hogy örökre elfelejtsék, indiánok ők, a büszke apacs nép gyermekei. Egy év sem telt el, és több mint ötven indián fiú és lány halt meg Carlisle iskolabörtönében.

Az embertelen, kegyetlen hajsza, az állandó bujdosás ki-merítette Geronimót és harcosait. Charles Gatewood hadnagy, az egyik „repülő század” parancsnoka, akit az apacsok „Nagy Orr kapitány”-nak neveztek el, néhány apacs felderítő segítségével 1886. szeptember 4-én mélyen bent a Sierra Madre egyik kanyonjában rátalált Geronimo elcsigázott csapatára. Mire az álmukból felvert indiánok felocsúdhattak volna, már foglyok voltak. Geronimo nyugodtan földre fektette puskáját, kezét nyújtott a kapitánynak, és ezzel a többiek számára is jelezve, hogy vége a harcnak, hagyta, hogy megbilincseljék.

Az ellenségnek kiszolgáltatott nagy apacs harcos most

Fogoly apacs főnökök (balról Geronimo, a jobb szélén Ulzana)

már végleg beletörődött a sorsába. Súlyos vasban, szigorú őrizettel ültették vonatra, s toloncolták társai után a floridai Fort Marionba.

Grover Cleveland, aki akkor az Egyesült Államok elnöke volt, s aki az újságok összes rémmeséit elhitte, valóságos hősként akarta ünnepeltetni Milest. Ami Geronimót illeti, azt javasolta, minden teketória nélkül kössék fel.

Ha nincs néhány tárgyilagossabban gondolkodó szenátor, akik az apacsok helyzetét jól ismerő George Crook és John Clum szavát is meghallgatták, aligha maradtak volna el a lincshangulatban fogant kegyetlen kivégzések!

Sőt, évek múlva néhányan még Santa Carlosba is visszatérhettek. Geronimót és csoportjának utolsó, életben maradt tagjait pedig nyolcévi fogság után az Oklahomában élő kajovák és komancsok fogadták be.

A harcoló apacsok legnagyobb főnöke mint az Egyesült Államok hadseregének foglya 1894-ben költözött az Anadarko rezervátumba. A hajlott korú Geronimo alig néhány héttel azután, hogy a kajovák földjére érkezett, részt vett azon az ünnepi felvonuláson, amelyet Theodore Roosevelttel másodszori elnökké választásának tiszteletére rendeztek.

Mint a korabeli újságokból kiderül, a sors különös ironiájaként hősként ünnepelte a tömeg! Az ősz főnök azonban nehezen viselte el a hangos, zajos ünneplést. Valósággal elsorvadt a vágyakozástól hazája után, de a San Carlos környéki mesákat, Arizona szikrázó, napsütötte tájait nem láthatta meg. Kilencvenegy éves volt, amikor 1909. február havában az „örök vadászmezőkre” költözött.

Ülő Bika halála

A „Szélmadár” nem ismer határokat! Texastól fel messze Kanadáig, ahol csak élnek még indiánok, szomorú hírek terjedtek. A feketelábok rezervátumában, Saskatchewan füves pusztáin, ahol Ülő Bika népe, a hunkpapák maradékai húzták meg magukat, ott is tudtak minden fontos eseményről, ami délen, a Nagy Fehér Atya országában történt.

Bujdosók, menekülők szomorú elbeszéléseiből értesültek Örült Ló haláláról. Lelkészek és kereskedők, a Királyi Kanadai Lovascsendőrség őrzései járták az indiánok táborait. Tőlük tudták meg, mi történt Vörös Felhő oglaláival, akiket a Wazi Ahanhan rezervátum délnyugati csücskében telepítettek le. Tudták, hogy mindenütt katonák őrzik a táborokat. Híre kelt, hogy fegyveres őrség vigyáz a nyugati dakoták minden kormányhivatalánál, és a fegyveresek egy része már

Ülő Bika Kanadából való visszatérése után. A Standing Rock rezervátumban készült utolsó fénykép

olyan indiánokból áll, akik hű kiszolgálói az U. S. Cavalry tisztjeinek.

Remények és kétségek között hallgatták az északra vetődött vándorok elbeszéléseit Tompa Kés és Kis Farkas harcosainak utolsó küzdelméről. Majdnem háromszáz északi csejenn – közöttük asszonyok, gyerekek és öregek – hónapokig tartó vándorlásáról, csak hogy visszatérhessenek északra, a Tongue folyó mellé, régi hazájukba. A tipik pislákoló csillagtűzének fényénél, éjszakákon át hallgatták a messziről jöttek szavait a csejennnek elkeseredett, vad meneküléséről. Éjszakai titkos átkelésükről a Union Pacific katonák által őrzött csillogó acélsínein, a felgyújtott prériről és a lovas katonák rohamáról. Az utolsó csatáról Fort Robinson barakkbörtönében, ahol a gyalogság halomra lőtte a fogságból kitörni készülő utolsó csejenneket.

S a Kanadában élők beszélni kezdtek egy távoli nép, a délnyugati apacsok hősiességéről, a kékmundéros lovaság fölött aratott győzelmeikről.

Ülő Bika tudta, hogy neve 1876 óta barátai és ellenségei számára egyaránt jelképpé növekedett. Tudta, hogy a kormány és a hadügyminisztérium őt is ugyanolyan felforgatónak tekinti, mint délen Geronimót. Mégis gyötörte a vágy, hogy békésen hazatérhessen a Powder vidékére, a dakoták szép vadászmezőire. S bár a kormány a feltétel nélküli megadás követelményével, de a személyes amnesztia ígéréstével már 1877 végén elküldte hozzá követét, Ülő Bika és népe mégis több mint négy évig élt a „Nagyanyó Országában”. Csak 1880 kemény tele kényszerítette hazatérésre a hunkpák maradványait.

Jeges, vad hóviharak dúltak abban az évben az északi préken. Sok lova megfagyott akkor a dakota harcosoknak. Mivel a kanadai kormány is fölösleges jöttmenteknek, veszélyes fölforgatóknak ítélte a menekült dakotákat, sem élelemmel, sem ruházattal nem támogatta őket. Így, amint eljött a tavasz, több főnök gyalogszerrel indult harcosaival a határ felé. Önkéntes fogságba, hogy a katonák könyörületére bízva magukat, még az ősz beállta előtt a nagy dakota rezervátum „védelmében” felállíthassák tipijeiket.

1881. július 19-én hosszú töprengés után végre Ülő Bika és százhatvanhatsz leghűségesebb embere is átlépte az USA határát. A Királyi Lovascsendőrség két hadnagya és egy őrmester Fort Bufordba kísérte és ott adta át az Egyesült Államok katonai hatóságainak a rongyokba burkolózó, éhező indiánok szomorú csoportját. Aztán egy reggel megérkezett a *Sherman* gőzhajó, s az amnesztia ígését

megszegve, Ülő Bikát és társait a Missourin Fort Randall katonai börtönébe szállították.

Méltósága és tekintélye minden túlkapástól visszatartotta a hatóságokat. Még Fort Randall börtönében ült, amikor naponta felkeresték a legtekintélyesebb újságok munkatársai. Nyilatkozatokat kértek tőle az indiánok helyzetéről és jövőjéről. Legtöbbjük a prérin hírhedt vademberét kereste benne, és egy elveihez hű, körültekintő politikussal találkozott. Alig néhány hónap kellett csak ahhoz, hogy a közvélemény előtt nagy tekintélyre tegyen szert, s mert egyre több újság, szenátor követelte, csakhamar szabadon bocsátották.

Ülő Bika 1883. augusztus elején költözött családjával a Standing Rock melletti hunkapa kormányhivatal területére. Felállította tipijét, és a téli hónapokra erős fenyőfa wigwamot is ácsolt magának. Ettől kezdve itt keresték föl az indiánok jövőjében reménykedők és mások is. Például a hírhedt Dawes-bizottság tagjai, akik mindenféle fondorlattal az utolsó hektár földet is ki akarták húzni az indiánok talpa alól. Innen indult el és ide tért vissza küldetéses útjairól, mert ahol csak lehetett, szót emelt népe igazáért.

Amikor 1883 nyarának végére az északi transzkontinentális vasút is elkészült, az ünnepség rendezésével megbízott vasúttársasági főtisztviselő úgy határozott, egy indián főnököt is meghív a környéken élő indiánok rezervátumából, hogy ő is köszöntse az Egyesült Államok elnökét és a vele érkező előkelőségeket. A választás Ülő Bikára esett, aki a kíséretével és tolmácsával kijelölt fiatal lovastisztal szeptember 8-án érkezett Bismarckba, az ünnepség színhelyére.

Másnap az összegyűlt tömeg előtt a zenekar eljátszotta a „Csillagos lobogó”-t, a „John Brown’s body”-t s a „Gary Owen”-t, a város háziezredének, a 7. lovasoknak indulóját, majd sorra elmondták beszédeiket az ünnepség szónokai.

Amikor Ülő Bika emelkedett szólásra, a fiatal tolmács elképedve hallotta, hogy a főnök az eredeti, előre megbeszélt szövegtől eltérően, a dakoták zengő nyelvén súlyos átkokat szór az egész ünneplő gyülekezetre.

„Gyűlölök minden fehér embert. Tolvajok vagytok, hazugok. Elvettétek földünket, kiteszítottak lettünk saját hazánkban . . .”

— ilyeneket mondott. Közben időnként, akár egy színész, szüneteket tartott, hajlongott, mosolygott, és folytatta színdalmait. A megdöbbenet tolmács, hogy elkerülje a botrányt,

Harci jelenet. Üllő Bika rajza

csupán néhány indián szóvirágot, elcsépett közhelyet fordított le. A tömeg persze így is lelkes ünneplésbe kezdett. Hosszú percekig éltette a prériindiánok festői öltözetét viselő főnököt, s a következő nyáron a belügyminiszter már azt is engedélyezte, hogy Üllő Bika előadói körútra induljon az Egyesült Államok tizenöt nagyvárosába. A dakoták népének történetéről beszélt. Hangsúlyozta, hogy eljött az ideje a békének s annak, hogy a fehér ember adja meg az indiánoknak, amit a szerződésekben ígért.

Egy alkalommal, amint a lelkesült tömeg gyűrűjében éppen elhagyni készült a szónoki emelvényt, egy elegáns úr állt meg előtte. „Ned Buntline író és menedzser vagyok” – mutatkozott be, s percek alatt rávette Üllő Bikát, szerződ-jék le William F. Cody ezredes vadnyugati cirkuszához.

Így történt, hogy Üllő Bika 1885 őszétől – abban a hitben, hogy ezzel is népe ügyét szolgálja – csatlakozott Buffalo Bill társulatához, s vele néhány év alatt bejárta az egész Egyesült Államokat és Kanadát. Amikor azonban Buffalo Bill európai körútra is meghívta, a főnök határozottan elutasította az ajánlatot: „Most itt van rám szükség. Ismét azt beszélik, elveszik tőlünk a földet.”

És valóban, 1887-ben újra bizottságok járták a dakota rezervátumokat. Több mint négymillió hektár földet akartak megszerezni a skandináv telepesek javára. A hatóságok azt remélve, hogy az indiánok régről ismerik s talán jobban megbíznak benne, még a visszavonult George Crookot, a híres „Három Csillag” tábornokot is bevonták újabb föld-szerzési akciójukba. Ám Crook, aki ezúttal civilként érkezett a kormányhivatali székhelyekre, egyáltalán nem boldogult a főnökökkel. A kormányküldöttek hónapokon át hosszú tárgyalásokon gyötörték, fenyegették az indiánokat, de Ülő Bika, aki majdnem minden tanácskozáson jelen volt, sokáig ravasszabbnak és erősebbnek bizonyult a hivatalnokoknál és kereskedőknél.

Aztán a fehérek más taktikát választottak. Egyenként tárgyaltak a főnökökkel, s 1889 végére erőszakkal, fenyegetéssel rávették őket, hogy a követelt területeket – ezzel lényegében az egész dakota rezervátumot – a föld minőségétől függően hektáronként 0,50–1,50 dollárért adják az Egyesült Államok tulajdonába.

Ülő Bikát az utolsó tárgyalásokra már meg sem hívták. Indián rendőrség vette körül a tárgyalások helyszíneit, nehogy Ülő Bika és hívei megzavarják a fegyverek árnyékában kötött egyezséget.

„Nincs többé indián rajtam kívül!” – kiáltott fel a dakoták varázsló főnöke, amikor a nagy rezervátum felosztását követő napokban egy kíváncsi újságíró felkereste. A hegyekbe vonult, hogy találkozzék a szellemekkel. Hónapokat töltött csendes szomorúságban Standing Rock-beli wigwamjában, míg majdnem egy évvel a megalázó földvásárlási szerződések megkötése után, egy este messziről jött vendég érkezett a kunyhójába.

1890-ben, a Hulló Levelek Havában történt, hogy Vergődő Madár, a minekonjuk varázsló harcosa hosszú utazás után Standing Rockba érkezett. A „szellemtáncosok” üzenetét hozta, s bár Ülő Bika némi kétkedéssel fogadta Wovoka tanait, mégis meghívta Vergődő Madárt, maradjon Standing Rockban és minden dakotát tanítson meg a szellemtáncra.

Wovoka vallása a prérítúznél sebesebben terjedt szerte az egész nyugati vidéken. Montanában és Dakotában, Oklahomában, Kansasban, Coloradóban és Arizona tájain a kormányhivatali tisztviselők izgatottan figyelték az indiánok misztikus éjszakai összejöveleteit.

Miután – a kormány utasítására – 1890. október 16-án Vergődő Madárt és vele valamennyi minekonju szellem-

táncost kitoloncolták Standing Rock területéről, és az éjszakai táncok mégis változatlanul tovább folytak, a kormányhivatal vezetőiben megerősödött a meggyőződés: az egész „felforgató tevékenység” mögött Ülő Bika áll.

S bár a magas beosztású tisztek közül többen kifejtették, ártatlan dolognak tartják az indiánok vallásos táncait, Nelson A. Miles 1890. december 12-én parancsot továbbított Észak-Dakotába, a Fort Yates parancsnokának: vonuljon Standing Rockba, és fogja el Ülő Bikát.

December 19-én hajnalban riadóztatták az erőd katonáit. A 8. lovasszáhad és vagy negyven indián rendőr indult teljesíteni a parancsot. A katonák nem vettek részt az akcióban. Jó három mérföldre egy tisztáson, beavatkozásra készen várakoztak.

Amikor Bikafej hadnagy, az indián rendőrségi osztag parancsnoka Ülő Bika wigwamjába lépett, a főnök és családja még javában aludt. „A foglyom vagy” – mondta Bikafej az álmából felvert főnöknek, aki tulajdonképpen nem is ellenkezett, csak annyi időt kért, hogy felöltözhessen. A rendőrök hajnali megjelenése azonban szinte az egész falut felzavarta. Amikor a rendőrök foglyukkal kiléptek a kunyhó ajtaján, már egy seregnyi szellemtáncos gyülekezett a hideg reggeli napfényben.

Minekonju szellemtáncosok
(F. Remington rajza)

Ott álltak farkasszemet nézve a tömeg és a rendőrök. Csak egy pillanat volt, vagy még annyi sem! Öreg Medve-vadász, a hunkpapák sok tavaszt megélt idős harcosa, Ülő Bika minden csatában hűséges társa villámgyorsan előrántotta fegyverét, s egyetlen lövéssel leterítette az indián rendőrség hadnagyát. Bikafejnek még volt annyi ereje, hogy visszalőjön, de golyója Ülő Bika vállát horzsolta. Csaknem ugyanebben a pillanatban sült el egy másik indián rendőr, Vörös Csatabárd coltja, s a közvetlen közlőről ki-lőtt golyó keresztülfúrta Ülő Bika fejét. S amint a nagy fő-nők összerogyott, irtózatoss harc kezdődött teteme fölött.

Az indián rendőröket csak a lovas katonák beavatkozása mentette meg a lemészárlástól.

Szomorú napokat hozott a Hosszú Éjek Holdja. Ülő Bika-t, az észak-amerikai indián háborúk egyik legnagyobb és legdicsőbb hőst, a nagy varázslót, minden indián fáradhatatlan szószólóját gyászolták a dakota családok tipijeiben. Éjszakákon át szólt az asszonyok és a harcosok halotti éneke. S a gyászt, az elkeseredést csak fokozta, hogy halottukat méltóképpen el sem temethették.

Katonák őrizetével, a legnagyobb titokban hantolták el Ülő Bika földi maradványait. Temetésén egyetlen indián sem vehetett részt, még felesége és gyermekei sem. Egy korporsóféle ládába helyezték, kétkerekű kordéra rakták, és egy öszvérrel kivontatták Fort Yates katonatemetőjének ár-kába.

Meddig tart még a szenvedés? – kérdezték egymástól és a szellemektől a dakoták hajdan büszke törzseinek még élő utódai. Marad-e egy is hírmondónak a prérík és a Sziklás-hegység vadászó törzseinek indiánjaiból? S mintha az ősök ereje költözött volna beléjük, az U. S. Cavalry állandó fenyegető jelenlétében messiásváró hittel járták tovább a „Szellemek Táncát” a prérík indiánjai.

Wounded Knee – az utolsó mészárlás

Chankpe Opi Wakpala – a „Beszélő Vizek Helye”.

Rejtekhelyén, valahol mélyen a föld alatt, ott nyugszik Örült Ló szíve!

Szelíd dombok között kanyarog a Wounded Knee patak. Nyáron a zöld lankás réteken már messziről virítanak a fehér virágú vadrózsabokrok. Törpe füzek, susogó nád, vadszilvafák és puha héjú, fiatal nyárfák szegélyezik a köveken bukdácsoló folyócska partjait. De most, a ködös félhomály-

ban, a levegőben táncoló hókristályok villódzásában valószínűtlen, holdbeli tájnak látszik a vidék. Csontfagyasztó szél hordja a havat, töri, hajlítja a fák száraz ágait, de ez sem tartja vissza a menekülőket.

Karácsony van. A béke és szeretet napjait ünneplik a fehérek városaiban, a telepesek hóba temetett farmjain, a ranchokon és a katonaság erődjeiben, amikor Nagy Láb – akit a kormány mint „zavarkeltő” szellemtáncost december 17-e óta köröztet – minekonjuival elindul a Pine Ridge felé.

Egy hete ölték meg Ülő Bikát. Már csak egy főnök van életben a nagyok közül: Vörös Felhő. Hozzá, az ő védelme alá menekülnek a vándorok, de menet közben úgy határoztak, megállnak a jégborította folyó partján, a „Beszélő Vizek Helyénél”. Megállnak, hogy Örült Ló eltemetett szíve fölött járják el a szellemek táncát, hogy mielőbb eljöjjön a békés tavasz, az indiánok tavasza.

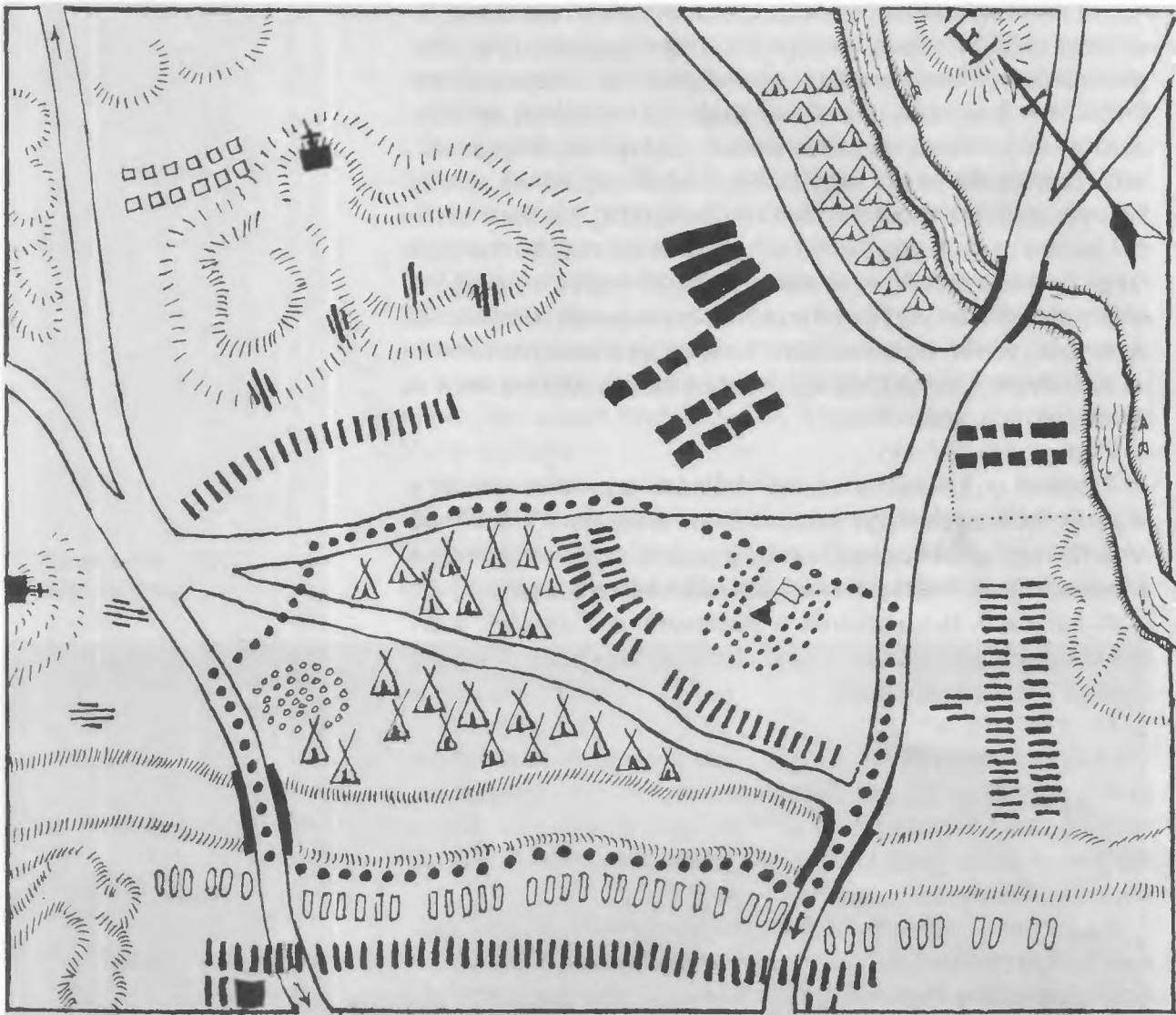
Több mint négy napja vannak már úton. Lovaik sörényén és hosszú farkán vastagon áll a jég. Mindennap kidől, öszszerogy kettő-három a csonttá soványodott állatokból; végül már egy sem marad. A szánokat vonszoló kutyák hasig süppednek a hóba, lábukat véresre marja a jég. Fájdalmasan nyüszítenek, vonítanak a sebzett állatok. Aki megáll, ember, ló, kutya; többé nem tud felkelni. Ott fagy meg, és a sivító szélben kavargó hó csakhamar betemeti. Az emberek lábáról lemállott a könnyű mokasszin, rongyos katonaköpenyekben, takarókban, botra és ócska puskáikra támaszkodva vonszolják magukat a Cherry pataktól a Pine Ridge felé vezető hosszú úton. Nagy Láb, a főnök, tüdőgyulladást kapott. Egy szegény telepescsalád hóba süppedt kunyhója mellett ócska kordéra lelnek. Könnyörgéssel, fenyegetéssel elveszik. Arra teszik az ősz, öreg főnököt, s a harcosok magukat fogják a kocsi elé.

A vándorló minekonjuk két nappal karácsony után, december 28-án találkoznak a lovas katonák vastag bundákba, prêmes sapkákba öltözött járőrével. Az őrnagy nyomban közli: parancsa van Nagy Láb és indiánjainak letartóztatására, s azt is elmondja, utasítása van, vigye a minekonjukat a Wounded Knee patakhoz, az ezred táborába.

Nagy Láb nem ellenkezik, hiszen úgylis szándékukban állt megállni a „szent helyen”. Az őrnagy takarókat és egy szanitéckocsit hozat. Arra rakatja a nagybeteg főnököt, és csakhamar megalakul a Wounded Knee felé tartó menetszlop. A felderítők és két lovasszakasz halad az élen. Mögöttük csikorog a szanitéckocsi. Ezt követi a többi szekér, majd az indiánok didergő csoportja baktat a keréknyomokban. Az oszlop végén újabb két lovasszakasz és két ágyú alkotja az utóvédet.

Alkonyat táján a hóvihar alábbhagy. A szél elkergette a felhőket, s a dermesztő hidegben mint gyémántok, ragyognak a csillagok. Késő estére jár, mire a furcsa menet a lovaság táborához érkezik. Gondosan megszámlálják az indiánokat: 120 férfi, 230 asszony és gyermek alkotja Nagy Láb nemzetségét. Olyan nyomorultak, hogy Samuel Whitside őrnagy úgy látja, nem jelentenek veszélyt. Elhatározza, csak másnap reggel fog a foglyok lefegyverzéséhez. Élelmiszert oszt az indiánoknak, néhány sátrat is rendelkezésükre bocsát. Arra utasítja őket, közvetlenül a katonák sátrainak közelében állítsák fel tipijeiket. Két lovasszakaszt rendel a dakoták őrzésére, s a két ágyút az indiánokra irányozva, a dombtetőn állíttatja fel.

Közben James W. Forsyth ezredes, a 7. lovasezred Cus-

Wounded Knee 1890. XII.
28-án (vázlat)

- △ Nagy Láb indiánjainak sátrai
- △ a katonák sátrai
- katonai barakkok
- △ zászoló és gyalogos katonákkal őrzött tanácskozó hely
- a 7. lovasezred századai
- a lovasság szolgálalába szegődött indián felderítők
- ⦿ a 7. lovasezred tüzér ütege
- °°°°° az indiánok lovai
- ..... az indiánokat körülzáró gyalogos katonák
- ⦿ a temetődomb

ter emlékéhez hű parancsnoka is megérkezik. Meghallgatja, de csak futólag, szórakozottan veszi tudomásul Whitside jelentését. Parancsba adja, hogy Nagy Láb csoportját másnap tereljék a Union Pacific vonalához, s szigorú katonai őrizettel szállítsák az omahai katonai börtönbe. Tovább

nem kíván foglalkozni az indiánokkal. A raktárbarakkhoz si-
et, ahol katonák söprik, díszítik a kiürített nagy hodályt. Pa-
pírfüzéreket, lampionokat akasztanak a mennyezetre.
Emelvényt ácsolnak. A zenekar órák óta indulókat és min-
denféle talpalávaló muzsikát próbál. Újévi mulatságra, elő-
kelő dámák és urak fogadására készül az ezred, és ez
Forsyth számára most mindennél fontosabb. Közben kato-
nái csapra vernek egy hordó whiskyt, hogy megünnepeljék
Nagy Láb és a minekonjuk maradékainak foglyul ejtését. Az
órás váltásokban vigyázó őrszemek is szaporán meghúzzák
whiskyvel töltött butykosaikat. Közben gyanakodva kémlel-
lik az indiánok sátrait, de ott minden néma, mintha nem is
lenne bennük élet.

Pedig nem így van !

Tüzeket gyújtanak a sátrak mélyén, aggódva várják a
reggelt. Az öregek Nagy Láb sátrában virrasztanak. A főnök
zihál, levegő után kapkod, vér buggyan ki szája szögletén, s
a feslett lópokrócon percek alatt kőkeményre fagy.

A harcosok felkészülnek a szellemtáncra, felöltik szel-
lemingeiket, mert bíznak a tánc erejében, az indián Messiás,
a megváltó eljövételében.

És mégis félnek !

Hallják a katonák és a tisztek részeg lármáját. A zenekart,
amely ugyanúgy fújja a „Garry Owen” -t, mint tizennégy év-
vel ezelőtt a Little Big Horn partján. S ha arra gondolnak, él
még a bosszú a fehér katonák és tisztek szívében, félelmük
nem alaptalan !

Az ideges várakozás közben mégis gyorsan eljön a haj-
nal. Kürtjel harsan ! Fegyverbe áll az őrszakasz. Felhúzzák a
csillagos-sávos hadilobogót, a katonák lóra pattannak, s
néhány perc alatt bekerítik az indiánok sátrait. Kikergetik
sátraiból és a tábor közepére terelik az embereket. Nagy Láb
főnököt is előhózzák. A csoport közepébe teszik, az öregek
pedig köréje gyülekeznek.

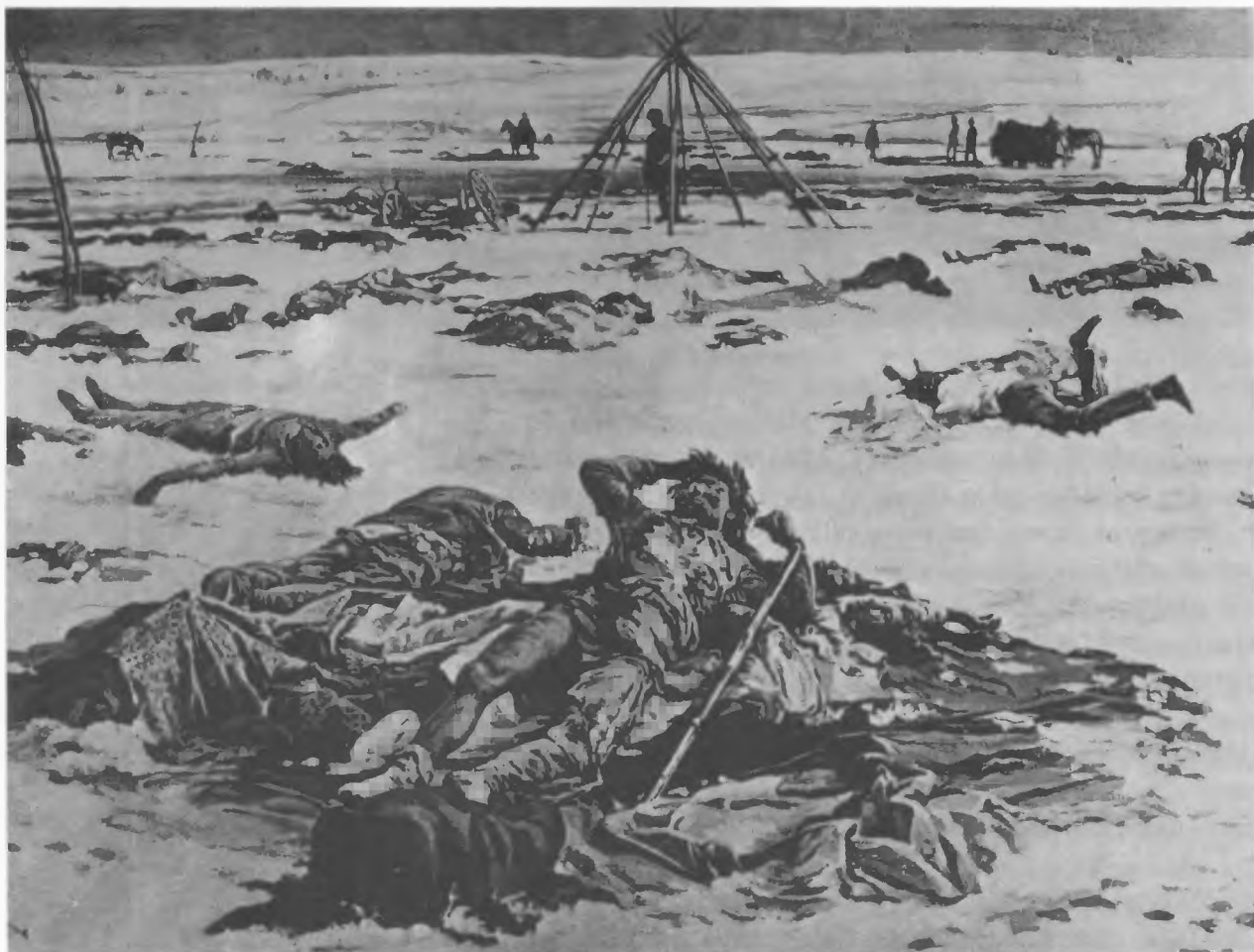
A katonák először kétszersültet osztanak az asszonyok és
a gyerekek között, majd Forsyth ezredes szigorú hangon
közli: mindenki tegye le a fegyverét. Néhányan előrelép-
nek, előveszik takaróik alól puskájukat, és a földre helyezik.
A tisztek azonban nincsenek megelégedve a begyűjtött
fegyverek mennyiségével, s parancsot adnak katonáiknak a
sátrak és minden személyes holmi átkutatására. Tomahaw-
kok, kések, törött tusájú öreg Sharp-karabélyok, néhány
Joslyn-karabély, viharvert colt és egy-két winchester hever
már halomba hanyva a tábor közepén, amikor a motozást
végző katonák Sárga Madárhoz, a varázslóhoz érnek.

Az indiánok némán, egyre felindultabban várják a fejleményeket. Sárga Madár – aki már korábban letette fegyverét – hevesen tiltakozik. Tesz néhány szellemtánclépést, és rekedtes hangon a szellemtáncosok dalát kezdi énekelni. Ebben a pillanatban egy katona puskája tusával hatalmasat csap az éneklő varázsló fejére. Sárga Madár tesz még vagy két-három tántorgó lépést, aztán vérbe borulva a letaposott, szürke hóba rogy.

A katona kegyetlensége láttán egy fiatal harcos, Fekete Prérifarkas, akinek mindeddig sikerült elrejteni fegyverét, felindultságában előrántja winchesterét. Nem lő, csak üvöltözik, és puskájával vadul hadonászva fenyegeti a tisztet. Egy altiszt melléje ugrik. Megpenderíti, s a végzetes lövés eldördül!

Hogy merre repült, eltalált-e valakit Fekete Prérifarkas winchesterének golyója, az soha nem derült ki. A katonák a tábor minden zugából viszonzózzák a tüzet. Fűlsiketítő lármája, jajveszékelés hangja tölti be a lőporfüstös levegőt. Az

Wounded Knee, 1890
(korabeli újságrajz)

A Wounded Knee-i mészárlás emlékműve

indiánok késekkel, botokkal esnek neki a puskákkal és pisztolyokkal felszerelt katonáknak. A dombtetőn álló ágyúk is megszólalnak. Kartácstűzet zúdítanak a táborra. Asszonyokra és gyerekekre lőnek a 7. lovasezred tüzei.

Az ágyúk dőreje után egy pillanatra néma csend ül a tájon. Aztán, mint a Sand Creeknél, Adobe Wallsnál, a Washita partján és számos más helyen, a kékkabátos lovasság megkezdte az indián háborúk történetének utolsó, leggyalázatosabb mészárlását!

„Megpróbáltunk elszaladni – mesélte egy Vidra nevű asszony, keresztény nevén Louise –, de a fehérek úgy lőttek ránk mindenünnen, mintha bölények lennének...”

Meghalt Nagy Láb, meghalt, megsebesült az indiánoknak több mint fele. A sebesültek kúszva menekültek a hó-

ban, de a katonák nyomukba eredtek, és a tábor környékén végeztek velük. Másfél óra alatt a háromszázötven indián férfi, asszony és gyerek közül több mint háromszáz vált a részeg katonák vérengzésének áldozatává.

Sűrűn hullott a hó, amikor öt nappal karácsony után, 1890. december 30-án, a Hosszú Éjek Havának utolsó előtti napján katonák és indián rendőrök jöttek, hogy jeltelen sírba temessék Wounded Knee áldozatait.

Hosszú, mély árkot ástak, és lefényképeztették magukat a „büszke győztesek”, amint súlyos, fagyott rögöket hajigálva a hóból kiásott, halomra dobált, groteszk mozdulatba merevedett halottakra. „Olyan volt némelyik, mintha még most is a Szellemek Táncát járná. . .” – mesélte később egy szemtanú.

Wounded Knee azóta jelképpé vált. A szabadságszeretet, a hősi ellenállás jelképévé.

Magányos templom, emlékmúzeum s a szent békepipák catlinitjéből emelt vörös kőhalom őrzi ma egy nép állhatatosságának emlékét, és tanúsítja a hódítók gyalázatát. . .

Epilógus helyett

„Csak a halott indián jó indián!”

Beteljesedett Philip Henry Sheridannak, az indiánok legkegyetlenebb üldözőjének máig el nem felejthető mondása.

1871. március 3-án lép életbe a hírhedt „Indián Appropriation Act.”, az indiánokat erőszakkal rezervátumokba telepítő törvény. S ha voltak is korábban harcok, öldöklő csaták, ezt követően alig húsz év alatt – az U. S. Cavalry tevékeny közreműködésével – az Egyesült Államok területén élő, még megmaradt indiánokat mind rezervátumokba, a nyomorúságnak és jogfosztottságnak ezekbe a szűk, kietlen térségeibe zárták.

Az Indiánügyi Hivatal, a kormány megbízottai nem egészen hetven év alatt 372 szerződést kötöttek az Egyesült Államok területén élő törzsekkel, és ugyanennyi szerződést szegtek meg. A századforduló idejére, az 1900-as évek első évtizedére közel 5000 törvénnyel és valamivel több mint 2000 rendelettel szabályozták az indiánok életét a bölcsőtől a koporsóig.

Az eseményeket megszépítő adatok szerint több mint 400 000 indián harcos, életerős férfi esett el az indián háborúk csatamezőin. Ezzel szemben, még a megszépítő adatok sem tudnak 2000-nél több fehér katona haláláról. Kell-e

alaposabb bizonyíték arra, hogy nem becsületes küzdelem volt ez, hanem népirtás! Mert nemcsak csatákban pusztultak az indiánok. Pusztultak éhezéstől, betegségektől, az alkoholtól, a fehér ember „tüzes vizétől”.

Pusztultak, pusztulniok kellett, mert a fehér ember ponyvás kocsijaival megjelent a szárazföldi utakon. Mert a híres Oregon utat, a Santa Fe ösvényt, a Kalifornia utat előzönlötték az ígéret földjére érkező, szerencsájukban bízó száz-
ezrek, milliók.

Pusztulniok kellett, mert a fehér ember városokat és vasutat épített a végtelen préríken, és ezért kiirtotta a bölényeket. Bányákat nyitott a hegyek között, és alig száz év alatt előzönlötte, birtokba vette az egész „Nagy Országot”.

Az indián háborúk végső csatáival a XIX. század utolsó évtizedében véget ért a Vadnyugat története. Az utolsó szerencsekergetők az 1900-as évek elején Alaszkában, a Yukon vidékén, Klondike véráztatta északi földjén az aranyutáni hajszában még néhány évre átmenekítették a revol-

... és megváltozott az élet...

Díszes öltözetű indián asszonyok. Viseletük és szokásaik, táncaik bemutatása ma már csak pénzért árusított látványosság

verhősök durva világát – de ez már nem volt egyéb, mint véres utójáték.

Nem egészen egy évszázad alatt az Egyesült Államok földvásárlásokkal, később fenyegetésekkel, katonai beavatkozásokkal félretaszította a hatalmas északi kontinens birtokáért vetélkedő nagyhatalmakat. A rabszolgákat felszabadító polgárháború után megerősítette a tőke hatalmát. A roppant kiterjedésű ország a XIX. század végére mint az anyagi javakban bővelkedő demokratikus társadalom jelképe jelenik meg a világ előtt, amelyre – akkor még csak a legfelvilágosultabb polgárok látják – a véres indián tragédia és a napjainkig dúló faji megkülönböztetés vet sötét árnyékot.

A századfordulón az élet minden területén érzékelhető, hogy a szabad vállalkozás, a nagy lehetőségek hazája csak kevesek számára hoz gazdagságot és emberhez méltó életet. Farmerek, iparosok és kereskedők, gyárosok mennek tönkre az egymást követő gazdasági válságok következté-

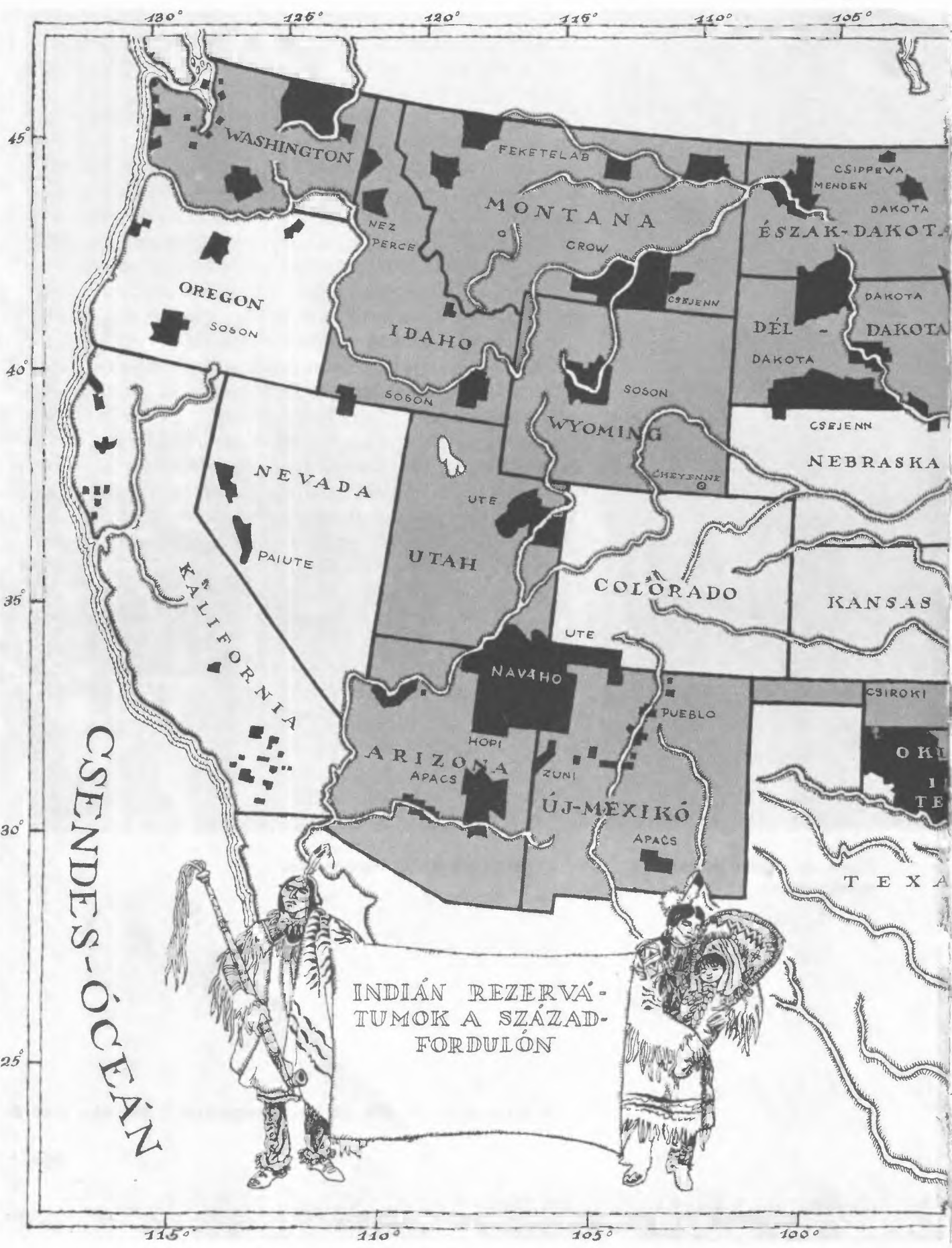
Új-mexikói puebló rezervátum
temetője – ma

ben. Egyre több a nincstelen munkás. És a szabad vándorlást a munkát keresők „hobo”-élete* váltja fel. Végérvényesen lejár a földfoglaló pionírok, aranyásók, cowboyok és szabad vadászok ideje.

1890-ben, amikor Wounded Knee-nél tömegsírba temetik az utolsó indián mészárlás áldozatait, az utakon már megjelennek Ford első autói. Edison Menlo-parki műhelye az egész emberiség jövőjére kiható találmányokkal, szabadalmakkal lepi meg a világot. Kigyulladnak az első izzólámpák, recsegő hangon megszólal az első fonográf, s a távoli prérók, a hegyek elfoglalásában és benépesítésében részt vett nagyapák – írek, németek, hollandok, lengyelek, magyarok és sok-sok amerikaivá lett népe a világnak – értetlenül állnak fiaik rohanó tempójú világa előtt.

Már tudják vagy legalábbis sejtik, soha nem valósul meg az „amerikai álom”. Ahogy a költő, Archibald MacLeish írja nagy poémájában: „Amerika ígéret volt . . .” – de ez az ígéret nem teljesedett be. Ezért őrzik ma is állhatatosan a férfias pionírévek emlékét. A keménykötésű telepes férfiak, a házat, családot elszántan védelmező asszonyok emlékét. És könyvekkel, filmekkel, mítoszteremtéssel örökítik utódaikra a férfias idők hősieken kemény, sok bűnt és emberi gyarlóságot is magában hordó világát.

* *Hobo* – csavargó, vándormunkás

45°

40°

35°

30°

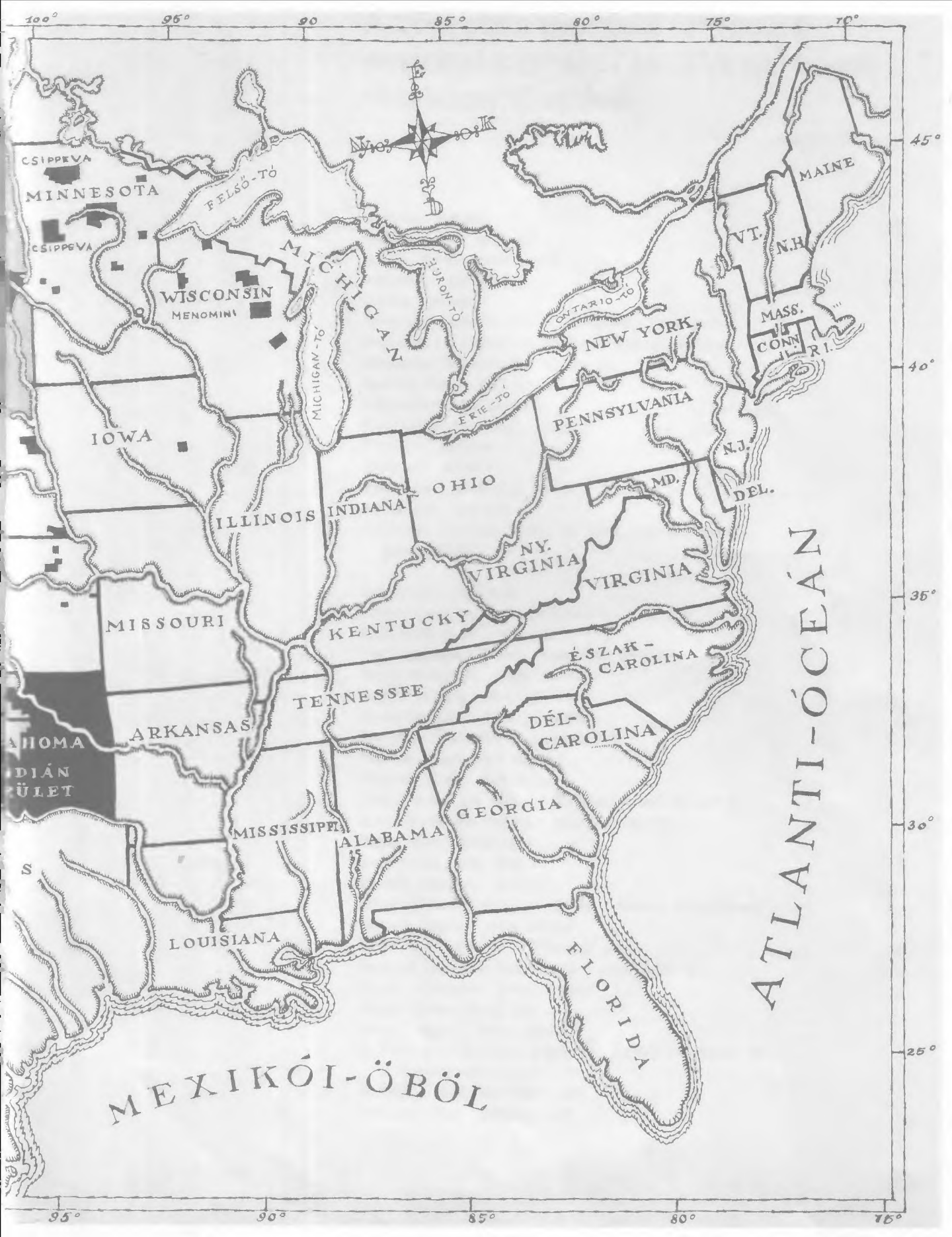
25°

120° 115° 110° 105°

115° 110° 105° 100°

CSENDES-ÖCEÁN

INDIÁN REZERVÁ-TUMOK A SZÁZAD-FORDULÓN

A könyvben szereplő fontosabb amerikai személy- és földrajzi nevek megközelítő ejtése

Abilene	<i>ébilén</i>
Adams, J. T.	<i>edemz</i>
Adobe Walls	<i>edóbi vóls</i>
Alabama	<i>elebeme</i>
Alamo	<i>alemo</i>
American Railway Union	<i>emeriken relvé junion</i>
Amerikai Ló (American Horse)	<i>emeriken horsz</i>
Anadarko rezervátum	<i>anedarko</i>
Apache Pass	<i>epecs pász</i>
Apomatox	<i>epemetaksz</i>
Appalache-hegység	<i>epelecs</i>
Arizona	<i>erizóna</i>
Arikaree	<i>erikeri</i>
Arkansas	<i>arkanzesz</i>
Ash Creek	<i>es krik</i>
Atchison–Topeka–Santa Fe Line	<i>etkizon–topéka– szanta fé lájn</i>
Baltimore	<i>boltimór</i>
Baxter Springs Trail	<i>bekszter szpringz tréil</i>
Beckwith, E. G.	<i>bekviz</i>
Beckwourthe, James	<i>bekvőrsz, dzsémz</i>
Beecher-sziget	<i>bitse</i>
Belle Fourche	<i>bell furs</i>
Bent, George	<i>bent, dzsódzs</i>
Benteen, Frederic	<i>bentin, fredrik</i>
Bighorn-hegység	<i>bighón</i>
Bighorn River	<i>bighón rive</i>
Billy the Kid (H. William Bonney)	<i>bili dö kid</i>
Bitter Root Mountains	<i>biter rut mauntins</i>
Black Hills	<i>blak hilsz</i>
Blue Licks	<i>blu liksz</i>
Bonito-kanyon	<i>bonito</i>
Bonneville, Benjamin, L. E. de	<i>bonvil, bendzsemin</i>
Boone, Daniel	<i>bun, déniel</i>
Bozeman, John. M.	<i>bózman, dzsón</i>
Bosque Redondo rezervátum	<i>bosk redondo</i>
Brady, Mathew	<i>brédi, metju</i>
Brook Farm	<i>bruk fám</i>
Brown, John	<i>brau, dzsón</i>
Buffalo Bill (William Frederick Cody)	<i>bafelou bil – viljem frederik kodi</i>
Buntline, Ned	<i>bantláj, ned</i>
Bunyan, Paul	<i>banyen, pól</i>

Butterfield, John *baterfild, dzsón*
Butterfield Overland Mail Company *óverlend mél*
kampen

Calamity Jane (Martha Jane Canary) *kelemiti dzsén*
– *márta dzsén kenori*

Caldwell *kódvel*

Camp Supply *kemp szepláj*

Canadian *kenédien*

Canyon de Chelly *kenyon doseli*

Carleton, James *kálton, dzsémz*

Carolina *kerolájna*

Carson, Christopher *kászon, krisztofer*

Cascade-hegység *kaszkdé*

Catlin, George *ketlin, dzsódzs*

Central Pacific *szentrl peszifik*

Chato *csetou*

Cherokee Bill *csiropi bil*

Cherry Creek *cseri krik*

Cheyenne *sejen*

Chicago *sikégó*

Chisholm, Jesse *csizólm, dzsessze*

Chisholm Trail *csizólm tréil*

Chisum, John S. *csizam, dzsón*

Cibola *szibele*

Cimarron (f.) *szimeron*

Cincinnati *szinszinati*

Clark, William *klák, viljem*

Cleveland *klivlend*

Cochetopa-Pass *kocsitope*

Cochise *kocsize*

Colorado *kolorédó*

Colt, Samuel *kólt, szémjuel*

Columbia *kolambia*

Cooper, J. F. *kuper*

Cowboy Jim (Jim Taylor) *kauboi dzsim – téilo*

Coronado, F. V. de *koronédou*

Crook, George *kruk, dzsódzs*

Crockett, Davy *kraket, dévi*

Cumberland Mountains *kamberlend mauntins*

Custer, George Armstrong *kaszter, dzsódzs ámszt-*
rong

Dart, Isom *dát, ájszom*

Deadwood *dedvud*

Deadwood Dick (Nat Love) *dedvud dik – nat lav*

Debs, Eugene *debz, judzsin*

Denver *denvör*

Denver Pacific Railway *denver peszifik rélvé*

De Soto *dé szóto*

Detroit *ditroit*

Devil's Tower *devilz tauer*

Dodge City *dodzs sziti*

Dodge, Grenville *dadzs, grinvil*

Donner-Pass *doner*

Douglas, Stephen A. *daglesz, sztiven*

Earp, Wyatt *erp, vájet*

Ellsworth *ilsvorsz*

El Paso *el pászo*

Erie-tó *iri*

Érintsd-meg-a-Felhőt; másképp: Érd-el-a-Felhőket
(Touch-the-Clouds) *tacs-do-klauz*

Eskiminzin *eszkiminzin*

Farkas Fej (Wolf Chief) *volf csif*

Fehér Antilop (White Antelope) *vájt antiloup*

Fekete Prérifarkas (Black Coyote) *blek kojot*

Fetterman, William J. *fetermen, viljem*

Folsom *folsem*

Ford, Bob *fórd, bob*

Fort Apache *fort apacs*

Fort Atkinson *étkinszon*

Fort Bowie *boui*

Fort Bridger *bridzser*

Fort Buford *bufód*

Fort Canby *kenbi*

Fort C. F. Smith *szmisz*

Fort Clark *klák*

Fort Cobb *kab*

Fort Connor *konor*

Fort Dodge *dodzs*

Fort Fettermann *fetermen*

Fort Gibson *gibzon*

Fort Kearney *körni*

Fort Laramie *laremi*

Fort Larned *lárnid*

Fort Leavenworth *livenvorsz*

Fort Lincoln *linken*

Fort Lookout *lukut*

Fort Lyon *lion*

Fort Mandan *menden*

Fort Phil Kearny *fil körni*

Fort Randall *rendel*

Fort Reno *rénou*

Fort Reading *riding*

Fort Richardson *ricsádzon*

Fort Riley *rájli*

Fort Robinson *robinzon*

Fort Sill *szill*

Fort Smith *szmisz*

Fort Snelling *sneling*

Fort Sumner *szamner*

Fort Sutter *szater*

Fort Tejon *tehon*

Fort Union *junion*

Fort Wingate *vingét*
Fort Yates *jétsz*
Fort Yuma *jume*
Foster, Stephen C. *fószter, stivn*
Frémont, John Charles *fremón, dzsón tsalz*

Garrett, Pat *gerit, pet*
Geronimo *dzseronimou*
Gettysburg *getizbürg*
Gibbon, John *gibon, dzsón*
Goodnight Loving Trail *gudnájt laving tréil*
Gould, Jay *góld, dzsei*
Grant, Ulysses *gránt, juliszesz*
Great Basin (Nagy-medence) *greit beizn*
Great Northern Pacific *grét nódern peszifik*
Great Salt Lake (Nagy-Sós-tó) *greit szolt leik*
Greeley, Horace *grili, horész*
Green River *grin rive*
Grierson, Benjamin *grirszon, bendzsemin*
Gunnison J. W. *ganiszon*

Harci Fejdísz (War Bonnet) *var bune*
Harney, Peak *háni, pik*
Hazen, William B. *házen, viljem*
Hays *héiz*
Heinmot-Tooyalaket (Joseph – Nez percé)
Horseshoe Station *hórzsu sztén*
Horseshoe Bend *hórzsu bend*
Hudson's Bay Company (Hudson-öböl Társaság)
hadzn bei kompani
Huron-tó *juron*

Idaho *ájdehou*
Illinois *ilinoj*
Independence *indipendensz*
Indiana *indiene*
Indianapolis *indionépolisz*
Indian Territory *indien teritori*
Ingraham, Prentis *ingrehem, prentisz*
Iowa *ájova*

Jacksboro *dzsekszboró*
Jackson, Andrew (Éles Kés – Sharp Knife) *dzsek-
szon, endru*
James, Frank *dzsémz, frenk*
James, Jesse *dzsémz, dzsessze*
Jefferson, Thomas *dzsefezon, tómesz*
Judson, Z. C. (lásd Buntline, Ned) *dzsazon*
Julesburg *dzsulzbörg*

Kansas *kenzesz*
Kansas City *kenzesz sziti*
Kansas Pacific *kenzesz peszifik*

Kansas Territory *kenzesz teritori*
Kentucky *kentakí*
Két Hold (Two Moon) *tu mun*
Kis Holló (Little Raven) *litl reivn*
Kis Farkas (Little Wolf) *litl vulf*
Kis Köntös (Little Robe) *litl roub*
Kis Varjú (Little Crow) *litl krou*
Kis Nagy Ember (Little Big Man) *litl big men*
Klondike *klandájk*
Kormos Ust (Black Kettle) *blek ketl*

Lancaster Pike *lankeszter pájk*
Laramie-hegység *leromi*
Laramie Loafers (Kószáló Laramie-iek) *laremi lou-
fers*
Lee *li*
Lewis, Meriwether *lévz, meriveder*
Lincoln, Abraham *linken, ebrehem*
Lincoln County *linken kaunti*
Little Blue River *litl blu rive*
Little Arkansas *litl erkenesz*
Little Colorado *litl kolorédo*
Little Piney Creek *litl pájni krik*
Llano Estacado *ljáno esztákádo*
Long, Stephen H. *long, stivn*
Lordsburg *lódzbög*
Los Angeles *losz éndzsölesz*
Los Pinos *losz pinosz*
Louisiana *lujziána*
Lovaitól Féltő Ifjú (Young-Man-Afraid-of-His-Hor-
ses) *jang-men-efreid-or-his-horsis*

MacCallum *mekólam*
Mackenzie, Ronald *mekenzi, róneld*
Magányos Farkas (Lone Wolf) *loun vulf*
Manhattan *menheten*
Mangas Colorado *mángász kolorádo*
Manitoba *menitóbe*
Manson Valley rezervátum *menzon veli*
Mariposa *maripósza*
Massachusetts *meszecsuszetsz*
McCoy, Joseph G. *mekóji, dzsazef*
Medicine Lodge *medszin lodzs*
Mesa Verde *mésza vérde*
Miles City *mailz sziti*
Miles, Nelson (a Medvebundás) *mailz, nelzon*
Mimbres Mountains *membr mauntins*
Missouri *miszuri*
Missouri–Kansas–Texas Railroad *miszuri–kenzesz–
tekészesz rélród*
Mohave *mohév*
Mojave *mohév*
Montana *montáne*

Mooney, James *muni, dzsémz*
Morse, Samuel *mósz, szémjuel*

Nagy Láb (Big Foot) *big fut*
Nebraska *nebrászka*
New Buda *nyu buda*
New England *nyu inglend*
New Harmony *nyu hámeni*
New Orleans *nyu órlinsz*
New Plymouth *nyu plimesz*
New York *nyu jók*
Northern Pacific *nódern peszifik*
Norton, A. B. *nóton*

Office of Indian Affairs (Indiánügyi Hivatal) *afisz ov*
indien ehez

Ogden, William B. *agden, viljem*
Ohio *ohájo*
Oklahoma *oklehoume*
Omaha *ouméha*
Ontario-tó *onteriou*
Oregon Short Line – *sót lájn*
Oregon Trail – *tréil*
Osceola *oszióle*
Overland *ouverlend*

Őrült Ló (Ta-Shunka-Witko – Crazy Horse) *krezi*
horsz

Palo Duro Canyon *pálo duro kenyon*
Parker, Ely (Donehogawa) *páker, ili*
Pauni Ölő (Pawnee Killer) *pauni kile*
Pawne, Bill *pauni, bil*
Pecos *pekosz*
Penn, William *pen, viljem*
Pennsylvania *penszilvénia*
Philadelphia *filadelfia*
Pikes Peak *pájkasz pik*
Pine Ridge *pájn ridzs*
Pinkerton, Allan *pinkerton, elen*
Pinos Altos *pinosz áltosz*
Pipestone *pájsztón*
Pittsburgh *pitszbög*
Platte *plét*
Pony Express *póni expressz*
Powder *paude*
Pöttyös Far (Spotted Tail) *spotid teil*
Promontory Point *promontori pojnt*
Pueblo Colorado *pueblo kolorádo*
Pueblo Bonito *bonito*
Pueblo Pintado *pintádo*
Puget Sound *pjudzset szaund*

Quannah Perker *kvena páke*

Red River *red rive*
Reno, Marcus M. *réno, márkusz*
Reynolds, Joseph *renoldz, dzsozef*
Rio Grande *rio gránde*
Robert, de la Salle *robert, dölaszál*
Rocky Mountains (Sziklás-hegység) *raki mauntins*
Rocky Mountains Fur Company *raki mauntins fő*
kampeni
Roosevelt, Theodore *rózvelt, teodor*
Rosebud *rouzbad*

Sacramento *szákrámentó*
Salt Lake City *szólt léik sziti*
San Antonio *szán ántónio*
San Carlos *szán kárlosz*
San Diego *szán diégo*
Sand Creek *szend krik*
San Francisco *szen frensziskou*
Santa Fe *szántá fé*
Sánta Őz (Lame Deer) *leim die*
Sárga Madár (Yellow Bird) *jelou bed*
Saskatchewan *szeszkecsuan*
Sasorr (Roman Nose) *raumen nouz*
Scott, Winfield Hancock *szkat, vinfild henkok*
Sequoyah *szekvoja*
Sheridan, Philip Henry *seriden, filip henri*
Sherman, William *sőmen, viljem*
Sierra Madre *sziéra mádre*
Sierra Nevada *sziéra nevada*
Silver City *szilve sziti*
Smith, Edward *szmisz, edvór*
Smith, Jedediah *szmisz, dzsedidia*
Smith, John E. *szmisz dzsón*
Smoky Hills *szmóki hilsz*
Smoky Hill (f.) *szmóki hil*
Snake *sznék*
Sok Medve (Plenty Bear) *plenti beő*
Southern Pacific *szadern peszifik*
Staked Plains *sztékid plénz*
Standing Rock *sztendig rak*
St. Joseph *szent dzsózef*
St. Louis *szent luisz*
St. Paul *szent pól*
Sully, Alfred *szali, elfrid*
Sutter's Fort *szetersz fót*
Szikár Medve (Lean Bear) *lin beő*

Taos *táosz*
Tatum, Lawrie *tétam, lóri*
Taylor, Nathaniel *téilő, nethéniel*

Tehachapi Pass *tiēcsepi*
 Tennessee *teneszi*
 Terry, Alfred *teri*
 Texas *tekszasz*
 Texas Jack *tekszasz dzsek*
 Titusville *taiteszvil*
 Tombstone *tumbsztón*
 Tompa Kés (Dull Knife) *dal nájf*
 Tongue *tong*
 Trans American Line *trenszemeriken lájn*
 Tucson *tuszon*
 Tunstall, John Henry *tansztól, dzsón henri*
 Turner, Frederick Jackson *tőne, fredrik dzsekszon*

Union Pacific Railroad *junyon peszifik rélród*
 U. S. Army *ju esz ámi*
 U. S. Cavalry *ju esz kevlri*
 Utah *juta*

Ülő Bika (Tatanka Yotanka – Sitting Bull)
sziting bul

Virginia *vődzsinia*
 Vörös Csatabárd (Red Tomahawk) *red tonehok*
 Vörös Felhő (Red Cloud) *red klaud*

Wabash *vobes*
 Walker-tó *vóke*
 Walker, Samuel *vóke, szemjuel*
 Wasatch-hegység *voszecs*
 Washington *vosington*

Washita *vesita*
 Wells, Fargo & Co. *velsz, fágou*
 Western Federation of Miners *veszten federéisn*
av májnež
 Western Trail *vestern tréil*
 Western Union Telegraph Co. *vestern junyon*
telegráf
 West Point *veszt pojnt*
 White Mountains rezervátum *vájt mauntinz*
 Whitman, Walt *vitmen, vólt*
 Wichita *vicsita*
 Wilcox, Curly *vilkaksz, kőli*
 Wilbaux, Pierre *vilbó, pier*
 Wild Bill (James Butler Hickok) *vájld bil –*
dzsémz batler hájkak
 Wilkes, Charles *vilksz*
 Wilson, David *vilzon*
 Wind River *vind rive*
 Winnicke, Jan *vinike, ján*
 Wisconsin *viszkonzin*
 Wodzibow *vodzibau*
 Workman, David *vőkmen, dévid*
 Wounded Knee *vundid ni*
 Wovoka (John Wilson) *dzsan vilzon*
 Wynkoop *vinkóp*
 Wyoming *vájoming*

Yellowstone *jelousztón*
 Young, Brigham *jang brigem*
 Younger fiúk *jange*
 Yukon *jukon*

A gyakrabban előforduló angol kifejezések magyar megfelelői

army	—	hadsereg, haderő
camp	—	tábor
canyon	—	szurdok, szakadék
cavalry	—	lovasság
city	—	város
cowboy	—	marhapásztor
creek	—	patak
falls	—	vízesés, zuhatag
fort	—	erőd
gap	—	hasadék, nyílás
hill	—	domb, alacsony hegy
line	—	vonat, útvonal
mountains	—	hegység
overland	—	szárazföldön át
pass	—	átjáró, hágó
peak	—	csúcs
point	—	pont
prairie	—	füves puszta
railway, railroad	—	vasút
range	—	sor, hegyvonulat
ridge	—	gerinc, hegyhát
river	—	folyó
rock	—	szikla
spring	—	forrás
station	—	állomás, megállóhely
trail	—	nyom, osvény, csapás
train	—	vonat, szerelvény
valley	—	völgy
village	—	falu
way	—	út

Tartalom

Bevezetés	5

A NAGY ORSZÁG

Fel, nyugatra!	13
Colt és winchester	13
Az első felfedezők és telepesek nyomában	20
Lewis, Clark és a többiek	24
Frémont nagy expedíciója	29
Vadászok, csapdaállítók – a vadon remetéi	33
Connor hadnagy jelentése	35
Postakocsik a prérin	46
Erőd a Vadnyugaton	52
Meggazdagodni, mindenáron!	60
Civilizáció vagy kultúra?	66
Nők a határvidéken	68
Szepták, próféták, álmodozók	75
Az acélkaraván	82
Megszületett a mondás: az idő pénz!	82
Háborús tapasztalatok az ipar szolgálatában	85
Az acélparipa útjának lefektetése nemzeti ügy	93
Magyarok a vasúttért	96
Épül a Central Pacific	102
A Union Pacific	108
A sínek mentén dörögnek a fegyverek	114
A jelfogó csak egyetlen szót írt le: „Elkészült!”	118
Vasút és üzlet	121
A nagy terelés	124
Vaquerók, cowboyok	124
Élet a régi ranchokon	129
Cowboyváros születik	133
Felkészülés a nagy terelésre	139
Millió patanyom mutatja az utat	144
Mesék, balladák – tábortűznél	151
A hőskor alkonya	156
Fegyveresek, sorsok	160
A XIX. század amerikai mítoszai	160
„Kit” (Christopher) Carson (1809–1868)	162
Wild Bill, teljes nevén James Butler Hickok (1837–1876)	167
Buffalo Bill, teljes nevén William Frederick Cody (1846–1917)	171
A James fiúk: Jesse (1847–1882) és Frank (1843–1915)	177
Billy the Kid (Kölyök Bill), teljes nevén William H. Bonney (1859–1881)	183
Calamity Jane – Martha Jane Canary (?) Burke (1848–1903)	186

A szent kalumet népei	195
Kik voltak? Honnan jöttek?	195
A Nagy-tavak, Florida és Kalifornia népei	201
A pueblók népe	207
A homokfestés művészei	211
Musztángok nyomában	218
Sziúk, azaz dakoták	221
A Nagy Szellem gyermekei	228
Varázslók (sámánok). Az indián család	230
A Naptánc	235
Mert a vadászat maga az élet!	240
Fegyver és pálinka	245
Harci osvényen	255
U. S. Cavalry – a kékkabátos lovasság	255
Az első csaták	257
A felperzselt föld taktikája	260
Harcoló navahók	262
A csejenn háború	269
„Ha utat akartok, le kell győznötök az indiánokat!”	279
Vörös Felhő háborúja	282
Mészárlás a Washita partján	290
Custer utolsó hadállása	299
Indián kuldottság Washingtonban	299
A szent Paha Sapa	305
Adobe Walls ostroma	307
Ulő Bika főnök	318
A legvéresebb csaták tavasza	324
Phil Sheridan haditerve	327
A Rosebud-csata	332
Custer veresége	340
A pusztuló indián	344
A Nez Percék háborúja	344
Ulő Bika és Miles találkozása	347
Bújdósó oglalák	352
A szellemek tánca	357
Az apacs háború	364
Ulő Bika halála	374
Wounded Knee – az utolsó mészárlás	380
Epilógus helyett	387
A könyvben szereplő fontosabb amerikai személy- és földrajzi nevek megközelítő ejtése	395
A gyakrabban előforduló angol kifejezések magyar megfelelői	401

Molnár László Miklós

A híres Vadnyugat

Határvidék! Vadnyugat! A XIX. század elejétől kezdve így nevezték az Appalache-hegységtől nyugatra, a Mississippitől a Csendes-óceánig terjedő földrésznyi vidéket. A Vadnyugat azonban nemcsak földrajzi fogalom, a térképen nagyjából körülhatárolható terület. És nemcsak cowboyok, indiánok porfelleges vágtajának színtere, hanem sokkal inkább egy alakuló társadalom sajátos életformája, mely elválaszthatatlan része az Egyesült Államok történetének.

A múlt század néhány évtizedéről, azokról az emberekről szól ez a könyv, akik álmaik megvalósulásának reményében hidakat, vasutakat építettek, hogy benépesítsék a hatalmas szárazföldet: a préri és a Sziklás-hegység addig csak indiánok által lakott tájait. Banditák és telepések, aranyásók és cowboyok, lovas katonák és indiánok a főszereplői kötetünknek . . .

Indiánok táboraiban járhat az olvasó, megismerkedve életükkel, szokásaikkal és a kegyetlen sorssal, amit a fehér ember érkezése mért rájuk. Nyomon követheti a kékkabátos lovasság katonáinak és tisztjeinek viselt dolgait, az indián háborúk csatáit és a vadászmezőiket védelmező indián főnököknek: Vörös Felhőnek, Ülő Bikának, Örült Lónak, Geronimónak és másoknak hősi küzdelmeit.

A kötetet csaknem 250, többségében korabeli fénykép és érdekes rajzos térképek gazdagítják.

MÓRA FERENC KÖNYVKIADÓ

A képeket a következő könyvekből válogattuk:

C. Burland: North American Indian Mithology, R. Butterfield: The American Past, A. Cooke: Geschichte Amerikas, Far West Indianer und Siedler im Amerikanischen Westen (kiállítási katalógus) N. Feder: American Indian Art, W. H. Forbis: The Old West, The Cowboy, P. Frank: Die Indianer Schlacht am Little Big Horn, H. Gohl–R. Stumm: Amerika der pioniere, R. B. Hassrick: The Colorful Story of North American Indians, Humphreys: The Lost Towns and Roads of America, W. L. Katz: The Black West, O. La Farge: Die Welt der Indianer és A Pictoral History of the American Indian, O. Lewis: California Heritage, J. A. Maxwell: America's Fascinating Indian Heritage, L. L. Meyer: Shadow of a Continent, H. M. Miller: Lens on the West, J.-L. Rieupeyrout: Der Western, H. J. Stammel: Indianer Leben-Kampf-Untergang és Der Wilde Westen, valamint Der Cowboy, R. C. Wade–H. B. Wilder–L. C. Wade: A History of the United States.

**A térképeket, ábrákat Szecskó Tamás készítette,
a 21., 197., 209., 215., 217., 264., 266., 390. oldalon
Korniss Péter fényképfelvételei**

Tíz éven felülieknek

ISBN 963 11 3096 7

Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó, Budapest

Felelős kiadó: Sziládi János igazgató

820141 – Kossuth Nyomda, Budapest, 1983

Felelős vezető: Bede István vezérigazgató

Felelős szerkesztő: Karádi Ilona

Szakmailag ellenőrizte: Szuhay Péter és Urbán Aladár

Műszaki vezető: Haás Pál

Képszerkesztő: Csejdy Virág

Műszaki szerkesztő: Kellermann József

55 000 példány, terjedelem: 50,23 (A/5) ív, IF 4626

INDIÁN NÉPEK
ÉS KULTÚRÁK
A XIX.sz.ELEJÉN

ATLANTI-ÓCEÁN

MEXIKÓI-ÖBÖL